

Regularitats vs. Irregularitats:
L'urbanisme de les transicions a l'Eixample Cerdà
Daniel Navas

Tesi Doctoral | Director > Estanislau Roca | Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori | UPC

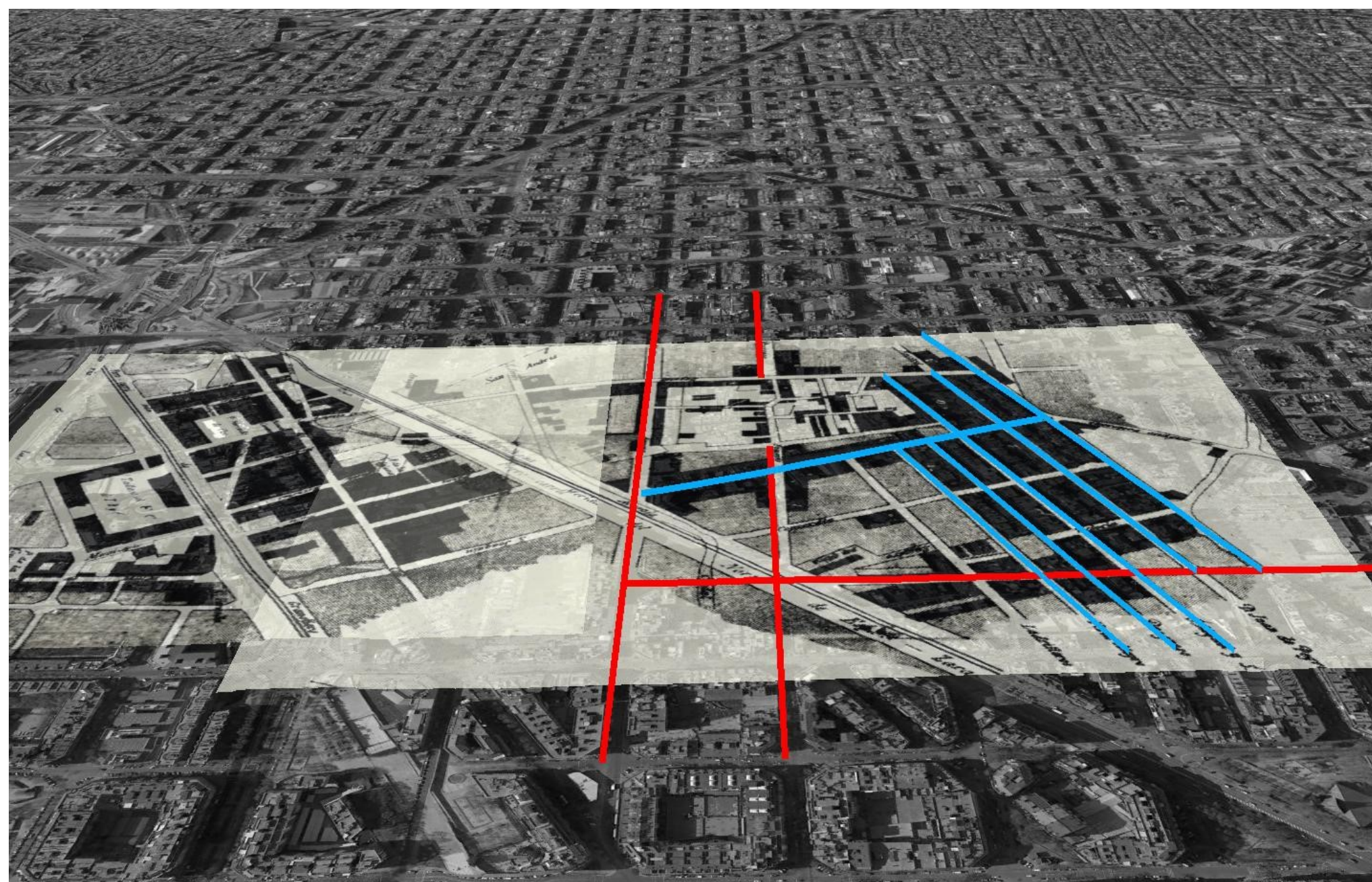

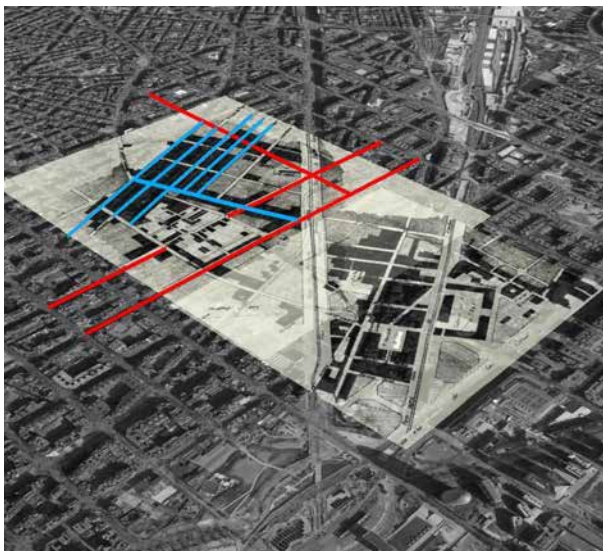
TÍTOL 4:
RESISTÈNCIES I DISTORSIONS
DELS CREIXEMENTS “INERCIALS”.
CAMP DE L'ARPA I POBLE SEC
FRONT AL PROJECTE CERDÀ /
EINES APLICATIVES

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

Nota textual:

Del llibre "Arxiu crític model Barcelona 1973-2004"
Ed. JM.Montaner/F.Álvarez/Z.Muxí

"En el camp del projecte urbanístic, d'aquelles experiències ha quedat la necessitat de la **comprensió específica** de la realitat en la qual es treballa **amb sistemes d'anàlisi propis**, on els referents a la forma urbana són essencials. Al seu torn, aquesta realitat conté propostes i projectes (executats o no) que donen **pistes essencials** per mobilitzar les noves capacitats del projecte. És difícil comprendre una ciutat sense entendre el que s'ha "pensat" i "projectat" abans, ja que és una part privilegiada de la seva memòria històrica. ". (Models de projecte urbà) Joan Busquets.

El projecte d'Ildefons Cerdà com a projecte de reforma de la ciutat vella i de creació d'una ciutat nova, respon en la mida que es fa necessària la seva adaptabilitat a les diferents condicions dels teixits existents amb específiques propostes d'integració. Dos teixits; el Camp de l'Arpa i el Poble Sec, dins l'àmbit de l'Eixample Cerdà, desenvoluparan aquests espais de ruptura del model amb l'aplicatiu de teixits residencials al marge de la proposta d'Eixample.

El Camp de l'Arpa -CA- representarà l'exemple de teixit seccionat per les grans infraestructures de connexió amb França i el Poble Sec -PS- esdevindrà aquest primer territori entre Montjuïc i la ciutat emmurallada.

Són objecte d'estudi els límits que s'estableixen entre aquests creixements inercials i el nou model d'eixample, de manera que en uns casos com a trànsit entre fenòmens urbans de diferent naturalesa i, en altres, com a compartiments estancs d'uns esdeveniments que es sobreposen; podem observar, com la ciutat origina determinats espais de col·lisió i encreuament, -ressonàncies urbanes- que adquiriran altres significats amb el pas del temps en relació a noves activitats emergents. En els dos teixits analitzats, el model d'eixample que proposa Cerdà es situa al marge de l'existència de creixements i assentaments previs: en el cas del CA, embolcallant el que constituïen agrupacions de cases sota l'aglutinador d'una certa organització agrícola, i en el cas del PS entre bòbiles i coberts, establint una nova frontera del dibuix -verd en el projecte aprovat l'any 1859- a l'espera dels desenllaços que en matèria de grans infraestructures -com ho fou la línia del fcc a Tarragona sobre el Paral·lel que no s'arribarà a construir- i limitacions al creixement de caràcter militar es produïssin.

La forta demanda d'habitatge de l'últim terç del s. XIX provocarà l'aparició de creixements dibuixats per arquitectes relacionats en alguns casos amb cadascun dels municipis, independents de Barcelona fins l'any 1897 i proporcionant en el cas del PS un teixit de més aparent continuïtat de la ciutat antiga amb la que comparteix frontera des de Drassanes fins a la ronda de St. Pau que no pas amb el nou Eixample. Es projectarà un teixit de trànsit amb l'EC a partir de la porta de St. Antoni -dibuixat per Josep Amargós-, de creixement vinculat als camins existents entre la porta de St. Antoni i la de St. Pau -signat per Eusebi Vuraga- i de

Pàgina anterior:

A baix

>Línies de continuïtat en vermell sobre la trama de l'Eixample, carrers Mallorca i Provença en horitzontal.i Trinxant en vertical. Creixement paral·lel a Fresser sobre el teixit amb carrers dibuixat per Pere Falqués en blau.

A dalt, esquerra

>Nus de Glòries sobre Meridiana i la platja de vies de La Sagrera. Entre ambdues infraestructures territorials, els teixits del Clot i del Camp de l'Arpa; orígens i fotografia aèria actual. >Transparència imatge google earth .

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

teixit vora mar d'illes més grans provinents d'activitats industrials -dibuixat per Narcís Aràn-. El cas del CA, desenvolupat paral·lelament al carrer Freser, representa quelcom de diferent, en el sentit de produir -se al marge de qualsevol de les preexistències de traçat o assentament anteriors. Es projecten unes noves illes rectangulars a manera d'eixample menor -dibuixades per l'arquitecte Pere Falqués- que determinaran una de les grans falles o discontinuïtats de la trama en aquest sector.

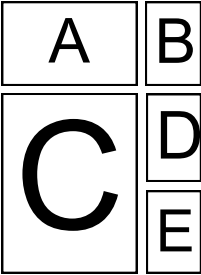
↑ *Orígens del nucli històric del Camp de l'Arpa anteriors a 1859 i documentats en els topogràfics previs a l'eixample Cerdà/ El mur de pedra i maó massís es troba sobre la traça del carrer de l'Arc de Sant Sever, un dels primers eixos viaris que des del nucli del Clot enfilava cap als camps de conreu i construccions agrícoles del Camp de l'Arpa.*

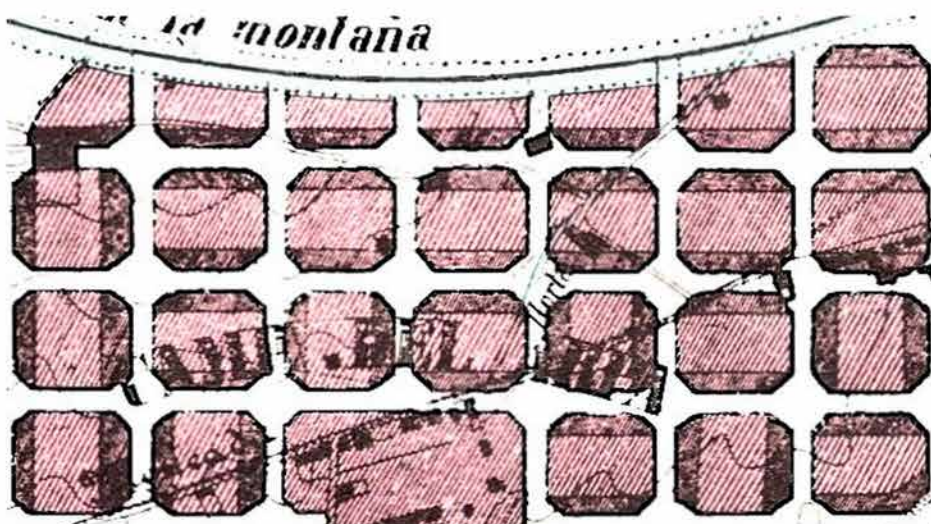
↓ *Primeres agrupacions urbanes amb carrers paral·lels a Freser documentades per l'arquitecte municipal de Sant Martí de Provençals Pere Falqués l'any 1887.*

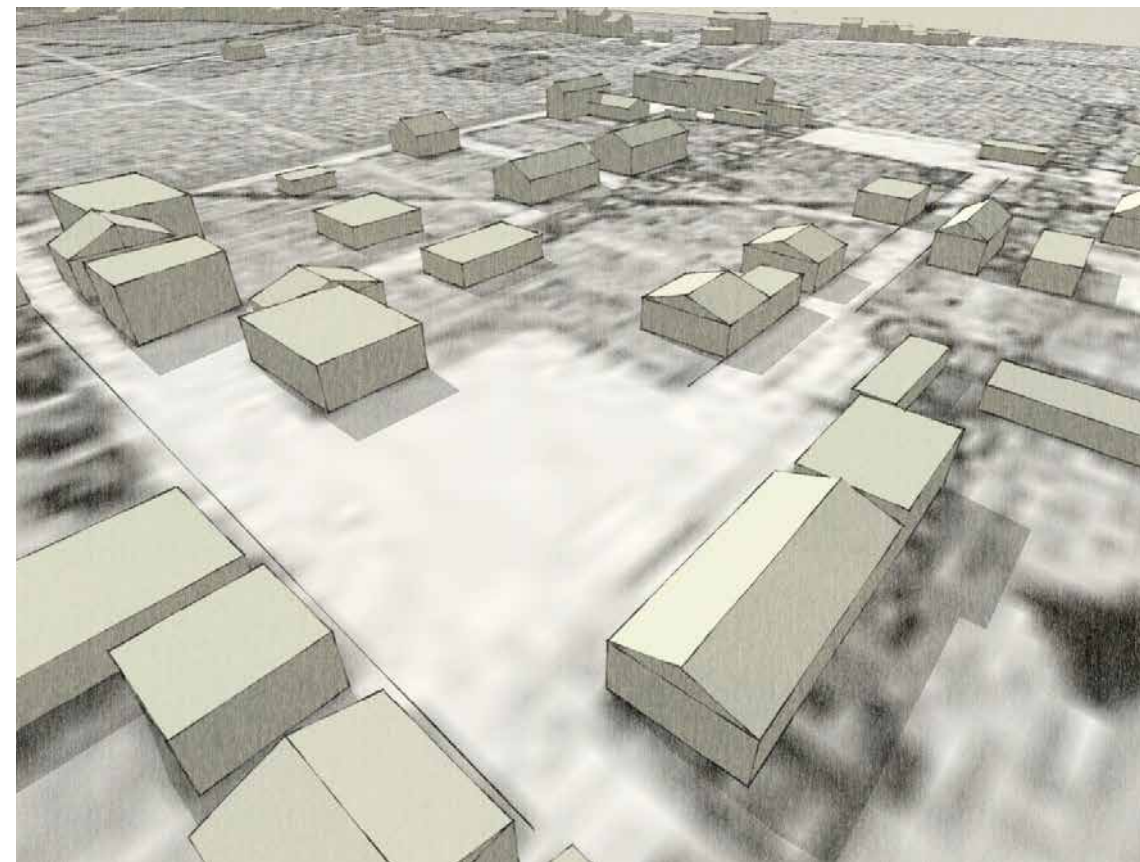
Pàgina següent

Eres al voltant d'edificacions agrícoles. Orígens del CA. Creixement dispers propi de l'activitat. Entorns del mas de Can Canal. Fotografia Arxiu Municipal de Sant Martí de Provençals. Mur, fita de límit i finestra de façana del carrer de l'Arc de Sant Sever. Carrer de Núria durant la primera meitat del s. XX fins que es va substituint pel carrer Mallorca. Fragment de l'eixample Cerdà amb el perimetrat de dues illes sobre la cruïlla entre Freser i Rogent i el recull de les preexistències edificades. Simultaneïtat en els medis de transport de tiratge animal i de FFCC. Fotografia de Fernando Rius a Barcelona a la vista.

A_Agrupacio fundacional del nucli del CA Accés des de l'arc Sant Sever Interior d'illa València Rogent Mallorca Sibelius.
B_Porta del mateix mur de mamposteria de maó i pedra jardí interior.
C_Antic espai enjardinat de frontissa amb Meridiana.
D_Balcó carrer Joan de Peguera.
E_Porta carrer Arc de Sant Sever.

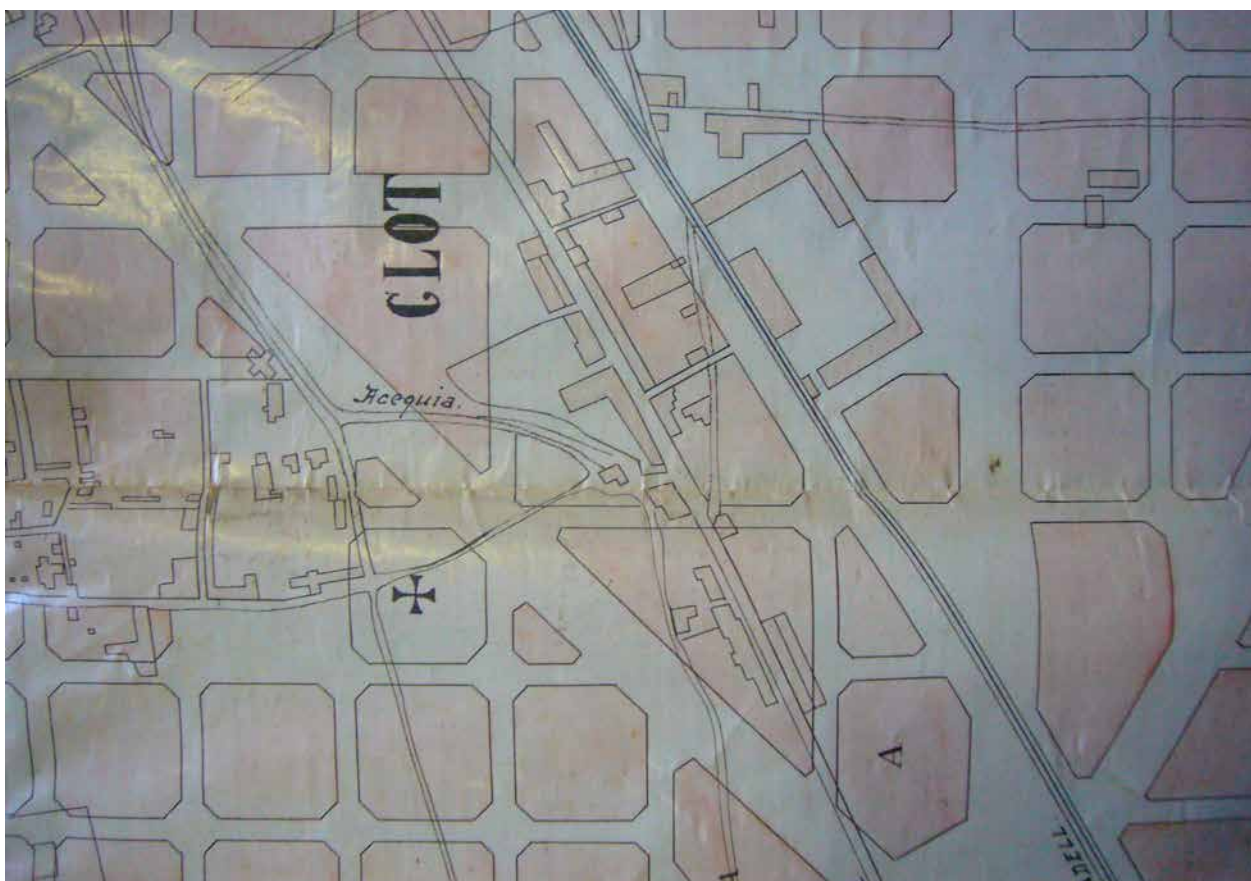
↑ *Preexistències de camins i espais de conreu entre construccions agrícoles reflectits en el topogràfic de 1853. Grandària dels espais lliures entre edificacions i agrupacions de cases mes en continuïtat al carrer Fresser i al nucli del Clot.*
↓ *Sèquia Comtal l'any 1917. Fotografia de Frederic Ballell.*

Capítol I: Camp de l'Arpa. Juxtaposició i adherències històriques

El fet d'analitzar en detall un dels sectors que per la seva configuració assimilem a la dels nuclis antics ens permet d'aproximar-nos des d'una possible arqueologia urbana. Recollint indicis cartogràfics que després són sobreposats i contrastats amb el fotocartogràfic actual; aquest procediment possibilita entendre les causes de moltes de les situacions que apareixen preformades sobre el teixit urbà, i ens ofereix l'oportunitat des d'aquest bagatge de coneixement d'identificar seqüències històriques urbanes.

La perspectiva d'un trencaclosques al que solament accedim acostant-nos als fragments fossilitzats d'elements patrimonials persistents ens ofereix lògiques i continuïtats, des d'on també establir mecanismes de descoberta d'aquest patchwork d'incrustacions successives; de vegades definicions i pautes de petita escala en un teixit interior, d'altres adscrites a temes d'estructura, contorn i front urbà, frontisses de diferents escales però sobretot amb el projecte d'Eixample i llurs vies transcendents.

A dalt, dreta

> Interstícis urbans entorn a les preexistències agrícoles i industrials. Camp de l'Arpa / Clot / Glòries. Oli sobre tela, Victoria Lorenzo. Barcelona 1970.

A baix, Esquerra

> Còpia del "Plano General de Ensanche proyectado por el ingeniero D. Ildefonso Cerdà existente en el Archivo Municipal por lo que respecta a lo que fueron los términos municipales de San Martín de Provensals y San Andrés de Palomar". 17 de enero de 1920. AMAB.

Pàgina següent

> Porta Arc de Sant Sever.
> Tancat a base de maçoneria barrejada.
Organització agrícola preurbana al carrer Joan de Peguera.
> Interior d'illa Arc de Sant Sever. Ornamentació sobre columnes i motius arquitectònics segons els referents d'estil aplicats a l'eixample + central.
> Casa d'habitatges al carrer Fresser.
> Carrer de Trinxant a l'arribar a Meridiana. Fotografies N&S.

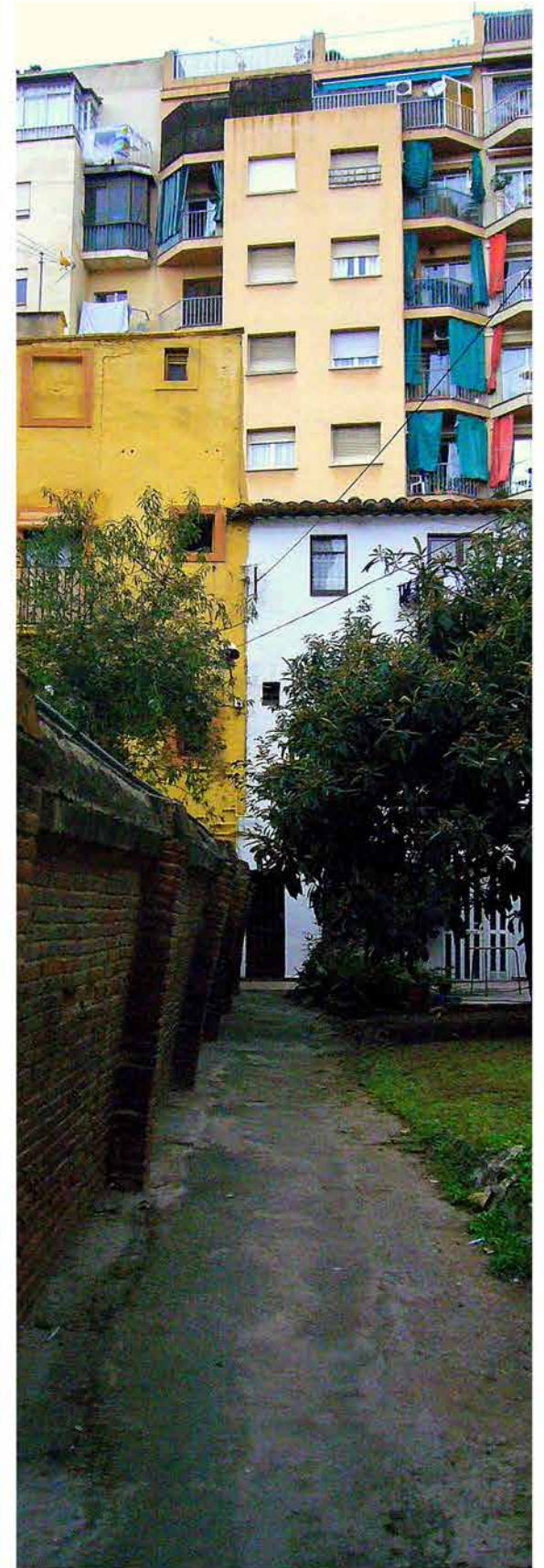
El present apartat analitza les circumstàncies urbanístiques referides a l'àmbit del barri històric del Camp de l'Arpa a la ciutat de Barcelona. Per això s'estudien les variables geomorfològiques i ambientals de l'espai físic remuntant-nos a un temps pre-urbà anterior al procés d'urbanització i recuperant la informació planimètrica prèvia a l'aprovació del Pla Cerdà. Aquesta es contrasta i sobreposa amb la informació cartogràfica actual la qual ha servit com a base per a retrocedir en "el temps urbà" i poder localitzar amb exactitud els fenòmens d'urbanització del sector i els seus diferents períodes; facilitant la identificació d'elements fossilitzats a través de les seves arquitectures i de les formes que organitzen algunes de les traces del parcel·lari actual. Rastres d'aquest "ADN urbà" que permeten situar formes pre urbanes, camins i rieres moltes vegades ocults en l'interior de traces posteriors. Sobre aquest material és sobre el qual s'han pogut reescriure les diferents etapes de creixement i el que representen en el context actual; unes vegades permetent continuïtats i transicions urbanes, i altres produint barreres o efectes de trencament en formes i continguts.

En un segon nivell s'han estudiat les variables del situacionisme urbà resultant i les diferents formes en com aquest ha anat determinant l'espai públic: plans i normes que defineixen temporalment formes

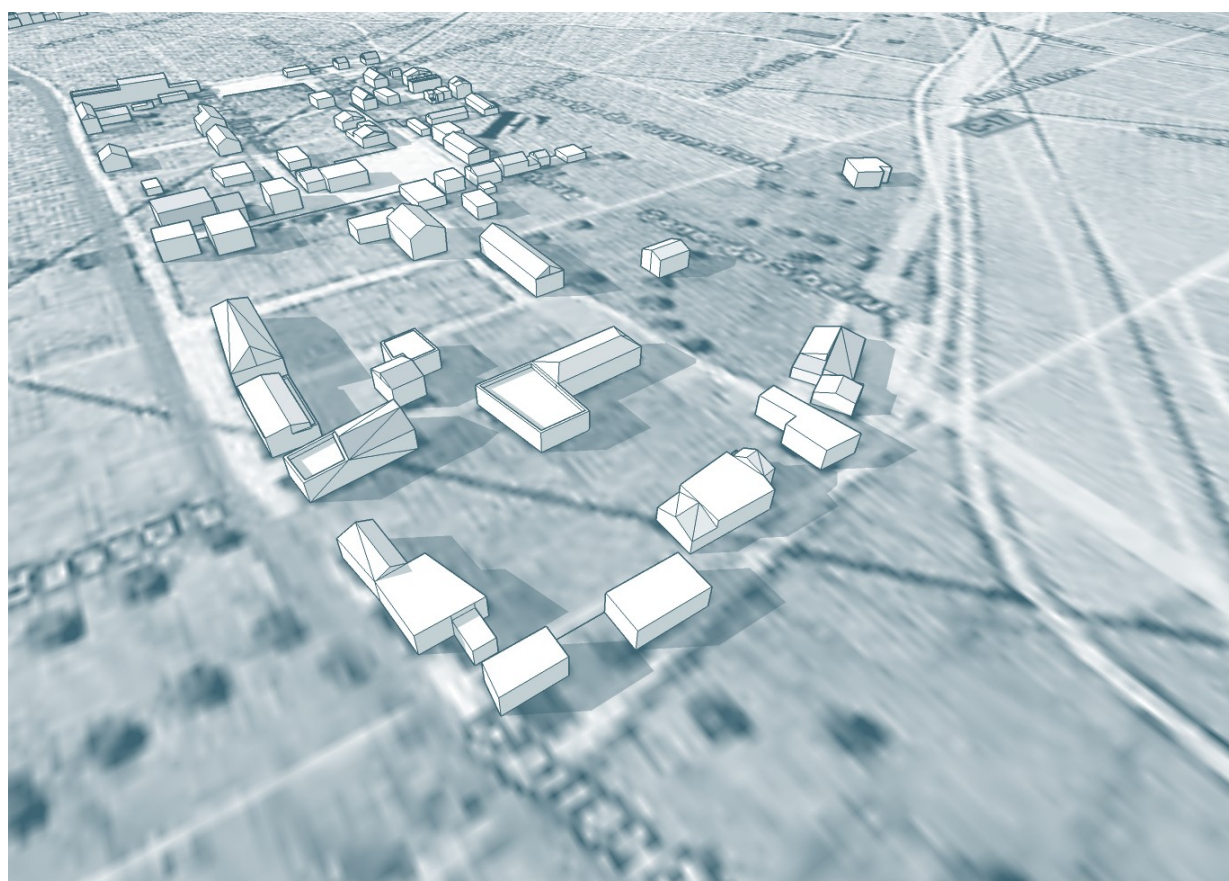
REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

↑ 1853. Nuclis del pla de BCN -Sant Andreu i Clot- de sortida cap a França des de la porta nova de la muralla i Camp de l'Arpa entre Gràcia i Horta. Poble Nou sobre el front de mar unit verticalment amb el CA a través del Clot. Edifici de la Duana a una certa distància de la Porta Nova.

↓ Camp de l'Arpa des del Clot. Volumetria en 3D sobre les preexistències agrícoles de 1853. Marcatge de traces geogràfiques sobre Rogent. Camins i espais agrícoles intermitjos. Aixecament 3D N&S.

arquitectòniques fixades, i individualment resoltes però inacabades moltes com a objectius urbans (les “ombres del planejament” a les quals es refereix el treball de J. Busquets sobre Ciutat Vella en parlar de zones afectades a una determinada transformació però programades sobre un tipus de gestió de fàcil caducitat en el temps).

Un tercer nivell ha abordat els elements d'identitat històrica relacionats amb la condició de continuïtat de recorreguts i mobilitats que comuniquen o vinculen altres agrupacions urbanes properes, relacions transversals sobre les quals la intensitat d'intercanvi persisteix a través de l'activitat econòmica i comercial avui encara reconeixibles des de la seva condició d'espais vertebradors.

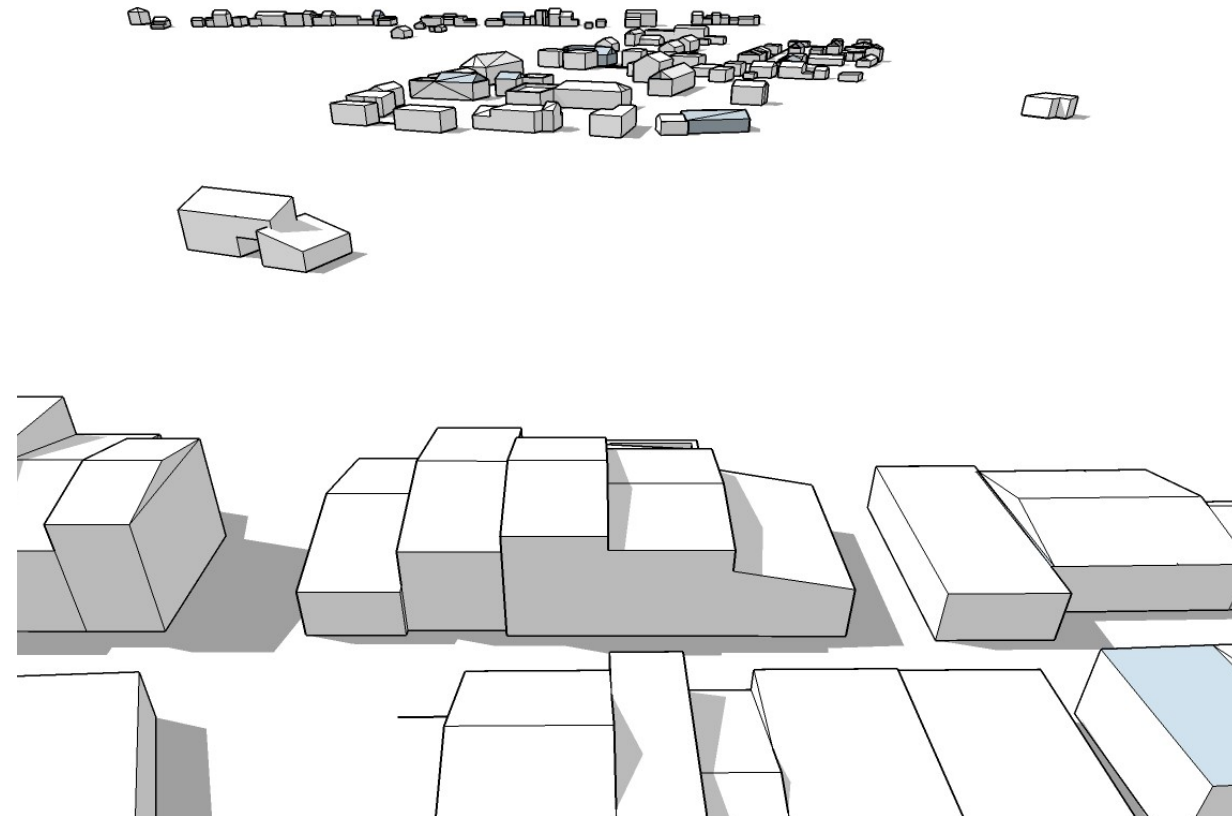
En un quart nivell s'han estudiat les discontinuïtats i sobreposicions, els passatges i eixos reclosos en teixits posteriors, les condicions de la seva materialització així com les de la seva capacitat de rehabilitació. La seva condició d'elements incrustats, peces disperses d'un trencaclosques resolt des de la lògica de

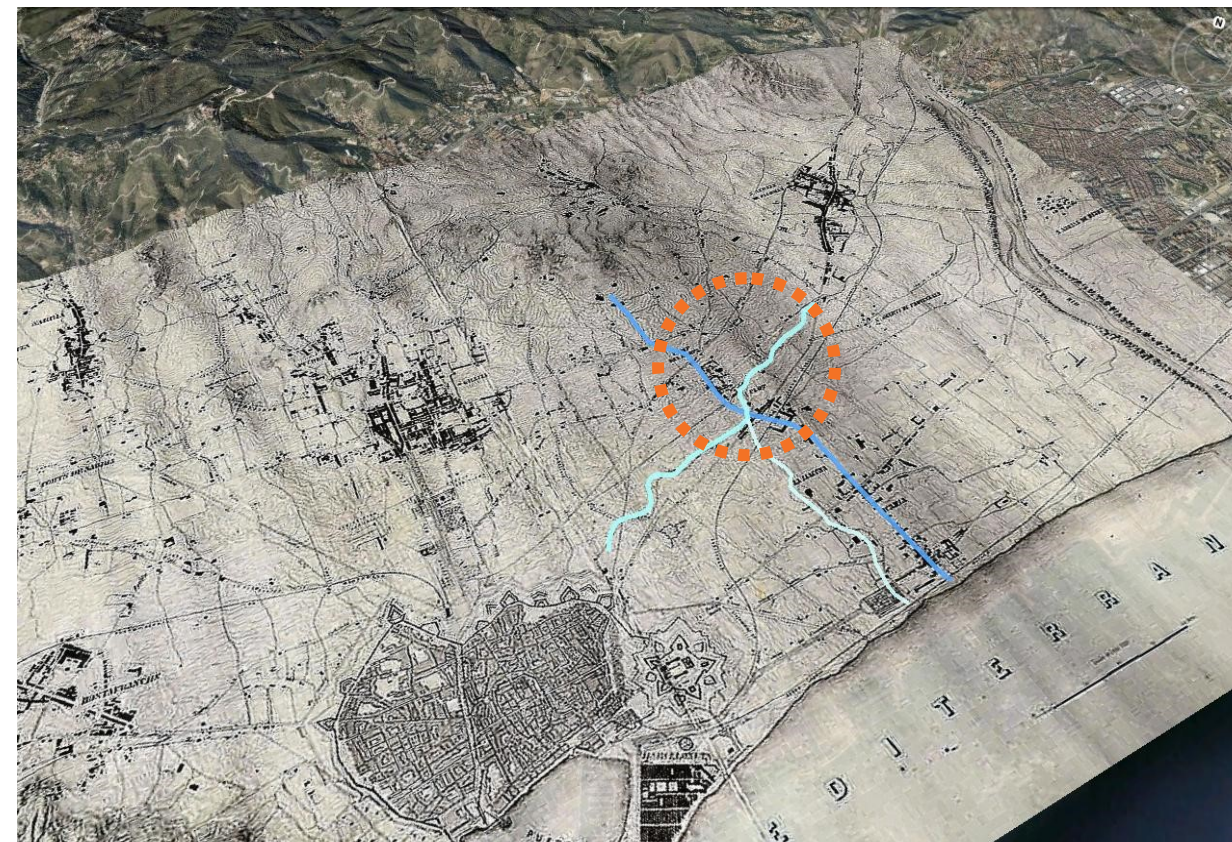
*“ El Camp de l'Arpa
dibuixa molt
particularment aquestes
dues lògiques entorn a
l'antic torrent del Bogatell
(avui C. Rogent) i a
l'antiga carretera de
Bartrina (avui C. Freser)
les quals consoliden una
primera agrupació
suburbana.”*

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

↑ 1853. Dispersió dels tres precedents, amb primer terme, l'estructura suburbana del Clot i al fons la de Freser. Enmig, l'ocupació agrícola del Camp de l'Arpa. Aixecament en 3D N&S.

↓ Reconeixement de traces geogràfiques principals fet sobre el Plànol general de Barcelona, el seu eixample i pobles contigus l'any 1877. Institut Municipal d'Història. Posició vertical dels torrents del Bogatell i d'en Milans que desemboca darrera del cementiri nou i del conjunt Clot Camp de l'Arpa. Al fons pot veure's la llera del riu Besòs i la reunió amb la carretera a França sobre el mateix congost del riu. Sobre posició plànol històric i imatge des de satèl·lit N&S.

negar la forma interior i forçar el recinte com element claustral, els hi atorgan una condició fora del seu temps que caracteritza amplis espais d'aquest teixit interior i anterior.

En un últim nivell s'ha estudiat la relació entre equipaments de referència i espais lliures de tal forma que puguin descobrir-se vincles d'interacció capaços de millorar els pols de centralitats locals destinats a enfortir la relació simbòlica amb el lloc, i les referències d'identitat del barri.

Definició conceptual i assignació d'elements d'estudi:

- Sobreposicions i enclaustraments.
- Cruïlles/ Interseccions/ Talls.
- Ombres del planejament: plans i normes.
- L'escenari pre-urbà.
- L' espai del projecte.
- La inadequació normativa.
- Especificitats, sub-àmbits del sector i elements temàtics.
- La intervenció des de la desformalització.
- Transicions urbanes. Cap a una nova matriu d'intervenció: dinàmiques de transformació.

D'esquerra a dreta

>Seqüències del tipus d'edificació per a habitatge construït sobre la parcel·lació dibuixada l'any 1888. Orígens del CA. Creixement en continuïtat sobre els carrers paral·lels a Fresser.

>Quadre del pintor Ramon Calsina 1901-1992 sobre aquest paisatge agrícola anterior extens entre els nuclis de Sant Martí de Provençals. Ofrenes Oli sobre tela 1975.

>Cap gros aparador del carrer Fresser.

>Camp de l'Arpa des del nucli del Clot. Pallers i empaquetat del gra. Arxiu Municipal d'Història Fotografia N&S.

1> Sobreposicions i enclaustraments

Un dels primers elements estudiats ha estat la geometria en relació a les “formes històriques” que l'han suportat. Les conseqüències d'una implantació sobre una altra. Les referències d'una trama plantejada com a interrupció d'una altra i les conseqüències de límits i continuïtats de la trama que traça Cerdà en aquest context.

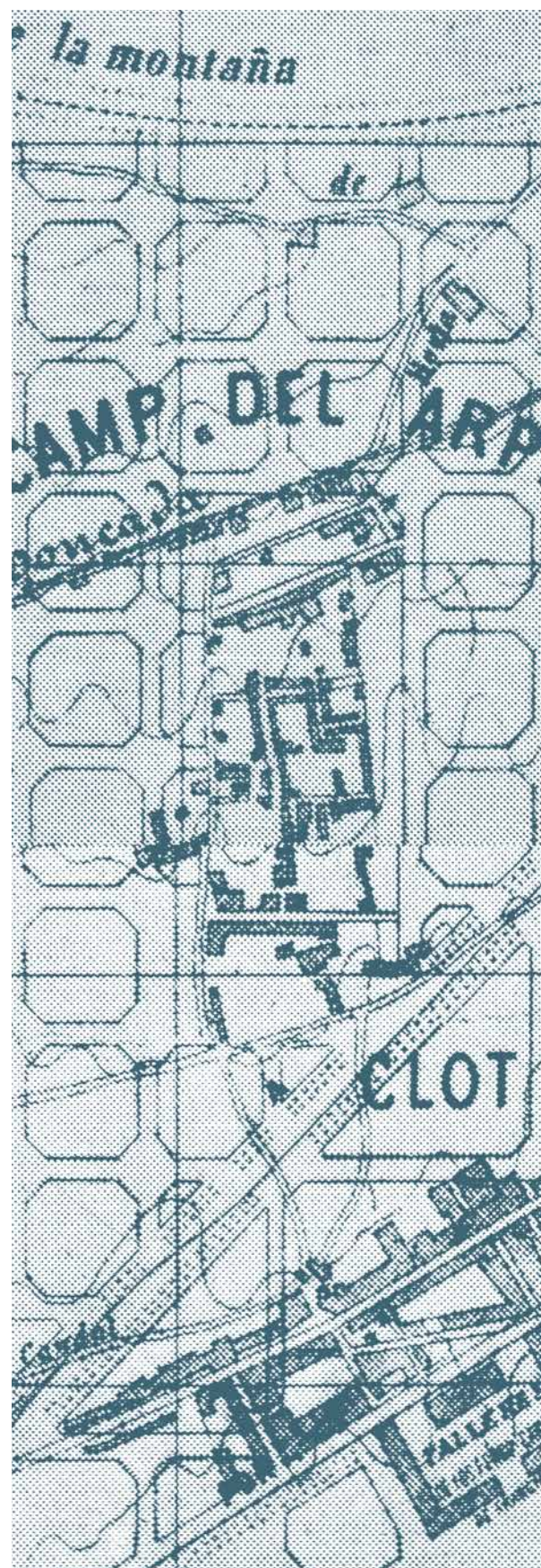
Seria equívoc entendre que el caràcter morfològic d'aquest barri es fixa solament com a producte d'una confrontació: la d'un creixement històric anterior que acaba sent englobat o envoltat per la trama genèrica de l'Eixample.

Si bé és cert que l'estructura urbana subjacent organitza aquest primer assentament en relació a la intersecció de dues lògiques sobreposades; la derivada dels creixements post agrícoles i la dels creixements sobre vies i camins que es solapen amb aquelles línies de desguàs del sòl en direcció descendent a mar.

En l'àmbit del Camp de l'Arpa es dibuixen molt particularment aquestes dues lògiques entorn a l'antic torrent del Bogatell (avui C. Rogent) i a l'antiga carretera de Bartrina (avui C. Freser) les quals consoliden una primera agrupació suburbana sobre reparcel·lació de finca agrícola característica dels creixements sobre aquestes interseccions que derivarà en el curt període que transcorre entre l'aprovació del Projecte Cerdà i l'última dècada del XIX en el primer traçat pròpiament urbà de l'ordenació.

És el cas de les illes paral·leles al C. Freser; els quatre carrers Joan de Peguera, Coll i

A dalt, esquerra
Passatge Pistó.

A baix, esquerra
Carrer Pistó.

Dreta

"Plano general de Barcelona, su ensanche y pueblos contiguos en 1877" Institut Municipal d'Història. Aixecament fet 18 anys després d'aprovar l'eixample Cerdà on es pot distingir el mateix perimetrat del nucli del Camp de l'Arpa entre els carrers actuals de Còrsega/Aragó i el que seria la continuació de Sant Quintí i Llacuna. Tot i que s'ha instal·lat ja l'estructura ferroviària de la MZA i l'equipament religiós de Coll i Vehí el gruix edificat del CA resta entorn les vies de comunicació i preexistències agrícoles/Bogatell/Enamorats/Fresser. Es pot observar també l'Arc de St. Sever/els carrers de Núria i Llagostera i el passatge i carrer Pistó.

Página anterior

Abaix

↑ Passatge del carrer Pistó entre Coll i Vehí i Besalú. Fotografia N&S.

↓ Estructura de camins i rieres des del Turó de Sant Pere Màrtir. Treball de sobre posició imatges de satèl·lit, topogràfic de 1853 i tractament gràfic dels eixos i els accidents geogràfics principals. N&S.

■ Placa d'influència i referiment recíprocs: Glòries/St Pau/Rda Guinardò/Bac de Roda

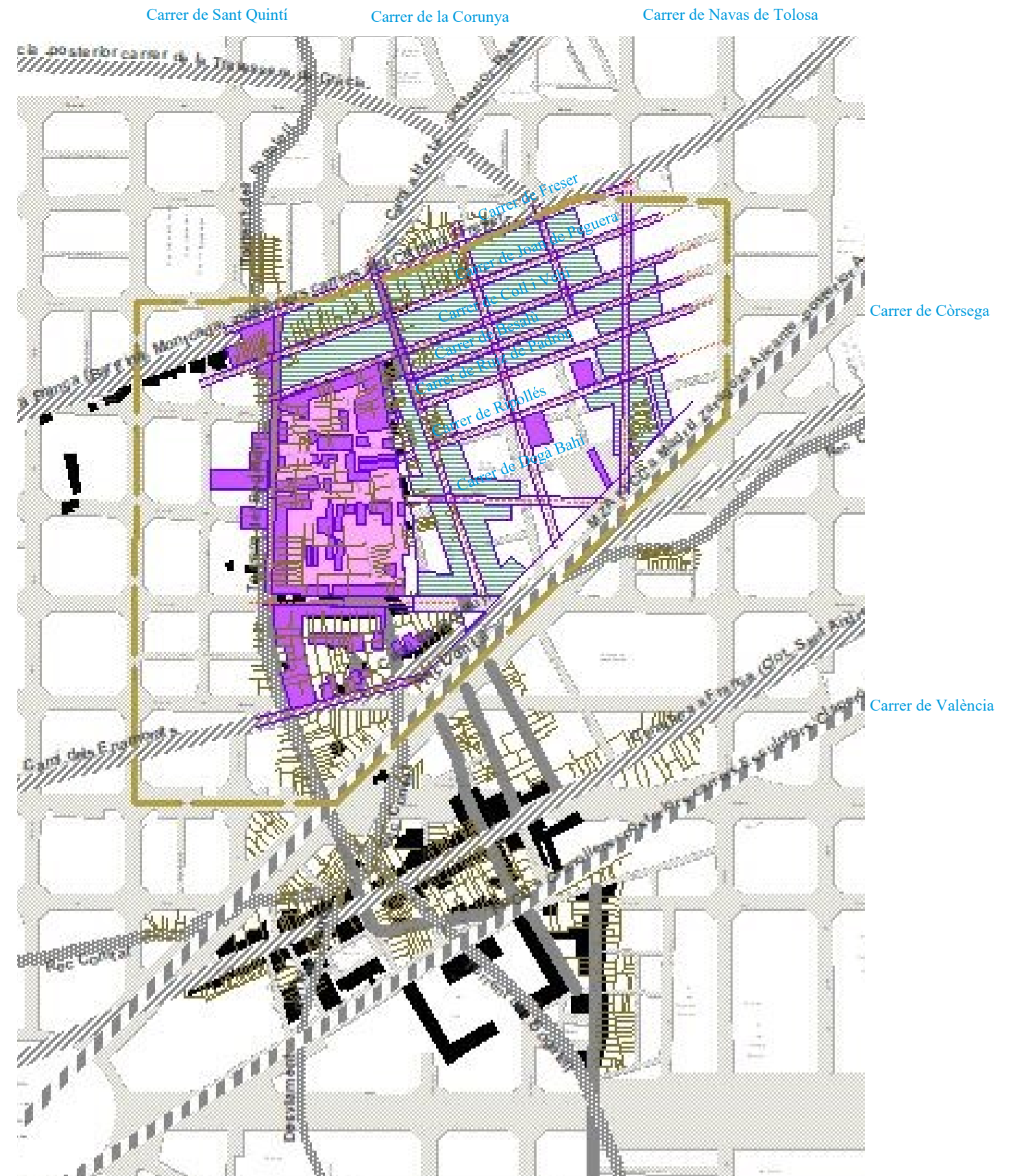
■ Vies de comunicació des de Fresser a Gràcia i Horta: Pg Maragall i Tvra Gràcia

■ Vies de comunicació Porta Nova França: Clot i Enamorats

■ Torrents i rieres: Bogatell/Milans i Rec Comtal

Aquesta interrupció de la connectivitat horitzontal de la trama la utilitza l'edifici Cerdà per a situar sobre aquesta franja el gran parc de 24,81 hectàrees dins el que es preveu la ubicació del Hipòdrom (dos per set illes entre passeig de Sant Joan i Padilla), i un gran parc en la intersecció amb l'Avinguda Meridiana (dues per quatre illes entre Bac de Roda i Treball. Ambdós parcs sempre entre els carrers de Rosselló i Mallorca. La "incrustació" del Camp de l'Arpa va dur doncs a una certa des-estructuració des d'aquesta irregularitat en els fluxos de l'Eixample previstos pel propi model reutilitzant-ne la distorsió provocada de diferents maneres que trencarien la continuïtat de la malla.

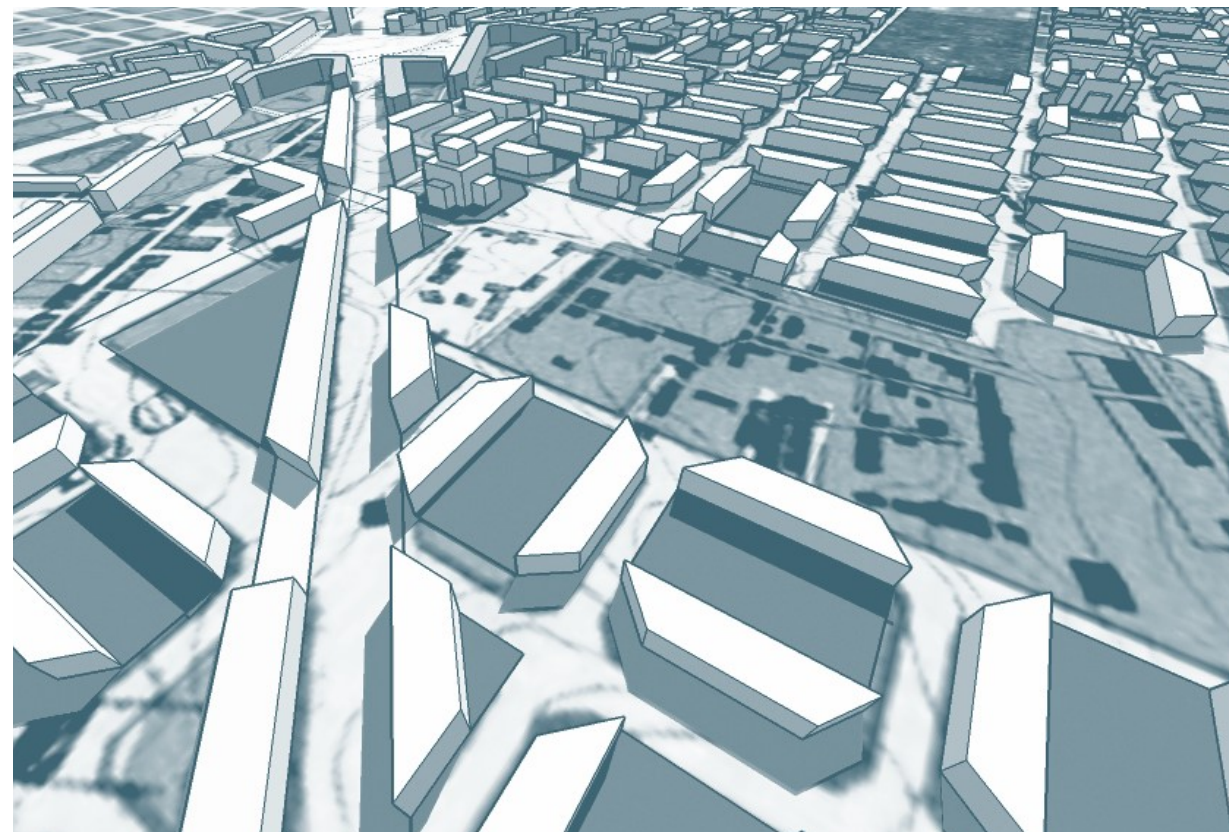

↑ *Projecció en 3D del Projecte Cerdà amb els àmbits perimetrats per als nuclis del Clot i del Camp de l'Arpa. Visió des de l'eix Meridiana Glòries cap a La Ciutadella. N&S.*

↓ *Sobreposició del Projecte de Pere Falqués modificant i alterant l'Eixample Cerdà, per al Camp de l'Arpa i Clot. N&S.*

Pàgina anterior, dreta

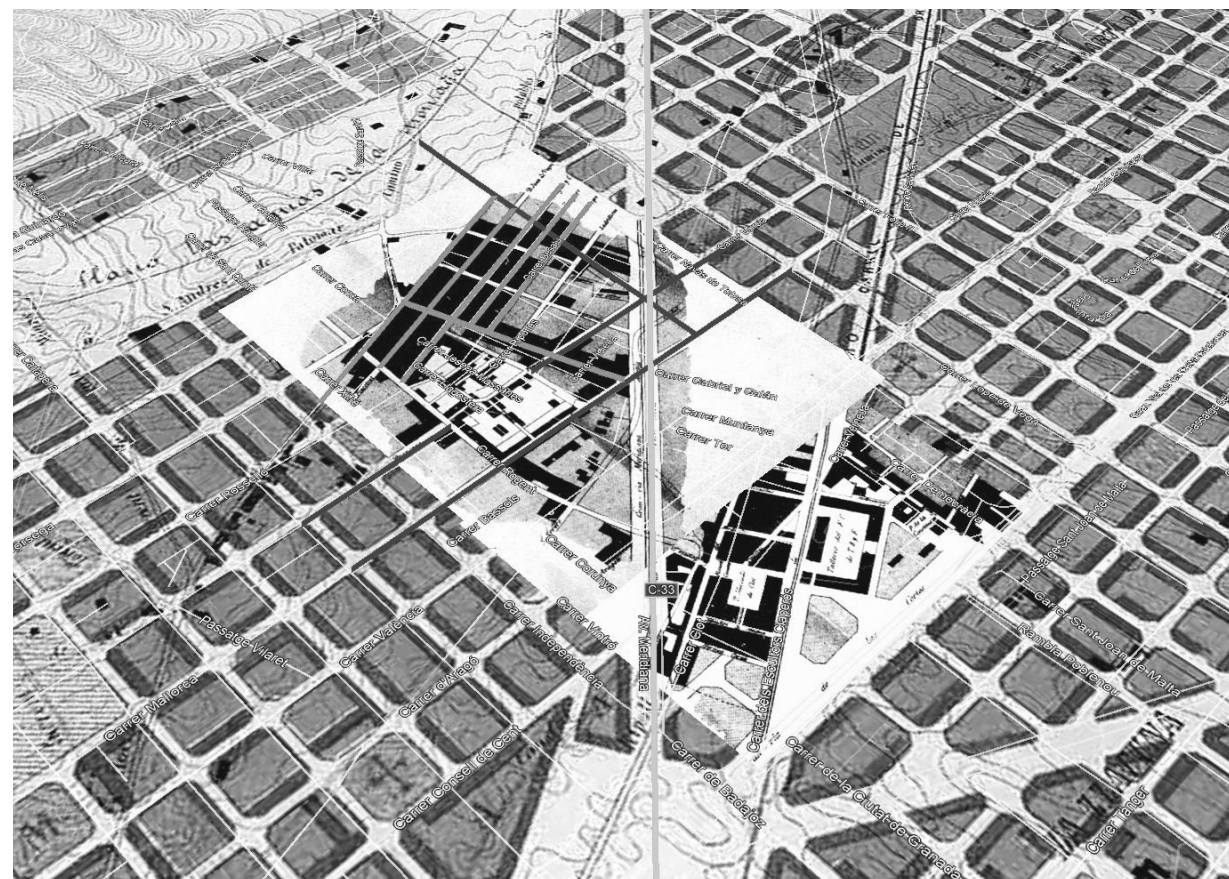
> Creixement delimitat per Pere Falqués sobreposat al teixit del CA actual. Elaboració propia.

2> Cruïlles/ Interseccions/ Talls

La configuració de molts dels teixits urbans que coneixem ha tingut com a origen l'encreuament, la intersecció d'antics camins o vies de circulació. El Camp de l'Arpa no n'és l'excepció, encara que la intersecció no tingui un caràcter solament puntual sinó que desenvolupi un àmbit gravitacional de major envergadura. Podem parlar aquí de l'espai tensionat entre dues vies d'accés a la ciutat històrica de Barcelona. L'antiga carretera Bartrina, i la carretera del Clot, a la qual s'afegeix més tard, l'eix ferroviari que donaria posteriorment lloc a l'avinguda Meridiana. Es sobre aquest espai gravitacional entre dues infraestructures bàsiques de mitjans del segle XIX que s'originen els primers assentaments pre-urbans component-se sobre l'eix vertical que representava l'antic torrent després anomenat carrer Rogent, on poden situar-se les estratègies i posicionaments del creixement del sector.

La idea de l'encreuament, de l'intercanvi com a element bàsic de l'organització central de tot nou creixement es perllonga en el cas del Camp de l'Arpa a través d'un element allargat d'origen geogràfic sobre l'eix del qual van consolidant-se nexes d'unió entre les

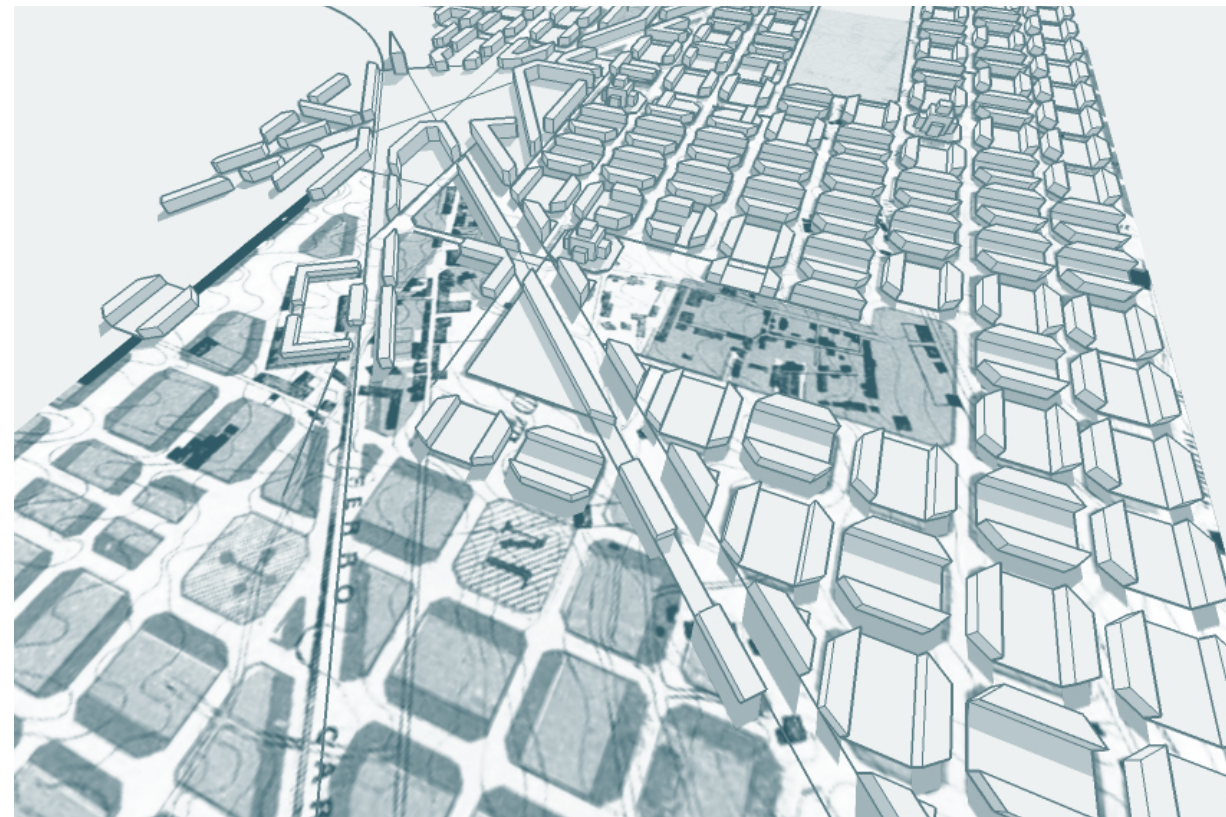

“...espai tensionat entre dues vies d'accés a Barcelona; l'antiga carretera Bartrina, i la carretera del Clot, a la qual s'afegeix més tard, l'eix ferroviari que donarà lloc a l'avinguda Meridiana.”

“ El inicial CA té molt a veure amb el domini del paisatge natural. Podem dir que aquest primer panorama reproduceix una organització oberta de caràcter agrícola molt diferent de l'estructura de carrers en que més tard es convertirà.”

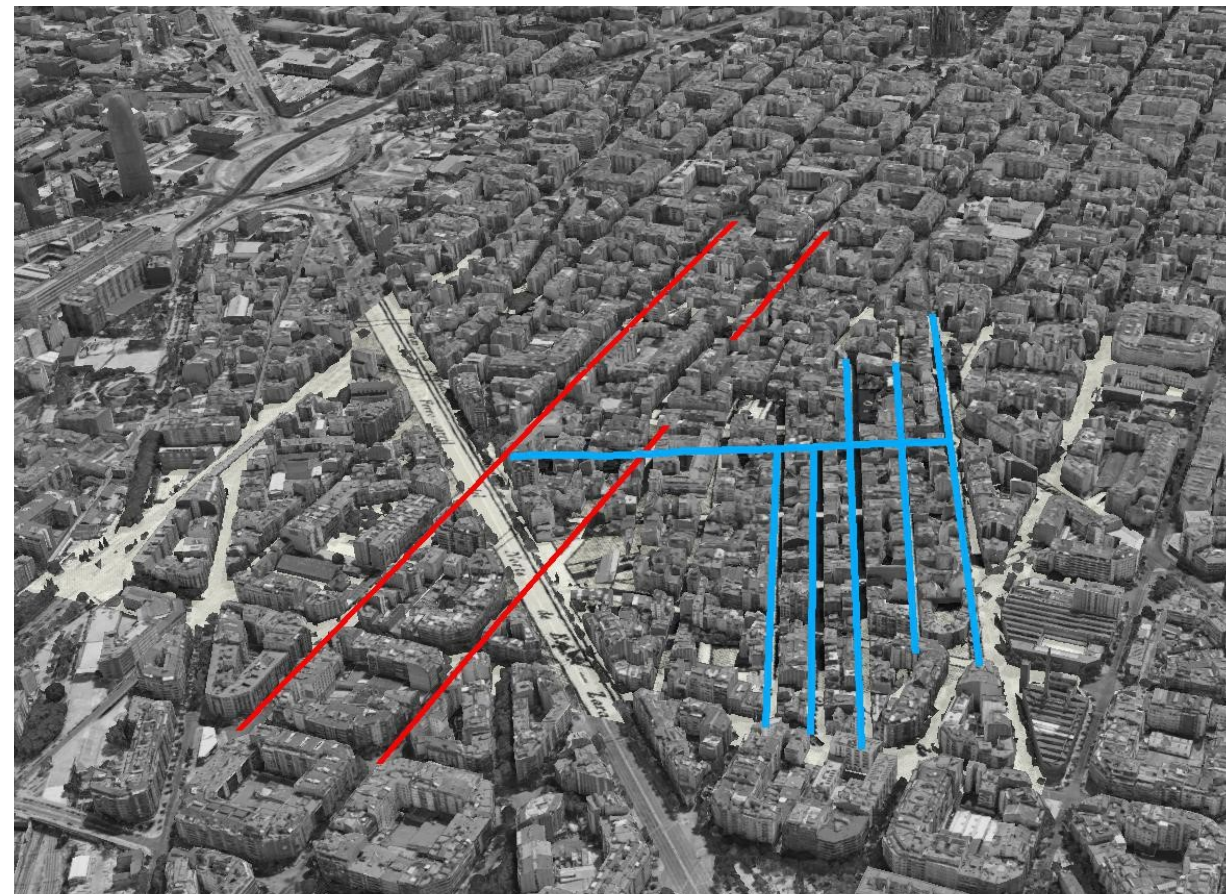
REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

↑ *Modelització en 3D del projecte d'Eixample en l'àmbit del Camp de l'Arpa i projecció per a les grans infraestructures de Meridiana i Glòries. N&S.*

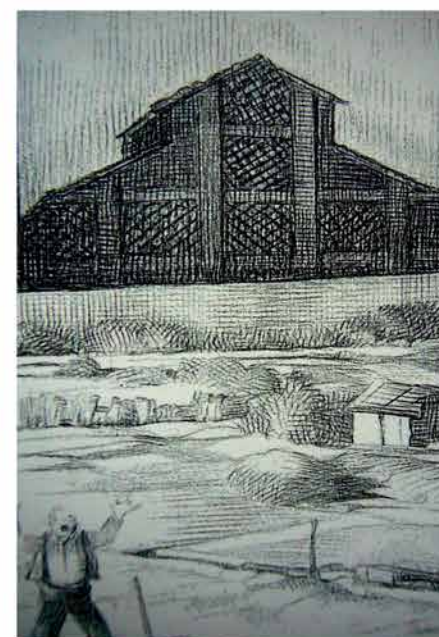
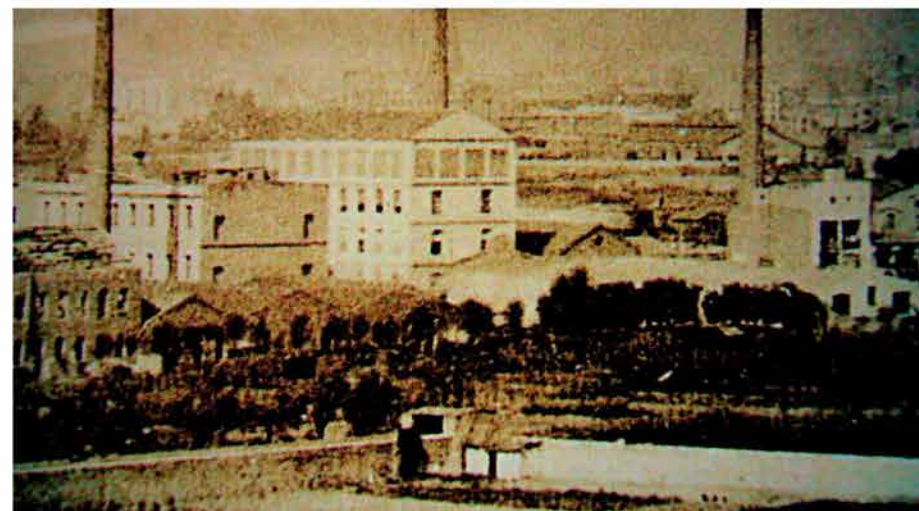
↓ *Fotoplà actual sobre plànol del Camp de l'Arpa de Pere Falguès. En vermell, eixos Cerdà carrers Provença i Mallorca. En blau el traçat d'eixos paral·lels a Fresser amb l'ortogonalitat d'enllaç del carrer de la Muntanya.*

(Material propi / N&S).

dues infraestructures bàsiques descrites. Si bé, tant el creixement suburbà de l'antiga carretera Bartrina com el de la del Clot, tenen la característica comuna de la continuïtat on unes primeres edificacions aïllades donen ràpidament lloc a la construcció en mitjanera que aprofita la infraestructura com a front arquitectònic mínim i utilitza la profunditat com a màxim exponent d'aprofitament del sòl. En el creixement del Camp de l'Arpa, les edificacions que l'organitzen tendeixen a ser elements en un primer moment aïllats, i tenen més a veure amb l'organització agrària i preindustrial que s'adapta al paisatge com el seu propi nom ens indica que amb una organització lineal de cases construïdes sobre una traça viària.

És per tant una organització més oberta, que es compona majoritàriament d'espais intersticials, i d'edificis amb tres o més façanes. Organitzats al voltant d'unes traces o línies de fixació de trànsits sobre el plànol horitzontal del paisatge, mantenen una ortogonalitat primària, l'objectiu de la qual és el d'ordenar una primera agregació a l'estil com la que trobaríem en moltes de les organitzacions pre industrials de l'entorn urbà de les nostres ciutats. És a dir, agrupacions

Pàgina anterior,
d'esquerra a dreta

> Ramon Calsina PN 1901-1992. Paisatge sobre el Camp de l'Arpa.

> Entorn creixement industrial sobre estructura agrícola en l'àmbit de St. Martí. 1915. Fotografia Arxiu Municipal d'Història.

> Restes de maçoneria a base de maó massís. Traça preurbana incrustada en el teixit actual.

> Barreja d'ús agrícola i industrial. Ramon Calsina. Fragment..

> Fàbrica tèxtil vidua de Tapias al carrer de la Muntanya. "Barcelona artística e industrial" 1920.

> Vicenç Martorell i Portas. Reflecteix el creixement parcel·lari on pot veure's entre altres com el carrer Històriador Maïans conti-nuava on ara hi ha la plaça Robacols 1930-1940, fulls 16-22 i 17-23.

Carrer Núria amb l'obertura del carrer Mallorca. Fotografia Arxiu Municipal d'Història.

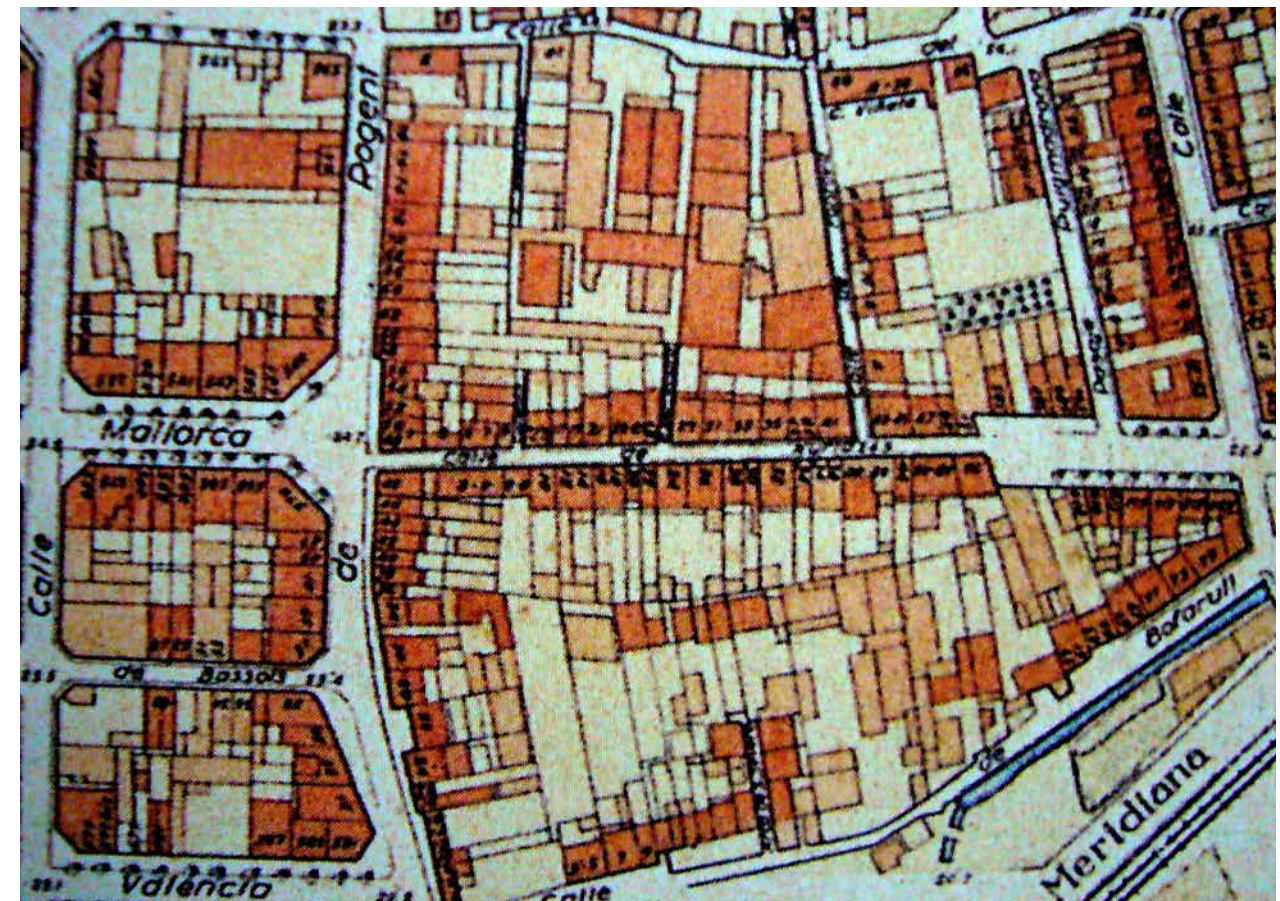
Detall del plànol de Vicenç Martorell, creador a l'Ajuntament de Barcelona de l'oficina del plànol de la ciutat l'any 1929 des d'on treballa en l'aixecament cartogràfic fins als anys 40. En aquest fragment pot veure's amb l'acostament al parcel·lari del carrer de Núria l'agrupació de cases entorn l'Arc de St. Sever i la conversió del viari d'Enamorats amb el carrer València amb l'esfilagarsada i deformada illa d'eixample que origina. Es recull tot tipus de creixement suburbà recolzat en eixos viaris anteriors encara que es trobi en contradicció amb l'eixample aprovat.

que tenen més a veure amb l'aprofitament intern de l'espai públic i privat que s'organitza al voltant d'una arquitectura o edificació principal a la qual s'agreguen diferents cossos solidaris o independents configurant una tensió entre ells i estructurant aquest espai inicial de convivència que s'organitza entre els diferents cossos i elements arquitectònics construïts.

Un espai que té molt a veure amb el domini del paisatge natural com a primera ocupació en relació a un futur paisatge urbà. Podem dir que aquest primer paisatge del Camp de l'Arpa reproduceix molt més una organització oberta de caràcter agrícola (entorn de l'antic Mas de Can Robacols) que no l'estructura de carrers en què més tard es convertirà.

Sobre aquesta idea anterior de tall, d'intersecció, s'acumulen els elements que caracteritzaran l'espai particular. Se li agrupen, com els petits elements ferrosos a un imant, les activitats urbanes que es materialitzen en aquella arquitectura de linealitat suburbana associada als antics camins, contrastada amb aquesta altra idea de malla oberta que configuraven els

↑ "BCN 1900". Sense autor conegut, reflecteix el nivell de consolidació del CA en aquesta data. Arxiu Municipal d'Història. Delimita les volumetries de la muntanya Pelada i de Montjuïc. Dibuixa el FFCC sobre la Meridiana - Estació del Nord LLZ- i sobre el Clot -Estació de França Granollers-. Alguns carrers tenen el nom canviat; del Carmen es el carrer Fresser i St. Sever, Enamorats. Coll i Vehí apareix com a Sts. Miquel i Maties. Treball de sobre posició fotografia de satèl·lit amb assenyalament de vies de comunicació general i accidents geogràfics. N&S.

■ Vies de comunicació des de Fresser a Gràcia i Horta: Pg Maragall i Tvra Gràcia

■ Vies de comunicació Porta Nova França: Clot i Enamorats

■ Torrents i rieres: Bogatell/ Milans i Rec Comtal

↓ Passatge Robacols. Fotografia de PE i GH en el llibre "La gent i els barris de St. Martí".

primers elements organitzatius espacials del Camp de l'Arpa.

La inicial, l'agrícola posseeix una qualitat diferent que organitza l'espai allunyat de les condicions de mobilitat pròpies dels sistemes connectors. La pervivència d'aquest caràcter clos ofereix un espai que avui podríem entendre com a pacificat des del punt de vista de la mobilitat, que estructura la idea de nucli des de la seva pròpia qualitat independent, construint el seu caràcter diferencial des de l'acumulació d'usos bàsics concurrents. Usos molts d'ells relacionats a finals del XIX amb la indústria tèxtil, on també comencen a abundar activitats agrupades entorn els subministraments i serveis.

Si els creixements suburbans relacionats amb les vies i camins tendeixen a produir-se en topografies bàsicament planes, el nucli urbà històric del Camp de l'Arpa es situa sobre el suau pendent que recull el traçat de la via que el separa de la zona de la muntanya pelada i la sèquia comtal que marca juntament amb el ferrocarril que es construirà més tard l'altra línia de suau pendent que ho delimita i separa del nucli

"...de la gènesi del Camp de l'Arpa, hi perviu el paisatge original, anterior a l'aprovació del Pla Cerdà, resta d'un univers agrícola amb el posterior nucli urbà construït entorn al projecte de l'arquitecte municipal de San Martí de Provençals Pere Falqués l'any 1887."

Reconstrucció
tridimensional de la trama
Cerdà sobre un dels límits
del CA. Eix Meridiana cap
a llevant..

Dibuix de Santa en La Veu
de St. Martí. Satiritza sobre
la nova implantació de la
xarxa de tramvies en el
carrer Rogent i el carrer
del Clot.

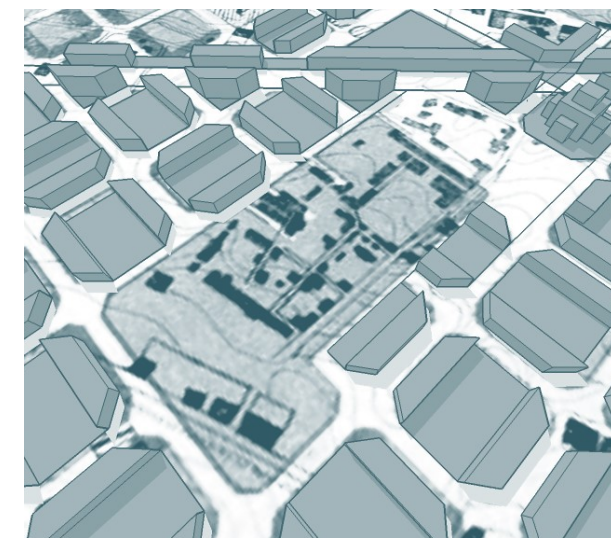
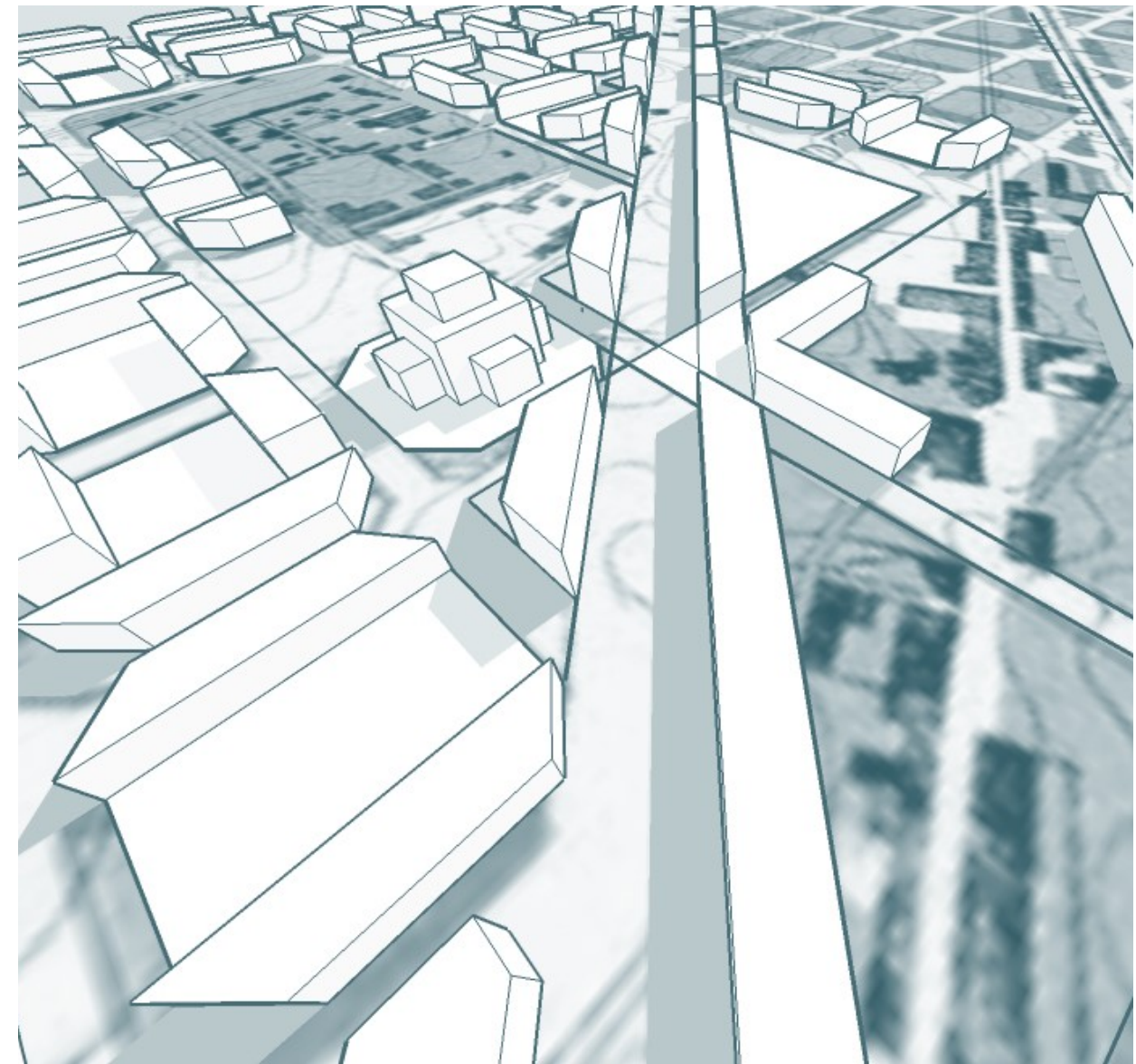
antic del Clot. Aquest tall, aquesta característica topogràfica marca i determina la qualitat inicial i futura d'aquest paisatge.

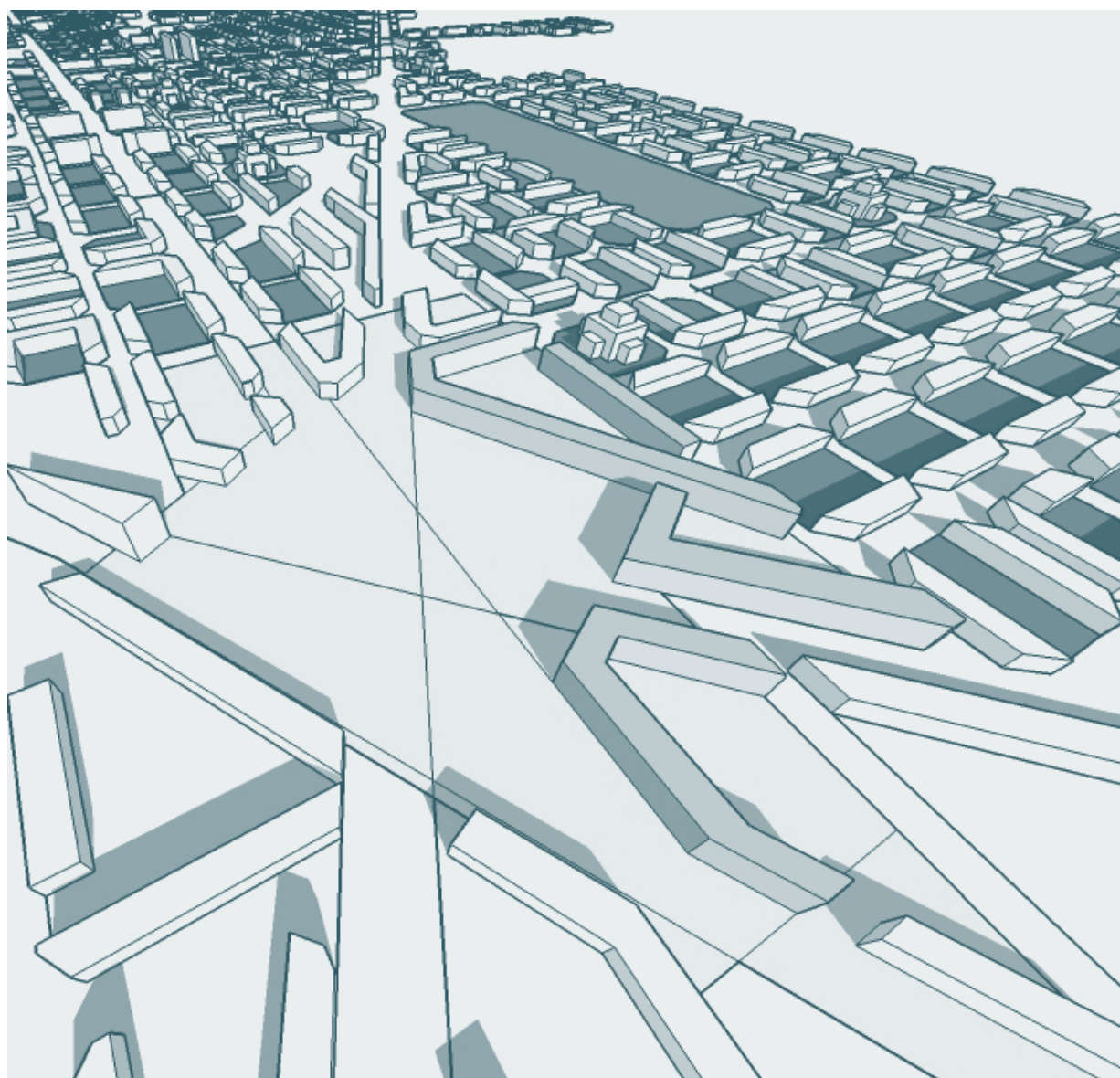
Un paisatge que dibuixarà una trama en ambdós sentits ascendent i descendent, que seguirà les línies de vessament de l'aigua i la dels altres carrers amb traçat i desnivell homogeni que formaran l'estructura més compacta i abundant de l'àmbit.

És aquesta geometria la que conferirà caràcter al traçat posterior de la trama del Camp de l'Arpa. Una trama vertical que la relaciona amb els esdeveniments històrics i el creixement en direcció mar muntanya - carrer Rogent, San Joan de Malta i carrer Marià Aguiló- fins al nucli històric del sector del Poble Nou vora el mar proporcionant-li condició de frontissa respecte a la trama horitzontal que apareixerà de manera diferent com a producte del primer traçat projectat.

Cabria distingir doncs molt clarament l'origen del conjunt del nucli del Camp de l'Arpa, diferenciant el que és el nucli original anterior a l'aprovació del Pla Cerdà, nucli centrat sobre si mateix amb connotacions pròpies d'una agregació enmig d'un univers agrícola i el que constituirà el nucli urbà pròpiament dit construït entorn del projecte referenciat per l'arquitecte municipal de San Martí de Provençals Pere Falqués l'any 1887.

De la idea inicial organitzada a l'entorn de dues línies paral·leles i els seus corresponents elements perpendiculars de connectivitat, que configuren una àmplia intersecció espacial es passa a la idea de enclaustrament com a producte del xoc entre geometries diverses sense previsió de llocs intersticials de trobada. El xoc entre la trama de l'Eixample, el nucli originari del Camp de

↑ *Projecte Cerdà; Glòries sobre els eixos de Diagonal i Meridiana, sobre els traçats ferroviaris.*

Pòsits dels diferents paisatges al llarg del temps. Avinguda Meridiana amb el pas del FFCC de tracció a vapor.

↓ *Fragment de quadre de Ramon Calsina "El Tramvia". Oli sobre tela 1950., sobre el tramvia i la seva integració al tràfec i activitats de la ciutat..*

l'Arpa i la trama de l'eixample menor de 1887 conclou amb el progressiu i successiu aïllament dels elements bàsics de continuïtat, circumscriuint-se aquests als perímetres, afegits posteriorment, els quals sorgeixen de la implementació buscada dels carrers Aragó i Mallorca.

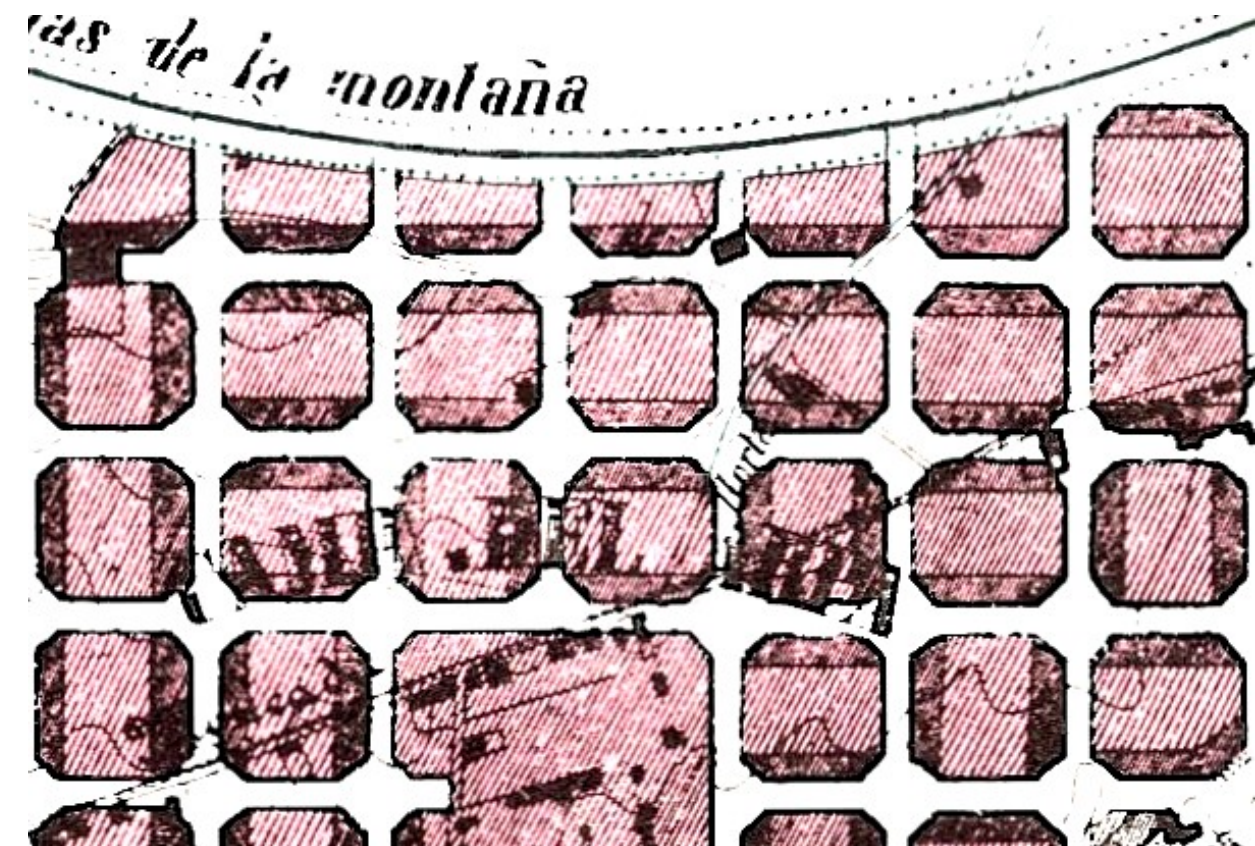
Les discrepàncies d'ordres sobreposats al llarg del temps acaben produint en el cas del Camp de l'Arpa l'enclaustrament de les trames anteriors, l'aparició de recintes, i sobretot la discontinuïtat i aïllament dels traçats viaris amb la consegüent negació d'algunes perspectives visuals sobre el propi paisatge fet que comporta un cert aïllament en relació al teixit urbà que l'envolta.

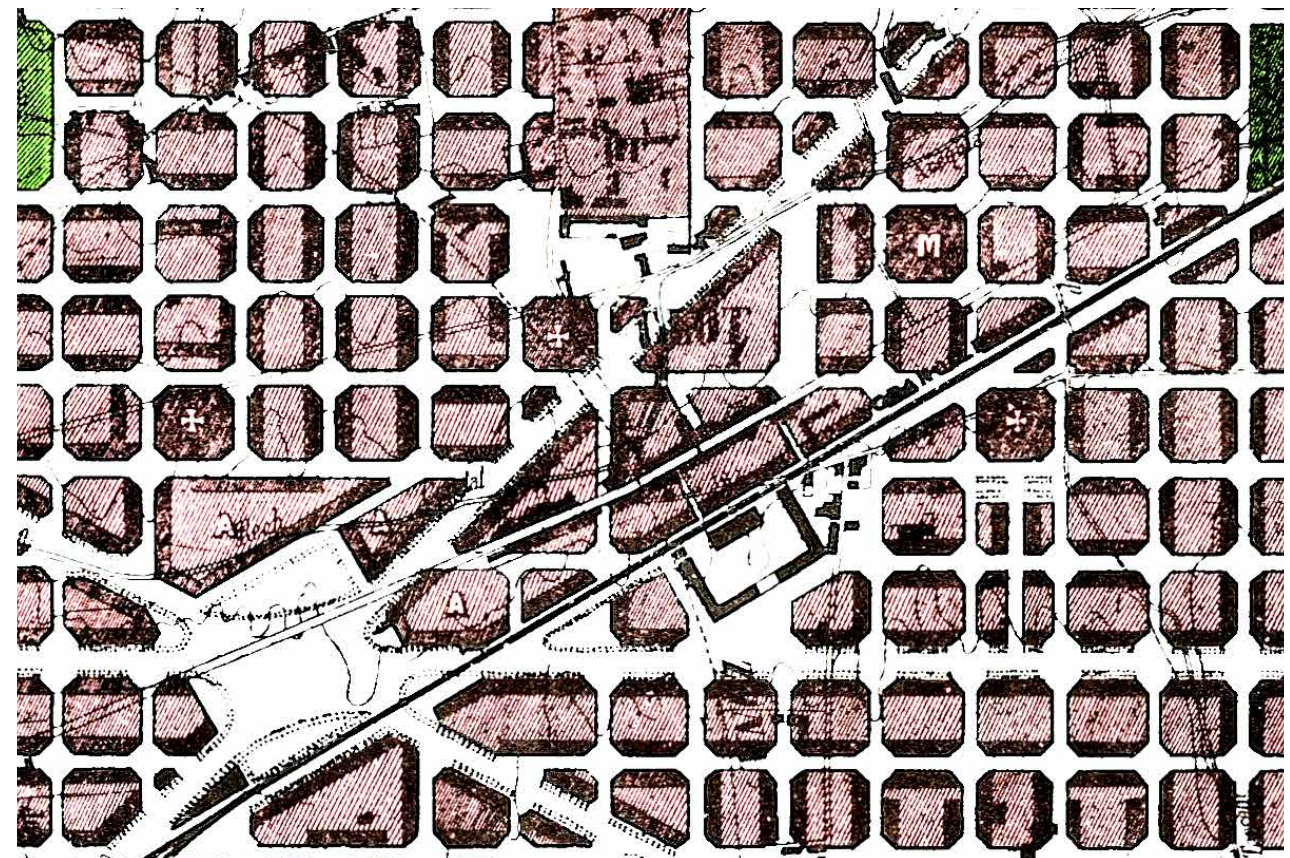
Dreta, de dalt a baix

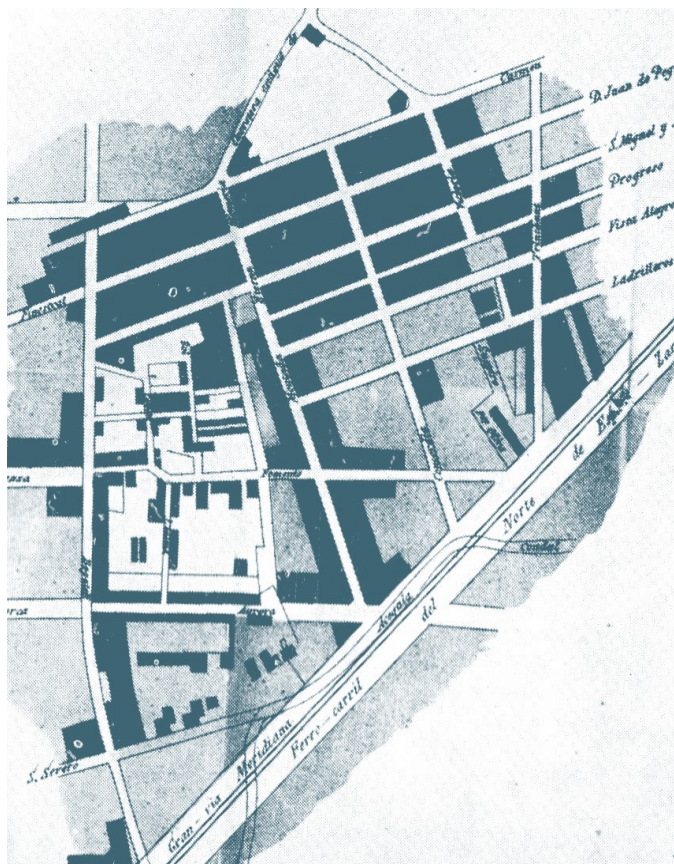
>Detall del nucli del CA segons el projecte d'IC. En delimita un perímetre de 2x4 illes entre els actuals carrers de Sant Quintí i la Corunya en vertical i Còrsega i València en horitzontal, deixant els carrers d'Indústria i Antoni M^o Claret per sobre. AMCB.

3> Ombres del planejament: plans i normes

El primer projecte urbanístic que incideix sobre el Camp de l'Arpa és el del Pla Cerdà de 1859. La següent referència documentada la trobem reflectida en el plànol dels nuclis de Sant Martí de Provençals de 1887 que l'arquitecte Pere Falqués arquitecte municipal d'aquesta corporació dibuixa 28 anys després del projecte d'eixample per a Barcelona de Cerdà. En aquest document es reflecteixen els cinc nuclis de San Martí on en el cas del Camp de l'Arpa apareixen dibuixats els carrers del creixement d'eixample menor que s'adhereix al del teixit original. En ells es reflecteix l'intent d'un traçat regular en illes allargades que segueixen la traça planimètrica de menor pendent i que recorren la direcció paral·lela a l'antiga carretera Bartrina formant una trama de sis carrers paral·lels en aquesta direcció mar muntanya i que correspondrien bàsicament amb els actuals carrers de la Muntanya, carrer La Nació i Lorenzale. El creixement s'organitza segons la descripció que ens fa el plànol a través de la seva consideració del que són elements compactes o edificats al llarg de la trama

horitzontal seguint el seu traçat més estret on únicament el carrer de la Muntanya acumula aquest altre possible creixement vertical. Donades les característiques i el dimensionament de la trama horitzontal descrita constitueix un exemple d'illa totalment edificada sense espai interior lliure. El plànol que ens arriba transcrit per Pere Falqués contempla la ortogonalitat entre tots els carrers de la trama, situació que no arriba a ser la definitiva en els carrers de traçat nord a sud o mar muntanya on tendeixen tots ells a desviar-se del traçat perpendicular al carrer Freser.

Ja fos per ajustos al parcel·lari existent (veure plànol comparatiu entre l'original i el que s'executa en la pàgina 138) o bé per a alinear-se amb el traçat d'un antic camí coincident amb els ponts que creuaven la sèquia comtal, el resultat que ens arriba és el d'una trama desfigurada en les seves condicions geomètriques més elementals i forçada a través de les resistències de caràcter menor implicades en l'existència de passos que creuaven els cursos d'aigua; i, per tant, mantenien les continuïtats pre-urbanes que havien existit. En aquest primer "projecte d'eixample menor" es produeix ja la primera segregació amb l'aparició del recinte del nucli original tancat entre el carrer Rogent i el carrer Nació i l'actual carrer Coll i Vehí i el carrer Mallorca abans Núria.

S'hi succeiran els creixements inercials, reflectits per la sèrie d'aixecaments que du a terme Vicenç Martorell, des de l'oficina del plànol de la ciutat de l'any 1929 fins als anys 40 especialment al voltant del carrer Mallorca, desplaçant encara més la inicial ocupació del territori. Fins a arribar al desencontre de teixits que agreugen tant el Pla Comarcal de 1953 com el PGM de 1976. En els dos casos l'augment indiscriminat d'edificabilitats vinculades a les diferents amplades dels eixos viaris, col·lapsa el teixit inviabilitzant-ne llurs capacitats de connectivitat i fluïdesa. Obviant d'altra banda la condició de mitjaneria sobre la que es basa l'aplicació normativa i que força a aixoplugar-hi tipologies edificatòries de molt diferent naturalesa.

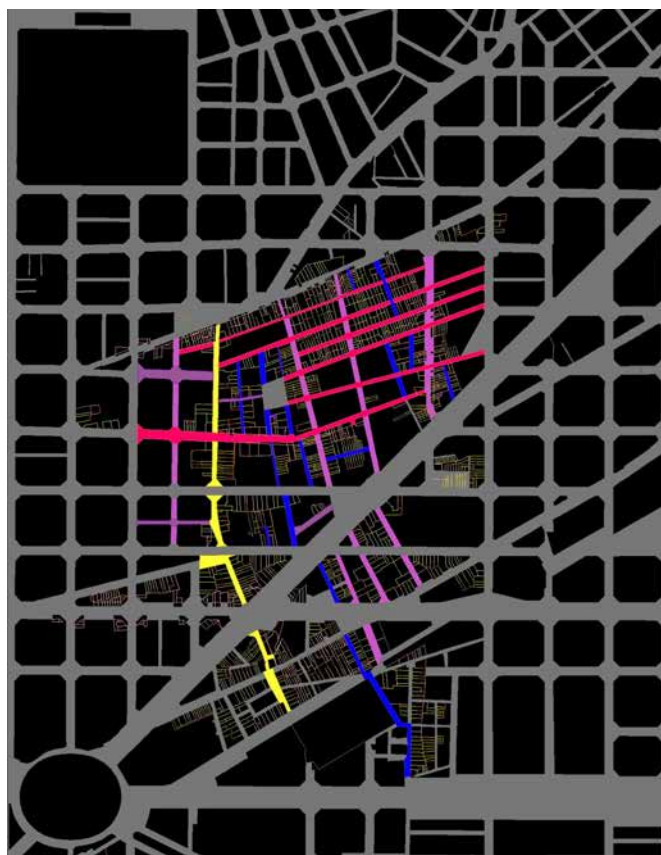
A dalt, d'esquerra a dreta

>Detall del nucli del CA delimitat per PF l'any 1879-88. Es correspon amb el creixement dels nuclis del pla de Barcelona previ a l'annexió a la ciutat i sobre els quals si s'havien aixecat les limitacions militars d'edificar en alçada respecte a Montjuïc.

>Avinguda Meridiana en direcció ponent segons el projecte Cerdà. Elaboració pròpia.

Elements identitaris de traçat classificats segons llur connectivitat -vertical o horitzontal- i llur relació amb accidents geogràfics anteriors. Eixos i illes.

- Traçats horitzontals corresponents a la trama superior del CA posterior a 1859. Carrers de 10 m d'amplada màxima.
- Traçats verticals corresponents a la trama superior del CA posterior a 1859. Carrers de 12 m d'amplada màxima.
- Traçat del carrer Rogent sobre el torrent de Bogatell. Amplada de 12m.
- Traçats verticals corresponents a la trama agrícola del CA anterior a 1859. Carrers de 6 a 8 m d'amplada màxima. Elaboració pròpia.

Elements identitaris de traçat classificats segons llur connectivitat -vertical o horitzontal- i llur relació amb accidents geogràfics anteriors. Eixos i illes.

Traçats horitzontals corresponents a la trama superior del CA posterior a 1859. Carrers de 10 m d'amplada màxima.

Traçats verticals corresponents a la trama superior del CA posterior a 1859. Carrers de 12 m d'amplada màxima.

Traçat del carrer Rogent sobre el torrent de Bogatell. Amplada de 12m.

Traçats verticals corresponents a la trama agrícola del CA anterior a 1859. Carrers de 6 a 8 m d'amplada màxima.

A dalt, d'esquerra a dreta

>Reconstrucció del model d'ocupació pre urbana entorn la via del Clot. Mateixes característiques sobre l'eix de Fresser, de condició asimètrica al tractar-se d'un límit. Informació continguda al plànol topogràfic de 1855.

A baix

>Estructura nuclear entre les anteriors organitzada entorn la riera i l'espai buit que les aglutina.

4> L'escenari pre-urbà

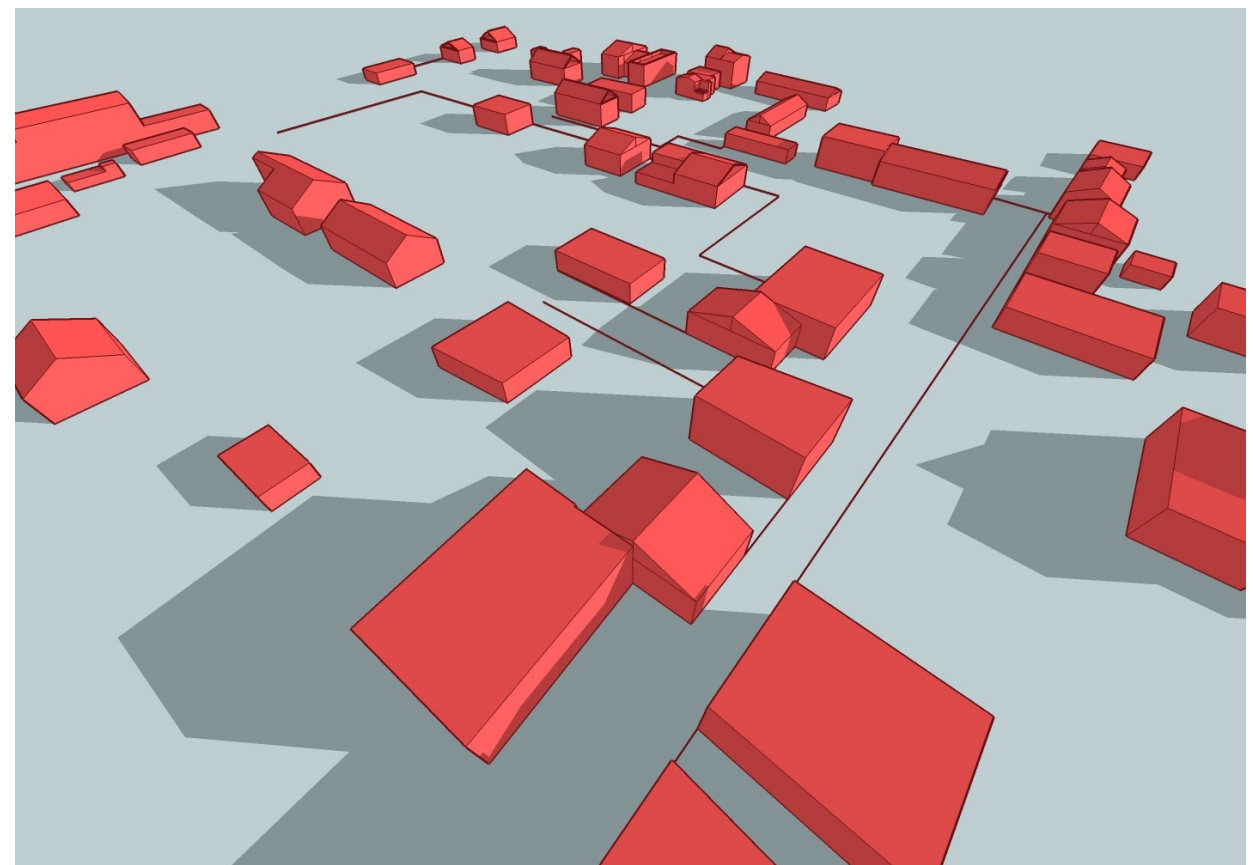
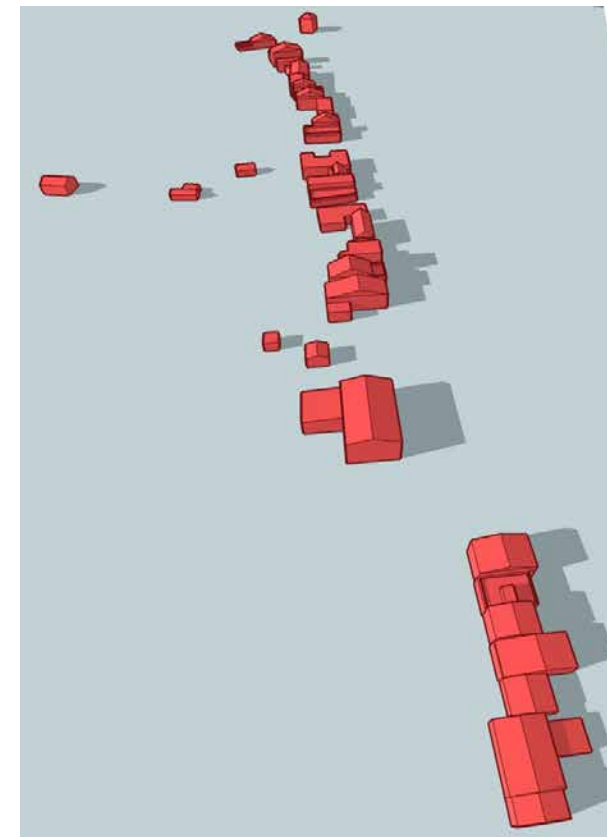
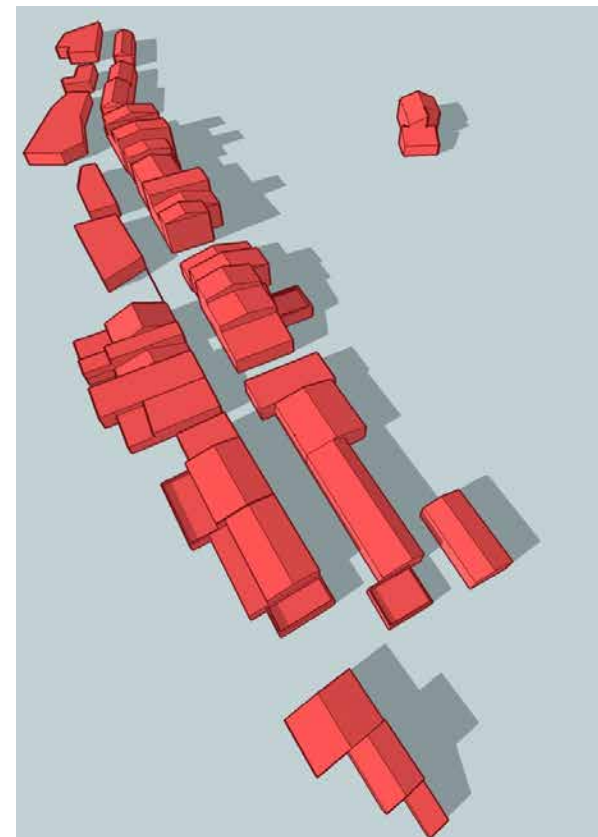
4.1.- Sistema agrícola

Com a primera estructura reconeixible el sector del Camp de l'Arpa el configuren els agregats agrícoles al voltant d'una masia principal denominada Can Robacols, a la qual varen afegir-s'hi diferents cossos addicionats relacionats amb l'explotació agrícola del sòl. Es tracta fonamentalment d'una estructura oberta relacionada directament amb la seva implantació sobre el territori en una distància equidistant de les dues vies que ho travessaven en les direccions oest i nord. Les primeres imatges obtingudes d'aquest paisatge, parlen d'un territori obert sobre un lleuger pendent en un primer plànol de palleres, tanques i petites edificacions per a guardar animals i maquinària. L'organització geomètrica s'assimila a una estructura en arbre en la qual cadascuna de les petites branques proporciona accés a les primeres implantacions rústiques. En ella l'actual plaça de Can Robacols apareix en el límit Nord sense edificar del conjunt.

Aquests grans espais oberts condicionaran al mateix temps la deformació de les futures illes alhora d'ajustar-se a les de l'Eixample.

4.2.- Implementació "espontània"

Com s'ha explicat, la primera organització urbana difícilment té una estructura que podem reconèixer com a tal. No configura estructura de carrer, i les edificacions construeixen una arquitectura de peces aïllades recolzades en l'organització del camí que els hi dona accés i de l'espai buit que alliberen entre elles. Espai d'altra banda utilitzat com a extensió de les activitats que es desenvolupen entorn de l'habitatge o el taller. La colmatació del nucli agrícola més enlairat es veu afavorida per la posició del teixit amb carrers que projecta Pere Falqués sota el carrer de Fresser que el reforça des de la seva proximitat potenciant llur consolidació. Es tracta d'un nucli entorn dels actuals carrers Pistó, Mallorca (abans Núria), Rogent i Coll i Vehí. Centrat sobre l'entramat de Dega Bahi en horitzontal i Josepa Massanés i Llagostera en vertical, mantindrà la seva cohesió fins a l'obertura i connexió

del carrer de Provença i Mallorca, tots dos molt més avall d'aquest nucli originari; proporcionant aquest espai de trànsit que acabarà també omplint-se (veure els projectes de modificació de l'EC de 1894 i 1920 a l'AMCB així com l'aixecament de Vicenç Martorell des del Pla de la ciutat en el període 1929-40). Anys més tard es projectarà al voltant de l'arquitectura d'espais públics que promou l'Ajuntament de Barcelona la transformació de l'entorn de l'antiga Can Robacols arribant a finals del XX com a espai lliure i culminant-se amb la urbanització de la plaça que duu el seu nom l'any 1987.

*"Dins el Clot i el Camp de l'Arpa hi havia grans descampats, especialment al llarg de les vies del tren. Prop de l'Església es trobava la "Rambleta" que agafava un tros de la Meridiana. A l'altre costat s'havia format un barri conegut com les cases de l'Oliva, encara en bona part en peus. Cap al Camp de l'Arpa havia el barri agrícola de Robacols, al voltant d'una masia amb aquest nom, Es componia per carrers encara existents tot i que molt canviats (Josepa Massanés, Pistó, Llagostera...) El barri va subsistir fins a 1979. Prop del carrer Fontova on encara s'aixeca la cooperativa "L'antiga del Camp de l'Arpa", nascuda l'any 1866, es troba una barriada humil coneguda com La Vinyeta. El carrer de l'Arc de Sant Sever, un racó curiós del Clot, és el que resta d'una barriada agrícola anomenada La *Riereta"*

Del llibre "Les persones i els barris de San Martín" de Josep M. Huertas

4.3.- Indústria de baixa intensitat

Les successives ocupacions d'aquells inicials coberts per a activitats relacionades amb la producció, transformen poc a poc el paisatge del Camp de l'Arpa. Farineres, tallers de filatura, empreses relacionades amb l'empaquetat, distribució de begudes gasoses... són les primeres mostres d'una incipient transformació urbana. Moltes d'aquestes primeres implantacions es produeixen en la part sud i utilitzen la presència de la Sèquia Comtal com a font d'energia a través dels molins o simplement com a subministrament i provisió d'aigua. També proliferen tallers de filatura juntament amb fàbriques tèxtils entorn del carrer de la Muntanya. Indústries però d'un caràcter més reduït que les que es col·locaran posteriorment sobre la carretera del Clot i fins a mar, en el Poblenou.

Esquerra
>Detalls de diferents edificis d'habitatge en el primer creixement suburbà posterior a 1859 sobre els carrers paral·lels a Fresser: Joan Peguera/Coll i Vehí i Besalú. Maçoneria anterior a 1859 del passatge Pistó i illa escola Immaco. Fotografies N&S.

5> L'espai del projecte

5.1.- L'encaix en el projecte Cerdà

Cerdà obre el temps de la ciutat moderna. La seva repercussió sobre els pobles del pla que més tard són agregats al municipi de Barcelona és transcendental. En alguns casos són el límit de la trama homogènia de l'Eixample (Gràcia, Sarrià), en altres són una preexistència de difícil digestió dintre de la discontinuïtat que representen per a la continuïtat de la trama del projecte d'Eixample. En el cas del Camp de l' Arpa la solució plantejada per IC passa per incrustar les preexistències dintre de la malla i deixar per al projecte arquitectònic la solució dels seus fronts en la mesura que aquests poden representar façanes als nous carrers. Si bé el problema sembla circumscrit segons Cerdà, a les preexistències anteriors, l'evolució dels esdeveniments conduirà en tots aquests casos a desbordar acceleradament la majoria de nuclis a través de projectes d'eixamples menors o marginals que s'executen sobreposats als primers anys de vigència d'un congelat Pla Cerdà. El petit eixample a l'entorn dels carrers Joan de Peguera, Coll i Vehí (abans San Miguel i Sant Matias), Ruiz de Padró (abans Progrés) i Besalú (abans Vista Alegre), representa un exemple recurrent d'aquest període d'incertesa sobre la destinació del pla d'Eixample. També significa el punt de confrontació entre dues estructures urbanes sobreposades, i també les llums i les ombres des d'on materialitzar un projecte coherent, palesos encara ara els múltiples i destacats exemples d'aquesta inicial confrontació entre els diferents plans. L'adherència a les dimensions reduïdes d'una trama en nucli antic es planteja així com alternativa a la ciutat oberta i estesa que Cerdà proposa.

5.2.- Interferències trama i traçat

Els temps tecnològics diferenciats són també rellevants en les infraestructures permeten i determinen una o altra forma urbana. Així en el temps de descoberta del FFCC quan aquest es propulsa a vapor, el traçat a la ciutat es produeix a través de rases a cel

obert, mentre que amb l'arribada del dièsel l'any 1907 el sistema es pot confinar en tubs sota el nivell de la trama.

Serà la consolidació de l'avinguda Meridiana, primer marcada per la Sèquia Comtal, i més tard pel traçat del ferrocarril que transcorria al descobert al llarg de la pròpia avinguda, el factor més decisiu en el tall del traçat històric de mar a muntanya. Tot i soterrar-se l'any 1948 i urbanitzar la seva superfície 10 anys més tard, l'escissió de teixits anteriors esdevé definitiva. També serà aquesta la causa de la fallida del sistema de comunicació preurbà que havia estat el principal fins a aquesta data. Conferirà també al Camp de l'Arpa un primer límit, visible i visualitzat des d'on segregar esdeveniments urbans fins aleshores vinculats.

5.3- Mobilitat local, mobilitat general

Cerdà avança el projecte d'integració entre ciutat i sistema de transport. La percepció de que s'està davant un projecte únic que

contempla globalment la mobilitat com un fenomen emergent que serveix no només per a estructurar les grans artèries de la ciutat nova, sinó també per a dissenyar els mòduls en els quals aquesta es construirà, depassa en gran mida el seu temps. Aquesta ciutat nova que integra el ferrocarril com un nou i emergent sistema de comunicació significa pensar en una xarxa viària que pot i ha d'especialitzar-se segons carrers, suportant el traçat d'aquest nou ferrocarril que ja llavors Cerdà distingeix segons estigui destinat a les persones o a les mercaderies. L'avinguda Diagonal, Gran Via, i Meridiana, esdevindran els elements que manifestament millor substituiran les anteriors estructures relacionals del territori. En menys mesura la trama homogènia de les illes, que com hem estat analitzant, es veu àmpliament alterada per poder acomplir amb aquesta finalitat.

5.4.- De les pre-existències a les post-existències

El Camp de l'Arpa actual és producte de la interacció d'aquests processos urbans; que

A dalt, esquerra

Definició d'eixos i elements de vertebració segons sub àrees de transició urbana i transformació relacionades amb equipaments i espai públic.

■ Àmbits principals; al llarg de Freser i Joan De Peguera. Trinxant Degà Bahí i Rogent Aragó Meridiana.

■ Eixos històrics relacionables.

■ Espais públics i àmbits específics de possible recuperació d'espai lliure a l'interior d'illa.

A dalt, dreta

■ > Afectacions d'illa corresponents a ampliacions o modificacions de carrers situació sobre parcel·lari actual. N&S.

Viari històric sobre trama parcel·laria actual. Tractament gràfic N&S.

Tipus viaris i imatges dels carrers Mallorca/Rogent/Degà Bahí. Fotografia N&S.

en certa mesura tenen molt d'antròpics. Construcció o destrucció que transforma el paisatge i deixa petjades de la confrontació entre ordres sobreposats. Preexistència sense post-existències aplicades es barregen en un abans i després que en gran part mostren les diferents incrustacions acumulades. Les manifestes discontinuïtats en el traçat viari són en bona part la materialització dels esdeveniments urbans que ha protagonitzat: un primer període de projectes d'urbanització detallada de carrers de l'Eixample a finals del s. XIX, -1897 Mallorca entre 2 de maig, Bogatell i Igualtat. 1903/ València entre el Passeig de Sant Joan i Bogatell i Provença entre el passatge de Vilaret i Bogatell, expedients digitalitzats de l'AMCB-. Un segon període de represa de l'edificació i adscripció d'aquesta a malles + petites i especulatives com són tant l'eixample menor que dibuixa PF com la consolidació dels traçats agrícoles anteriors que es situen a cavall i principis del s. XX i un tercer període en que es sobreposen i conviuen aquests dos diferents models esdevenint més rellevant el que serà una definitiva consolidació de creixements autònoms reflectits en el parcel·lari que dirigeix Vicenç Martorell al llarg de la dècada de 1930-40, que l'aplicació de les mansanes de l'Eixample.

L'anàlisi del teixit urbà actual proporciona una certa adscripció d'aquestes seqüències segons àmbits específics.

Preexistències/Geografies

- 1.- Confluència de tres torrents/ Cruïlla Aragó -Rogent-Meridiana.
- 2.- Era principal agrícola i espai central/ Interior macro illa València-Mallorca Rogent-Sibeliús.
- 3.- Era petita, límit de l'original assentament agrícola/ Espai utilitzat com a punt de partida en el teixit amb carrers de PF
- 4.- Torrent del Bogatell/ C. Rogent i actual Eix Cívic de frontissa amb l'Eixample.
- 5.- Petits eixos agrícoles de comunicació/ Ara fragments de passatges dins de macro illes al voltant de la plaça de Robacols.

Preexistències/Vies i traces

- 1.- Traça viària de Fresser, conté diferents tipus d'habitatge construïts des de la

irregularitat així com espais de sobreeximent recuperables en relació a la xarxa d'espais lliures.

2.- La plaça de Robacols prové d'una anterior geografia agrícola, l'era que feia de límit a aquest primer assentament i igualment representa una peça clau en l'estructuració dels espais lliures.

3.- El carrer Rogent, traça també anterior, s'ha consolidat com un dels pocs eixos verticals de comunicació. Actua de límit i final dels carrers de l'EC.

4.- Les incrustacions a l'interior de les macro illes de paisatges agrícoles persisteixen amb l'eix de l'arc de St. Sever i l'actual pàrquing com a principals manifestacions conservades.

Post existències/Teixits i espais resultants

Les post-existències sorgeixen de la sobreposició -col·lisió en alguns casos- entre infraestructures de la mobilitat i els models de base per al creixement residencial

1.- Teixit PF- Illes de carrers caracteritzades per l'estretor, l'esfilargament i una marcada inadaptació a la normativa de l'edificació a partir de la de 1891 en que aquesta ve relacionada amb l'illa com a unitat d'ordenació.

2.- Forats procedents d'instal·lacions obsoletes , l'exemple en aquest sector proper més rellevant seria el Parc del Clot, que podria tornar a funcionar de nexa en la relació mar-muntanya amb capacitat de recuperar circuits relacionats amb aquests itineraris històrics.

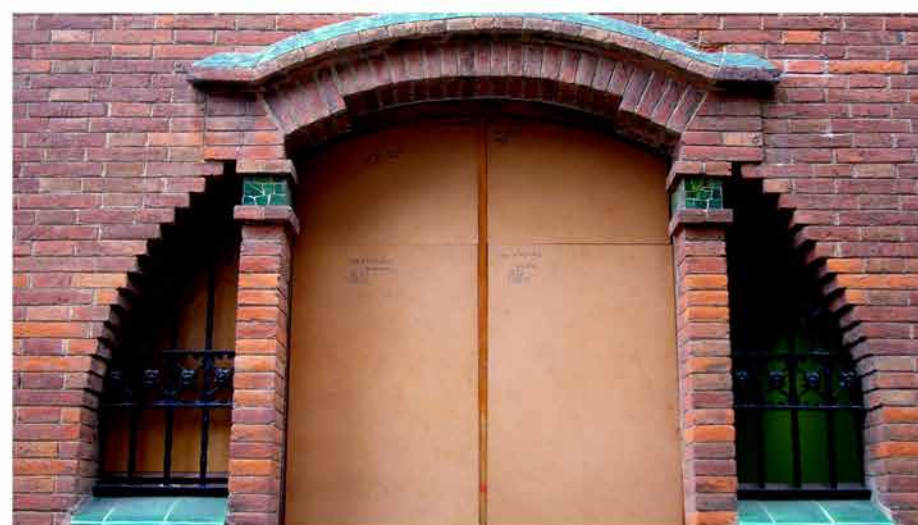
3.- Cruïlla i intersecció Aragó/Meridiana/ Rogent. Al igual que Glòries resta mancada d'un projecte urbà que n'integri llurs diferents capacitats.

4.- Cruïlla Trinxant/Meridiana. En ambdues cruïlles es podrien potenciar continuïtats i itineràncies a ambdós marges de l'avinguda amb un posicionament potent de l'estructura vegetal en relació de continuïtat amb altres parcs, així com adscripcions d'operacions de reequipament i habitatge públics que aportessin intensitat i cohesió a aquests espais ara dispersos i disgregats.

“...la disparitat entre els principals marcs urbanístics aplicats: PC53 i PGM77 ha significat en la pràctica la destrucció de regularitats i coherències, el pèndul de la permissivitat i discriminació en alçada ha conduït al desencadenant de contrastos edificatoris avui fossilitzats en la trama que ofereixen el paisatge d'una situació irresolta com a escenari últim.”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

*Dreta
>Detalls de la façana al carrer Rogent de
l'edifici modernista de Pere Falqués i Antoni
Falguera. Actualment es utilitza com a
equipament docent per l'IES Juan Manuel Zafra.
Fotografies N&S.*

6> La inadequació normativa

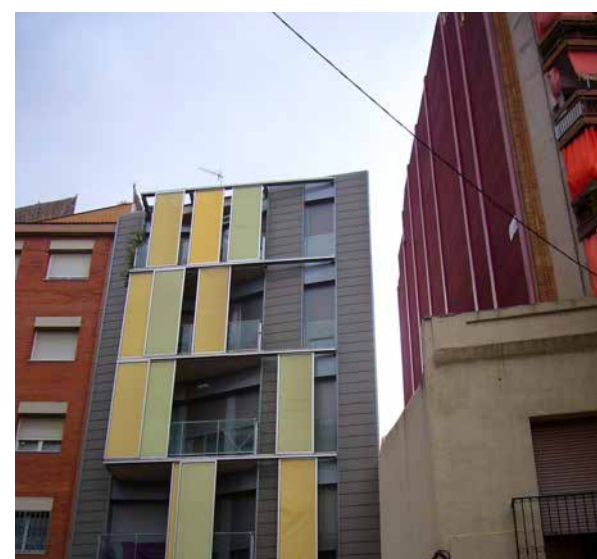
Un altre dels elements que incideixen en la configuració de l'actual Camp de l'Arpa és la qualificació urbanística tan variada que l'ha regulat. Molts dels temes presents en aquest tipus de sectors es veuen agreujats per aquesta variabilitat al llarg del temps fins a ser considerat nucli antic. En molts casos, deriva d'una anterior qualificació com a zona d'eixample intensiu (Pla Comarcal de 1953); fet que va significar en la pràctica l'aplicació d'una normativa impròpia per a les mesures i dimensions del propi sector i que va fomentar el creixement en alçada, la destrucció de l'homogeneïtat en altura, i el desencadenant d'uns contrastos edificatoris que avui han quedat fossilitzats en moltes de les parcel·les d'aquest àmbit de quadrícula rectangular. El contrast entre la normativa que va permetre aquest tipus d'actuacions i l'actual que restringeix i acomoda més les condicions d'edificabilitat a l'escala de la trama en la que s'inscriu, no sempre es resol amb un bon encaix.

L'aparent rigidesa amb la qual es planteja el pèndul de la permissivitat o discriminació d'altures provoca en la majoria dels casos una situació irresolta i fixa com a escenari últim, un esglaonament de grans diferències en alçada, però sobretot un enquistament alhora de renovar l'habitatge.

Si al tema de la discrepància en altura li afegim les operacions encara presents de reculades de l'edificació provinents de l'obertura de vies o eixamplament de les mateixes com a causa i producte de la confrontació entre els dos sistemes reglats de l'eixample Cerdà i el de l'antic micro eixample del Camp de l'Arpa; tindrem una de les característiques més pròpies que marquen les contradiccions d'aquest teixit urbà.

La contradicció entre la recerca aparent de la regularitat i la punyent presència de resultats contraposats i divergents, provoca unes especials i complexes condicions en les quals s'ha fixat la confrontació urbana.

Condicions, d'altra banda que podrien esdevenir elements de flexibilitat dins aquests conjunts discrepants des de la hipòtesi d'intercanviabilitat de les parcel·les com a mecanisme específic de redisseny del teixit urbà. Intercanviabilitat i flexibilitat en la direcció d'alliberar espais lliures i consolidar suports edificats en operacions intersticials agrupades entorn a objectius de reciclatge, gradatge i transició urbana.

Esquerra
Diferents situacions derivades de l'aplicació normativa del PGM. Elements discrepants respecte l'ordenació en carrer sobre les illes: Cantonada Xifré/Fresser i carrer Trinxant.

“Tipus de teixits CA:1/
Abans de 1859 entorn a la
plaça Robacols. Direcció
mar muntanya, illes petites
-36x48 metres- i -50x70 m-
. 2/Post 1859, direcció
Fresser, de geometria
esfilagarsada -30x170
metres- i 40x120 m- i en
forta condició d’asimetria.
3/Transició amb l’EC illa
deformada fins a 150 m i
variada composició
interior .”

↑ Gir cantonada Freser Nació. Fotografia N&S.

↓ Carrer Finestrat Rogent. Fotografia N&S.

↓ Mur de maçoneria sobre el carrer Coll i Vehí que marca l'accés al passatge Pistó. Fotografia N&S.

7> Especificitats, sub-àmbits del sector i elements temàtics

7.1.- Elements d'identificació històrica

El Camp de l'Arpa segueix l'ordenació de les grans vies històriques de comunicació de la ciutat de Barcelona amb els nuclis del seu entorn i amb el territori al llarg del riu Besòs. El plànol de 1853¹⁶ reflecteix la importància de dues vies de sortida de la ciutat que des de la Porta Nova –actual Arc de Triomf sobre el Passeig de Sant Joan- comunicaven la Duana- El Clot-Sant Andreu amb França a través del congost del mateix riu i des de Sant Andreu cap a les viles de Gràcia, Horta i el Turó de Sant Pere Màrtir –actuals Parc Güell, del Carmel i de La Rovira-. D'ambdues vies, la principal, l'antiga carretera de Ribes -actuals carrers del Clot i de La Sagrera- ordena els creixements fins a 1859¹⁷ mentre que l'antiga carretera Bartrina -actuals carrers Freser i Concepció Arenal- ho fa amb els creixements posteriors a 1859.

El primer creixement del Camp de l'Arpa té un caràcter aïllat i es pot relacionar amb accidents geogràfics del sòl principalment el torrent de Bogatell¹⁸ -actual carrer Rogent- i amb el nucli històric del Clot -aquest sí en continuïtat sobre la carretera de Ribes-. Aquesta connexió mar muntanya a través del Poble Nou esdevé la xarxa de suport per a la formació de l'originari teixit del Camp de l'Arpa -actuals carrers Sant Joan de Malta- Josepa Massanés-Fontova-Sibelius- i – Eterna Memòria-de la Muntanya-Ter-Soler i

Rovirosa- la qual, tot i trobar-se força alterada per l'evolució dels diferents esdeveniments urbans entorn l'avinguda Meridiana reflecteix un tràfec vianant i d'activitat comercial intens sobretot al voltant de llurs cruïlles viàries.

Aquest creixement sobre una pinta de carrers que conflueixen en l'actual plaça Valentí Almirall per a continuar sobre Marià Aguiló fins al mar i l' Espigó de la Mar Bella- constitueix la primera fossilització de camins prèvia a l'aprovació del Pla Cerdà. En el propi projecte d'eixample d'Ildefons Cerdà aquesta estructura vertical és la que reflecteix com a prèvia, com a excepció fora de l'ordenació de la seva quadrícula (estructura que d'altra banda i en aquest cas disposa d'amplis espais lliures per acomodar futurs creixements urbans sobre altres paràmetres com els previstos pel propi Eixample).

Els eixos de comunicació de la ciutat en el segle XIX que aconsegueixen la funció d'estructurar i relacionar els diferents nuclis, veuen amb l'aprovació del Pla Cerdà créixer els seus teixits amb l'addició i vinculació de projectes de parcel·lacions de finques relacionats amb llurs traces. En el cas del Camp de l'Arpa o el que era considerada la zona més rural del Clot¹⁹ i sobre una cruïlla de vies importants per a aquesta connectivitat entre nuclis –Travessera de Gràcia-carretera d'Horta i de Bartrina- es situa la primera parcel·lació amb finalitats de creixement i consolidació sobre la base de l'habitatge agrupat i en alçada.

Aquesta primera parcel·lació amb les característiques de divisió del sòl i de l'edificació a construir-hi comunes en altres nuclis del territori que envolta la ciutat emmurallada –5 a 6x30m de lot parcel·lari amb la inclusió d'una façana tipus que permet el creixement en alçada- direcciona el teixit urbà i illes principals del Camp de l'Arpa sobre el carrer Fresser en una ordenació plana des d' únicament la condició lineal de l'accessibilitat i l'aprofitament de finques fins aleshores agrícoles i més enllà de les previsions en matèria d'espais públics, equipaments, urbanització i nous habitatges

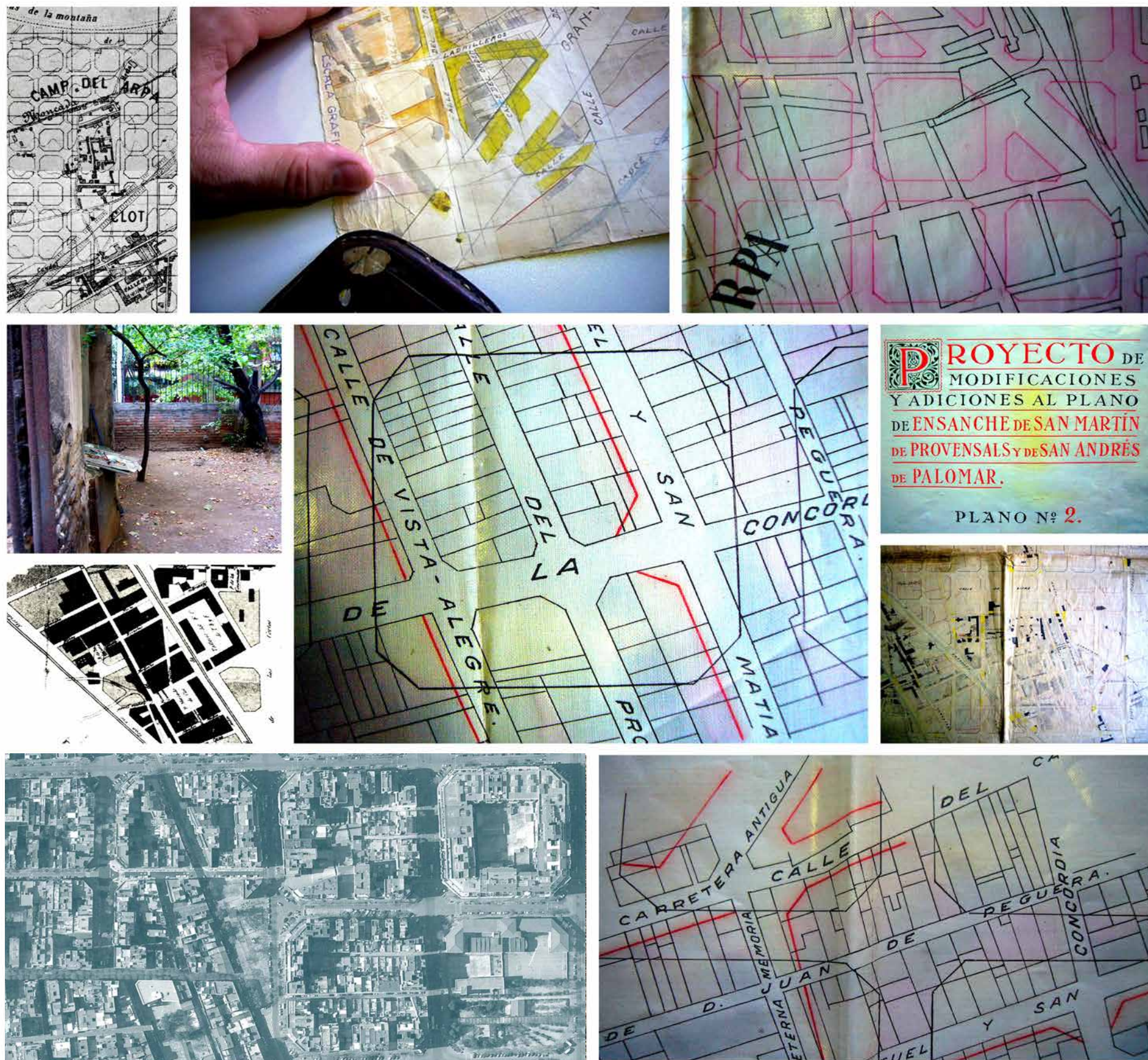

¹⁶ 1853 Joaquín de la Llave y Silva. Brigada Topográfica del Cuerpo de Ingenieros. Dades compartides amb el de 1855 del Cos d'Enginyers i molt semblant al que utilitza Ildefons Cerdà.

¹⁷ 1897 Josep de la Vega i Gómez. Els primers batecs històrics de Sant Martí de Provençals. Aproximació als orígens. Mapa nº3 de les basses cartogràfiques.

¹⁸ Vicenç Martorell i Portas. Torrent del Bogatell 1930-1940 fulls 16-22 i 17-23

¹⁹ Huertas Clavería. La gent i els barris de Sant Martí.

Dalt esquerra
Fragment del plànol general de BCN, l'eixample i els pobles
contigus datat l'any 1877, on no hi figura encara el
creixement dibuixat l'any 1887 per Pere Falqués.

Dalt centre i dreta
"Plano general de ensanche con indicacion de las
construcciones levantadas con anterioridad y posterioridad a
dicha aprobación" signat per l'arquitecte Osbaldo Nariza
l'any 1920.

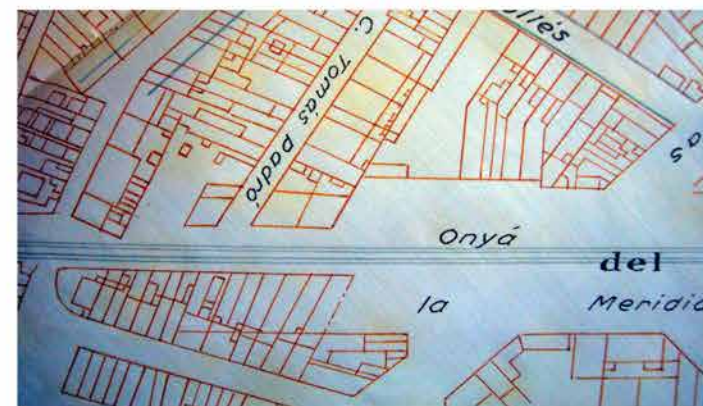
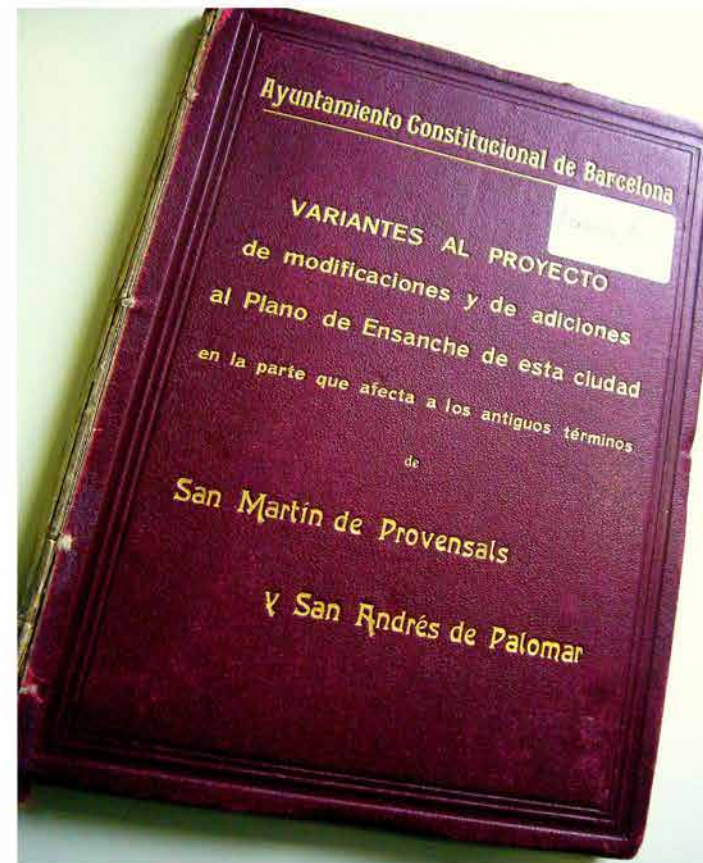
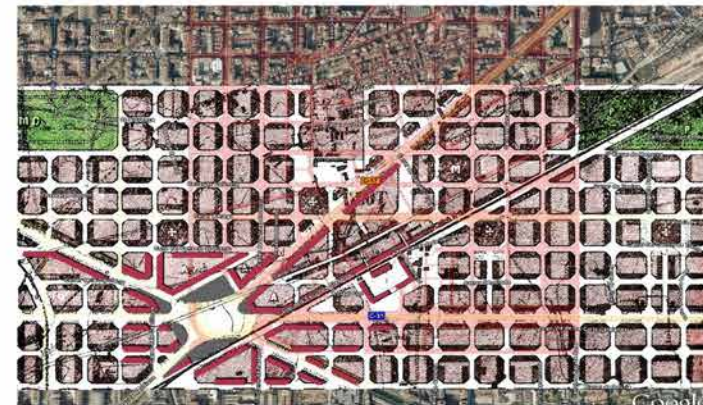
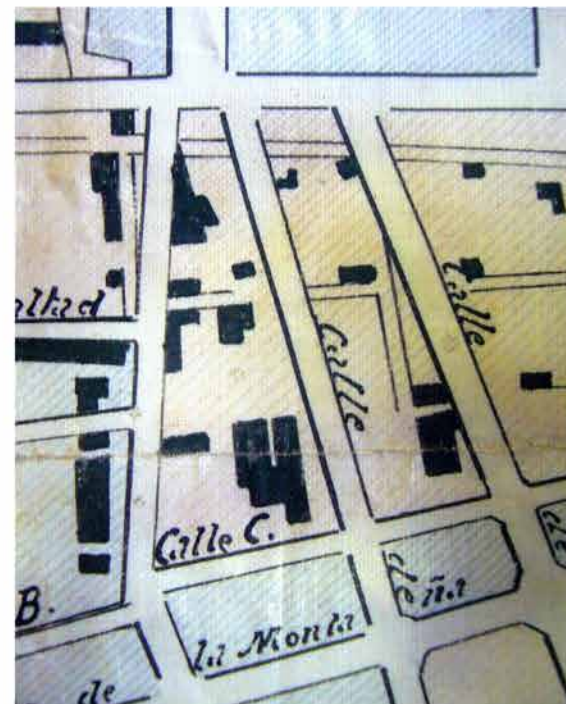
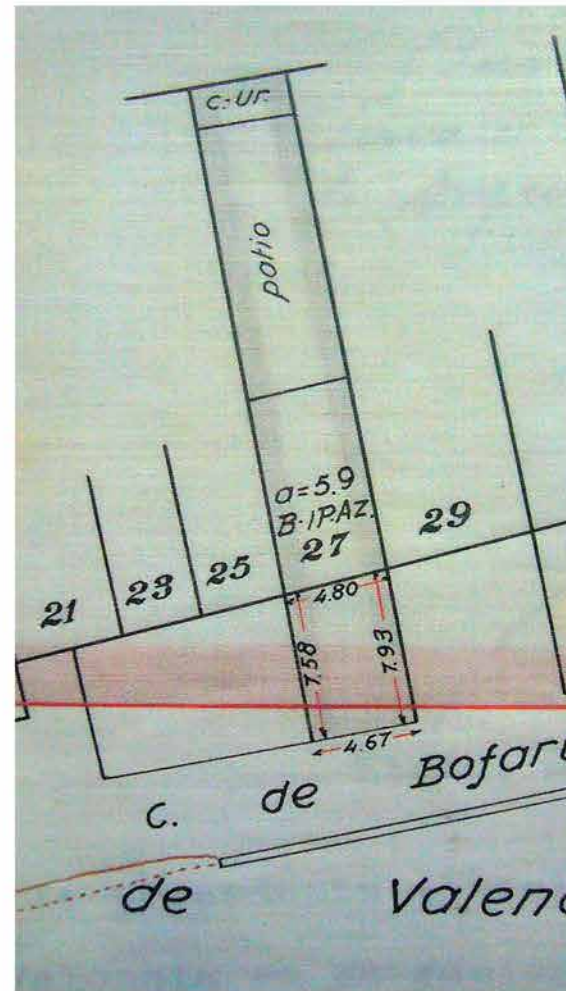
Centre esquerra
Jardí interior sobre el carrer de l'Arc de St. Sever. Nucli
històric del Clot segons el dibuix que en fa l'any 1887 Pere
Falqués.

Centre
Amb el títol de "Variantes al Proyecto de Modificación y
Adiciones a l'EC" es dibuixen alineacions viàries
sobreposades a les illes Cerdà signat el 30 de maig de 1923
per l'arquitecte Ezequiel Porcel.

Centre dreta
Portada del projecte de modificacions d'Ezequiel Porcel. A
sota: "Proyecto de deslinde entre la población interior y su
ensanche con sujeción al nuevo plano de urbanización de St.
Martí de Porvençals" signat per tres arquitectes entre ells
Pere Falqués l'any 1894. Negre ple: "Edificaciones anteriores
a la aprobación del proyecto Cerdà". Blau ple: "Edificaciones
posteriores a la aprobación del proyecto Cerdà"

Baix esquerra
Fotografia aèria actual: Freser/Còrsega i Rogent.
Sobreposició model EC/model PGM Crrtra antiga actual Pg
Maragall.

Dreta
Estudi volumètric resultant de l'aplicació del Projecte Cerdà.
Aixecament N&S.

contingudes en el projecte d'eixample aprovat.

Els elements d'identitat històrica d'aquest primer assentament anterior, persisteixen parcialment, el seu reconeixement i valoració pot acomplir funcions d'integració i d'aglutinament havent-se dipositat sobre ells i en capes successives esdeveniments transcendentals per a la història urbana però també per a la projectació de la ciutat del futur des del bagatge de diferents components que n'enriqueixen el seu contingut actual.

L'existència d'aquesta ziga-zaga de connectivitat metropolitana -paralela a mar-sobreposada al creixement vivencial i de proximitat pre-urbà i perpendicular a mar-determina i defineix des de l'origen dues escales de ciutat que perduraran en el temps i sense la consideració de les quals difícilment resulten reeixides les anàlisis del resultat fragmentari que ofereixen. El caràcter parcial i separador que han configurat la majoria d'esdeveniments urbanístics sobre els que ha estat materialitzat l'actual teixit urbà del Camp de l'Arpa requereix de prendre en valor i considerar la recuperació d'aquestes diferents xarxes prèvies de comunicació i mobilitat. Aquestes afavoririen la coordinació dels diferents fenòmens urbans per al teixit amb la finalitat de recuperar connectivitats i itineràncies de comunicabilitat capaces d'acollir les diferents tipologies de mobilitat que han anat generant-se sobre la ciutat.

En el Camp de l'Arpa i per a les presències relacionades amb itineraris i cruïlles fossilitzats que concorren històricament en el territori resten reconeixibles sobre el teixit actual les traces de les antigues vies de comunicació de BCN a França i d'aquestes envers Horta i Gràcia amb els actuals toponímics de Glòries-Clot Berenguer de Palou Sagrera Ciutat d'Elx-Bofarull-Enamorats, Freser-Concepció Arenal i Joan Maragall amb el Passatge de la Travessera (de Gràcia). La direccionalitat de Freser que es presa com a referència per a la primera parcel·lació de finques promoguda pels propietaris amb finalitats constructives contrasta pel seu caràcter aïllat (en el sentit

de manca de preexistències llevat de les de Freser sobre la cruïlla amb Rogent) respecte als tradicionals eixos vinculats amb el Clot²⁰ a través de Valentí Almirall i Joan de Malta – actuals 1/Pistó 2/J. Massanés fins a la plaça del Canonge Rodó²¹ i 3/Llagostera Arc de Sant Sever fins als tallers de la MZA i ara Parc del Clot. D'altra banda la divisió en illes per a l'edificació es trobaria més relacionada amb el dimensionat del convent de Sant Josep de Calassanç situat ja entre els actuals carrers –Rogent, Eterna Memòria, Joan Peguera i Coll i Vehí– que en unes illes destinades a l'habitatge. Es destaca com aquesta divisió del sòl apareix per primera cop l'any 1879 en el dibuix que per al CA confecciona Pere Falqués l'arquitecte municipal del municipi de St. Martí i més definitivament per a tots els nuclis de Sant Martí l'any 1887. Es dibuixa una consolidació edificada inexistente, virtual si es vol, com passa en altres nuclis del pla de BCN²².

A través de l'estudi dels plànols històrics -veure pàgines 146 i 147- s'ha procedit a classificar en tres tipus els teixits urbans com a resultat dels distints períodes de creixement però sobretot de la seva realitat i evolució últimes un cop desenvolupats abastament els diferents períodes de planejament urbanístic del proppassat segle XX. 1/Abans de 1859 format per les illes entorn als carrers de La Muntanya, Coll i Vehí, Rogent i Meridiana.- Es tracta d'un teixit el parcel·lari del qual apareix consolidat l'any 1933 com reflecteix l'aixecament de l'oficina del plano de la ciutat creada l'any 1925 per Vicenç Martorell. Es desenvolupa sobre la direcció mar muntanya i conforma illes petites -36x48 metres- i -50x70 m- al voltant de l'actual plaça Can Robacols en aquest període inexistente com a espai públic²³. 2/Posterior a 1887 està format per les illes entorn als carrers de Besalú, Rogent, Freser i Navas de Tolosa. Les seves illes desproporcionadament allarguades segueixen una hipotètica continuïtat en la direcció del carrer Freser que s'interromp esbiaixadament amb el carrer de l'eixample Navas de Tolosa. Llur geometria presenta uns paràmetres específics degut a la condició esfilagarsada del seu traçat -30x170 metres- i 40x120 m- essent aquest caràcter

estirat i lineal del conjunt del parcel·lari de l'illa el que li confereix una condició d'asimetria i girs de carrers específics 3/ El tercer de transició i interferències amb l'Eixample Cerdà constitueix l'engarç dels dos anteriors amb les illes de l'eixample Cerdà adaptant-ne en escriure o en detriment una de les dues dimensions del quadrat i proporcionant a diferència dels teixits anteriors la possibilitat de considerar dos paisatges o dos situacions urbanes: un paisatge urbà de perímetre i uns interiors d'illa esponjables en el seu cas per a la recuperació com a espais lliures a través de la possibilitat d'integrar-se amb la resta d'espai públic del teixit en el seu conjunt. Aquests diferents teixits formats per a diferents tipus d'illes segons el seu origen mantenen alhora llurs diferents adherències als traçats i itineraris viaris.

7.2.- Relacions de transversalitat

Per a la dinamització i reconeixement dels elements identitaris del teixit caldria atendre a un entorn més ampli per a aconseguir-ne qualitats urbanes de continuïtat i de paisatge que permetessin superar-ne un cert caràcter parcial i aïllat. Les línies de connexió mar muntanya interceptades per les grans vies presenten un mapa de carrers que tot i semblar inconnexes actualment, petits enllaços i connexions permetrien potenciar-los des del punt de vista de la mobilitat vianant i de determinats trànsits rodats com a línies d'actuació incorporades a altres projectes més amplis amb la finalitat de canviar-ne el caràcter residual cap al d'una adaptació més relacionada amb una xarxa d'espais lliures, d'espais de qualitat i de millora urbanitzadora com a discurs del paisatge des del punt de vista de la vida urbana. Àmbits de recuperació identitària i d'escenografia compartida que aportarien al paisatge elements de llegibilitat, referència per a la memòria i el pensament i, per tant, continuïtat i comprensibilitat en llurs variades lectures en relació a la continuïtat de l'espai.

7.3.- Fronts urbans discontinus

La discontinuïtat de la línia d'edificació en coincidència amb la posició de traces viàries

“...accions urbanístiques per al CA: àmbits operatius des del punt de vista de potenciar la relació entre ells i aplicar mesures compensatòries que alliberin espai lliure i solars per a la construcció pública destinats a desencallar afectacions viàries enquistades.”

²⁰ Plano general de Barcelona, su Ensanche y pueblos contiguos en 1877. Bobes, grab. Atlas de Barcelona.

²¹ 1882 Plano Industrial y Comercial de San Martín de Provensals. Imp. Suc. De Ramirez. Atlas de BCN

²² 1887 Sant Martí de Provençals. Pere Falqués. Atlas de BCN.

²³ Inaugurada l'any 1987. Projecte de l'arquitecte Bernardo de Sola.

²⁴ Antonio Armesto. El plano Cerdà de 1859 para Barcelona considerado como objeto cultural. La Manzana como idea de ciudad. 2C Ediciones.

A> Sobre l'interior de les illes (València, Rogent, Mallorca, Arc de Sant Sever)
 B> Sobre les geometries irregulars de tipus discontinu (Meridiana Trinxant)
 C> Cruïlles com a nova articulació de centralitat (Aragó Meridiana Rogent)
 D> Fronts de planimetria variable (Aragó, Freser)

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

MATRIU D'INTERVENCIÓ ÍTEM 3>

- Parcel·les afectació viària P.G.M.
- Carrer de referència
- Àmbit

3> Reculades o persistència d'antics fronts edificats

- 3.1> a> Aragó
 - 9.624 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 22.906 M2 de Carrer de referència
 - 29.143 M2 d'Àmbit
- 3.1> b> Freser/Eterna memòria
 - 6.481 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 17.829 M2 de Carrer de referència
 - 24.314 M2 d'Àmbit
- 3.1> c> Trinxant / Degà Bahí
 - 3.751 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 7.931 M2 de Carrer de referència
 - 10.265 M2 d'Àmbit
- 3.1> d> Degà Bahí
 - 8.292 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 6.335 M2 de Carrer de referència
 - 12.807 M2 d'Àmbit
- 3.1> e> Rogent
 - 1.170 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 6.775 M2 de Carrer de referència
 - 7.476 M2 d'Àmbit
- 3.1> f> Historiador Maïans/ Llagostera
 - 355 M2 de Parcel·les afectació viària P.G.M.
 - 470 M2 de Carrer de referència
 - 1.772 M2 d'Àmbit

>Tipus d'intervenció o transició urbana específica. -Veure a partir de la pàgina 164-

1->Reequipament i intensitat de l'espai complex. Aquí hi podem reconèixer les unitats d'actuació de la plaça Robacols i el macro-espai de Meridiana /Trinxant.

2->Cruïlles i interseccions. Punt referencial d'aquest apartat seria la unitat d'actuació definida entorn la trobada d'Aragó / Meridiana / Rogent.

3->Reculades o persistència d'antics fronts edificats. Aquí s'hi reconeixen els elements identificatius d'aquestes característiques del sector proporcionades pels edificis no substituïts provinents d'antigues alineacions viàries posicionades sobre: Aragó, Freser, Eterna Memòria, Trinxant i Degà Bahí.

4->Recuperació d'illes i interiors d'illa. Amb dues situacions clau; l'illa València, Rogent, Mallorca, Arc de Sant Sever i l'illa Mallorca, Rogent, Degà Bahí. (Provença).

històriques incrustades en el teixit actual proporciona flexibilitat al sistema urbà en relació a valors de connectivitat i fluïdesa.

L' estudi ha permès de definir àmbits de recuperació identitària en matèria tant de reequipament com de recuperació dels teixits en les línies de continguts específics sobre les quals es possible el rescat urbà i la incorporació de valors urbanístics de millora de la intensitat urbana. A més dels àmbits extensos de referència i connectivitat a diferents escales, cal destacar la determinada autonomia en les edificacions com a valor contemporani a incorporar per tal d'inserir futurs espais intersticials d'assolament, relació i itineràncies retrobades entre aquesta edificació aïllada a causa de l'aplicació de successives i diferents normatives que han donat com a resultat la negació per a amplis àmbits del parcel·lari de poder edificar aplicant l'epígraf genèric 12 del PGM.

La discontinuïtat i irregularitat doncs com a conjunt de fragments des dels que reescriure nous enllaços dins el sistema urbà.

7.4.- Interiors d'illes i passatges incrustats

Els passatges de Pistó i Arc de Sant Sever es corresponen amb els dos tipus de teixits urbans pre i post Cerdà. El primer entre la plaça Can Robacols i l'illa de Sant Josep de Calassanç representava el límit d'aquell primer creixement agrícola, probablement de caràcter perifèric es trobava relacionat amb l'espai d'una era pròxima al mas del mateix nom. El segon rep el seu nom d'un pas existent sobre el desdoblament de la carretera de Ribes des del Pont de Sant Martí fins a la plaça de La Hispanitat en l'actual carrer dels Enamorats i que llavors es deia de Sant Sever. Es troba incrustat en una de les illes de transició amb l'eixample Cerdà que perllonga una de llurs dimensions fins a 150 metres respecte als 113,13 m de l'originari quadrat d'illa del model²⁴.

El paisatge, el teixit propi de vora d'aquests passatges representen per a la història urbana formes específiques sobre les quals la seva posta en valor permet de restablir transicions urbanes que enriqueixen a tot el sistema urbà.

Així doncs, la consideració del manteniment d'una història urbana ancorada en el temps

hauria de coexistir amb la capacitat d'abastar un entorn més ampli sobre el que difondre qualitats urbanes relacionades amb tres propòsits bàsics: L'augment d'espais entorn l'enjardinament i l'espai lliure. L'augment de l'espai i la seva intensitat destinats als equipaments de proximitat i l'adaptació dels habitatges a nous models, requeriments i necessitats socials en la direcció d'assegurar les condicions d'habitabilitat i comunicació més relacionades amb els vincles del sistema urbà històric i alhora disposats per a l'aplicatiu de noves tecnologies d'eco-eficiència i estalvi energètic.

7.5.- Reconeixement de connectivitats i fluïdeses dels espais lliures

Les places de Can Robacols i Carme Monturiol representen espais lliures de petita escala els quals inserits a l'interior del teixit permeten d'establir continuïtats entorn a les arquitectures dels espais verds que en facilitin llur lectura i la del patrimoni edificat que acompanyen permetent de relacionar i exemplificar llur extensió a la resta de teixit.

Les places de Les Heroïnes de Girona, Sant Josep de Calassanç i les cruïlles de Joan Maragall amb Freser i Indústria amb Freser relacionades aquestes últimes amb la bifurcació cap a Horta i Gràcia representen un encadenat d'espais lliures a incorporar en condicions de continuïtat i relacions urbanes destinades a millorar tant l'estructuració del carrer Freser al seu llarg com les relacions de transversalitat entre marges reunint elements de perceptibilitat d'un paisatge urbà més ampli fomentat ara des de la fragmentarietat però capaç en una nova relectura d'aquests espais de fer possible noves condicions de fluïdesa i llegibilitat urbanes.

Els espais de Meridiana amb Aragó i Rogent, Doctor Serrat i Degà Bahí amb Trinxant i Meridiana constitueixen així mateix àmbits a enllaçar conjuntament en base a recolzar les àrees de reconeixement de traces i connectivitats mar muntanya prou potents per coexistir amb la pròpia avinguda però sense continuïtat efectiva en el context actual. Són traces i connectivitats que alhora relacionen i visualitzen el verd de referència entre la linealitat de Freser i la de Meridiana: Plaça St. Josep de Calassanç i Aragó/ Meridiana a través de Rogent, Plaça Freser/

Maragall i Plaça Dr. Serrat a través del carrer de la Muntanya i finalment Plaça Freser/ Indústria i Trinxant/Meridiana a través de Lorenzale i Trinxant.

Els carrers d'incorporació a l'Eixample Cerdà i d'enllaç amb altres trames de ciutat representen zones closes capaces de aportar un tractament específic d'esmoreïment de la circulació rodada a fi de traduir i incorporar-se als carrers d'un teixit vianant o de mobilitats reduïdes; Rosselló i Provença a l'arribar a Rogent en les illes de transició sobre el carrer Xifré a l'esquerra i Navas de Tolosa a la dreta.

A més del teixit del CA existeixen sobre l'avinguda Meridiana aquests teixits escapçats, d'origen vertical -mar muntanya-, els quals en modifiquen el caràcter de la pròpia avinguda en funció d'aquests solapaments i enllaços transversals que proporcionen i que representen fragments de teixits anteriors sobre els que refer línies de continuïtat. Les intervencions sobre aquesta avinguda haurien de tenir en compte la capacitat d'harmonitzar tant teixits molt desiguals com viaris d'escalats diversos. Seria interessant pels espais i carrers que travessen la Meridiana estudiar-ne línies de continuïtat, referències urbanes per al paisatge que a més de les cruïlles descrites anteriorment abordessin el projecte urbanístic sobre els carrers de Ciutat de Granada, Rogent, Llacuna, Sant Joan de Malta i Bilbao Navas de Tolosa.

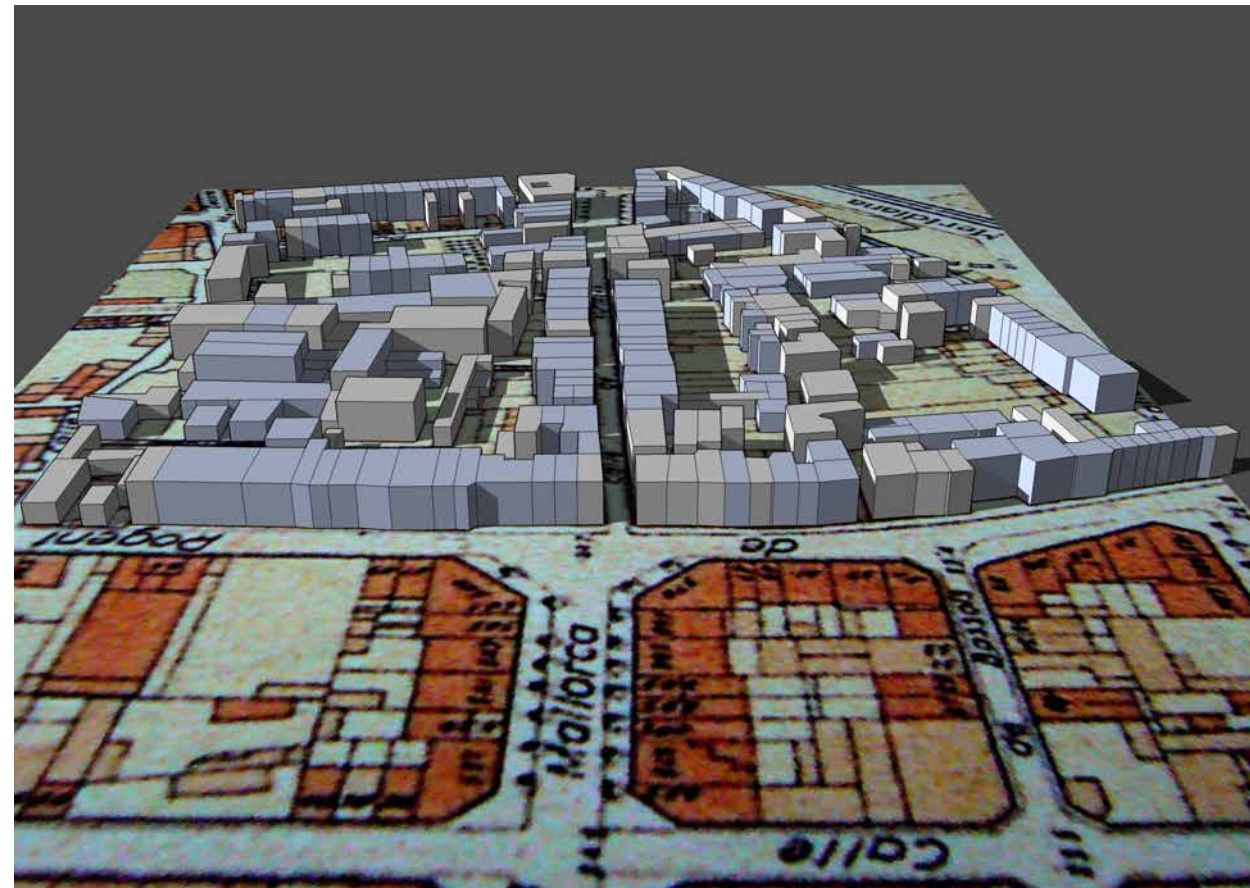
7.6.- Cap a una aplicació del 12PGM específica

L'anàlisi del teixit ha permès de proposar una classificació en grups de les diferents illes en funció del dimensionat parcel·lari i l'embolcall viari trobant més adient de definir-ne tractaments específics en funció d'objectius urbans de millora que l'aplicació generalitzada d'una normativa genèrica. Una primera conclusió de la disparitat normativa en que s'ha desenvolupat el teixit serien les limitacions per a permetre girs i condicions d'acabament dels plans de façana de les illes així com l'enquistament de determinades edificacions en relació a les diferents alçades permeses.

L'aplicació 12 del vigent PGM hauria de fer-se específica per poder adaptar-se sobre alguns dels àmbits estudiats amb dues

“Espais emergents i de transformació de futur. 1>Reequipament i intensitat de l'espai complex. 2> Cruïlles i interseccions. 3>Persistència de fronts edificats. 4> Recuperació d'illes. 5>Malla i espai obert.”

²⁴ Antonio Armesto. El plano Cerdà de 1859 para Barcelona considerado como objeto cultural. La Manzana como idea de ciudad. 2C Ediciones.

finalitats: 1/Redistribuir –concentrar- les intensitats de l'edificació en una mateixa parcel·la o agrupació de parcel·les en determinades direccions d'esponjament i porositat urbanes i 2/Vincular l'obtenció d'espai lliure i edificacions d'oportunitat en el sentit tant de proporcionar una distribució equilibrada entre parcel·les com també de poder promoure específiques finalitats de millora urbana.

L'especificitat i adaptació per a aquests paràmetres d'ordenació permetria de dirigir la possibilitat d'alliberar espai públic a ras de sòl, en la pròpia volumetria edificada en o bé en els eixamplaments de voravies segons els casos o de passatges sencers en altres per a la millora i potenciació de la connectivitat i la seva qualitat en termes vianants, de baixa intensitat i de millora de la qualitat ambiental.

7.7.- Cruïlles i encreuaments: noves escenografies urbanes

El reconeixement d'intensitats urbanes en determinades direccions al llarg de l'evolució de teixits analitzada visualitza continguts de qualitat per a als desenvolupaments futurs . Es defineix una primera aproximació en relació a determinats àmbits on poden situar-s'hi espais de recuperació identitària i d'escenografia relacional urbana:

-Aragó/Rogent/Meridiana.

-Doctor Serrat/Valentí Almirall/Canonge Rodó.

-Trinxant/ Jardins Joana Tomàs/Navas de Tolosa.

-Trinxant/ Freser/Josep Calassanç/ Les Heroïnes de Girona.

-Robacols/ Carme Monturiol/ Degà Bahí.

-Alchemica Freser Placetes triangulars.²⁵

Aquests àmbits de conformació irregular contenen pautes d'actuació i capacitats de regeneració amplia del teixit, des de llur complexitat i abstracció permeten relacionar diferents escales de llegibilitat i possibles transformacions d'espais des de llur alta capacitat de transició urbana.

Àmbits alhora que permeten inserir nous ajustos dels paràmetres de definició de l'edificació, en funció de les noves condicions d'habitabilitat i habitatge²⁶ revisar l'ordenació a través de; fronts, alçades i desvincular-los de l'assoliment compacte de les illes, fent possible de referir-los a l'espai lliure de proximitat i també al reconeixement de traces identitàries històriques, fragments o no però capaços de conformar a través d'aquests espais una xarxa integrada de nous espais lliures.

²⁵ Pla d'equipaments públics Clot Camp de l'Arpa 2003.

²⁶ ARI Clot Camp de l'Arpa 2006.

- Foto plànol comparatiu entre les illes del Camp de l'Arpa i les de Manhattan a 250 metres d'alçada. En el cas del CA illes entre els carrers Joan de Peguera, Coll i Vehí, Ruiz Padrón i Besalú amb dimensions de 40x75/90, 40x90/98, 29x62/72, 29x102/108 i 30x167/175 en metres. En el cas de Manhattan illes entre els carrers 11, 12 i 13 i les avingudes 3ra i 2ª amb dimensions de 60x180 metres.

- Volumetria del plànol parcel·lari de Vicenç Martorell. 1930-40 abans de l'obertura del carrer Mallorca sobre la traça avui desapareguda del carrer Núria (eix horitzontal del nucli històric).

(Material propi / N&S).

8> La intervenció des de la desformalització

La morfologia dels centres històrics no es basa en la homogeneïtat de carrers, es basa en gran part en una geometria de la no homogeneïtat, d'allò peculiar que permet articular una nova lectura en termes d'aportacions adherides a futures transformacions sobretot a partir de l'espai lliure.

A través del PGM ha vingut aplicant-se al CA una normativa genèrica que intenta regular des d'un traçat virtual estratègies metodològiques de difícil aplicació sobre teixits consolidats sota altres característiques.

En illes molt petites l'aplicació en cada cara d'alçades reguladores molt diferents (front de vial com a única unitat de mesura i referència) ha generat una gran distorsió sobre el caràcter de nucli històric, resultant-ne una doble discriminació pel que fa a l'encerclament des de l'exterior i a l'enclaustrament dins el teixit en interseccions a l'interior de teixits anteriors.

De l'estudi realitzat se'n desprèn l'existència d'una realitat i uns teixits edificats altament disconformes amb les previsions normatives de l'actual PGM. Tant pel que fa al supòsit d'aplicació dels paràmetres específics assignats a cada parcel·la com pels que regulen la relació d'aquesta amb el carrer i la conformació en illa tancada com a model de la suma d'aquest teixit parcel·lari. Una disconformitat que tendeix al col·lapse espacial.

Per tant des d'aquest context seria interessant de considerar fragments de teixit morfològicament més coherents des del punt de vista de la qualitat de vida de les persones en el seu conjunt tant per a encertar en la relació entre ells com per poder aplicar mesures compensatòries específiques dirigides a alliberar espai lliure i

proporcionar nous solars per a la construcció d'equipaments i habitatges capaços de reequilibrar i millorar els estàndards de qualitat urbana i ambientals. Alhora que permetrien en determinats àmbits desencallar afectacions viàries enquistades durant molt de temps.

Lluminositat i assolellament dels habitatges L'illa tancada com a unitat de referència per a l'aplicació dels paràmetres definitoris de l'ocupació en fondàries i cantonades es troba en contradicció amb l'existència dels teixits previs estudiats, resultant-ne l'exemple més il·lustratiu els carrers incrustats en alguns interiors d'illa amb les corresponents edificacions adscrites a ells i sobre els quals depassada la capacitat de transformació contemplada pel PGM es tractaria de contemplar la possibilitat del seu reconeixement des del punt de vista ambiental i paisatgístic com a carrer de trànsits vianants i relacionats amb la seva capacitat per a augmentar l'espai lliure interior de l'illa afavorint-ne un caràcter +obert des de llur interior que fes possible una transició i relació amb la xarxa general de carrers i en continuïtat amb la resta d'escapes viàries de la ciutat.

8.1.- Varietat viària: integració i trànsit

El Camp de l'Arpa té una història específica dins de la ciutat de Barcelona. Des de l'equilibri a través d'àrees morfològicament reconegudes i valorades un dels objectius hauria de consistir en inserir-se en continuïtat amb el tram més ampli que l'envolta. La integració hauria de coexistir amb el manteniment i afavoriment de llur diversitat i qualitats ambientals pròpies del que poden anomenar-se espais entorn la qualitat de vida dins de la gran ciutat.

El sector que analitzem ho fa possible doncs es caracteritza per ser una trama dins d'un altra i per tant la riquesa i complexitat dels diferents itineraris i passejos que proporciona llur traçat viari ofereixen aquests solapaments i discontinuïtats urbanes, aportant aquests espais de diversitat i transició.

D'altra banda la presència de grans vies i infraestructures com l'avinguda Meridiana i el carrer Aragó proporciona aquests espais de reciclatge de continguts urbans en relació a la integració d'entorns més amplis i la

Pàgina següent

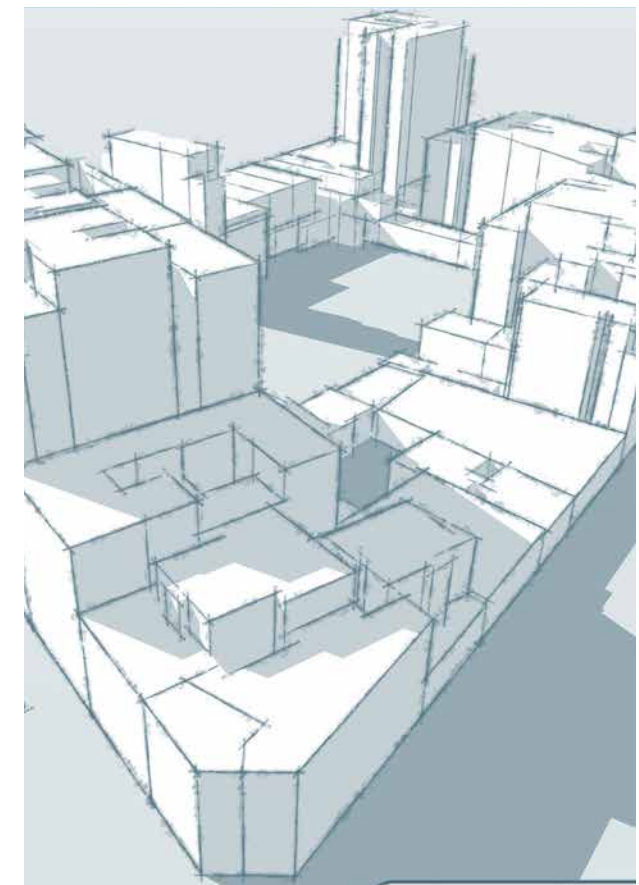
A dalt i baix esquerra,

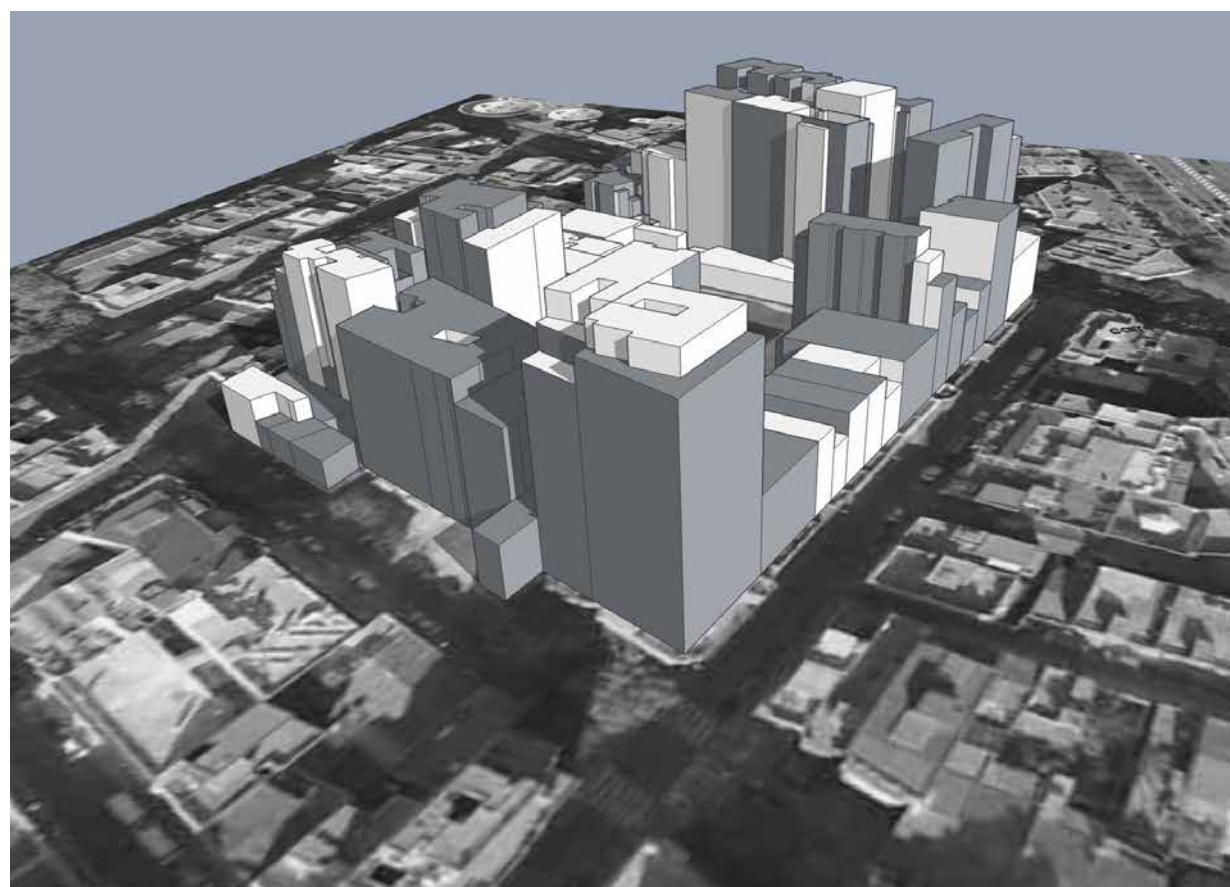
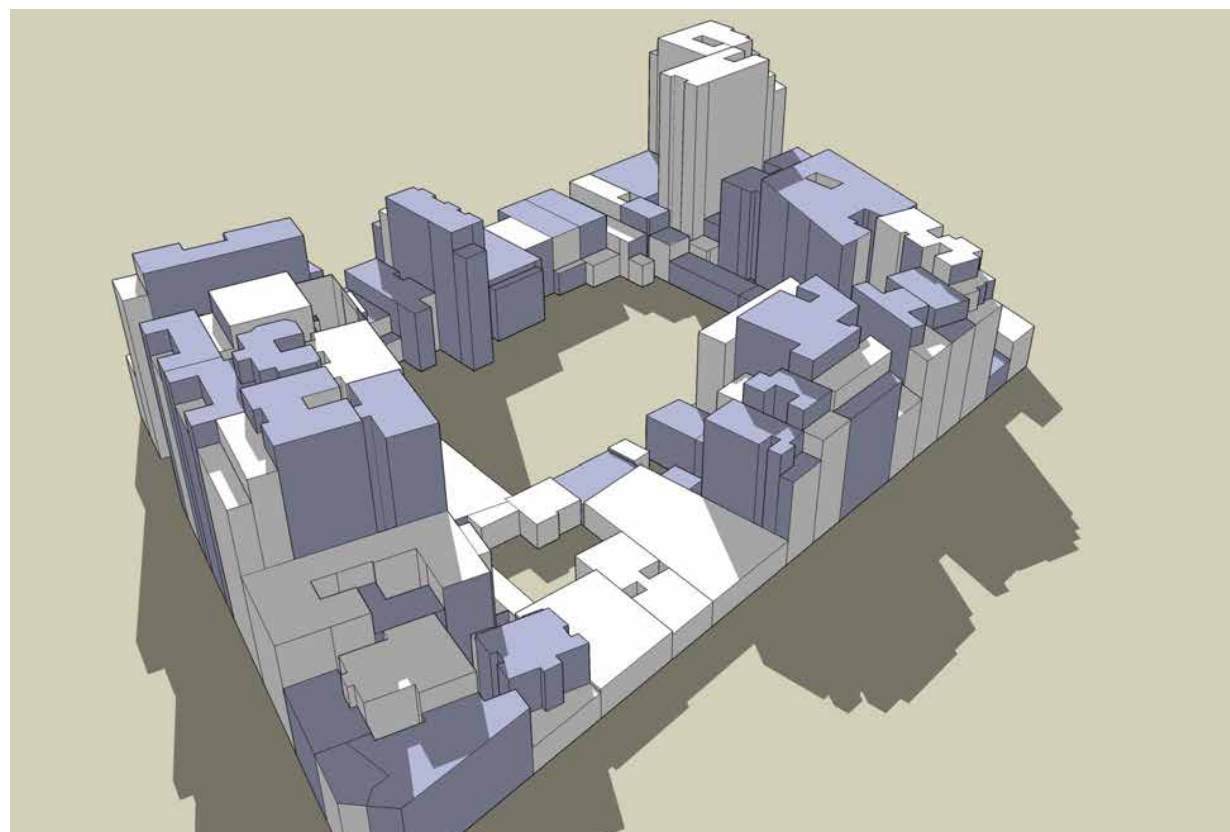
>Àmbit específic d'estudi: Illa Ripollès-Navas de Tolosa.
En blanc; volumetria actual.
En groc; gàlib complementari segons planejament vigent.

Volumetria Pla General Metropolità aixecada a partir de les dades i paràmetres d'aplicació –alçades, fondàries...- contingudes en les bases cartogràfiques de l'Ajuntament de Barcelona. Sector d'Urbanisme i Infraestructures. Direcció d'Urbanisme. Gabinet d'Estudis Urbanístics. Àmbit Clot Camp de l'Arpa ARI 2006.

A baix dreta,

>Estudi volumètric illa teixit urbà tipus 3. Desformalització urbana com a resultat, però també com a mecanisme d'evolució.

redefinició de les pròpies vies en condicions d'equilibri respecte als diferents trànsits i a nous paràmetres mediambientals i de paisatge sobre els diferents esdeveniments urbans que incorporen els marges i les relacions de transversalitat històrica i continuïtats front al pes d'aquestes grans arteries.

El carrer com a quasi únic espai lliure recurrent ofereix un conjunt de diferents amplades, la diversitat de les quals junt amb la no continuïtat d'alguns d'ells proporciona una atmosfera de barri tranquil sense grans tràfics de creuament al marge de les vies de límit.

Aquest xarxat més intern del CA amb amplades entorn els 12 m i al marge dels grans tràfics de la ciutat permet de gaudir d'uns espais interiors de calma interessants de potenciar des del punt de vista de la qualitat ambiental.

Una re-definició de les illes permetria descobrir i reconèixer determinats carrers i passatges que no contempla el PGM vigent, potenciant-ne els itineraris verds i vianants així com els passos a través d'aquests passatges ja existents.

En relació a les alçades sobre el PGM caldria establir un tractament específic respecte a les parcel·les sobreedificades reconeixent-ne l'aïllament i la condició d'objectes autònoms com a característica de desenvolupament del teixit a canvi de potenciar porositats, capil·laritats i nous espais lliures propers a l'habitatge en relació de continuïtat entre ells.

Aquest tractament específic d'una determinada autonomia de les edificacions possibilitaria una nova formalització en gir de façanes, definir nous embolcalls dels edificis segons redistribucions de sostres, dirigides a facilitar la substitució d'habitatge obsolet i contribuir a aquests nous espais de la fluïdesa i qualitat líquida del paisatge. També el potenciament de la separació entre edificacions com a part d'un paisatge urbà reconegut en l'existent com a valor propi.

8.2.- Illes i paràmetres d'avaluació analitzats

Consideració de cada illa com una entitat volumètrica particular en relació als següents paràmetres

*“1.1>Entorn Robacols/
Frontera i trànsit entre dos
teixits originaris del CA,
llur intensitat i disposició
dins la ciutat, permet
d'integrar molt millor el
context urbà activant la
seva funció central, amb
un nucli d'activitats que li
atorgui valor públic i
representatiu.”*

A dalt i baix

> Àmbit específic d'estudi: Illa Arc de Sant Sever. Sibelius, Rogen, València i Mallorca.
En blanc; volumetria actual.
En groc; gàlib complementari segons planejament vigent.

Volumetria Pla General Metropolità aixecada a partir de les dades i paràmetres d'aplicació –alçades, fondàries...- contingudes en les bases cartogràfiques de l'Ajuntament de Barcelona. Sector d'Urbanisme i Infraestructures. Direcció d'Urbanisme. Gabinet d'Estudis Urbanístics. Àmbit Clot Camp de l'Arpa ARI 2006.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

- 1_Grau de sobre edificació respecte al PGM.
- 2_Capacitat de transformació del teixit no desenvolupat segons el PGM.
- 3_Especificitats de connexió amb el xarxat d'espais lliures i d'equipaments.
- 4_Posició de les edificacions. Edificis alineats al carrer. Construccions baixes i jardins alineats al carrer. Edificis reculats o sobresortints de l'alineació del carrer. Grau de tancament de l'illa.
- 5_Dimensions de les edificacions. Fronts edificats i disparitat d'amplades. Façanes en cantonada.
- 6_Alçades de les edificacions . Alçades permeses. Alçades sobresortints. Dinàmiques diferents i possibilitats que poden oferir d'harmonització i contrast.
- 7_Carrers oberts dins les illes. Implantació d'edificis i encadenaments d'illes. Obertura d'angles i cavalcament d'espais lliures. Consideració de la inclusió d'espais lliures en alçada com a part de les edificacions.
- 8_Espais verds dins les illes obertes. Jardins existents. Noves plantacions i nous enjardinaments relacionant-s'hi.

8.3.- Espais lliures i paràmetres d'avaluació analitzats

- 1_Nivell d'adherència i interferències amb el patrimoni edificat.
- 2_Continuïtats des de la irregularitat de carrers i alineacions.
- 3_Confluències i càrrega històrica en cruïlles i alineacions definides sobre Fresser i Meridiana dels espais lliures a l'interior de les illes.
- 4_Escenografia i importància de la condició tridimensional en determinades interseccions històriques.

D'aquests paràmetres reconeguts de manera genèrica per a tot el teixit se'n desprèn la necessitat de destacar determinats àmbits els quals permeten d'aprofundir en llur capacitat de desenvolupament i millora urbanes.

9> Transicions urbanes. Cap a una nova matriu d'intervenció: dinàmiques de transformació

De l'estudi del nucli històric del CA se'n conclou la variabilitat dels components del seu teixit urbà i d'aquesta variabilitat la possibilitat de considerar les illes en que s'ha estructurat el teixit, més obertes i relacionades entre sí a través, entre altres, de potenciar una condició més autònoma per a l'edificació.

Els espais de transformació resultants d'aquestes evolucions analitzades es defineixen des del fragment i alhora des de la intensitat d'aquests components capaços de revitalitzar i reciclar entorns més amplis. De l'anàlisi urbanística realitzat, els espais que reuneixen aquestes característiques es troben a l'entorn de Robacols, Fresser, Aragó Meridiana Glòries, Degà Bahí-Trinxant i els Passatges de l'Arc de St. Sever i de Pistó. Tots ells exemplifiquen els espais més rellevants en relació a transformacions del sector respecte a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans.

Així doncs el treball de codificació del medi físic urbà descrit fins ara ens permet de definir un element operacional que podria integrar les diferents situacions presents en el sector. Una matriu composta d'un conjunt de columnes que caracteritzem a l'entorn de la temàtica dels aspectes més rellevants reconeguts. Transicions urbanes proposades, en una direcció a les que s'hi creuen un conjunt de files definides des de l'acció operacional aplicable.

Es tracta de retrobar el tipus de projecte urbanístic complex que abasta l'espai lliure i l'edificació conjuntament, des de la mixticitat que aporten la interferència de teixits de diferent escala.

En les columnes de la matriu hi figuren els següents ítems:

1->Reequipament i intensitat de l'espai complex. Aquí hi podem reconèixer les unitats d'actuació de la plaça Robacols i el macro-espai de Meridiana / Trinxant.

2->Cruïlles i interseccions. Punt referencial

d'aquest apartat seria la unitat d'actuació definida entorn la trobada d'Aragó / Meridiana / Rogent.

3->Reculades o persistència d'antics fronts edificats. Aquí s'hi reconeixen els elements identificatius d'aquestes característiques del sector proporcionades pels edificis no substituïts provinents d'antigues alineacions viàries posicionades sobre: Aragó, Fresser, Eterna Memòria, Trinxant i Degà Bahí.

4->Recuperació d'illes i interiors d'illa. Amb dues situacions clau; l'illa València, Rogent, Mallorca, Arc de Sant Sever i l'illa Mallorca, Rogent, Degà Bahí. (Provença).

5>Xarxa i espai carrer. Existeixen dimensionats de carrers closos en si mateixos sobre els quals es possible de redefinir les condicions de millora de la via pública a través de projectes de reurbanització. (els hem anomenat vies internes de no continuïtat)

En les files horitzontals de la matriu s'hi situen els instruments següents:

A>Estudis de reformulació volumètrica específica.

B>Estudis d'integració entre equipaments i zones verdes.

C>Modificació puntual de la normativa per a àmbit específic.

D>Inclusió d'una norma específica amb caràcter general per al sector en la regulació d'alguns aspectes relacionats amb la creació d'espais intersticials lliures.

E>Projectes de reurbanització, dirigits a la sistematització d'aquests espais intersticials lliures en relació i conjuntament a l'actualització sobre la via pública.

Els espais de transformació rellevants per al futur del Camp de l'Arpa s'han descrit com un conjunt de peces que s'enumeren com actuacions individualitzades dintre d'aquesta possible matriu d'intervenció.

Llocs d'encreuament emblemàtic entre modernitat i passat urbà. Articuladors de peces que vinculen l'escala local de la ciutat amb la global; han de ser espais explicitats de manera funcional i parametritzada, alhora

que icònicament aprehensibles des d'un paisatge connectat.

Arquitectura i símbol, elements objectuals fixats a un lloc per a focalitzar significats argumentals i nodals de l'espai en relació als creuaments dels diferents tràfics i mobilitats.

Per a la definició dels diferents àmbits, cadascuna d'elles es descriu en funció de tres aspectes:

a-Situació actual. Fragments, continguts i referències.

b-Línies de canvi. Vincles particulars i d'adherències.

c-Mecanismes de transformació. Vincles generals i connectivitats.

9.1.- Reequipament i intensitat de l'espai complex: unitat Plaça Robacols i espai Meridiana/Trinxant

9.1.1.- Unitat Plaça Robacols

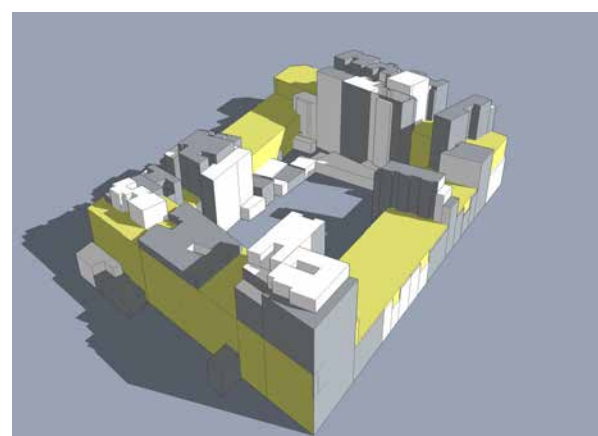
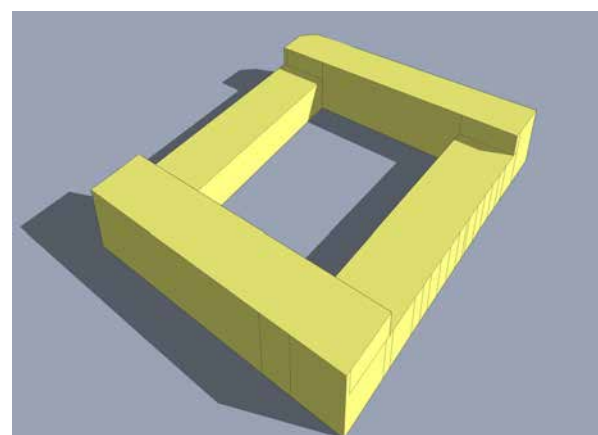
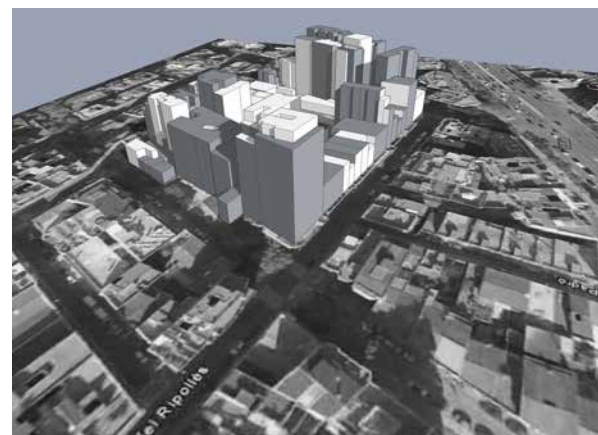
1.1a- És l'element públic de major dimensió que es va consolidar a través de la reivindicació veïnal a mitjans de la dècada dels 80. Constitueix un dels espais millor situats en l'estructura compositiva del barri. I tot i esdevenir important dintre del seu teixit, no arriba a cobrir les expectatives de configurar el centre real per la falta manifesta d'activitat al seu voltant. La qualitat de l'espai públic és correcta en tres de les seves cares, però no així en la quarta on les condicions d'ús es veuen llastrades per uns fronts edificats que no integren activitat urbana destacada. El seu perímetre la converteix en un espai tranquil i al mateix temps desarrelat de l'activitat social i comercial que s'articula al llarg de l'eix del carrer Rogent.

1.1b- S'hauria d'integrar molt millor en el context urbà en el qual està inscrit, tot activant la seva funció central a través de reforçar aquesta quarta façana i la seva contribució a la dimensió urbana, per això sembla important la possible col·locació d'un nucli d'activitat relacionat amb els serveis o l'equipament que permetés formalitzar millor la incompleta façana que limita amb la prolongació del carrer Pistó. L'existència d'edificacions i magatzems d'una sola planta, anteriors a la remodelació de la plaça ofereix un paisatge anterior propi i pot permetre la

1.2>Meridiana/ Trinxant// Fragment i frontissa esdevé clau per a l'equilibri i integració de límits en el CA. Reforçar la idea d'espai cívic complex permetria integrar volums de formalització del paisatge urbà des del subsòl, incloent espai públic en superfície i semiobert a l'exterior que acullis alhora equipaments i habitatges."

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

> Illa Besalú / Navas / Ripollès.
Comparació entre la volumetria existent (sostre actual) i la
resultant del sostre assignat pel model implícit del
planejament vigent (color groc). Sobreposició de la
volumetria actual amb el creixement possible de l'aplicació
del P.G.M. (Material propi / N&S).

inclusió d'un element particular, que atorgui sentit públic i representatiu a aquest espai. Aquest projecte podria articular la prolongació de l'activitat des d'una d'aquestes cares, i inclús afegir-hi el subsòl de la plaça que podria fàcilment allotjar en la seva primera planta activitats de tipus públic que incidissin molt millor en la capacitat d'aquest espai per a representar la funció central que físicament ocupa. També podria acollir en les seves plantes inferiors un pàrquing públic que connectés amb l'equipament. De tal manera que la secció al llarg de l'espai públic i el futur equipament augmentés la capacitat de polaritat central que ara no posseeix, per a convertir-se en un espai més intens, seu d'activitats d'ús quotidià estirant el centre representatiu del sector des del carrer Rogent fins a aquest espai aleshores de difusió i capil·laritat.

1.1c- La unitat hauria de contemplar la consideració i avaluació del front al llarg del passatge Pistó i la plaça amb la finalitat de promoure el desenvolupament de l'estudi en detall que definís les característiques de l'edificació -equipament i/o habitatge- amb la unitat de l'espai públic de la plaça, incloent el subsòl en relació de continuïtat amb els espais de l'edificació, més una segona i/o tercera plantes de subsòl dedicades a aparcament públic distribuït i dimensionat en funció de les necessitats en ambdós àmbits del sector.

9.1.2.- Espai Meridiana / Trinxant.

1.2a- Aquest espai configura un dels grans buits dintre de l'àmbit del Camp de l'Arpa. La seva important situació de límit i frontera respecte a l'avinguda Meridiana, just en una de les entrades de l'antic creixement històric del carrer Trinxant el defineixen com un element important a l'hora d'aconseguir un equilibri en l'adequació del barri pel que fa a les artèries que limiten el seu àmbit i a través d'elles llur integració a la ciutat.

Un gran espai en relació a la Meridiana la qual pot entendre's no solament com a gran boulevard sinó també i sobretot en relació a transversalitats potents i conciliadores sobre continuïtats històriques trencades, contribuint a compatibilitzar l'espai verd, l'edificat, el viari i el de serveis a través de l'adequació de l'edificabilitat proporcionada tant amb l'entorn d'aquest espai com atenta a una volumetria

específica que resolgui el perímetre de la forma urbana resultant. La definició de les condicions d'aquesta volumetria esdevé la clau d'aquest àmbit, atès que necessitaria una major intensitat urbana a l'hora de replantejar el front urbà sobre el propi àmbit de la Meridiana. I sobretot del front que s'allibera com a façana d'aquest espai en la prolongació del carrer Degà Bahí.

1.2b- Aquest espai necessita doncs assumir una major complexitat volumètrica capaç d'integrar l'espai verd resultant d'aquesta operació amb altres elements d'equipament i/o habitatge a proposar com modificació del planejament general. Es tractaria doncs d'administrar el desenvolupament del projecte arquitectònic fent-lo al mateix temps més complex en relació a la integració de la forma i usos plantejats, amb especial atenció i cura a l'edificació en planta baixa. Segurament una major concentració i barreja d'usos destinada als serveis dotarien a aquest punt d'un interès especial. Es tractaria de recuperar la idea de l'agrupació d'equipaments i/o habitatge sobre espais lliures configurant un espai cívic, tal com s'ha fet amb èxit en recents transformacions urbanes a la ciutat –Fort Pienc...etc-. La major complexitat de l'equipament -diferents usos- i la seva major integració amb la zona verda provocarien probablement un resultat molt més a l'escala que aquest àmbit té. La perspectiva àmplia que s'obre des de l'avinguda Meridiana requereix que la volumetria i massa crítica d'aquests elements sigui suficient com perquè no es disolgui com un una peça de caràcter menor sobre un fons des estructurat d'illes, excessivament triturades des del punt de vista del seu retallat perfil sobre el cel.

1.2c- Es tractaria d'integrar amb major èmfasi no només el caràcter volumètric dels aprofitaments privats i públics sinó també la formalització del paisatge urbà que genera la confluència dels elements descrits. Valorar la condició d'un dels últims pocs espais lliures de gran dimensió amb que compta l'Avinguda de la Meridiana i per tant ocasió important d'encertar en l'escala del model que es tracta d'implementar. La integració de subsòl tal com s'ha descrit per a l'àmbit de la plaça Robacols hauria de formar part d'aquest espai incloent així en

un mateix projecte urbà l'espai públic en superfície, l'espai públic en subsòl semiobert a l'exterior i els equipaments i edificabilitats exteriors de suport.

9.2.- Cruïlles, interseccions i punts de trobada: cruïlla Aragó / Meridiana / Rogent

9.2.1.- Cruïlla Aragó / Meridiana / Rogent

2.1a- Aquest node de vies, encreuament definit urbanísticament com una plaça, n'és un concepte que apareix com a element més virtual que real. Normativament inscrit en un cercle s'ha materialitzat en dues edificacions en el sector orientat a mar sense que s'hagi conformat en cap dels seus casos en la part de muntanya corresponent al Camp de l'Arpa. Aquesta contradicció entre una geometria tan determinant, el cercle, que defineix la proposta del seu perímetre sobre un encreuament de vies tan intens com són l'avinguda Meridiana i el carrer Aragó, a la qual s'afegeix l'eix cívic del carrer Rogent, tan important per al sector a l'hora de garantir i organitzar el contingut representatiu de la seva estructura local; converteix aquest lloc en un dels espais més concorreguts del barri tant de persones com de vehicles dintre de l'àmbit d'estudi, al que s'hi han d'afegir els accessos a l'estació de ferrocarril del Clot. Infraestructura que connecta al mateix temps amb la resta del territori metropolità i amb la xarxa general ferroviària. Tots aquests elements que acreixen el caràcter de centre de mobilitat no es veuen correspostos per la forma de l'espai urbà, l'arquitectura ni per les condicions físiques del seu paisatge ans al contrari el neguen.

2.1b- De l'anàlisi de l'àmbit se'n deriven possibles opcions de millora a través d'una ocupació diferenciada a l'esbossada per l'actual planejament, amb un major equilibri entre els elements edificats i les característiques de representació i iconografia que es produeixen en aquest espai urbà. Des del punt de vista de la volumetria i la directriu que el propi pla general plantejava al convertir aquest lloc en un punt de singularitat en l'encreuament de les dues grans artèries; s'haurien de replantejar les condicions d'edificabilitat del segment de cercle corresponent a la banda de muntanya amb la finalitat de fer possible

“2.1>Cruïlles i trobades/ Aragó/ Meridiana/ Rogent// Centre de mobilitat metropolitana permet un major equilibri entre els elements edificats i les condicions de representació i iconografia relacionades amb l'encreuament de dues grans artèries. Punt de trobada entre comunicabilitats i continuïtats de diferent escala.”

la realització dels elements arquitectònics que configurarien aquesta intersecció, probablement desviada d'una geometria excessivament rígida.

La dificultat de la mesura de la parcel·lació actual ha fet inviable que aquest espai es desenvolupés dintre de les previsions previstes pel planejament. És més, les condicions pròpies de la parcel·la, impedeixen que aquesta es pugui portar a terme si no existeix una modificació dels condicionaments d'aprofitament que reglessin la volumetria general en funció d'altres paràmetres més conciliadors amb el propi espai.

Els nous vincles que es desenvolupessin en aquest àmbit haurien de tenir en compte d'una manera molt especial la visualització dels recorreguts cívics que hi travessen en direcció mar muntanya i molt concretament el recorregut del carrer Rogent. Seria bo també el reconeixement d'aquest element de centralitat en el seu focus o centre, amb la col·locació d'alguna peça simbòlica o escultòrica que sense interrompre la circulació de les dues artèries principals fes més perceptible la singularitat d'aquest encreuament. El projecte hauria de trencar

amb la idea extremadament anquilosada del cercle per a escometre amb major llibertat el lliurament d'ambdues vies i resoldre amb major encert aquest punt de trobada entre una comunicabilitat general (Aragó-Meridiana) i aquella altra de caràcter local amb un alt valor referencial (Rogent).

2.1c- Els instruments per a aconseguir aquest objectiu són l'estudi en detall del sector que en consideri llur complexitat. La modificació de la normativa i l'adequació de les condicions d'edificabilitat i d'urbanització de l'espai públic que la comprèn incloent nous accessos a l'estació de ferrocarril i metro a través de projectes que n'integrin la riquesa de les característiques descrites.

9.3.- Reculades o persistència d'antics fronts edificats. Elements Aragó, Freser, Eterna Memòria, Trinxant, Degà Bahí

9.3.1.- Elements Aragó, Freser, Eterna Memòria, Trinxant, Degà Bahí

3.1a- El grup de carrers amb desalineació viària i trencadissa del front de carrer el configuren elements de molt i diversa intensitat. En el cas del carrer Aragó tot i que les dents de serra manifesten en planta la

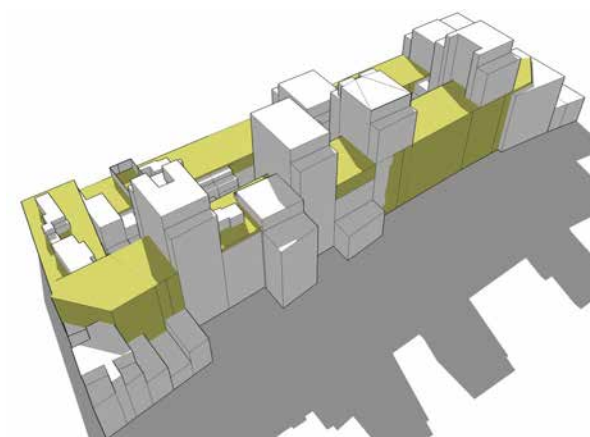
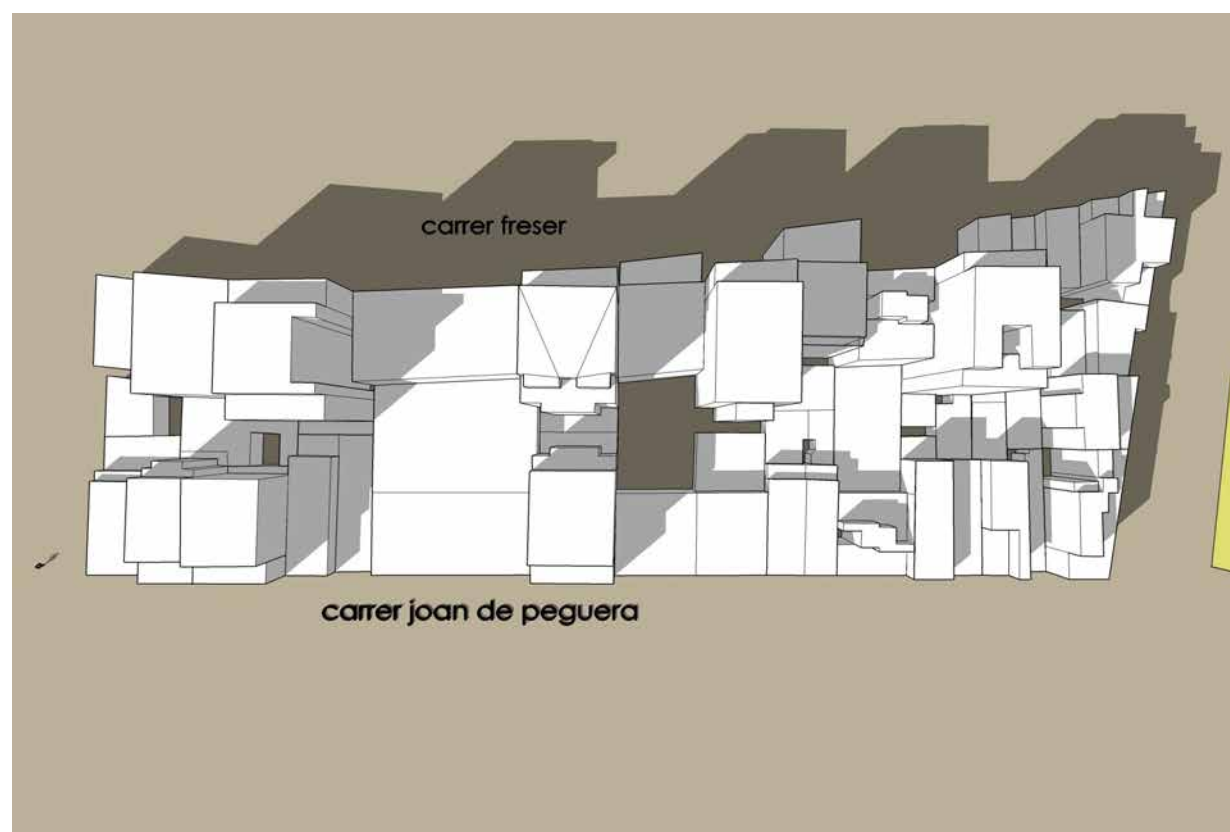
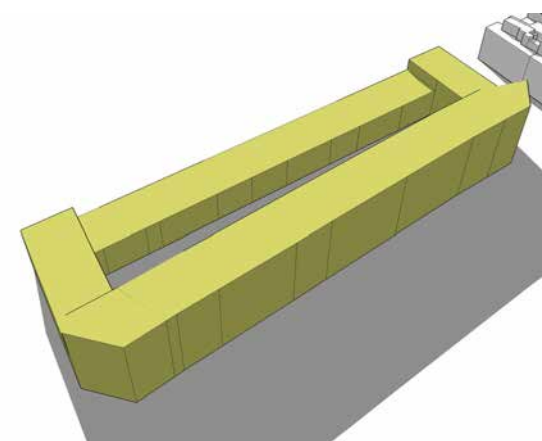
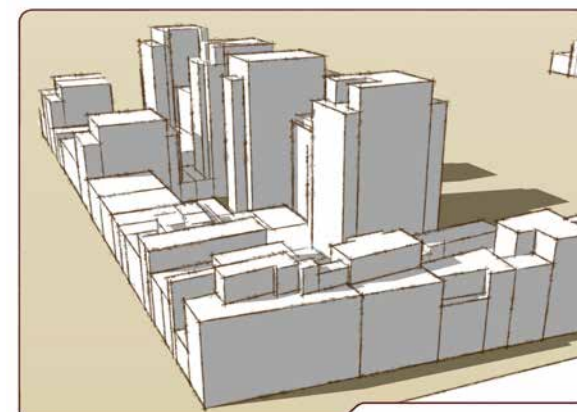
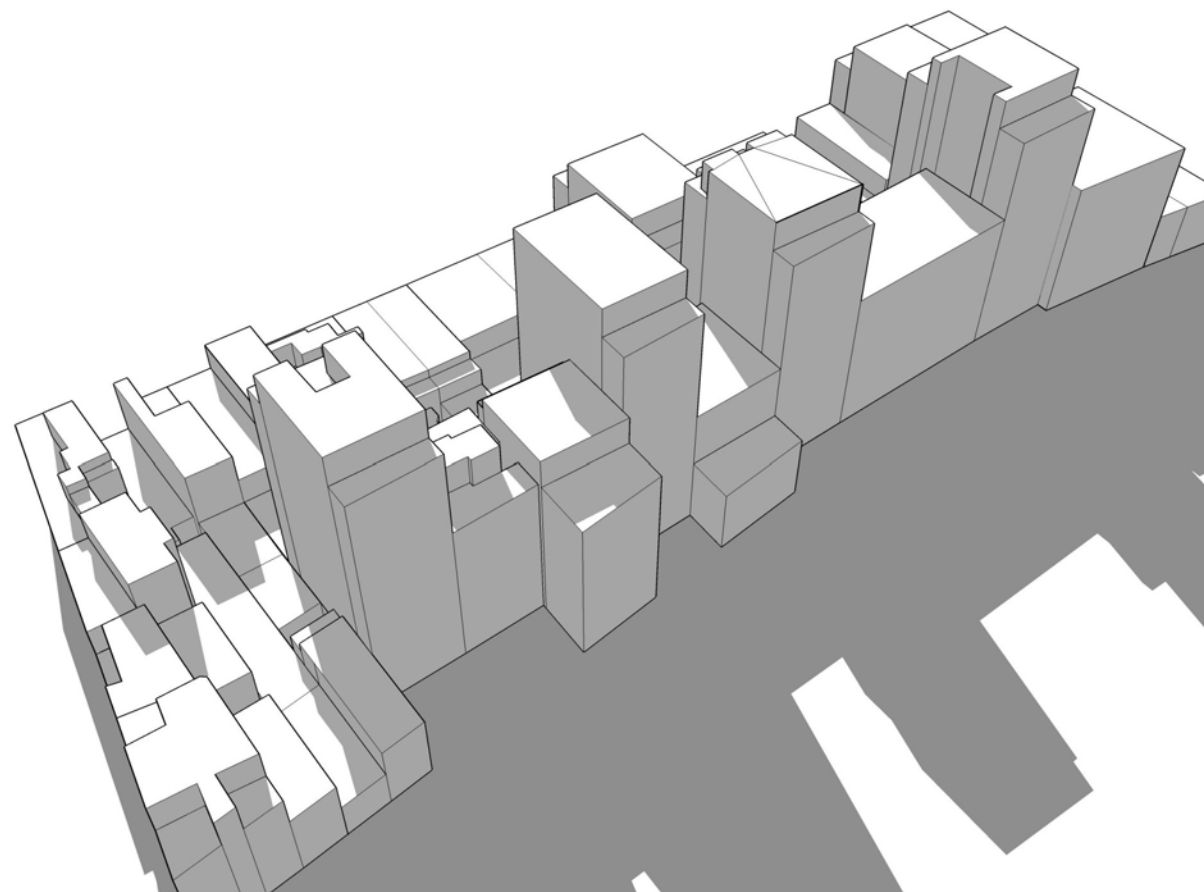
dificultat d'entendre la continuïtat de façanes de manera homogènia i equilibrada, no adquireixen la perversió paisatgística d'altres vies com ara Freser, o Trinxant, a causa de la major dimensió que aquesta té sobre l'efecte dels espais disconformes.

La situació doncs de consolidació és molt diferent en cadascun d'aquests carrers. Si el carrer Aragó manté un alt grau de substitució de les edificacions afectades per l'alineació modificada de la línia de façana al seu llarg; no es així en els xamfrans on les condicions parcel·laries impedeixen una substitució efectiva, la major part d'aquestes parcel·les es situen fora de l'àmbit edificat quedant pràcticament uns petits retalls sobre els quals aplicar l'edificabilitat del sector. En la pràctica la substitució de l'edificació actual en aquests xamfrans a modus de retalls implica la manifestada desaparició de l'edificabilitat assignada sobre la parcel·la disconforme impedit de fet els mecanismes de substitució passiva.

En la resta de carrers el mecanisme es produeix d'una manera més contradictòria. La transformació amb la substitució d'edificacions antigues s'ha accelerat via petició de noves llicències, encara que les condicions de degradació del patrimoni han

*“3.1>Persistències/Aragó/
Freser/Eterna Memòria/
Trinxant// Desalineació en
planta i alçat a resoldre a
través d'atribuir a
l'edificació capacitats de
reordenació urbana en
alçada. Aprofitament
diferenciat que permet la
distribució d'usos en vertical
a fi d'aconseguir espai públic
i equipaments en qualsevol
dels nivells de l'edifici inclòs
el subsòl.”*

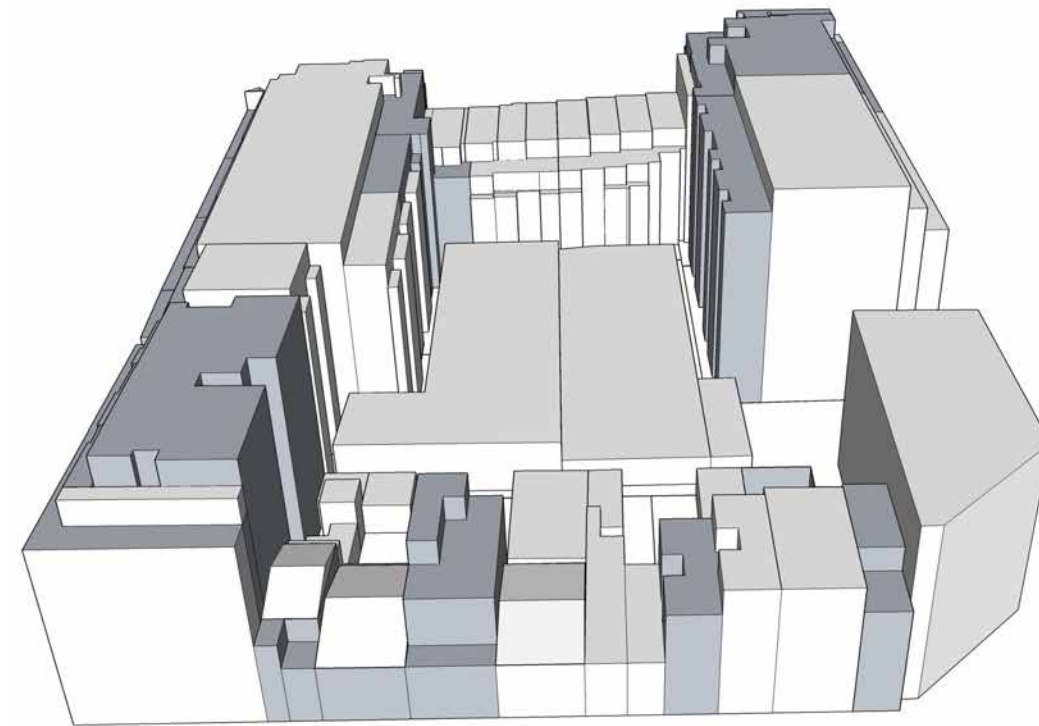
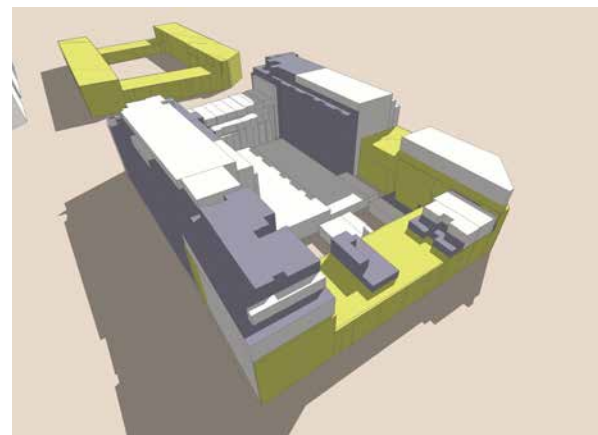
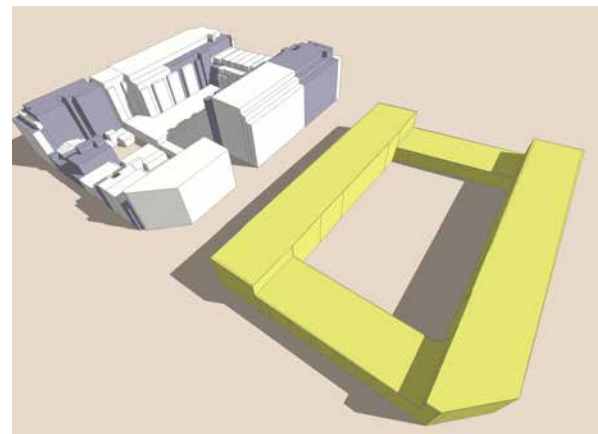

> Illa Freser / Joan de peguera / Nació
Comparació entre la volumetria existent (sostre actual) i la resultant del sostre assignat pel model implícit del planejament vigent (color groc). Sobreposició de la volumetria actual amb el creixement possible de l'aplicació del P.G.M. (Material propi / N&S).

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

> Illa Rogent / Mallorca / Degà Vehí
Comparació entre la volumetria existent (sostre actual) i la resultant del sostre assignat pel model implícit del planejament vigent(color groc). Sobreposició de la volumetria actual amb el creixement possible de l'aplicació del P.G.M.(Material propi / N&S).

punts històrics amb l'assenyalament d'àmbits específics de compensació i concentració amb finalitats paisatgístiques -vistes, embolcalls,...etc- i participació en projectes urbans complexos que integrin aquests tres apartats principals entre altres.

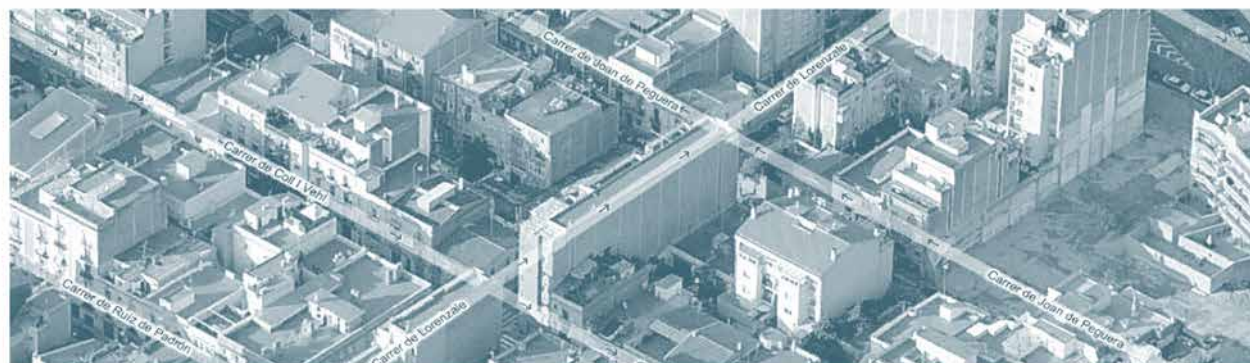
3.1c- Respecte a l'especificitat en cruïlles i xamfrans, es tracta de contemplar des d'una visió global la possible interrelació de peces sobreedificades i infraedificades permeten resoldre la situació anòmala que deriva en la inviabilitat d'eliminar part de l'edificació que s'alineja fora del traçat en els xamfrans. Es tractaria de modificar l'edificabilitat que fes possible la substitució de les edificacions que es troben sobre la prolongació de l'espai públic de la vorera. Aquesta modificació

podria incloure a part de l'adaptabilitat a les condicions de forma de l'entorn adjacent, la possibilitat de consecució d'espai públic en planta baixa a fi de proveir un nou accés a l'interior de l'illa, o bé situar-hi un espai destinat a equipaments en una part de les plantes inferiors que poguessin donar al mateix temps cabuda a l'edificabilitat per a l'habitatge que el planejament contempla assignant el sostre que permetés l'adequació i cessió d'aquests sòls. Així s'afavoriria en tots els casos els tres imputs revitalitzadors del teixit, re-equipament i habitatge públic, utilització de plantes baixes i porositats com a trànsits a través i alliberament d'espais lliures en el interior i a través també de les illes.

suposat un alt grau de disconformitat respecte a un paisatge urbà equilibrat. No obstant això per a les edificacions més antigues, les condicions d'edificabilitat que es tenen amb l'ampliació del carrer són suficients com perquè l'economia de mercat sense intervenció externa vagi progressivament produint la substitució de les peces arquitectòniques fora d'alineació.

Des d'un projecte d'adaptabilitat es podria incidir molt millor sobre elements i condicions que plantejessin el traspàs d'una situació urbana a una altra més vinculada a la transformació del teixit en el seu conjunt amb l'objectiu que no es generessin unes formes tan agressives com les que en aquests moments produeix l'aplicació normativa sobre el teixit històric.

3.1b- Porositats, perforacions, enjardinaments itinerants, transversalitats possibles..... Per aconseguir que finalment s'alliberin les restes de sòl afectades per viari a través d'intervencions particulars seria necessari un mecanisme induït de transformació que promogués un canvi en el model amb un aprofitament diferenciat de les mateixes. Els procediments sobre les parcel·les a través dels aprofitaments que es deriven de la concessió de la nova llicència no aconseguiran promoure el canvi en la major part dels casos sobre les alineacions establertes. Per tal que això succeeixi es necessari aportar recursos i gestió externs capaços d'aplicar aquesta micra urbanitat que permeti la desaparició d'edificabilitats en

“4.1>Illes València, Rogent, Mallorca// Mallorca, Rogent, Degà Bahí// Acció urbanística: Alterar condicions volumètriques a fi de permetre l'accés lliure a l'illa i la ubicació d'un nou equipament en condicions de continuïtat amb el jardí interior i amb les plantes inferiors del subsòl.”

*“5.1>Malla i espai/Vies
internes discontinues//
Conjunt de carrers que
permeten projectar una
millora de les condicions
d’habitabilitat a través de
continuitats vegetals,
petits projectes per trams
de carrer, dirigits a definir
ecosistemes equilibrats en
relació a la qualitat de
vida.”*

9.4.- Recuperació d'illes: Illa València, Rogent, Mallorca, Sibeliu i illa Mallorca, Rogent, Degà Bahí, Fontova

9.4.1.- Illa València, Rogent, Mallorca, Sibeliu i illa Mallorca, Rogent, Degà Bahí, Fontova

4.1a- La falta d'espai interior de les illes és potser una de les característiques que més pesen negativament en el conjunt de l'àmbit del CA pel que fa a la congestió de l'espai físic i al llast sobre les condicions d'habitabilitat del sector (458 hab./Ha. respecte a 161 hab./Ha. mitjana del conjunt de la ciutat).

De les dues illes analitzades, la segona d'elles, Mallorca, Rogent, Degà Bahí presenta en aquests moments un front discontinu des de Mallorca accedint-se a un pàrquing que ocupa l'espai més ampli d'aquesta unitat. Seria bo poder alliberar aquest interior d'illa com a espai lliure, plantejar un projecte d'adequació que mantingués les condicions d'edificabilitat de la parcel·la actual alhora que promogués unes condicions de volumetria que permetessin aquest alliberament d'espai lliure a l'interior de l'illa i alhora la ubicació d'un nou equipament i/o habitatge públic.

L'edificació es podria recolzar en les mitgeres existents deixant la mateixa entrada lliure que ja existeix ara i plantejant un

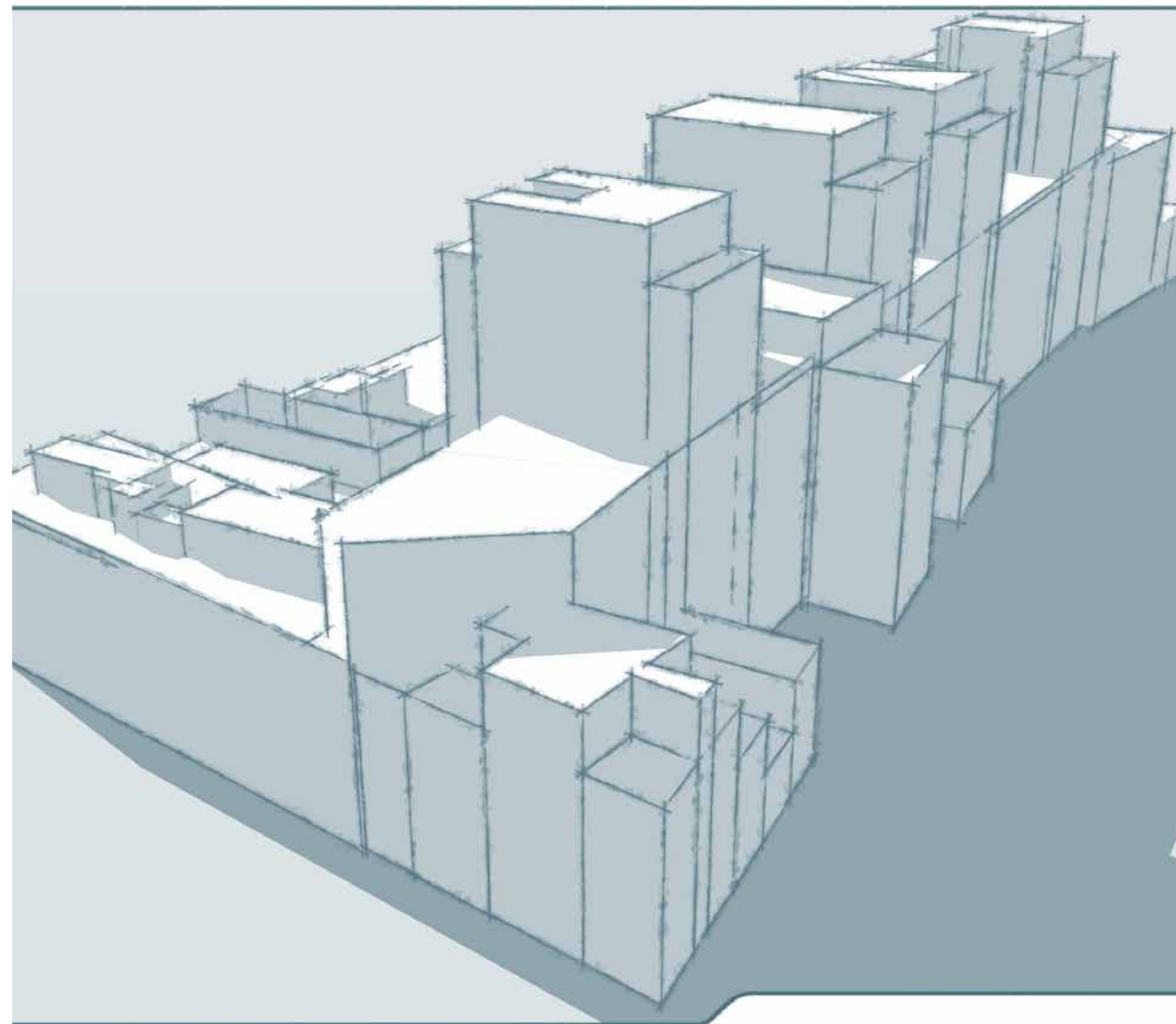
Dalt

Arc de St. Sever/Interior illa /Seqüències sobreposades/assentament preurbà i eixample densificat en el rerefons del carrer Mallorca.

Pàgina anterior

> Intersticis urbans entorn a les configuracions i sobreiximents del Camp de l'Arpa. Oli sobre tela, Victoria Lorenzo. Barcelona 1970.

> Illa Eterna Memòria /Nació / Fresser. Comparació entre la volumetria existent (sostre actual) i la resultant del sostre assignat pel model implícit del planejament vigent (color groc). Sobreposició de la volumetria actual amb el creixement possible de l'aplicació del P.G.M.(Material propi / N&S).

tractament de subsòl en condicions de continuïtat; una primera planta d'equipaments que es relacionés amb el jardí interior alhora que el manteniment del pàrquing que se situaria ara en plantes inferiors; possibilitant al seu torn la relació amb el nou complex i permetent un accés per als vianants del nucli de serveis i equipaments a través del nou parc que ocuparia l'espai en superfície de l'interior de l'illa. Un procés relativament fàcil d'executar donades les condicions de partida de l'illa i els condicionaments físics no adversos per a la recuperació del seu interior ocupat per l'ús solament d'aparcament.

L'illa que comprèn el carrer del Arc de Sant Sever (València Rogent Mallorca) esdevé potser una mica més complexa de gestió que l'anterior però amb possibilitats altament interessants d'admetre un tractament de recuperació més particular, individualitzat i progressiu al potenciar un treball de valoració de l'espai històric anterior que està incrustat dintre mateix del l'illa; per tant, pot considerar-se una de les intervencions d'identitat més intenses del barri del Camp de l'Arpa; Un espai altament suggestiu a l'hora de plantejar la seva recuperació en relació al propi paradigma de constituir uns dels espais principals que encercla les qualitats urbanes de l'antic nucli històric.

4.1b- Ambdós interiors requereixen d'una remodelació complexa en relació a una nova xarxa d'espais lliures i de re equipament de teixit remodelant arquitectures anteriors com les del carrer del Arc de Sant Sever per a la posterior rehabilitació; incorporar a través dels espais d'embolcall a fi d'esponjar i permetre la ubicació de peces d'equipament al mateix temps que s'incorporen aquests espais al conjunt d'espais lliures de la ciutat. Es re valoritzen així les antigues edificacions històriques avui fossilitzades dintre de l'illa com a espais amb accessibilitat sobre elles.

9.5.- Malla i espai carrer

9.5.1.- Vies internes discontinües

5.1a- Donades les condicions escasses de l'espai públic no relacionat amb la mobilitat, l'espai del carrer, constitueix una peça important per a determinar tant el grau de llegibilitat com de representativitat del teixit

històric. Al mateix temps aquest element de traçat, fàcilment reconeixible en la definició de les característiques particulars de l'àmbit del Camp de l'Arpa: tant des de la incompatibilitat amb la continuïtat de la trama limítrof com des de l'encerclament dins de les illes esdevé un espai residual fàcilment transformable.

Aïllament i talls –barreres- sobre el traçat representen en ambdós casos espais que la ciutat pot aprofitar per a la millora de les característiques d'habitabilitat, atès que no representen un canvi substancial en la mobilitat general. De tal manera, una de les bases d'introducció en el seu traçat viari seria re urbanitzar alguns d'aquests trams amb l'objectiu d'esmortir l'efecte pantalla que els hi ocasiona les edificacions en altura corresponents als carrers que conformen el perímetre immediat.

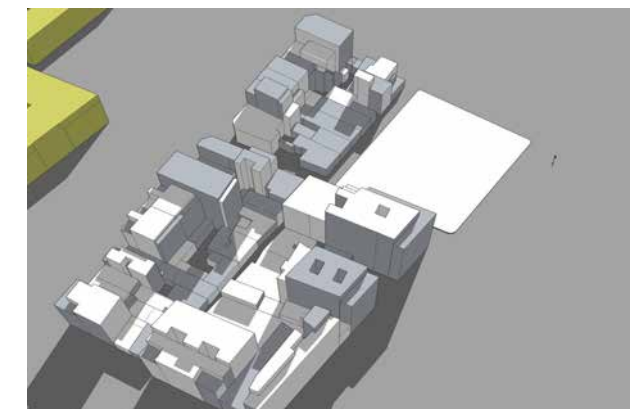
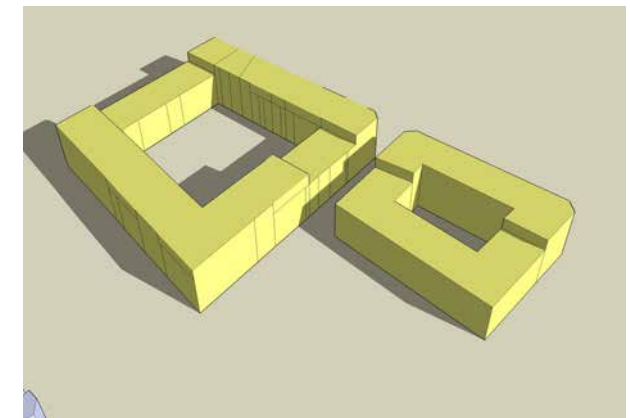
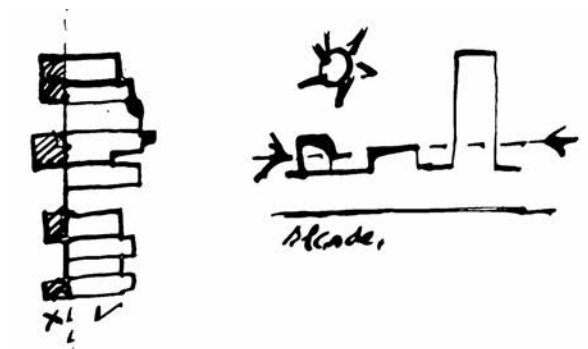
Peculiaritat que converteix aquests carrers gairebé en espais interiors en la mesura en que la perspectiva sobre la qual es projecten és la d'una edificació en pantalla. Seria principalment, sobre aquest conjunt de carrers -ara desvinculats entre ells - sobre els quals es podria implementar un projecte de re urbanització amb l'objectiu d'aconseguir una xarxa o malla de nous espais connectats, desenvolupant un paisatge de fluïdeses a través de l'habitatge i les pròpies edificacions existents.

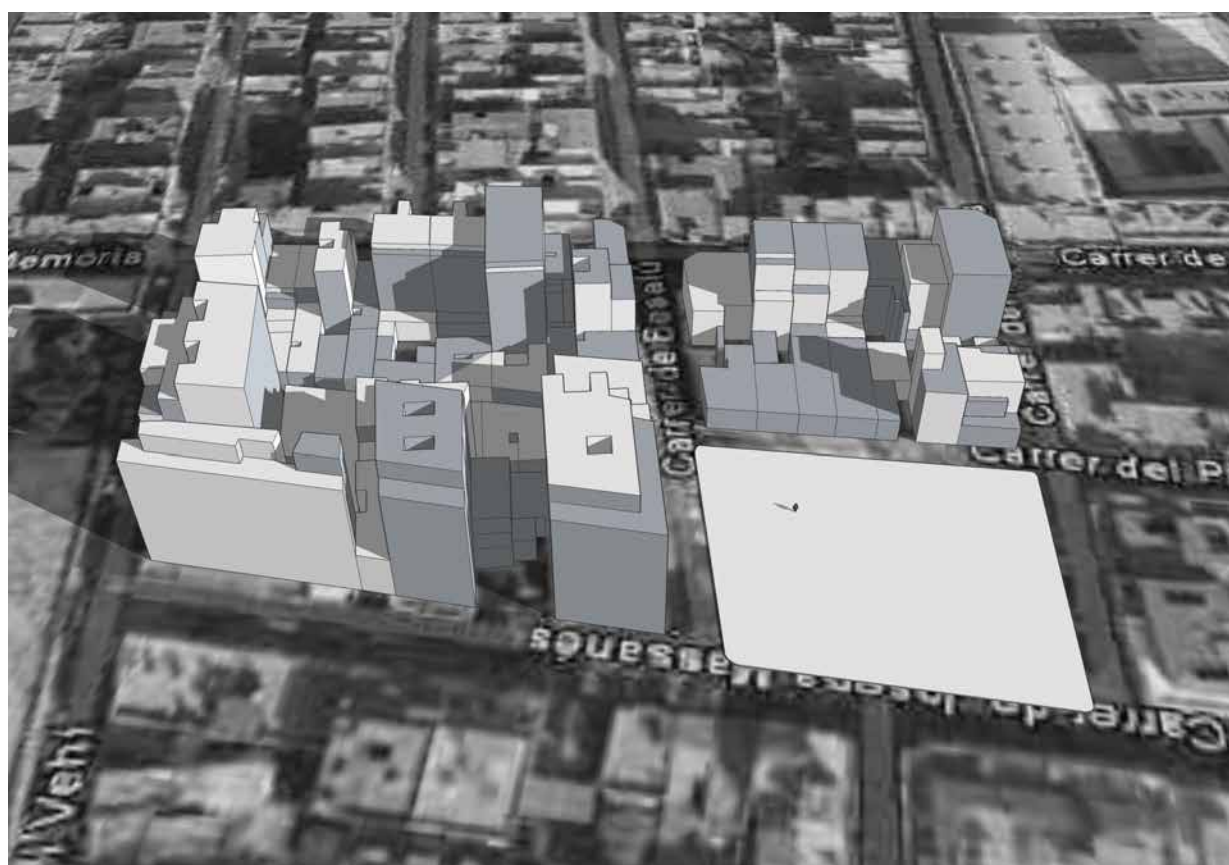
5.1b- Projectes que per tant tindrien a veure amb la secció de via adaptada a una mobilitat invertida, en el sentit de potenciar la definició dels elements de continuïtat, catifes, paviments i vorades, i també a través de les condicions i els recursos dels elements vegetals, arbres i serveis en els quals poder incloure els diferents tipus d'aparcament per a vehicles de dos i quatre rodes així com els punts de recollida selectiva de residus.

5.1c- Per tant unes mesures que giren sobre la millora de l'espai físic i al mateix temps permeten condicionar el paisatge urbà esmortint la presència de les edificacions en altura, trencant les visuals finals i intermèdies amb un arbrat que no necessàriament hauria d'articular-se regularment (no es tractaria de generar un espai extremadament ombrívol durant una part important de l'any) ni especialment rectilini si no estratègicament dissenyat respecte a la posició vegetal a fi d'establir aquestes pautes del paisatge de

> Illa Plaça Robacols .

Comparació entre la volumetria existent (sostre actual) i la resultant del sostre assignat pel model implícit del planejament vigent (color groc). Sobreposició de la volumetria actual amb el creixement possible de l'aplicació del P.G.M. (Material propi / N&S).

proximitat i definir un contrast entre llum i ombra que matisés les condicions moltes vegades excloents del viari que configura l'excepcionalitat del Camp de l'Arpa.

En definitiva es tractaria d'abandonar un perimetratge d'illes que mai ho ha estat per permetre de perforar espais lliures a través d'elles recol·locant edificabilitats i generant aquests nous espais de connectivitat i transversalitat.

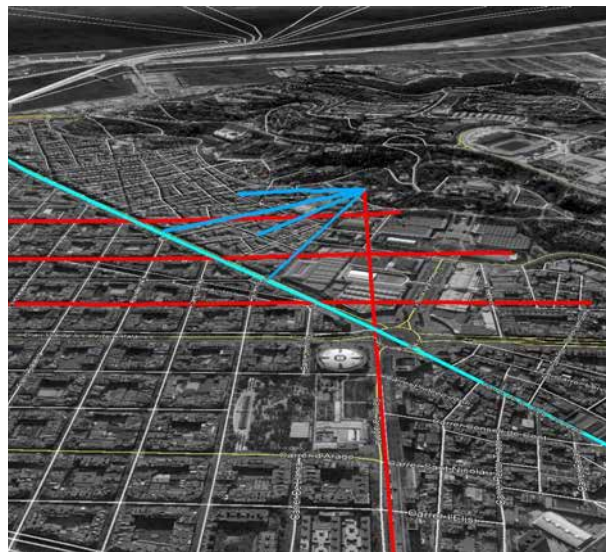
Dels cinc espais de transformació en relació als espais d'intensitat urbana descrits, els potencials i capacitats dels dos primers - 9.1. (Re-equipament i intensitat de l'espai complex) i 9.2. (Cruïlles, interseccions i punts de trobada) - es troben en relació amb connectivitats i paisatges desenvolupats al voltant i en relació a les infraestructures com a peces de ciutat que vehiculen natura, espai públic i teixits edificats; mentre els altres tres -9.3. (Reculades o persistències d'antics fronts edificats), 9.4. (Recuperació d'illes) i 9.5. (Malla i espai carrer) -, parlen de micro-mesures de reestructuració del teixit afavorint el trànsit a través, trencant opacitats i visualitzant itineràncies i espais anteriors per comunicar-se amb els actuals espais lliures de carrers i places.

El resum de tipus i categories estudiats d'espais per al reciclatge de la ciutat es sistematitzen doncs entorn als següents apartats:

- 1.- Espais lineals en dents de serra
- 2.- Nodes i perímetres edificats irregulars
- 3.- Xarxes paisatgístiques sobreposades
- 4.- Espais d'itinerància vianant lliure i viaris de baixa intensitat
- 5.- Rutes mar-muntanya; teixits, fragments i interferències
- 6.- Subsòls i estacions de la xarxa metropolitana com a connexions
- 7.- Illes on l'estretor de perímetres dibuixa una sola façana
- 8.- Cruïlla intensitats en alçada, edificació i espai lliure vertical.

Capítol II: Poble Sec. De l'exclusió a l'ocupació fragmentada

Diferent metodologia CA i PS

Tot i utilitzar deu arguments enllaçats comuns: estratigrafies, transicions, pre-urbanitat, cruïlles, desformalització, juxtaposicions, adherències, enclaustraments, inadequacions normatives, fractures o talls, l'anàlisi d'un o altre teixit es diferencia en la posició respecte a la ciutat, fet que determina l'existència de diferent mapificació històrica d'estudi.

El PS permet de reflexionar la ciutat entre la realitat i el projecte doncs existeixen aquests mapes i projectes rellevants sobre diferents models de ciutat sobretot els dels Narcís Aran, Léon Jaussely i Josep Amargós.

En el CA l'anàlisi de la geometria del sector s'inicia en els orígens per constatar a través de les diferents superposicions en el temps, regles i característiques pròpies.

L'estudi del PS permet un procediment ordenat cronològicament d'anàlisi de mapes, plànols i projectes històrics l'estratigrafia dels quals proporciona el coneixement de geometries i formes urbanes resultants.

Si el PS creix sobre models de teixits amb carrers al marge del projecte Cerdà, el CA immers en el si del propi projecte d'Eixample, evoluciona des d'aquesta contradicció reflectida en el treball dels Serveis Tècnics municipals elaborant continus projectes d'alineació sobreposats

als teixits agrícola i PF (avui encara incòmodament irresolts) a fi d'acostar traçats a les característiques de l'EC.

En ambdós casos del coneixement d'aquestes relacions amb la ciutat històrica en sorgeixen i se'n defineix els fluxos o espais de transició, els quals no son més que itineràncies formades a base de grans contenidors o peces representatives incardinades, interrelacionades a través dels valors propis de l'espai públic.

1> Presències: topografia pre-urbana

El context en què es produeix el creixement en continuïtat un cop enderrocades les muralles entre la ciutat i Montjuïc, es troba en relació amb els estrets límits del sòl i el fet que aquest àmbit es l'únic que li queda a Barcelona sense assignació dins el projecte d'eixample i, per tant, l'únic que no té una perspectiva definida d'urbanització immediata.

La tutela legal militar sobre aquests terrenys obliga a extreure'ls del context on es trobava immersa la resta de sòl municipal. Per tant, els situa en un referent especial que els hi confereix una tutoria preventiva respecte al compliment de la normativa "zones especials en places de guerra", en relació als drets i deures que s'han de tenir en compte a l'hora de desenvolupar qualsevol activitat sobre aquests terrenys, inclosa la constructiva.

D'aquesta circumstància, s'en deriva el destí especial que la història urbana els hi reserva. Un territori que es construeix sobre l'escletxa

A dalt, esquerra

>Detall Poble Sec

Pàgina anterior,

>Posició dels principals eixos de definició del Camp de l'Arpa i el Poble Sec. Meridiana i Paral·lel en verd, Diagonal i Gran Via en groc. En vermell línies de continuïtat amb l'Eixample. En blau, eixos d'irregularitat i transició.

“...territori construït des de l’escletxa legal d’un espai no emparat per l’Eixample Cerdà i alhora sostret de l’autoritat municipal, a través de la competència militar que autoritza activitats i usos. Una autorització, la militar, que no contempla regulacions d’ordre urbanístic...”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

↑ *>Murs i baluards del castell de Montjuïc sobre la ciutat. Baluard de Sant Carles sobre el vessant Miramar/ Font - Trobada.*

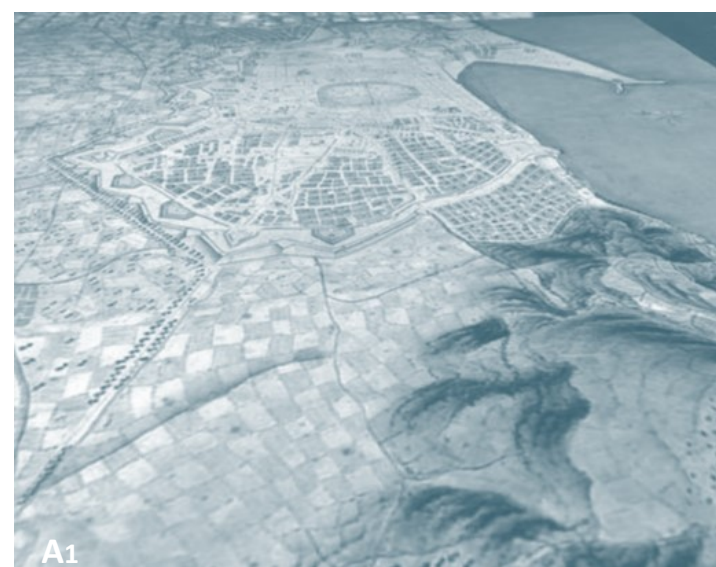
↓ *>Mur de pedra d'estereotomia i silueta similar als murs realitzats per a les construccions de caràcter militar. Traça del carrer de Margarit amb el passeig de l'Exposició.*

legal del que significava ser, d'una banda, l'únic espai no emparat per l'Eixample Cerdà i, de l'altra, un espai sostret a l'autoritat municipal pel que fa a la competència militar sobre l'autorització d'activitats i d'usos. Una reglamentació que no planteja, doncs no és el seu objectiu, models o solucions al creixement urbà d'aquest o cap altre sòl.

Es per aquesta raó, que se segueixen mantenint unes condicions de perifèria urbana en aquests territoris limítrofs entre la ciutat històrica, la muntanya de Montjuïc i el seu castell. Hi regeixen encara els mecanismes d'urbanització propis del període pre-urbà, on camins i construccions suburbanes constitueixen l'objecte material sobre el qual s'atorga o es denega autorització a totes aquelles iniciatives que promouen els propietaris d'aquests sòls.

Dins aquest context d'inèrcies en la construcció de la ciutat s'hi sobreposa la regulació militar, la qual diferencia els sòls en funció de la seva ubicació dins d'alguna de les tres zones polèmiques establertes entorn el castell de Montjuïc. En la primera i la segona, a 400 i 800 m amidats des del baluard de Velasco no es poden edificar habitatges, mentre que en la tercera, actuals Paral·lel i Gran Via, s'hi pot reparcel·lar i construir fins a cinc m d'alçada.

Per tant, són aquestes regles, les militars, que no tenen com a objectiu la regulació de les condicions d'urbanització; les que acaben determinant el destí urbà d'aquests sòls sense tenir en compte el procés de regulació més complet en relació a altres condicions urbanes que regeix a la resta de Barcelona. Això succeeix en un període en el qual la propietat del sòl promou iniciatives de reparcel·lació i construcció sota les expectatives que descobreix el recentment aprovat Eixample Cerdà. El fet és que es permeten condicions d'edificació sense tenir en compte els paràmetres d'urbanització exigibles a la nova ciutat, produint-se doncs creixements al marge dels processos d'urbanització moderns recentment aprovats amb el Prjecte Cerdà.

Seqüències de superposicions de plànols històrics del 1762 a l'esquerra (A) i del 1853 a la dreta (B), sobre ortofotomapa.

>(A) Traces de camins 1/al castell - Fontrodona- 2/a Sta. Madrona - Concòrdia Puríssima- i entre ells l'actual carrer de Blai./

>(B) Aparició dels camins de límit de vessant entre la traça 2 i la 1 a peu de muntanya -Creu dels Molers i Font del Gat -passeig de l'Exposició i Anibal-.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

A dalt, esquerra > Plànol de sol·licitud de modificació de la 2a zona polèmica de J. Serrahima i M. Sabater del 1877. Traça del passatge Antic de València entre els camins de la Font del Gat i de la Font-Trobada.

A baix, esquerra > Plànol de replanteig del projecte del Parc de Montjuïc, realitzat amb l'assenyalament de finques i límits segons la declaració d'utilitat pública del 16 de juliol de 1914. Josep Amargós, 15 d'octubre de 1914.

Es constitueix un parèntesi, una mena d'oasi, sobre el qual la propietat teixeix, altres condicions de transformació més avantatjoses per a la rendibilitat del sòl dintre les contradiccions entre les diferents competències que afecten al procés constructiu desenvolupades en el context d'un buit competencial aparent que s'estableix entre l'autoritat municipal i l'administració militar.

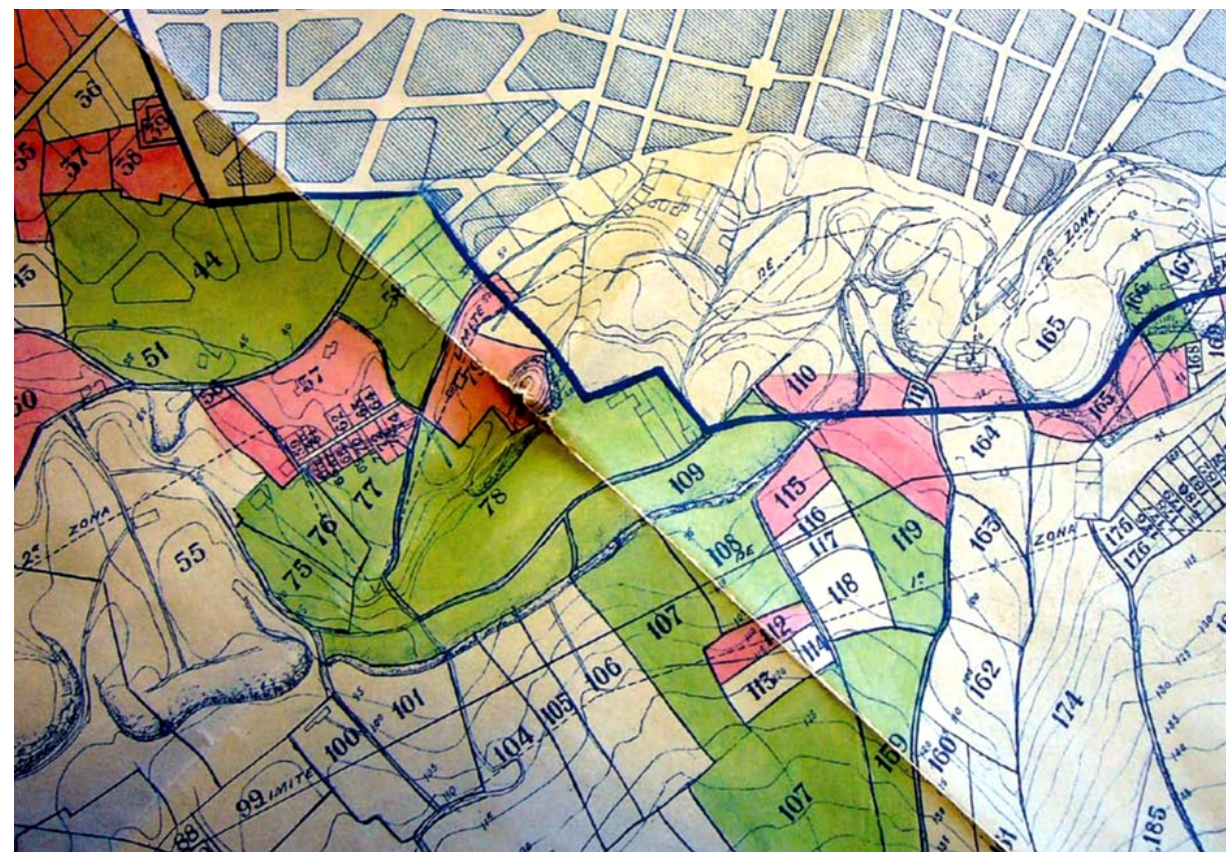
El resultat serà un creixement que se situarà al marge dels procediments establerts per l'administració per emprendre els processos d'eixample que, recordem, són regulats i tutelats també per l'administració central. Ens trobem, doncs, en un espai límit de la ciutat consolidada respecte al límit urbà.

Aquest vessant de la muntanya de Montjuïc s'ha anat convertint, en aquests primers anys de la segona meitat del segle XIX, en la perifèria agrícola i industrial. És un espai confrontant des del punt de vista físic, però també un espai intersticial entre dues autoritats, la civil i la militar, a l'hora de determinar les condicions de transformació i urbanitat que el regulin. Qüestió aquesta d'una certa incertesa que marcarà les condicions del seu futur desenvolupament urbà.

1.1.- Persistències i paisatges. Alteracions dels camins històrics

L'àmbit de la muntanya de Montjuïc ha estat històricament un paisatge fràgil, tant al inici, des de la seva conformació geològica de paisatge natural, com en relació als vincles que estableix amb la ciutat a mesura que aquesta creix i es desenvolupa.

El penya-segat del Morrot, en contacte directe amb el mar fins al segle XVIII, descobreix a causa de l'erosió soferta la seva secció estratigràfica oferint un paisatge molt diferent sobre aquesta línia de costa a causa de les diverses capes de substrats geològics reconeixibles. Aquests, d'altra

>Fragment del "Plano de la Ciudad de Barcelona y sus alrededores levantado y ratificada la delineación de sus Fuertes por el Coronel Comandante del Cuerpo Nacional de Ingenieros Don Ramón Plana el año 1823".
Arxiu del Ministeri de Defensa.

banda mostren també els materials que han resultat idonis (pedres, sorres i argiles) per a l'explotació extractiva amb relació a la construcció i la urbanització de la ciutat.

Malgrat la riquesa i la singularitat topogràfica de la muntanya, dibuixada a base de plecs i torrenteres sobre petits espais de planes que en multipliquen la perceptibilitat i la sensació de grandària, no s'estableix un ampli procés d'enjardinament i qualificació fins a l'Exposició Internacional de 1929. A partir i en relació a aquest esdeveniment és quan s'urbanitzarà Montjuïc a través d'un conjunt de jardins al voltant primer dels projectes de J.C.N. Forestier en col·laboració amb N. M. Rubió i Tudurí -Laribal, Teatre Grec i Miramar-, als quals s'hi sumaran posteriorment els de Mossèn Cinto, Costa Llobera i Joan Maragall als anys 70 fins arribar als més recents de la Font Trobada o el Mirador del Poble Sec.

Aquesta disponibilitat de diferents paisatges al llarg de la seva història es convertirà en un dels principals valors en relació a la ciutat i, a partir d'aquí, a les seves successives àrees d'influència. D'aquesta manera, permetrà de proporcionar vincles i situacions urbanes d'escala intermèdia o específica respecte als teixits urbans que l'envolten, transicions urbanes de proximitat al mateix temps que un gran parc central per a futurs territoris.

1.2.- Extramurs i vessant Nord Est de Montjuïc. Primera perifèria

Fins a mitjan segle XIX, el paisatge en aquest vessant de muntanya és agrícola. Pot veure's a les Hortes de Sant Bertran, on es manté el topònim de l'ermita del mateix nom i, de forma més dispersa, amb presències edificades al voltant dels camins a mesura que s'acosten a la muntanya. Els mapes del segle XVIII, vinculats a les estratègies de defensa de la ciutat, ofereixen elements que romanen inalterats, juntament amb topònims que varien o es traslladen a altres indrets. D'aquesta manera, en aquest mapa podem observar com la porta a través de la qual surt el camí de vora del mar s'anomena la Porta de Sant Bertran, encara que avui es conservi

"... la singularitat topogràfica de la muntanya, formada de plecs i torrenteres sobre petits espais de planes en multiplica llur perceptibilitat i grandària. Permet proporcionar vincles específics en relació a la ciutat pròxima, al mateix temps que esdevé parc central per a un territori més ampli."

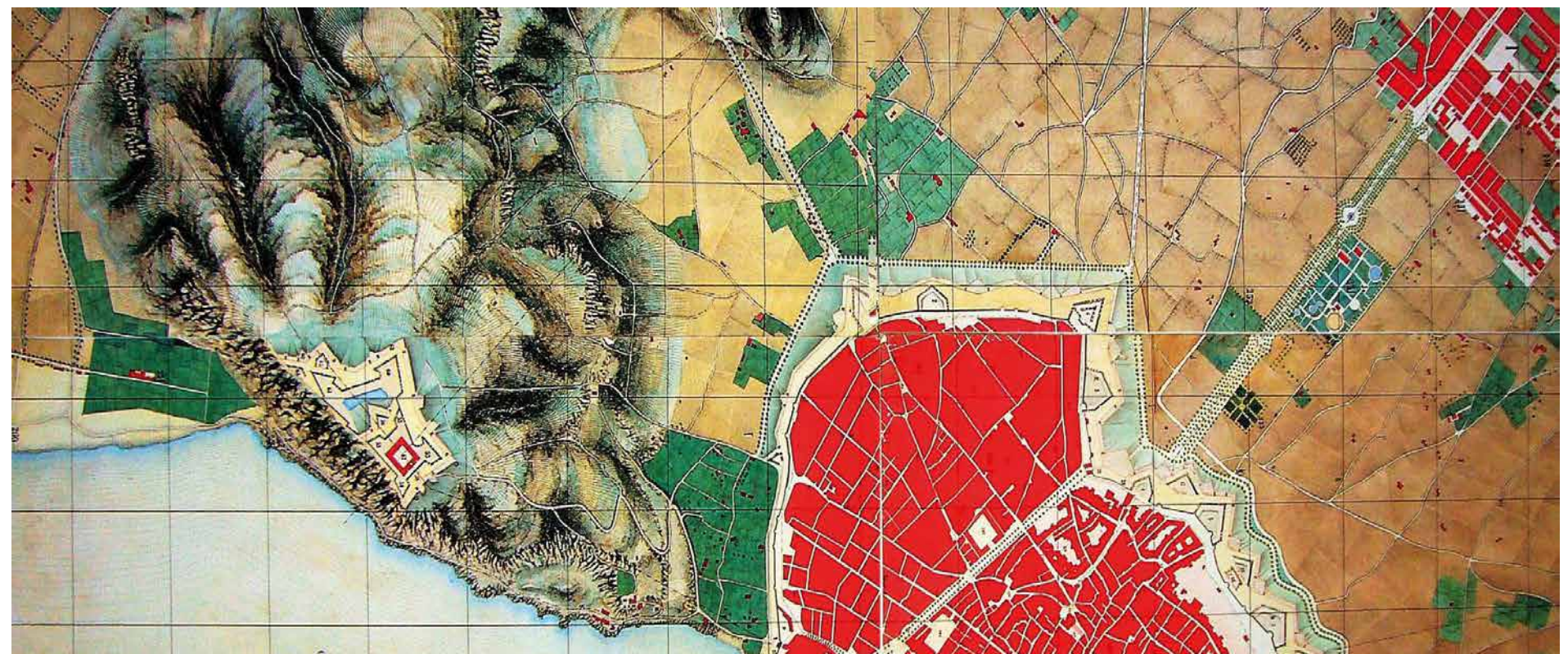

“... El primer camí des de la ciutat emmurallada surt de Sant Pau, coincidint amb l’actual carrer Font rodona del Poble Sec. Un segon travessa Montjuïc, reconeixent-se ara a la ciutat sobre els actuals Sot del Migdia, carrer del Foc, a la Zona Franca, i carrer Concòrdia, al Poble Sec.”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

> Camí des del pg. de l'Exposició a l'av. de Miramar.

> 1853 Joaquín de la Llave y Silva. Brigada Topográfica del Cuerpo de Ingenieros Aixecament topogràfic preparatiu dels projectes d'eixample de BCN.

i es conegui amb el nom de Porta de Santa Madrona. Aquesta toponímia canvia de nou al mapa de 1700, de manera que la Porta de Sant Bertran pren el nom de la Porta de Montjuïc. Paral·lelament, el topònim per a l'ermita de Sant Bertran apareix aquí situat en el vessant sud-oest de la muntanya, al peu del camí que travessa aquest vessant des del Portal de Sant Pau.

Tots dos mapes són del segle XVIII i, tot i que no es corresponen fidelment amb els aixecaments topogràfics que es faran posteriorment, il·lustren molt bé en planta els trets més iconogràfics de la muntanya de Montjuïc respecte al que serà el pla de Barcelona. Hi apareixen amb molta claredat els talls de vessant i els ressals naturals previs a l'activitat relacionada amb el creixement de la ciutat històrica. També hi apareix la xarxa de camins i itineraris molts cops de vigilància i defensa que neixen a partir de la ciutat emmurallada dirigits i enfocats doncs a les diferents portes d'aquesta i aquells que es troben al voltant i en relació al Castell. Entre tots ells, hi destaquen els camins relacionats amb l'església de Sant Pau del Camp, cap al torrent de la Font-Trobada, i el que en un futur es convertirà en la carretera a Madrid. Coincideixen també en els dos plànols la presència d'un primer camí que travessa Montjuïc i que es mantindrà al llarg del temps fins a quedar reconegut sobre els teixits urbans actuals a través de les traces del carrer del Foc, a la Zona Franca, i del carrer de la Concòrdia, al Poble Sec.

L'estructura de camins existent manté aquesta claredat d'organització preurbana de camps de conreu, fins i tot amb la distinció de secà i regadiu sobre el camí que coincideix amb els actuals carrers de Sant Pau i d'en Fontrodona. Així doncs, als mapes del segle XVIII poden observar-s'hi línies persistents en el territori al voltant d'aquesta activitat principal, les quals arriben fins a l'actualitat i coincideixen sensiblement amb traces de carrersx. (xVeure Poble Sec Aproximació a la realitat urbana Estudis per el coneixement d'un barri publicació de l'AVV del PS Taller Urbà 1979)

D'entre els camins en relació de continuïtat amb la ciutat emmurallada; un primer se situa des de la Torre de Sant Pau, com a

prolongació del carrer amb el mateix nom, i es coneix foramuralles com l'actual carrer d'en Fontrodona del Poble Sec. Un segon travessa la muntanya fins al Sot del Migdia i el carrer del Foc, a la Zona Franca. En aquest mapa, no hi figura cap camí entre les traces del torrent de la Font-Trobada i de la Font del Gat. Només hi apareixen dos aterraments que coincideixen amb els actuals carrers d'Elkano i de Magallanes, en el que serien els primers desnivells respecte al pla de Barcelona, o algun petit tram de camí ascendent des d'aquests desnivells fins a alguna edificació aïllada.

Aquesta mateixa xarxa de camins, amb els afegits d'horitzontalitat (entre ells, els actuals carrers de Vila i Vilà de sortida al port i el carrer de Blai, entre el carrer d'en Fontrodona i de la Concòrdia, o el passeig de Montjuïc vinculat al castell i que en el futur serà també el passeig de l'Exposició), es manté als mapes des del 1847 fins al 1853, la data en què es fan diferents aixecaments topogràfics que preparen els treballs d'eixamplament de la ciutat. En tots ells s'hi reflecteix aquesta xarxa de camins de ronda fora de les muralles en continuïtat amb el carrer de Vila i Vilà.

Tant el mapa del 1762 com el del 1853 dibuixen de manera inalterada i coincident els ressals i les fondalades d'aquest vessant nord de la muntanya de Montjuïc i permeten de seguir-ne el relleu fins que es troba amb el pla. A la Satalia, expressió del darrer límit de creixement urbà de la ciutat en aquesta vessant respecte Montjuïc s'hi reconeixen dos ressals definits per les fondalades de Sancho Marraco fins a l'escola del Bosc i un de més petit fins al torrent de la Font-Trobada.

La interpretació del dibuix topogràfic que aporta el mapa del 1855 d'Ildefons Cerdà, llevat d'afegir els enclavaments que es produïen al voltant de fonts i espais de berenada (tal i com descriu a l'encreuament de camins sobre la Font-Trobada), no incorpora cap canvi important en l'estructura de camins d'adscripció agrícola. El topogràfic reflecteix un vessant amb corbes de nivell segons línies de continuïtat no alterades artificialment, amb una clara presència de les conegudes torrenteres de la Font-Trobada i de la Font del Gat, aquesta més petita i

menys rellevant així com petites fondalades que descriuen el paisatge de la Satalia, un paisatge que esdevindrà en el futur un punt extrem de col·lisió entre el relleu geogràfic de la muntanya i la ciutat edificada. També ressenya les edificacions aïllades al voltant de la font de la Satalia i del camí actual del passatge Antic de València.

1.3.- Primeres preexistències urbanes. Relació amb la ciutat

Coincidint amb l'aprovació del Projecte Cerdà, en aquest vessant de muntanya, s'intensifiquen i es modifiquen els vincles amb la ciutat construïda. Aquest fet marca l'inici d'activitats urbanes que n'alteren profundament el paisatge.

Els primers assentaments que apareixen en el període comprès entre 1859 i 1870 a prop dels camins existents i al marge de preexistències edificades aïllades, es troben vinculats i tenen com a protagonistes activitats industrials relacionades amb l'extracció i la fabricació de material per a la construcció (pedreres i bòbiles). Si bé l'activitat extractiva del conjunt de la muntanya de Montjuïc es produeix amb anterioritat, l'inici en aquest vessant és posterior a l'aprovació de l'eixamplament de la ciutat.²⁷ La interpretació del mapa de 1870 proporciona, a més d'una primera ubicació d'aquestes activitats, la posició dels moviments de terres sorgits a l'entorn de l'explotació extractiva en els ressals de muntanya al voltant de la font de la Satalia, i manifesta la desaparició d'algunes petites torrenteres en aquesta zona. Pel que fa al dibuix descrit pel topogràfic d'aquest mateix mapa per a tota la muntanya de Montjuïc, aquest mostra igualment com a fet més característic l'alteració d'alguns dels perfils geomorfològics coneguts.

1.4.- Canvis d'activitat. Alteració a la xarxa de camins

La irrupció de les pedreres per primera vegada en aquest vessant de muntanya comportarà una gran alteració dels substrats geomorfològics en llocs específics, com ara el sector de la Satalia. No obstant això, també comportarà una profunda intervenció artificial en els camins existents i als sorgits

²⁷ Segons l'estudi sobre Montjuïc realitzat per l'arquitecte Estanislau Roca i Blanch, la superfície de les pedreres passa de 18,68 ha l'any 1855 a 108,83 ha l'any 1881. Montjuïc, la muntanya de la ciutat. Institut d'Estudis Catalans 2000.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

>Entorns “naturals” a mig vessant Miramar/ Font-Trobada entre el passeig de Miramar i els de Montjuïc i de l'Exposició.

>1700. “Plan Generale de la Ville de Barcelonne capitale du Comté de Catalogne avec ses environs”. Extret del llibre “Cartografia Militar de Plazas Fuertes y Ciudades Españolas siglos XVII-XIX. Planos del Archivo Miliat Francès”. Antonio Bonet, Ministerio de Cultura, 1991.

en relació amb aquesta nova activitat extractiva.

A causa dels requeriments propis de l'explotació, es pot observar l'aparició i l'obertura de camins paral·lels a peu de pedrera, per tal de transportar els materials obtinguts. De la mateixa manera, es mostra la construcció de murs de contenció relacionats amb les esplanades d'aprofitament extractiu de les pedreres, amb un caràcter diferent de les anteriors terrasses agrícoles que es produïen als primers ressals de la muntanya.

Aquest canvi d'activitat agrícola i lúdica a activitat industrial representa un primer precedent d'assentament edificat suburbà per als camins principals i, al mateix temps, una gran variabilitat en les traces més altes, ara pròximes a les pedreres.

En aquest sentit, el que havia estat el punt neuràlgic i central al voltant de la Font-Trobada desapareix des del punt de vista de la continuïtat. Es trosseja el nucli principal dels camins relacionat amb llur franja immediata a causa de la modificació del sentit, la destinació i els itineraris per als quals servien. Se'n tallen uns, desapareix llur continuïtat i n'apareixen d'altres vinculats a l'activitat d'explotació de les pedreres.

La dimensió dels moviments de terres en aquesta segona meitat del segle XIX fa que la variabilitat dels camins es trobi molt relacionada amb l'activitat pròpia de la pedrera i que, alhora, siguin menys perceptibles les petjades de continuïtat de la muntanya que es produïen longitudinalment i que estaven relacionades amb la seva orografia.

1.5.- Fronts de pedrera i naturalesa dels camins

La lectura dels mapes històrics presenta un mateix dibuix dels camins en dues línies paral·leles. Amb els esdeveniments canviants sobre les activitats d'aquest sector a la segona meitat del segle XIX, els camins deixen de representar itineraris i es vinculen a activitats parcials i temporals sobre el territori. Aquesta vinculació es duu a terme tant amb relació a les activitats econòmiques com pel que fa a les parcel·lacions i grups de construccions aïllades sobre les quals l'únic

criteri de formació esdevé l'oportunitat de l'esplanada proporcionada per l'activitat extractiva. Aquesta falta de relació amb l'entorn és important per entendre les dificultats que presentarà aquest vessant de muntanya en el futur. Altra consideració en llur formació en són els creixements més inercials o en continuïtat que apareixen com a prolongació del casc antic sobre camins existents, i també com a resposta al nou model que significa l'Eixample Cerdà²⁸. Una interpretació sobre un dels millors plànols on figura representada l'altimetria de la muntanya, el corresponent a l'Eixample Cerdà de 1859, és significativa en relació a l'anàlisi per trams dels desnivells que salva, el resultat mostra una falsa homogeneïtat del dibuix d'aquests camins i itineraris. O més ben dit, la innecessarietat d'aquesta distinció per a les activitats lúdiques o d'esbarjo a les quals servien.

El fet que a partir d'un determinat pendent s'hagin de convertir en escales estableix una separació sobre les possibilitats de transport i rodament que els fa únicament aptes per al trànsit de vianants. En aquest sentit, es pot distingir, d'entre els dos camins d'accés al castell, aquell que és més apte per al trànsit de cavalls i màquines del que només ho hauria estat per al de persones.

Aquesta innecessària distinció de la xarxa de camins i itineraris és vàlida mentre no s'iniciïn els processos d'urbanització per a altres usos diferents dels de caràcter estratègic, lúdic i/o agrícola, amb relació a la ciutat, i es per aquest motiu que no es veuen alterades ni continuïtats ni desencaixos amb la geografia de la muntanya anteriorment a l'aprovació del Pla Cerdà.

1.6.- Restes arqueològiques d'aquest període (XVIII i XIX)

La construcció de murs de maçoneria amb carreus de les mateixes pedreres és un procés que es repeteix sobre la muntanya al llarg de tota la seva història.

Les semblances són més que evidents en moltes superfícies de paraments amb material reutilitzat. Són presents a les restes de murs conservats a les petites àrees on no s'ha produït la transformació de la muntanya

com a parc. En el cas del Poble Sec hi resten testimonis d'aquest passat recent sobre els límits més amunt en relació a la muntanya, per sobre l'actual passeig de l'Exposició en el sector conegut com La Satalia. En aquí, la presència de restes relacionades amb aquests murs es troba sobre les traces dels camins històrics següents:

1) La "Y" que dibuixen el passatge Antic de València i el fragment de la traça que enfilava cap al desaparegut mas de la Satalia de Dalt.

2) La prolongació d'aquesta "Y" en direcció oest fins a la Creu dels Molers, la qual configura el límit de terrasses de les propietats originals en aquet indret.

3) El camí ascendent de la Creu dels Molers (desviament del camí a Santa Madrona fossilitzat, en part, a l'actual carrer de la Concòrdia), i adherit a la via que travessa la muntanya fins a la Zona Franca.

>Cantonada entre el carrer de Margarit i el passeig de l'Exposició a la Satalia.

"...canvi d'activitat agrícola en la plana i lúdica al voltant de les fonts a activitat industrial. La principal d'elles, l'extracció de pedra per a la construcció modifica el traç dels camins existents adequant-los a una variabilitat relacionada amb l'activitat pròpia de les pedreres..."

²⁸ Veure l'annex documental del Poble Sec.

>Seqüència d'esquerra a dreta i de dalt a baix >Exterior del recinte del castell amb vistes sobre el centre històric de la ciutat. Baluard de Sant Carles. >Camí de la Satalia l'any 1990 documentat al PEPSM. >Fita que assenyalava un dels límits de la 2a zona polèmica sobre el carrer de Margarit. >Límits de la propietat l'any 1851, on pot observar-se la coincidència entre les separacions de finques i alguns dels principals carrers del Poble Sec i la Satalia/ Blasco de Garay, Creu dels Molers, Concòrdia, Tapióles, Roser, Fontrodona/ Blai, Olivera, Elkano, passeig de Montjuïc, passatge Antic de València i camí de la Font del Gat.

Seqüència de dalt a baix
 > Vista des del camí del Morrot de Montjuïc sobre la façana marítima de la ciutat amb els baluards i les construccions militars al fons. AMHCB.
 > Baluard adjacent a la Porta de Montjuïc, actuals Drassanes i Jardins de Walter Benjamin o de la Porta de Montjuïc. (1880-1889). Fotografia d'autor desconegut. Font: AHCB.

2> La construcció d'un virtual teixit antic: parcel·les, cases i carrers

Com hem vist a l'apartat anterior, les diferents condicions en l'atorgament de drets sobre aquest sòl originen una alteració dels mecanismes d'urbanització respecte a la resta de sòl municipal també sense urbanitzar en el període que desenvolupa la segona meitat del XIX.

La gran expectativa econòmica que origina un projecte de l'envergadura que proposa Ildefons Cerdà significa un gran salt que abasta la dimensió plurimunicipal i, sens dubte, la dels elements de gran escala que apareixen per primer cop respecte al creixement conegut fins aleshores. Això fa que aquests espais de vessant fins a muralla de la muntanya de Montjuïc hi apareguin com l'únic i escàs sòl sense destinació assignada dins el terme municipal de Barcelona. Això els hi confereix a través d'aquesta exclusió del projecte d'eixample de la ciutat, un valor afegit d'expectatives particulars de continuïtat amb els creixements coneguts, al marge o de difícil adaptació a la Llei d'Eixample mateixa.

Aquest fet, que podia haver representat una situació de bloqueig a l'hora de promoure la seva transformació, produeix justament tot el contrari. La constatació de l'especial valor que adquireixen aquests sòls per a la propietat, a mesura que s'han alliberat de les condicions exigibles d'urbanització, afavoreix l'ús de pràctiques preurbanes de transformació, pròpies d'un temps que

semblava ja superat. Possibilita seguir utilitzant un procediment que havia demostrat ser altament rendible per a la propietat; el de les reparcel·lacions de finques al marge de cap criteri de continuïtat o inclusió dins cap model, presentant propostes parcials de reparcel·lació i seguint el procediment de tramitació militar, amb l'acompliment bàsic del que estableix la normativa de zones especials en places de guerra, com a pas previ a la seva posterior transformació.

Per tant, es produeix un acte anòmal des del punt de vista procedimental, en el qual les diferents peces del trencaclosques, representades per les diferents agrupacions de parcel·les, tendeixen a plantejar un sistema de subparcel·lació i s'ordenen a través d'un viari mínim de nova creació. Moltes vegades, aquest procés no té una continuïtat previsible, la qual cosa no es un impediment per aconseguir l'autorització preceptiva quan es compleixen les normes establertes per a finalitats de defensa en aquestes zones polèmiques.

D'aquesta manera, aquests sòls es converteixen en uns dels de més alta rendibilitat del context d'expectatives urbanes de la ciutat. En relació a l'edificabilitat que pot obtenir un propietari d'una finca situada a la Barcelona del projecte d'Eixample; en el context d'una regulació solament preventiva, aquesta la supera àmpliament en tot allò referit a la transformació del sòl segons uns elements de viabilitat minimitzats al màxim, amb una pràctica que conduïa a l'oblit dels espais públics no subjectes al viari que complementessin el teixit. Per tant, comporta un aprofitament molt superior al que, tal com hem vist, obliga els propietaris dels terrenys subjectes al nou eixamplament de la ciutat a sufragar els nous elements d'urbanització i els serveis, així com el sòl destinat als grans equipaments; mercats, hospitals o, en menor mesura, els grans parcs, tots ells elements imprescindibles i necessaris de la nova ciutat que el projecte d'Ildefons Cerdà contempla.

Tot aquest procés desnormalitzat, podríem dir de consecució de l'edificabilitat, i la construcció d'uns nous sectors urbans al marge de qui té competències per organitzar i autoritzar la transformació de la ciutat confereixen a aquest territori de Montjuïc un interès especial a l'hora d'entendre les

Pàgina següent a dalt

> "Plano de los Alrededores de la Ciudad de Barcelona levantado por Orden del Gobierno para la formación del proyecto de Ensanche" 1855.

Pàgina següent a baix

> Estudi projecte Cerdà 1859. Relació entre els corredors verds, els parcs de transició i Montjuïc. Encaix volumètries cruïlla Paral·lel Gran Via. Elaboració pròpia.

continuïtats de determinats processos econòmics i culturals a la societat de la Barcelona, així com de la Catalunya, de l'última meitat del segle XIX.

Podríem concloure que l'acte de parcel·lació que es produeix en aquest tipus de sòls s'estableix a partir de dos elements bàsics: per una banda, l'oportunitat d'aprofitament del valor econòmic que el creixement de la ciutat ofereix a aquests terrenys, que poden deslliurar-se de les càrregues urbanístiques que implica el projecte Cerdà; per l'altra banda, el context de contradiccions generat per les competències de diferents administracions a l'hora de definir els drets a través d'un procés de reparcel·lació tramitat per acomplir amb l'administració militar. Fet aquest que fixarà el precedent urbà així com el grau d'afectació d'aquests sòls que posteriorment es consolidaran com a estructura urbana definitiva.

2.1.- Tutela i regulació militar. Primeres reparcel·lacions de finques

Simultàniament a l'inici de l'explotació de la pedrera Serrahima, es produeix la primera sol·licitud de parcel·lació i/o segregació d'un finca en aquesta zona. L'expedient, amb data de 1877, es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i descriu una sol·licitud de permís per edificar un habitatge de PB+1 i, alhora, poder dividir la finca per posteriorment edificar-n'hi d'altres. La divisió que es dibuixa coincideix amb l'actual passatge de Serrahima i proposa una segregació de 23 parcel·les o solars. Sembla que aquesta finca se situa sobre una prolongació del carrer de Blasco de Garay i que la seva edificació preexistent es recolza sobre la "Y" de l'actual passatge Antic de València.

A dalt, dreta -Iniciatives privades d'urbanització desenvolupades paral·lelament al Pla Cerdà-
>Proposta de reparcel·lació de la finca Serrahima en lots de parcel·les per edificar l'any 1877.

A baix, dreta -Iniciatives privades d'avançament de la 2ª zona polèmica-
>Proposta de modificació de límits -J. Serrahima i M. Sabater- l'any 1877

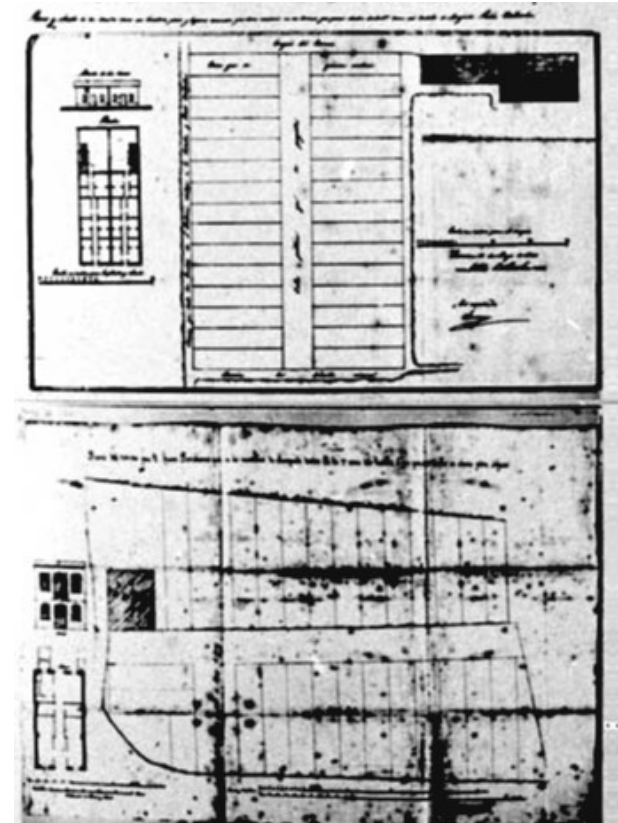
Les activitats dins les zones polèmiques relatives al castell de Montjuïc havien de ser informades per la Comandància d'Enginyers de manera que, els informes, sobretot els del final de la segona zona, se situen sobre un mapa general de Montjuïc on figuren les fites corresponents a les zones polèmiques i les explotacions extractives, i hi demostren un coneixement de les activitats que s'hi desenvolupen. D'aquesta manera, estableixen un control sobretot dels materials, alçades i gruixos dels murs que es pretenien edificar.

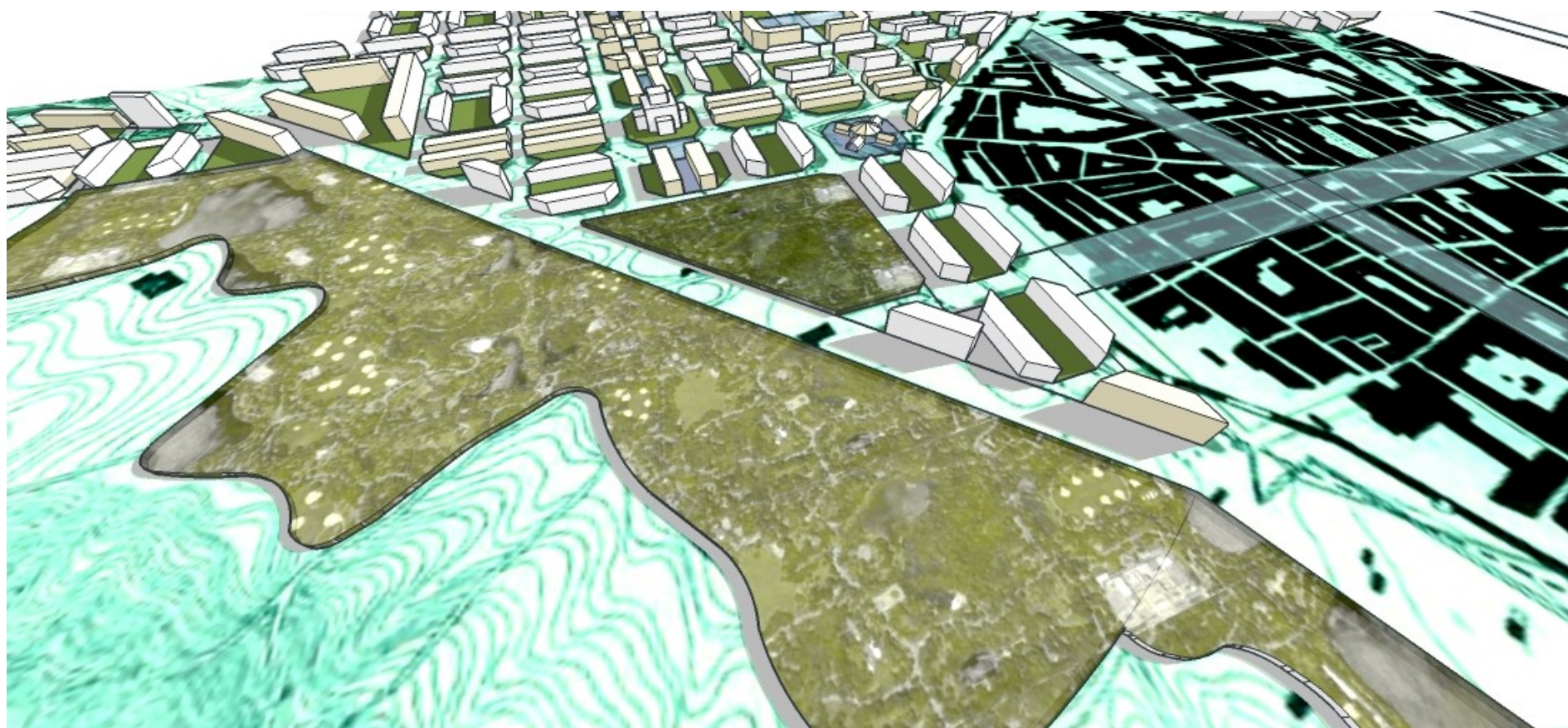
A més dels expedients d'edificació, en aquesta zona són freqüents les sol·licituds per a la construcció de murs de contenció de finques, amb la finalitat de garantir l'estabilitat de les propietats.

La seqüència d'aquests primers expedients es troba en una primera ocupació del terreny amb tancat, cobert i construcció d'aljubs per als solars prèviament dividits de la finca original. Sobre la qual i en els propis projectes hi queda definida en línia vermella la possibilitat d'una posterior i futura edificació en alçada.

2.2.- Anàlisi i transcripció documental d'aquests primers processos urbans

"Copia manuscrita/Diario oficial 1 abril 1892 pag11/Zonas polémicas/1ªsección/Excmo. Sr.: En vista de la propuesta por v.e. remitida con instancia promovida por Don José Campmany y Baró en solicitud de autorización para construir un cobertizo, depósito de aguas, pozo albañal y cerca con muros de ladrillo en una finca de su propiedad situada en la "segunda zona polémica" del castillo de Montjuïc. El rey y en su nombre la reina regente del reino ha tenido a bien acceder a la solicitud por el recurrente, siempre que se lleven a cabo las

obras con estricta sujeción al plano presentado para las mismas y con la condición que el muro de cerca que figura en el plano lo haga con fabrica cuyo espesor no exceda de 0,28 m según preceptúa la R.O. de 28 de julio de 1869 relativa a las nuevas zonas del castillo de Montjuïc, pudiendo emplear el hierro o la madera para el enrejado que proyecta y quedando todas estas obras sujetas a las prescripciones vigentes sobre edificaciones en las zonas polémicas de las plazas de guerra. De real orden lo digo a VE para el conocimiento y demás efectos DG a VE muchos años. Madrid 30 de marzo de 1892".

Existeix un segon expedient amb data de 1891, també a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on apareix el dibuix del carrer de Julià i on s'hi situa una nova edificació a la cruïlla amb el carrer de Blasco de Garay, llavors anomenat carrer de Serrahima. Se situa al límit de la segona zona polèmica i en discontinuïtat respecte al teixit urbà existent, que en aquesta data, i a través dels carrers del teixit de Sta Madrona enfila ja aquest vessant de Montjuïc.

Aquests dos precedents que ens semblen significatius, de propostes constructives per a usos residencials en aquesta zona, plantegen parcel·lacions molt petites (entre 5 i 6 metres d'amplada per 22 a 30 metres segons la llargada de la finca inicial) i són construccions en mitjaneria. Precedents que es troben en manifesta contradicció amb el model de creixement en eixample que aquestes mateixes tipologies volen representar i sobre les quals segons els tipus d'expedients s'hi refereixen. Pel mateix fet de situar-se aïlladament, obvien en quines condicions d'inserció se situaran els seus límits, de manera que, en el context muntanyós en què es troben, ocasionen greus desajustos topogràfics i de fractura d'aquest entorn pròxim modificant el terreny únicament en funció de cada aprofitament.

Les al·lusions als carrers que posteriorment es construiran a la zona central del Poble Sec (Santa Madrona) són més literàries que reals. Cal recordar que, durant les dates de coneixement d'aquests expedients, l'Eixample de Barcelona està aprovat i que aquests mecanismes de parcel·lacions particulars sobre finques prèvies a l'activitat urbana, i a partir d'un camí d'accés,

segueixen utilitzant maneres extemporànies de creixement en forma de casc antic.

El mecanisme parcel·lari (divisió de solars per edificar) i l'alineació a vial resulten insuficients per proporcionar i garantir l'acompliment dels diferents processos que requeriran en el seu desenvolupament els conjunts d'agrupació d'habitatges, des del salt qualitatiu que representen.

Els dos expedients esmentats fan referència a activitats de temporalitat determinada i molt relacionades amb l'aprofitament extractiu de les pedreres del voltant i/o a la mateixa finca, tal com descriuen les escriptures d'aquella època. Escripcions que descriuen alhora i en el mateix document contractes de lloguer sobre determinats aprofitaments i/o activitats de les finques i també canvis en el domini de la propietat.

2.3.- Parcel·lacions de finques al Poble Sec

Al Poble Sec, les parcel·lacions de finques es produeixen en relació als camins històrics al voltant de la Creu dels Molers, per iniciativa dels propietaris constituïts en associació. Entre 1871 i 1891 es defineixen un seguit de traçats en la que havia estat la tercera zona polèmica al voltant del castell, aixecada l'any 1869. L'àmbit que l'Eixample Cerdà inicialment destina com a gran parc urbà fins al Paral·lel, en aquest vessant de muntanya resulta objecte de diferents projectes d'ordenació per destinar el sòl a habitatge, indústria i a altres usos relacionats amb l'activitat portuària, especialment a la zona de les Hortes de Sant Bertran.

D'entre els tres sectors en què es materialitza el creixement al Poble Sec, el central és el que es desenvolupa primer. Els camins històrics dels carrers d'en Fontrodona i de la Concòrdia, de sortida de la ciutat cap a Montjuïc, emmarcaran aquest sector i en diferenciaran el tipus de creixement que es produirà en continuïtat amb el nucli antic a través de pautes d'addició en alçada sobre parcel·lacions de finques agrícoles. L'anomenat eixample central de Santa Madrona determinarà el creixement principal, probablement pel fet de ser el sector que manté les relacions més directes amb l'explotació de la pedrera Serrahima i que contribueix a estendre unes traces viàries que pugen indefinidament cap

a la muntanya, limitades solament per l'orografia i l'esgotament dels pendents. Aquest fet conforma una desafecció pel que fa a les tipologies de mitjaneria que reproduïxen, sobretot en aquells extrems on esgoten el pendent i la possible continuïtat sobre la muntanya.

El mapa de 1885 reflecteix aquest període de gran transformació. Sorpren el dibuix equívoc d'unes illes compactes a l'Eixample Cerdà, mentre que al Poble Sec es dibuixen de manera que distingeixen encara una profunditat edificable. El creixement del que serà el sector de Santa Madrona s'estructura al voltant del carrer de Blai i al voltant de la plaça del Sortidor. L'eix del carrer de Blasco de Garay encara no existeix, mentre que sí que hi apareix el camí del passatge Antic de València, però no el passatge de Serrahima. De la mateixa manera, hi apareix el dibuix acurat d'horts i vinyes, així com el camí de la masia de la Satalia de Dalt.

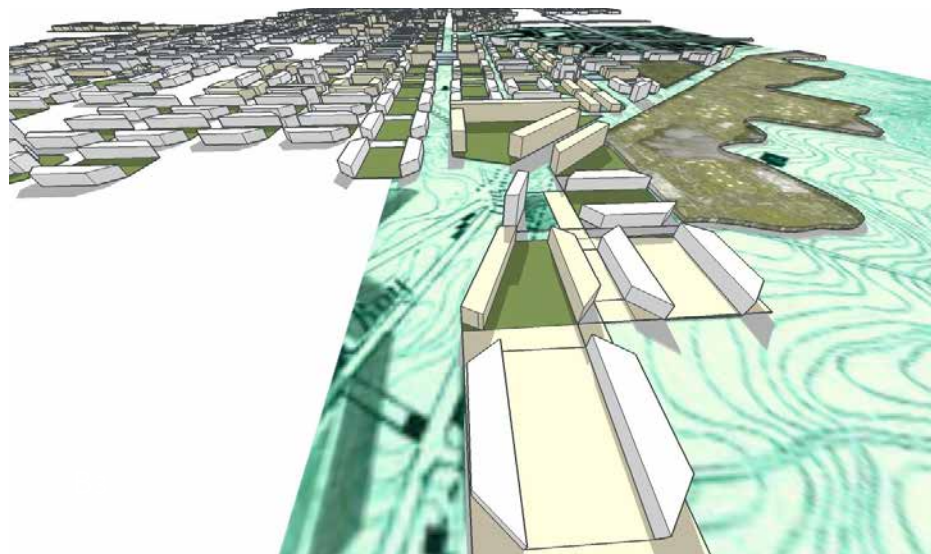
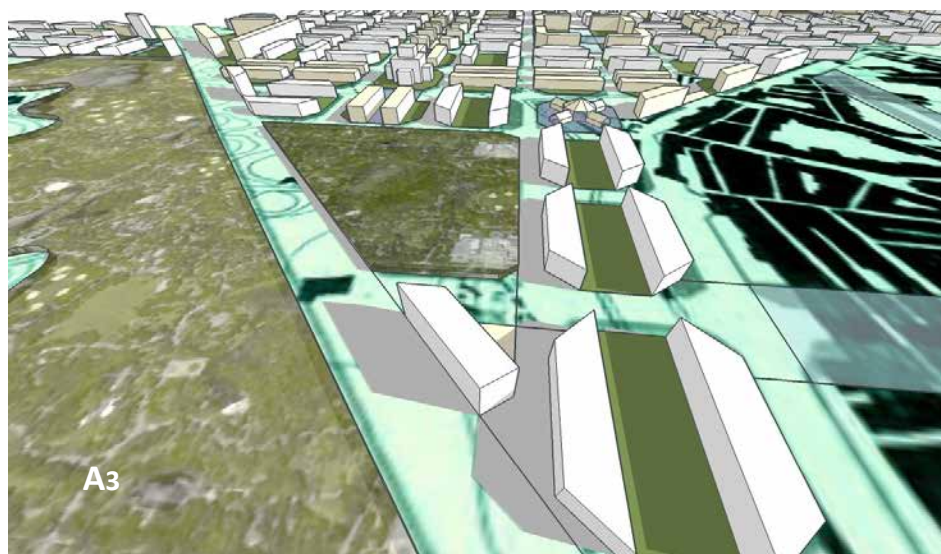
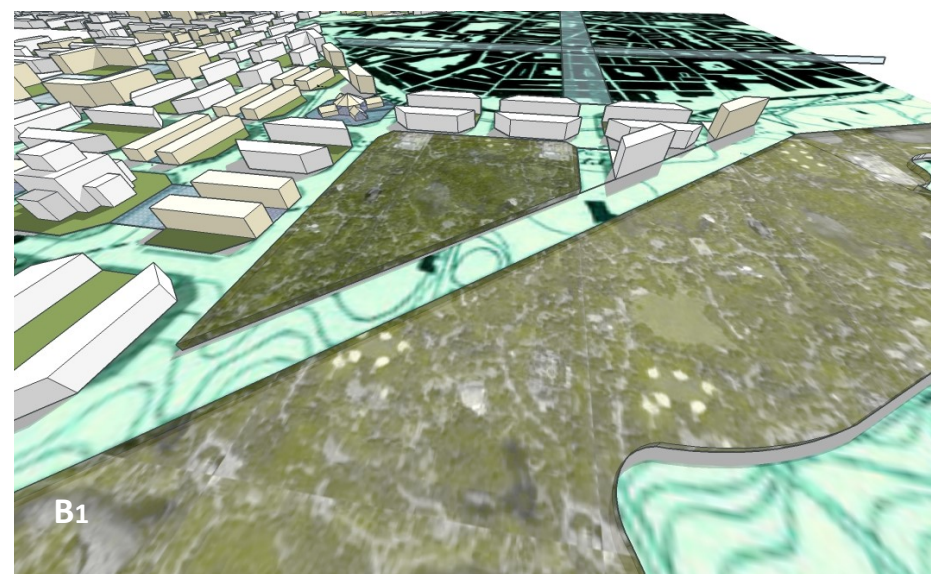
2.4.- Context del Pla Cerdà i la Lleï d'Eixamples. Inclusió/Exclusió

S'ha parlat de les condicions evolutives del sector dins la transformació urbana que experimenta la ciutat de Barcelona, des de mitjans del segle XIX fins al darrer terç d'aquest mateix segle. Aquestes condicions queden determinades, com ara en diríem, per la incorporació d'un model extensiu de caràcter plurimunicipal, l'Eixample Cerdà, i l'efecte que origina a la intensa modificació de les condicions econòmiques que regulen l'aprofitament del sòl i la seva transformació en urbà.

L'indret del Poble Sec i, per extensió, tot el vessant nord de la muntanya dins del terme municipal de Barcelona, es va trobar en una estranya situació administrativa, d'encerclament per una legislació civil d'aplicació impossible. Aquesta legislació no es podia aplicar, en primera instància, pel caràcter estratègic militar (zones polèmiques de les places de guerra) d'aquest sector, i per la no tramitació civil dels expedients d'edificació que s'efectuaven posterior o paral·lelament al procés de reparcel·lació. Aquesta situació alegal servirà paradoxalment per accelerar el procés de construcció en tot l'àmbit.

La gran plusvàlua que origina aquesta situació, fora del context econòmic regulat

“Entre 1871 i 1891 es defineixen un seguit de traçats en la que havia estat la tercera zona polèmica al voltant del castell, aixecada l'any 1869. L'àmbit destinat com a parc urbà segons l'EC fins al Paral·lel, resulta objecte de diferents projectes d'ordenació per destinar el sòl a habitatge, indústria i a altres usos relacionats amb l'activitat portuària.”

Límit l'Eixample Cerdà amb Montjuïc.

D'esquerra a dreta i de dalt a baix,

> Visió del projecte des de l'eix Gran Via i Ciutat Vella amb les vies de creuament i reforma.

> Avinguda del Paral·lel amb la trobada de la via paral·lela a mar de la reforma de ciutat vella i la connexió de dos grans parcs urbans; el de llevant Meridiana/Passeig de Sant Joan de 4x2 illes i el de ponent Paral·lel/ Borrell de 2x2 illes.

> Ordenació en detall del projecte de transició urbana sobre la irregularitat del teixit d'Hostafranchs.

> Visió de l'ordenació de trobada Rondes Paral·lel.

> Visió de trobada del Paral·lel amb l'eix de Gran Via

Elaboració pròpia.

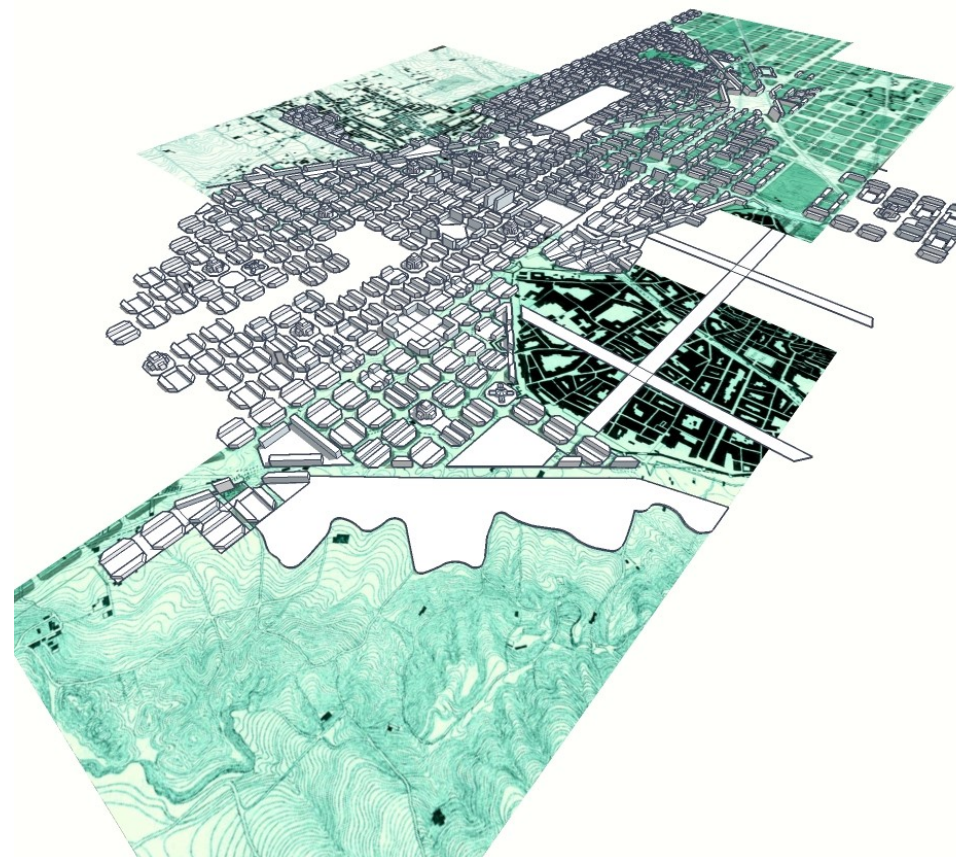
A dalt, esquerra

>Visió de la frontissa del projecte Cerdà amb Montjuïc i Ciutat Vella.

A dalt, dreta

>Sobreposició parcel·lari de la vessant de Montjuïc en l'àmbit de l'actual Poble Sec/ La Satalia l'any 1870 sobre fotoplà actual.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

per la normativa de l'Eixample de Barcelona i on la rendibilitat per metre quadrat de nova construcció està molt per sobre de la que s'aconsegueix amb el procés urbanitzador del projecte Cerdà, serien un dels factors entre altres, de la sorprenent rapidesa amb què s'hi construeix fins a esgotar la totalitat d'aquest sòl en un període de molts pocs anys.

2.5.- De l'activitat extractiva a l'activitat constructiva

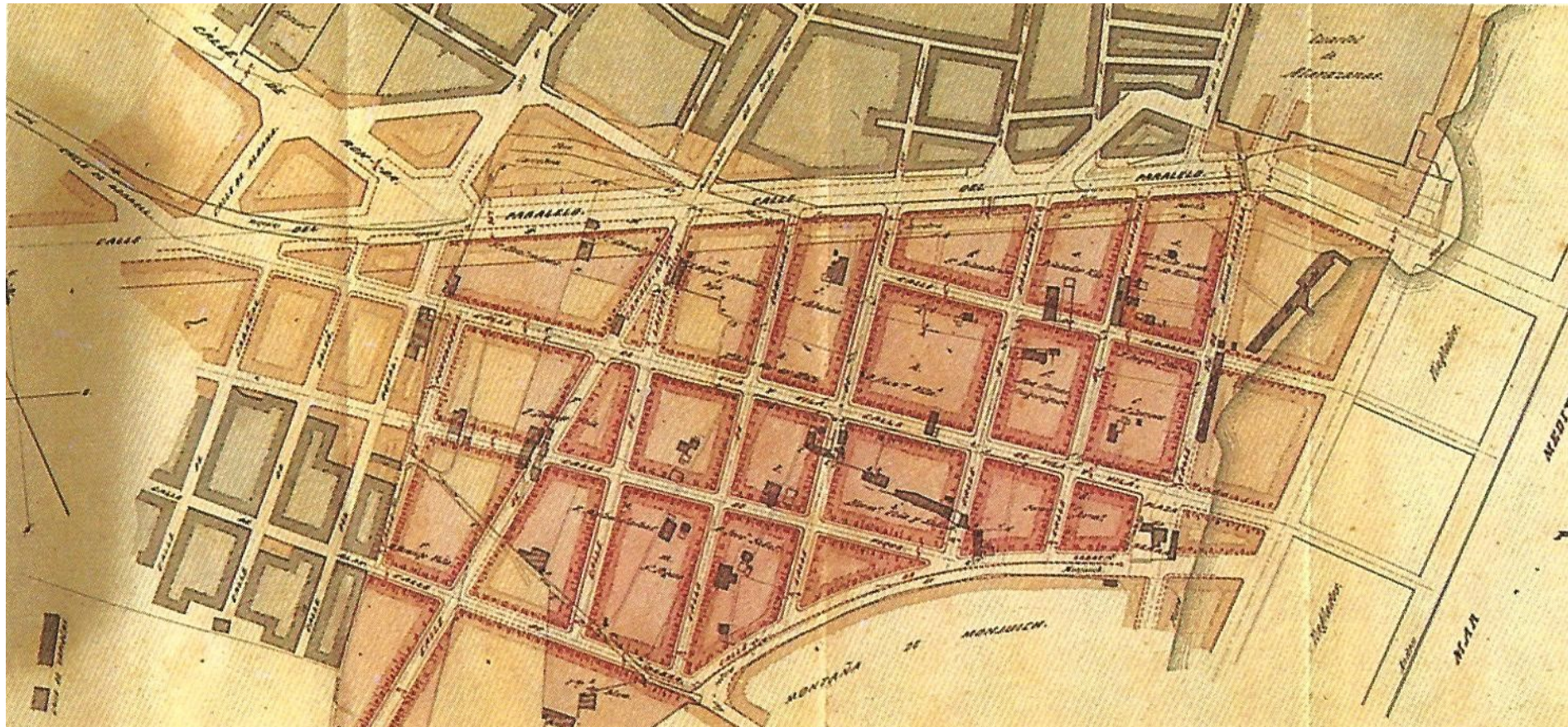
Es pot dir que en aquest sector es produeix una acceleració dels processos de transformació urbana. D'una banda, la concentració de la construcció en un període de temps molt curt i, de l'altra, la necessitat extrema de subministrament de material per a la construcció. Això es tradueix en la forta demanda de pedra per als elements de basaments, façanes, paviments i murs i, també, la de material ceràmic per a la construcció dels diferents elements resistents d'obra de fàbrica.

Es dona una conjunció extraordinària de la possibilitat de concentrar en el temps aquest procés constructiu i, d'altra banda, d'obtenir el subministrament d'aquests materials dins del sector i facilitar-ne la ràpida consecució, així com un estalvi del cost general de les obres. Per tant, un període relativament concentrat amb dues realitats paral·leles: les construccions dels nous creixements, que es deriven de les reparcel·lacions autoritzades pel govern militar i no desautoritzades per l'administració municipal en tot allò que afecta el procés de construcció; i la proliferació d'activitats extractives en forma de pedreres a la part alta del sector, i de terres i argiles als àmbits de pendent suau als marges en contacte amb el límit inferior de la plana.

Aquestes condicions, juntament amb la delimitació de la línia que marca fins on són permesos els treballs d'extracció, determinaran, en combinació amb les condicions de permissivitat per a la construcció entre la primera i la segona línies polèmiques, una zona extractiva virtual com

a resultat de constituir l'activitat més rendible respecte a l'exigua edificabilitat que s'hi permet. Bàsicament, allà on sigui possible l'autorització d'edificis en alçada es mantindrà la transformació del sòl d'aquesta perifèria urbana, composta de sòl bàsicament agrícola amb nombroses bòbiles i forns de ceràmica. I allà on la determinació de la zona polèmica no permet una rendibilitat alta, hi ha una decantació cap a les activitats extractives.

Això es prolongarà, en aquest vessant de Montjuïc, el temps que dura la vigència reguladora de les zones polèmiques (ZP). Quan aquesta ha estat eliminada, durant un temps relativament curt conviuran les darreries de les tasques extractives amb la incorporació de noves peces al trencaclosques de la urbanització induïda, via segregació de finques, al voltant de l'anterior lot parcel·lari, i amb el mínim carrer necessari per donar accés a les noves parcel·les. Aquest procés es donarà especialment a l'àmbit de la Satalia, com a

últim espai en aquesta vessant Nord est de transició i frontera.

Les pedreres originen un canvi encara evident a la topografia del sector. Un canvi no solament de les condicions de la geometria del lloc, sinó també dels vincles mediambientals que el connecten amb la resta d'espais naturals de Montjuïc a través dels antics camins. A més a més, aquesta modificació topogràfica també origina l'aparició de murs que tenen com a raó de ser la consolidació dels nivells on se situen els nous plans de treball per a l'explotació de la pedrera.

Aquesta nova geografia d'espais atalaiats i de línies de tall reforçades al front de la pedrera transforma aquest paisatge, molt poc variable des de temps remots, en un nou paisatge determinat per aquesta geografia més artificialitzada. Una nova geografia que serà la base sobre la qual es construirà el nou canvi d'ús quan la legislació del Ram de la Guerra permeti la reparcel·lació i la posterior construcció en alçada.

3> GEO localització de mapes històrics: estratigrafies 1859, 1870, 1877, 1885 i 1894

3.1.- Referències al plànol de l'Eixample de 1859 d'Ildelfons Cerdà. Topografia i vies

El plànol topogràfic que va aixecar Ildelfons Cerdà per a la realització de l'Eixample de 1859 és summament important perquè reflecteix, d'una manera clara, els antecedents urbans previs a la construcció de l'Eixample de Barcelona. El dibuix de negre sobre blanc fet d'una manera neta, amb les corbes de nivell cada cinc metres, juntament amb els camins que configuren el panorama de preexistències rurals o pre-urbanes, constitueix un document de primer ordre per explicar com era el pla de Barcelona l'any 1859.

A l'àmbit del Poble Sec, les dues referències de camins més importants són les que, sortint de la ciutat històrica, continuen el carrer de Sant Pau i el camí que seguiria la traça del carrer de la Cera. Per la seva banda, aquest últim carrer també és una bifurcació del carrer de l'Hospital, just quan s'arriba a la plaça de Santa Madrona, on el carrer de l'Hospital continua en direcció a la porta d'accés als antics camí de València i carretera de Madrid. La bifurcació esmentada del carrer de la Cera remunta la inclinació del pla de mar que va pujant de cota a través del camí dels Molers i es dirigeix cap a l'antiga església de Santa Madrona, a Montjuïc. Tots aquests camins tenen el seu punt d'intersecció en el camí longitudinal o paral·lel a les corbes de nivell de la muntanya del que avui seria el passeig de Miramar.

En aquest conjunt de camins, la Font-Trobada constitueix un punt d'especial rellevància, pel fet de ser lloc d'encreuament de molts d'ells. Al segle XIX sembla representar un punt neuràlgic o d'alta

A dalt,

>Projecte de Narcís Aran per el espai de les Hortes de Sant Bertrán (1871).

“...període definit en dues realitats: construcció de nous creixements, derivats de reparcel·lacions autoritzades pel govern militar i no desautoritzades per l'administració municipal; i proliferació d'activitats extractives en forma de pedreres a la part alta i de terres i argiles als àmbits de pendent suau...”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

D'esquerra a dreta i de dalt a baix
 >Eixample menor de Santa Madrona
 que s'ajusta als creixements
 suburbans produïts en continuïtat
 amb Ciutat Vella, sobre vies i camins
 existents.
 >Plaça del Sortidor actualment. Fou
 dibuixada des del plànol d'eixample
 com a centre representatiu del nou
 creixement.
 >Superposició seqüenciada del
 document històric a la realitat urbana
 actual. AMCB.

accessibilitat, si ens fixem en els recorreguts que hi incideixen. Tot i el polit dibuix del plànol que Cerdà restitueix, la diferent entitat dels camins que hi concorren es fa imperceptible, ja que es dibuixen tots amb el mateix traç.

Com es pot apreciar al treball que acompanya aquesta tesi, el diferent pendent dels camins que incideixen en aquesta part de la muntanya de Montjuïc fa que aquests siguin de categories variades. A causa d'aquesta diversitat de pendents, és fàcil entendre l'ús específic que tenien els uns i els altres i la seva complementarietat amb el conjunt de vies d'accés a la muntanya. Amb pendents que en molts casos oscil·len entre el 40% i el 50%, és fàcil comprendre que molts d'aquests recorreguts es produïen a través de ressals i rampes esglaonades amb un gran pendent, i que dissentien clarament de les poques vies on es podia produir un accés rodat. La mateixa carretera d'accés al castell de Montjuïc tenia elements de desdoblament que s'utilitzaven segons la necessitat d'accedir-hi amb material pesant (cavalleria, carros, etc.), o bé segons si l'accés es feia a peu pla, caminant.

En aquest plànol del 1859, s'hi poden apreciar, a part de l'important punt d'accessibilitat que representava la Font-Trobada, dos nuclis més. Un és el que configuraven diferents edificacions agrícoles a les proximitats de la zona de les Drassanes, en el que avui serien les Hortes de Sant Bertran. El tercer nucli el configuraria el sector pròxim a la pedrera del port, situat també a la part baixa de la muntanya, just al límit amb la zona portuària.

3.2.- Referències al plànol de 1870 de Plácido de La Cierva. Forns, pedreres i suburbanitat

En aquest plànol, aixecat onze anys després del plànol de Cerdà, s'hi troben les mateixes dues preexistències construïdes que es reflectien en el de 1859. Per una banda, la masia de la Satalia, en aquest període pròxim a l'explotació de la pedrera del mateix nom Satalia-España, i també l'explotació relacionada amb la pedrera de la Font-Trobada. Per l'altra, hi trobem la mateixa edificació que apareixia al plànol de Cerdà, a la part baixa del camí que puja a Montjuïc sobre l'encreuament amb el passatge Antic de València. Una topografia que sembla

lleugerament alterada respecte al que es reflectia en el document dibuixat onze anys abans, sobretot pel que fa al dibuix de les línies d'escorrentia d'aigua, ara interrompudes per la recent en aquesta vessant activitat extractiva. A més a més, ara s'aprecia un petit monticle just on es troba avui la intersecció del carrer de Julià amb el carrer de Margarit, al davant i a l'altre costat del camí del mas de la Satalia.

Aquí apareix, per primera vegada, una referència a una edificació sobre el marge esquerre del camí de la Creu dels Molers, el qual coincideix amb el traçat existent a la zona de la Magrana.

Una altra referència que apareix en aquest document és la continuïtat del recorregut que, sortint de l'església de San Pau del Camp, s'enfila pel camí d'en Fontrodona i es deriva fins a connectar-se amb l'actual passatge Antic de València. Aquest passatge continua fins a connectar amb el camí de Santa Madrona - Creu dels Molers.

3.3.- Referències al plànol de 1877 de Joan Serrahima i Medin Sabater. Canvi 2ª zona militar

Divuit anys després de l'aprovació de l'Eixample Cerdà, Joan Serrahima i altres propietaris presenten una proposta davant l'administració militar perquè es modifiquin les àrees que determinen la zona polèmica en l'àmbit de la Satalia. En el plànol que presenten, signat pel geòmetra Medin Sabater, queden clarament determinats els límits de les propietats inicials d'aquest sector, els quals es corresponen bàsicament amb tres grans parcel·les, propietat dels senyors Serrahima, Martras i España. Aquest últim és el propietari de la parcel·la que avui ocupa el camp de futbol de la Satalia Poble Sec i que, en aquest mateix període, va tenir l'explotació com a pedrera Satalia-España.

El document presentat proposa modificar el perímetre que delimitava la segona zona polèmica, la qual, en la situació en que es trobava i que es pretén modificar, deixava les seves propietats sense possibilitat d'aprofitament urbanístic. No obstant això, existeix l'excepció dels censos que tenen el nom de Serrahima, els quals constitueixen la primera operació d'edificació, abans referida com la Magrana, al marge esquerre del camí

de la Creu dels Molers. En aquest sector, no hi apareixen més edificacions, a part de les dues que havia recollit Cerdà, de manera que s'hi aprecia més bé el desnivell que se salvava amb nombroses escales per accedir a la masia de la Satalia, així com la referència gràfica i escrita a l'explotació de les pedreres, al marge superior. La segona edificació més pròxima al passatge Antic de València també hi apareix, amb el topònim de Satalia de Baix.

Existeix un segon plànol que transcriu aquesta petició, en el qual, sobre la base utilitzada per la Comandància d'Enginyers, es trasllada la petició presentada i s'hi remarquen també les edificacions existents en les referències geogràfiques utilitzades per aquest cos. En aquest document, hi destaca la senyalització del camí de la Font-Trobada al marge esquerre en sentit ascendent, el camí que dona accés a l'edificació designada com a Satalia de Baix i el camí de l'antiga masia de la Satalia, que en aquest document és anomenada Satalia de Dalt.

Els altres dos camins referenciats en aquest document són el de la Font del Gat i, més a la dreta i en sentit ascendent, l'antic camí de Santa Madrona. Aquest últim correspon a un tram diferent del camí que a dia d'avui es coneix amb aquest nom, a sobre del qual s'aprecia la ubicació d'una altra edificació amb el topònim de Caseriu de Casseny, just al marge inferior del que avui coneixem com la Satalia, és a dir, sobre el traçat de l'actual passeig de l'Exposició.

A l'estudi realitzat de la documentació original, no hi consta el procés d'aprovació i/o modificació d'aquest expedient. No obstant això, el que sí que hi apareix, en dates posteriors, és el resultat d'aquesta sol·licitud als plànols que recullen les modificacions referides. La transcripció geomètrica de la línia no resulta gaire precisa, ja que al plànol referit el traçat és substancialment recte i paral·lel al ja existent, mentre que en els documents posteriors hi apareix una línia poligonal complexa. Tot i aquest seguit d'irregularitats i incògnites, el plànol sí que resulta explícit amb relació a les desafectacions presents a l'original petició de Joan Serrahima.

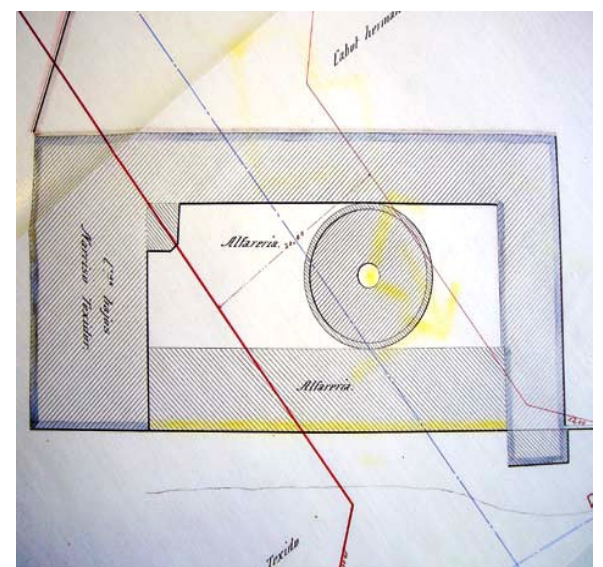
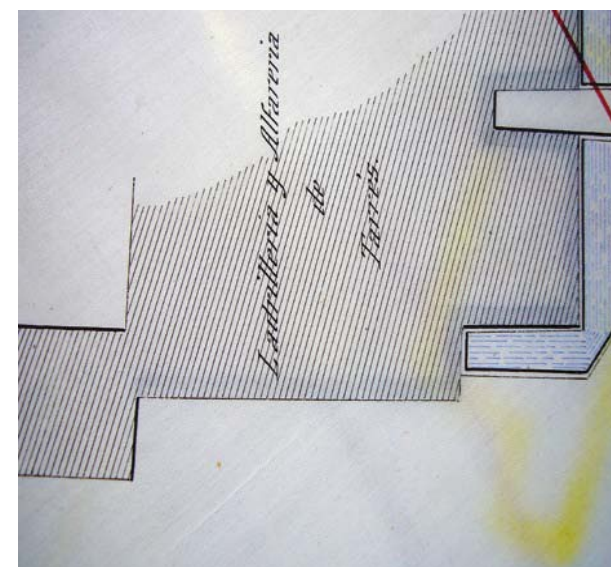
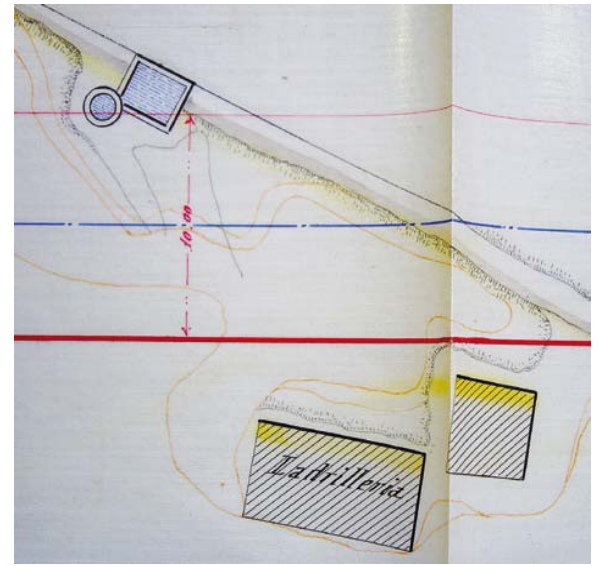
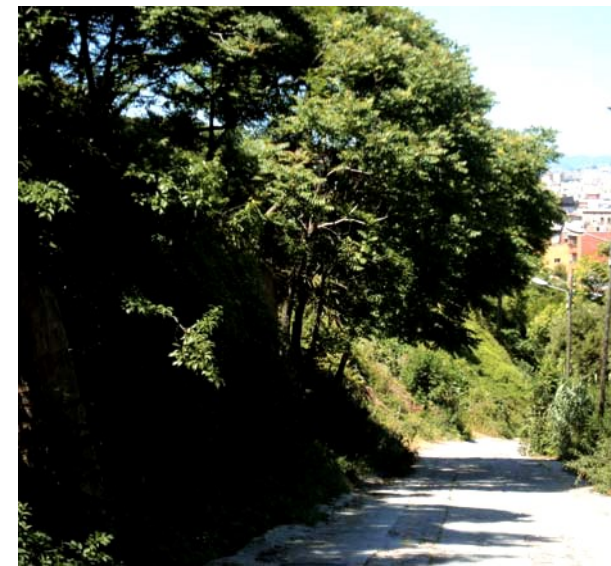
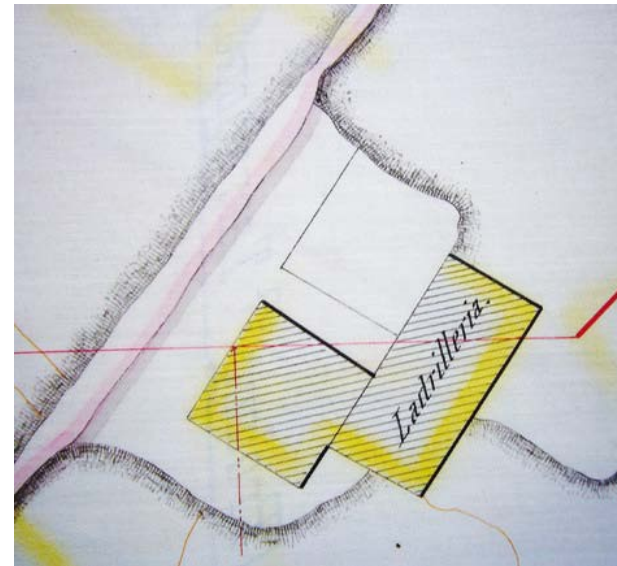
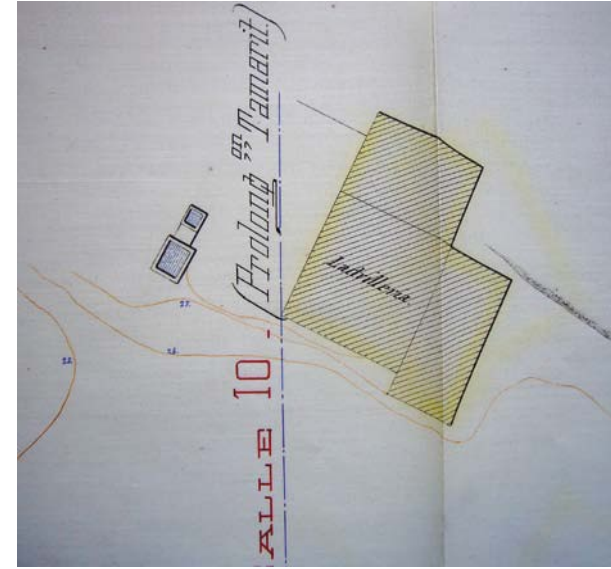
El resultat del canvi proposat per Serrahima i els altres propietaris del sector, Martras i

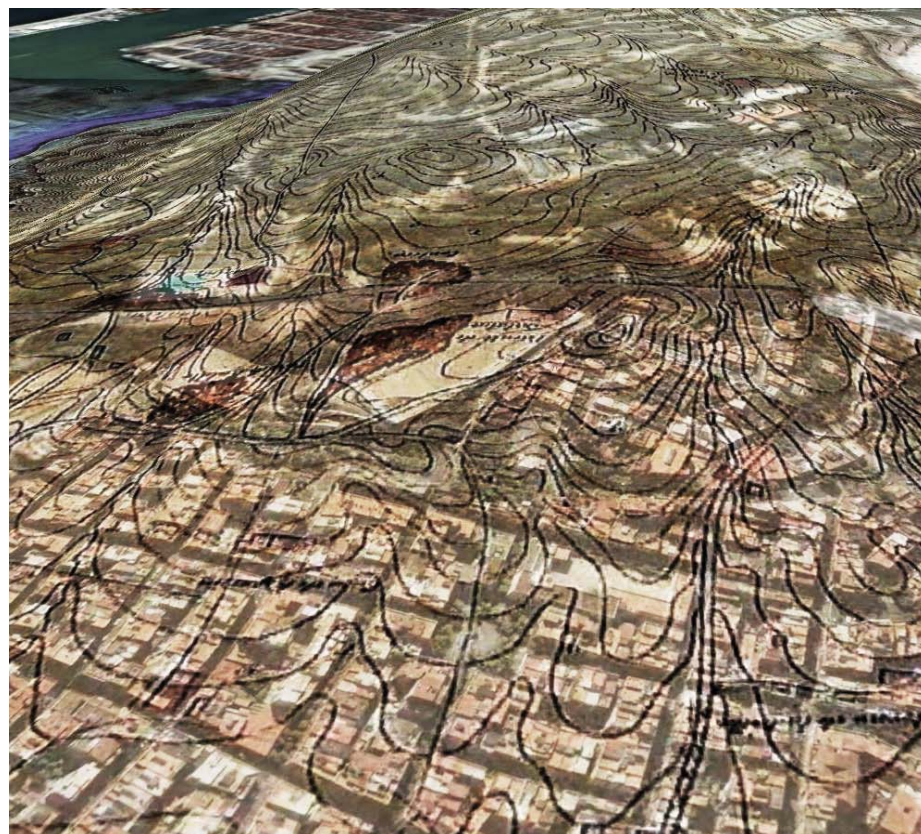
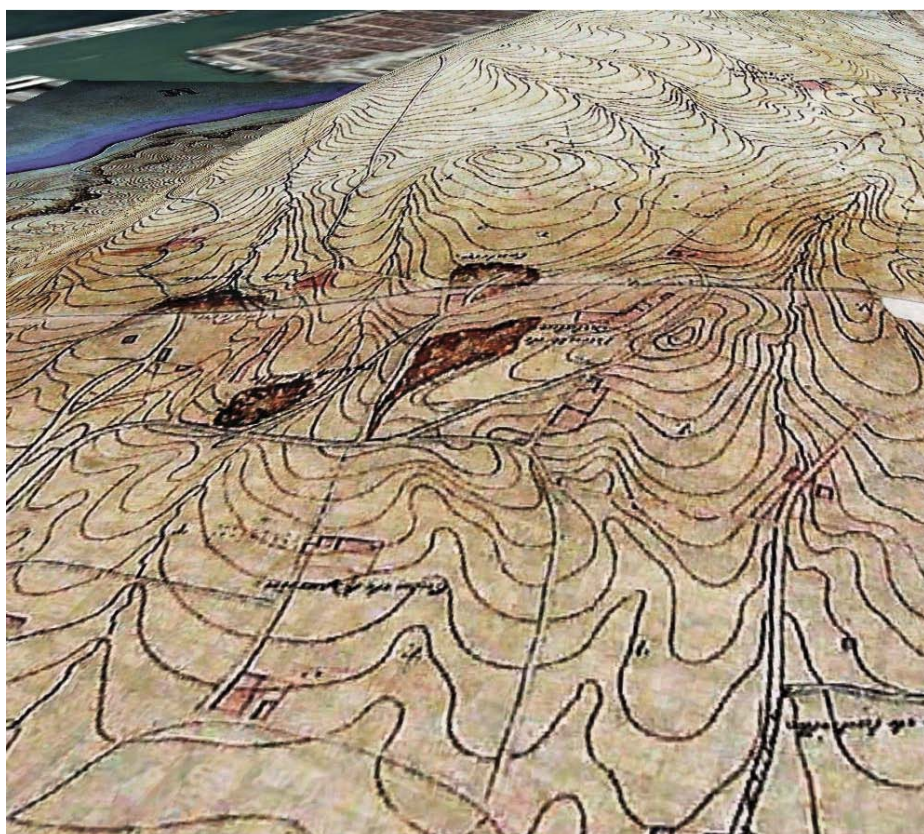
“... J. Serrahima, Martras i España, presenten proposta davant l'administració militar per a modificar les àrees que determinen la 2ª zona polèmica. El plànol, signat pel geòmetra M. Sabater, dibuixa l'àmbit de La Satalia on es fa visible entre altres l'explotació de la pedrera Satalia-España.”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

> Documentació inclosa a la proposta de Josep Amargós presentada al concurs per a la urbanització de La França l'any 1890, on hi figuren en gran detall les edificacions que s'hi trobaven aquell mateix any.

A dalt, d'esquerra a dreta

>Seqüència de superposició del plànol de Plácido de la Cierva de 1870 amb l'ortofotomapa actual des de l'eixample central de Sta. Madrona amb la Satalia al fons.

A baix, esquerra

>Plácido de la Cierva, 1870. Representació amb corbes de nivell cada 2 metres. Presència de forns ceràmics i fàbriques tèxtils juntament amb parcel·lacions suburbanes sobre els camins existents. Font de la Satalia. Al voltant, les edificacions del mas del mateix nom i les primeres activitats extractives a la Satalia-España

Espanya, és la subsegüent reparcel·lació i venda de les parcel·les, les quals han passat d'estar situades a la segona zona polèmica, a fer-ho a la tercera. En aquesta tercera zona polèmica, feia set anys (1869) que s'hi havien aixecat aquelles restriccions que, per cauteles militars, prohibien les construccions de més de cinc metres d'altura i, per tant, ara són susceptibles de ser edificades amb les condicions que s'accepten per a aquesta zona.

Tan resolutiva és la gestió d'aquest expedient que, malgrat no haver trobat les condicions en les quals es va aprovar, sí que hi trobem la sol·licitud i la posterior aprovació, amb data del mateix any, per a la reparcel·lació i construcció ja de la finca de Joan Serrahima, d'acord amb les noves condicions que es deriven de la modificació de l'estatus anterior respecte a la seva edificabilitat.

3.4.- Referències al plànol de 1885 de Lluís Fontana. Simultaneïtat Eixample i Poble Sec

En aquest document dibuixat vuit anys després, hi apareix, per primera vegada, el traçat de la reparcel·lació feta per Joan Serrahima d'aquella part de la seva finca que correspondria a l'actual passatge de Serrahima. Aquest document es produeix amb posterioritat al tràmit que havia fet davant la Comandància d'Enginyers, perquè es modifiqués el perímetre que separava la primera i la segona zona polèmica.

S'hi pot veure com, tot i recollir la urbanització d'aquesta finca, no hi figura l'espina central (dibuixada a l'expedient com a distribuïdor dels nous solars) ni l'actual passatge de Serrahima, deixant únicament referenciada l'organització de les parcel·les edificables dins el límit de l'antiga parcel·la inicial, orientada cap al camí inferior. Curiosament, doncs, es dibuixen unes parcel·les que passen de costat a costat en sentit perpendicular al pendent sense recollir cap altre accés més que el que es faria a través dels límits primitius corresponents als traçats històrics.

El traçat de l'operació segueix els marges de la propietat en aquest sector. D'aquesta manera, segueix el camí longitudinal de la traça de l'actual passatge Antic de València i el camí ascendent a Montjuïc que es deriva

d'aquest traçat en "Y" girada (camí de la Satalia, segons el geòmetra M. Sabater l'any 1867). En aquest plànol, s'hi veuen representats els aprofitaments agrícoles que es mantenen durant aquesta època, paral·lelament a la primera operació d'aprofitament edificatori. La representació de plantacions en franges paral·leles a les corbes topogràfiques indica que en aquest període encara hi van conviure, durant un temps breu, els primers traçats de divisió de finques primàries i una certa explotació agrícola, juntament amb l'explotació de les pedreres que, tot i reflectir-se en altres documents textuais, no es troba referenciada en aquest document gràfic.

S'hi recullen també les agregacions al creixement recolzades en els antics camins de la Font Rodona, actuals camins d'en Fontrodona i del Roser, i permet de visualitzar el creixement suportat per aquests camins fins al límit del carrer de Magallanes. A més a més, el document mostra el creixement sostingut pel camí de la Creu dels Molers, al marge ascendent esquerra, que configura les primeres edificacions entre aquest i la plaça de Blasco de Garay. Finalment, hi apareix recollit un tercer creixement lligat, com els altres, a traces de recorreguts històrics, al voltant del carrer de les Pedreres i també del carrer de la Puríssima, actualment rerefons tots ells de la Plaça Margarida Xirgu i el complex de les Arts Escèniques sobre els Jardins del Teatre Grec.

3.5.- Referències al plànol de 1894 de Josep Amargós. Concurs de projectes per la França

S'ha parlat en altres apartats de les determinacions recollides pel projecte de la urbanització rural de la muntanya de Montjuïc. No obstant això, és important significar aquí alguna de les preexistències que recull aquest document. Es destaca la distinció que se'n fa de les edificacions segons dos nivells de conservació, el tipus de construcció i la seva previsible vida. El projecte d'Amargós, proposa completar i redefinir els teixits del PS i de l'EC, dibuixa a més una localització precisa de les zones on els moviments de terra han transformat la topografia primitiva, dedicant una atenció especial a aquestes característiques

topogràfiques noves en tot el conjunt d'aquest territori que documenta.

Al plànol, hi apareixen assenyalades tretze edificacions dins l'àmbit més extrem del creixement, cinc de les quals assenyalen que estan en bon estat de conservació i previsible vida. D'aquestes tretze, deu es corresponen amb la reparcel·lació efectuada per Joan Serrahima i, de les deu, tres corresponen a les edificacions més primitives aixecades als solars determinats com a cens Serrahima, a part de les dues edificacions que ja es recullen en plànols anteriors. Son les edificacions ja citades de la masia de la Satalia i una edificació en forma de barra ascendent, que es col·locava en un espai intermedi situat entre el carrer d'Annibal i l'actual passatge Antic de València.

S'ha assenyalat que el projecte d'Amargós recollia les edificacions construïdes, però obviava expressament amb la finalitat d'esmortir fractures del terreny les alineacions i el traçat viari sobre el qual estaven organitzades. Les deixava englobades a l'interior d'un espai que podríem anomenar d'entrevies segons terminologia Cerdaniana que marcaria la unitat de l'illa. Per altra banda, recollia segons el model propi de ciutat jardí, la idea de que l'edificació i el viari, en un projecte com aquest d'urbanització rural, no havien de ser coincidents. Més aviat havien de configurar entitats complementàries, on la idea d'un paisatge obert al traçat viari i jardiner té molt més recorregut i desenvolupament que no pas el traçat rectilini de les vies urbanes amb edificacions ordenades segons el mecanisme d'alineació de vial, que deixa l'interior de les illes o dels espais entre vies al marge de qualsevol ordenació previsible. Dins aquest entorn de límit, el projecte d'urbanització rural de la muntanya de Montjuïc va discórrer sobre uns paràmetres pròxims, si no coincidents, amb els de la ciutat jardí del context europeu. És el primer projecte que preveu, per a la zona de trànsit de la Satalia, un eix d'ordenació de continuïtat i d'inclusió en un projecte d'escala més àmplia, que s'incorpora a allò que esdevindrà en el futur el parc de Montjuïc.

4> La urbanització dins el paisatge: la ciutat jardí a Montjuïc

4.1.- Transicions a la ciutat compacta. Del projecte de la França a la urbanització de Montjuïc

Paral·lelament a aquesta impossibilitat de continuar el teixit residencial a través de cases de renda que s'endinsessin en una topografia adversa a aquesta tipologia

utilitzada, apareix, juntament amb el moviment que es lidera des d'Anglaterra sobre l'habitatge dins la natura en aquest canvi de segle -E. Howard 1898 i R. Unwin 1904-, un model -el de les city gardens- que permet de donar continuïtat al creixement desenvolupat en aquests tipus de sectors de la ciutat: un habitatge que se situa sobre una oferta de casa amb jardí i/o hort sobre un entorn relacionat amb la natura. Aquesta nova perspectiva s'inclourà als successius projectes que tenen com a directriu l'estudi, sobre la urbanització rural de la muntanya de Montjuïc tant en el cas d'Ildefons Cerdà i els també posteriors projectes de Josep Amargós i Léon Jaussely.

4.2.- D'Amargós a Jaussely, el descobriment de la ciutat com a sistema

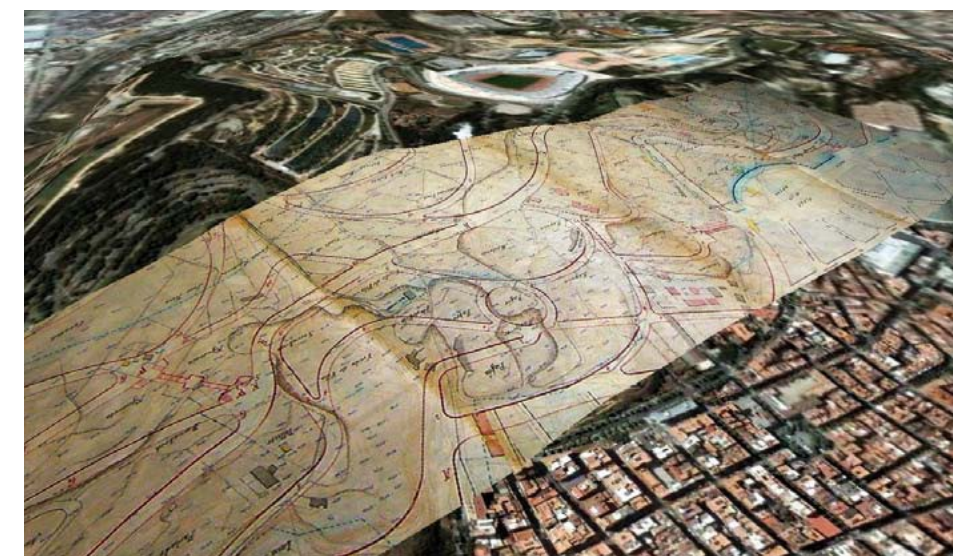
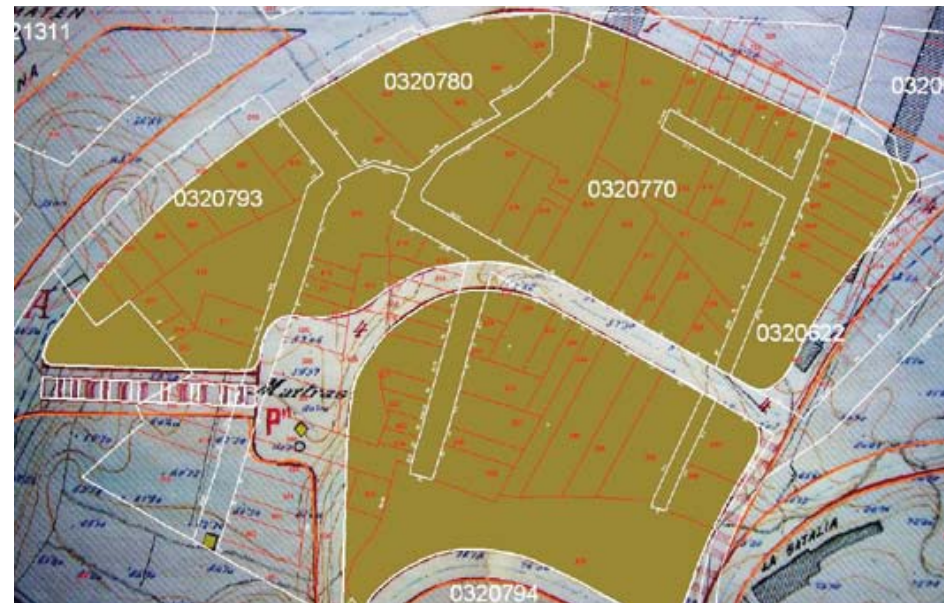
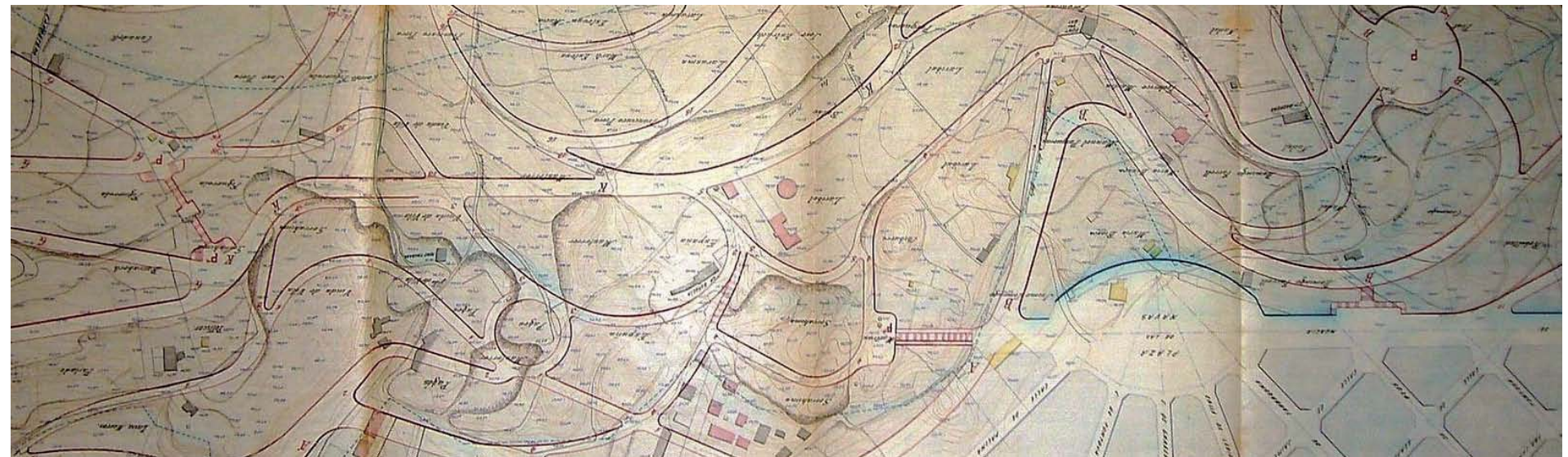
Aquesta seqüència d'esdeveniments, que en un primer moment poden semblar lineals i que porten al descobriment de la muntanya com a bé natural, també deriven a entendre-la, en un primer període, com un espai mixt on l'aprofitament és substancialment privat amb una estructura de suport dels espais verds des de diferents agregacions de la parcel·la individual. Els exemples que es donen neixen de la cultura de les "garden city", on a l'edificació privada de caràcter bàsicament unifamiliar se li sumen aspectes de sistematització urbana que donen lloc a l'aparició d'elements nodals sobre la

>Plànol de 1885 de Lluís Fontana. Simultaneïtat en la construcció de l'Eixample i el Poble Sec. Es pot veure la primera implementació sobre els eixos dels carrers Radas, Creu dels Molers i Concòrdia. . Roser, Salvà i Poeta Cabanyes. I on es pot veure l'avinguda Paral·lel sense delimitar.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

>1894, Josep Amargós. Urbanització rural de la muntanya de Montjuïc. Detall de la Satalia amb els plans de treball de la pedrera Serrahima. AAAB. Superposició a l'ortofotomapa i al parcel·lari actuals.AMCB.

Elaboració pròpia.

confluència de vies d'accessibilitat primària, equipaments locals, escoles o parcs, i també de l'arribada d'un sistema de transport estructural i ràpid com el tramvia. Aquest ideograma que travessa com un vent tot aquest període en el qual s'interpreta aquesta ciutat futura, tan ben resolta des del model a determinats indrets d'Europa com a ciutat extensiva, tindrà, en el context de Barcelona i de Montjuïc, una formalització projectual a través de la pràctica d'aquest urbanisme de canvi de segle i llurs significatives influències a la ciutat en les figures de J. Amargós i L. Jaussely.

Amargós es planteja una escenografia de la muntanya en la qual resol els elements de transició i continuïtat de la ciutat i consolida, en alguns casos, un deteriorat teixit existent que aprofita, en gran mesura, les condicions de la propietat. Jaussely sense un coneixement tan proper de la ciutat, proposa un nou projecte que ultrapassa el caràcter particular del lloc per endinsar-se a la gran escala que ja havia obert Cerdà i que, a l'àmbit de Montjuïc, Jaussely porta mes enllà a través de l'articulació dels elements d'un territori sistematitzat, amb vincles de comunicació cada vegada més complexos. Un territori on les grans artèries i les operacions estratègiques de generació d'una escenografia d'elements representatius i monumentals hi tenen molt de pes.

Si el projecte d'Amargós per a la urbanització rural de la muntanya de Montjuïc té molt a veure amb el teixit menut de construcció de la ciutat jardí, els elements més diferenciadors que planteja Jaussely no solament radiquen en l'escala, sinó també, com hem dit, en la jerarquia material amb què, segons ell, es construeix aquesta nova ciutat. Als paràmetres de parcel·lació i traçat viari que porten Amargós a explicar els elements de continuïtat i de localitat com a peces claus, Jaussely hi afegeix les peces de rang simbòlic, el caràcter emergent del transport a la ciutat, les diferents escales de l'equipament i la construcció d'un escenari que afavoreix també la singularitat de determinats indrets retrobats dins l'escenografia oberta del paisatge de Montjuïc.

L'aposta d'Amargós sobre aquest espai de transició es concreta amb el manteniment de les reparcel·lacions existents i les dota d'una continuïtat que el mateix procés autàrquic

que les havia orientat no havia resolt. Aproxima el viari a les traces preestablertes (descripció del projecte per indrets i carrers) i elimina alguns dels carrers existents, per tal d'augmentar la grandària de les illes, les quals ara incorporen part de les irregularitats topogràfiques no resoltes des del viari a l'interior de les parcel·les. Per tant, la proposta constitueix un esforç per incorporar aquest sector dins del projecte d'escala de la urbanització de la muntanya, on perspectives i elements de transició es dibuixen detalladament. La repercussió en canvi, del projecte de Jaussely a l'espai de límit d'aquest sector urbà; la Satalia es fa menys evident pel fet de ser un territori sobre el qual solament es projecta l'ombra suau del dibuix que ha fet Amargós, i on es manifesta i recull d'anteriors traçats la transcendent via ascendent del port a Montjuïc, la qual, amb el temps, un cop definitivament urbanitzada, es passarà a conèixer com a passeig de l'Exposició.

4.3.- La Satalia: de la urbanització rural d'Amargós a la ciutat jardí de Jaussely

Jaussely i Amargós, tot i que comparteixen un temps i una preocupació projectual sobre la ciutat jardí, ofereixen visions diferents també sobre àmbits d'altre ordre que situen Montjuïc com a element coincident.

Per a Amargós, el projecte de transició entre ciutat i muntanya és una ampliació del seus estudis sobre la construcció de la França, en què presenta una concepció d'adaptabilitat al traçat viari de Cerdà i també a la necessària continuïtat de la trama dels teixits de Santa Madrona i de les Hortes. Al pensament i al projecte de Jaussely, en canvi, existeix una visió més sistèmica de la ciutat jardí en la qual es desenvolupa una escenografia del viari molt lligada a les referències representatives i de nodes amb caràcter articulador que ell atorga al projecte d'enllaços que presenta per a tota la ciutat. Dins aquest context, el coneixement detallat del lloc i les circumstàncies d'Amargós el porten a produir un projecte més acurat, a una escala d'intervenció més pròxima que permet el manteniment de les traces bàsiques de les reparcel·lacions. No és que Amargós no sigui conscient de la necessitat d'un projecte general que doni sentit a les parts, sinó que planteja un projecte de complementarietat viària que obvia aquells

carrers que no són necessaris a causa de les especials característiques topogràfiques del sector i resol les discontinuïtats pròpies dels talls topogràfics dins del sòl d'aprofitament privat, extraient del projecte d'espai públic aquells espais de continuïtat viària que representen una difícil i costosa urbanització. A causa precisament d'aquesta proximitat el projecte d'Amargós des de l'estudi i l'acceptabilitat de la tipologia inicial ens torna a una imatge final més propera, segurament, a la de la caseta i l'hortet que a la de la ciutat jardí.

Amargós ens parla d'una ciutat que, altrament, té molt a veure amb el llenguatge focal del Beaux Arts, diferent d'aquella altra que és capaç de construir-se a través de la incorporació de nous elements tecnològics, com havia fet Cerdà al seu temps i com Jaussely proposa. En aquest sentit, el projecte de Jaussely planteja la incorporació de nous elements urbanístics relacionats amb la zonificació a través de la incrustació de peces d'ordre simbòlic i de l'articulació d'uns teixits de transició basats en la ciutat extensiva, on la inclusió de sistemes de connectivitat eficaços, com representa llavors el tramvia, s'estén a fi de donar servei a aquesta ciutat més complexa i expansiva, que ell tan bé coneix de projectes desenvolupats en altres grans ciutats europees.

4.4.- Referències al plànol del projecte de Léon Jaussely de 1907. Nova dimensió a Montjuïc

Tretze anys doncs després que Josep Amargós presentés el seu projecte, Léon Jaussely incorpora finalment l'àmbit de la muntanya al seu projecte de ciutat. Fins llavors, als plànols hi apareixia l'àrea de Montjuïc amb la inscripció "Espai projectat per l'arquitecte Josep Amargós".

Sis anys després de la primera conferència sobre les Garden City (Bournville, 1901), Raymond Unwin presentava el pla per a Letchworth i les primeres agrupacions per a la societat de Hampstead Tenants (1907).

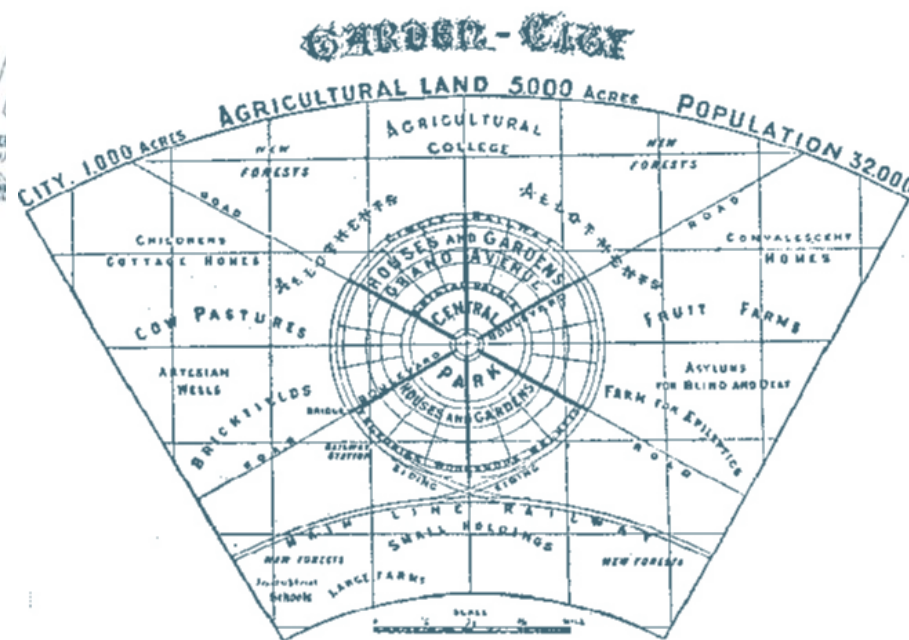
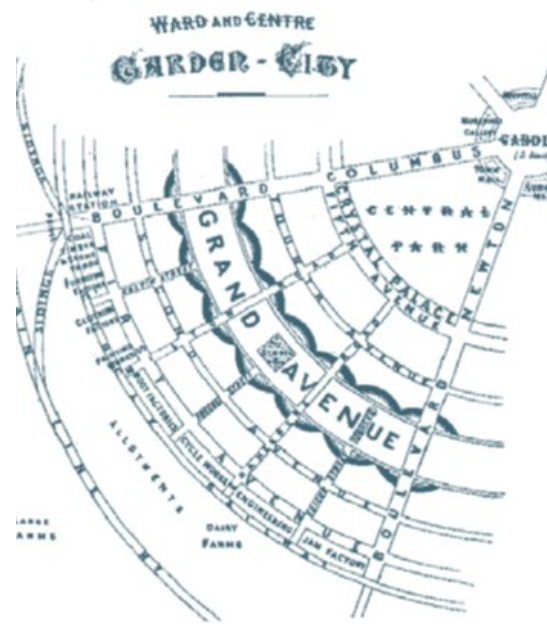
El projecte de Jaussely recull la idea inicial d'Amargós, però la col·loca sota l'òrbita del corrent europeu, representat pel pensament de les Garden City. Un moviment que heretava les idees d'Arts and Crafts dels primers renovadors moderns de la ciutat

“Jaussely enllaça projectes estratègics. Per a Montjuïc dibuixa una geometria sinuosa que s'adapta millor a la topografia i al nou paisatge capaç d'incorporar l'espai natural i incloure equipaments i serveis allí on, llur visualització, reforça noves centralitats representatives relacionades amb les noves condicions de mobilitat a la ciutat.”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

De dalt a baix i d'esquerra a dreta
 > Detall del projecte de ciutat jardí de Léon Jaussely a Montjuïc, 1907. Projecte general de ciutat jardí per a la muntanya de Montjuïc, amb l'assenyalament de vies estratègiques de connexió i superposició a l'ortofotomapa de 2007.
 > Ebenezer Howard's Garden Cities of Tomorrow (1902).
 > The imaginary irregular town. "Town Planning in Practice", 1908. Raymond Unwin.
 > Detall i superposició a l'ortofotomapa actual del projecte de ciutat jardí de Léon Jaussely (actuals piscines Picornell i recta de l'Estadi).

europea, com William Morris o el mateix Raymond Unwin, d'altra banda elegit primer secretari de la Lliga Socialista de Manchester l'any 1896.

El projecte de Jaussely aporta, així, una nova dimensió a l'espai de Montjuïc. Estableix una condició iconogràfica que enllaça amb projectes estratègics a diverses zones de la ciutat. A més a més, promou el canvi de geometria dels elements i del traçat dels carrers existents, construïts a través de l'alineació de les façanes al viari, per una geometria sinuosa que s'adapta millor a la topografia i a la nova condició i paisatge de ciutat que proposa incorporar-hi l'espai natural.

El nou projecte enllaça amb la geometria de l'Eixample a través de dues traces que continuen el seu recorregut i s'endinsen a la muntanya de Montjuïc: el carrer del Parlament i el carrer de Tamarit. Així mateix, es recupera la geometria de les preexistències amb dues grans vies, paral·leles al traçat de l'avinguda del Paral·lel, situades a una distància de 550 metres entre elles. La idea dels elements radials i de les corbes paral·leles concèntriques sobre les línies sinuoses de cota del terreny va dibuixant un projecte complex i naturalitzat de vies principals i secundàries que es creuen organitzant múltiples formes i situacions urbanes. El projecte queda referenciat amb la inclusió d'equipaments i serveis que se situen en aquelles parts on, justament per la seva visualització, adquireixen un valor de posició rellevant respecte al disseny de la pròpia ciutat jardí.

És molt important, també, la manera com les diferents situacions viàries originen àrees de centralitat que són ocupades per edificis representatius i iconogràfics. Al mateix temps, aquestes àrees de centralitat constitueixen la porta d'accés als parcs públics que es troben disseminats en menor mesura per servir d'espais de proximitat també a les àrees d'habitatge de tot el projecte. Un altre referent important és el de la mobilitat manifestada a través de la proposta de tramvia dins les vies importants i que se situa justament prop dels elements representatius que s'han descrit.

L'àmbit del límit de vessant entre ciutat i muntanya que avui coneixem com la Satalia

queda dibuixat, pel projecte de Jaussely, a través d'una de les grans vies de vora que coincideix en una cota de nivell lleugerament superior, per sobre l'actual passeig de l'Exposició. Aquesta dibuixa una amplada variable que oscil·la entre els 25 i els 30 metres segons els elements del traçat, i es completa amb una altra via menor, paral·lela, de 14 metres d'amplada i que se situa a una distància entre eixos d'entre 50 i 55 metres respecte a l'eix de la via principal. El carrer de Blasco de Garay continua el seu traçat rectilini solament fins al passatge Antic de València. A aquesta altura, gira a la seva esquerra en sentit ascendent. Originalment, el carrer de Blasco de Garay continuava la seva traça i travessava en diagonal l'actual camp de futbol de la Satalia Poble Sec i prosseguia el seu ascens fins a una cota superior a l'actual passeig de Miramar. Al projecte de Jaussely, es completa aquesta zona amb una via radial de traçat rectilini que segueix la direcció de la gran plaça focal, la qual uniria els actuals punts del jardí d'accés al Teatre Grec amb la Piscina Olímpica de Salts. Sobre aquesta via, Jaussely hi dibuixa un dels equipaments de la muntanya que ocuparia l'espai al voltant de l'antiga ubicació de la masia de la Satalia, el qual arriba, en un extrem, fins a un dels cantons interiors de l'actual camp de futbol i, a l'altre extrem, fins al carrer de Julià, a la seva trobada amb les actuals escales de final de carrer a Blasco de Garay.

També els paràmetres en els que es fonamenta el projecte de Jaussely marquen, d'alguna manera, el final de la trajectòria de la ciutat jardí a Montjuïc. Complexitat, continuïtats i planejament més global en el que es construeix la idea d'una ciutat que pogués continuar sobre un creixement compacte i que es complementés amb un altre menys dens, per poder reprendre les condicions d'adscripció al paisatge i de percepció genèrica de l'espai lliure, sigui públic o privat. A més a més, s'aporta a la ciutat un espai verd intersticial no construït que es manifesta com a part complementària del seu desenvolupament.

D'altra banda, els esdeveniments globals i les operacions d'escala internacional que es desenvolupen a principis del segle XX, culminant amb l'Exposició de 1929, col·loquen definitivament l'àmbit de la

A la dreta,

>Projecte de Nicolau M^o Rubió i Tudurí
d'aprofitament de l'esvoranc deixat per la pedrera
Satalia per a horts enmig d'un àmbit jardiner.
Sobreposició del projecte sobre fotoplà actual.

Elaboració pròpia.

mntanya sobre les coordenades d'un bé d'ús públic.

Tot i aquest desenllaç històric, al sector de la Satalia hi perviuran certes referències a les tipologies del model de ciutat jardí. Referències que xocaran de ple amb les mesures de les parcel·les i les condicions d'una urbanització discordant amb els criteris bàsics d'aquesta ordenació: continuïtat viària dels elements d'estructura, acomodament topogràfic i paisatgístic de l'edificació, i control dels elements arquitectònics fonamentals a través d'una normativa específica sobre la seva arquitectura. Trets aquests que es desenvoluparan esbiaixada i dificultadament.

4.5.- Visió paisatgista de Rubió i Tudurí. Reutilització de la pedrera Satalia-España 1919

La fixació dels esdeveniments topogràfics i les particulars condicions del lloc són la base que recull i evidencia el projecte de Rubió i Tudurí d'hortos populars de 1919, a la Satalia.

Es tracta d'un projecte de recuperació de l'antiga pedrera Satalia-España. Un projecte que avança en el temps la col·laboració de Rubió i Tudurí amb l'urbanista i paisatgista francès J. C. N. Forestier per a l'adequació de la muntanya per als esdeveniments de l'Exposició Internacional de 1929, on es manifesta la preocupació de Rubió pel paisatge, la jardineria i Montjuïc.

La sensibilitat de l'arquitecte Rubió i Tudurí es va materialitzar en la recuperació d'un paisatge maltractat per l'activitat extractiva i es va fer manifesta en la manera d'adaptar-se a les condicions del terreny, de l'entorn i del nou ús que se'n proposava.

Podríem dir que, tant per la qualitat del projecte com per les característiques de canvi d'ús i de recuperació d'un paisatge extractiu, ens trobem davant d'una proposta tremendament contemporània. La part central del nou disseny proposat per a aquesta antiga pedrera l'ocupa un parc que conté, al centre, una zona d'equipament

ordenada en relació a l'eix que continua el carrer de Margarit, just abans que aquest trenqui el seu traçat actual. Per tant, la proposta es configura segons un element de traçat continu amb un final iconogràfic sobre la cota superior del recinte. De la mateixa manera, l'autor considera les preexistències de l'antiga masia de la Satalia i les incorpora al parc, en itineraris reconeguts a la muntanya.

El projecte limitava amb un altre petit espai enjardinat, just al costat del traçat de l'actual passatge Antic de València. Els petits horts de lloguer se situaven al llarg d'una via parc que resseguia la totalitat de l'espai. A la part superior s'adaptava sobre les continuïtats dels camins existents que travessaven la zona.

Una altra de les característiques del parc central que Rubió i Tudurí col·loca a l'interior del projecte d'hortos populars és el significat simbòlic que adquireix l'equipament mencionat anteriorment, la posició del qual, al punt exacte d'intersecció de la prolongació d'eixos del carrers de Margarit i de Julià, permet d'estendre visualment condicions de continuïtat amb relació a esdeveniments sobre la ciutat i condueix fins a un punt simbòlic de referència, d'imatge iconogràfica i per tant àmpliament reconeixible.

El projecte que Rubió proposava per a aquesta zona de la Satalia reprèn i recorda, pels mecanismes que empra, els paisatges que tant Amargós com Jaussely havien imaginat per a aquest espai de Montjuïc.

5> El salt als esdeveniments globals

5.1.- Referències al plànol de 1929 de Vicenç Martorell . Col·lisió de límits a La Satalia

Aquest plànol, realitzat just en el període de l'Exposició Internacional de Barcelona, recull les intervencions de transformació de Montjuïc. A l'àmbit de l'estudi, encara s'hi pot apreciar la continuïtat de la trama del Poble Sec, solidària amb la Satalia, a través del carrer de Blasco de Garay. L'altre eix històric, l'antic camí de la Creu dels Molers, no soluciona la seva continuïtat amb el carrer de Julià, ja que existeix un fort desnivell que no apareix resolt ni tan sols com a connexió per als vianants.

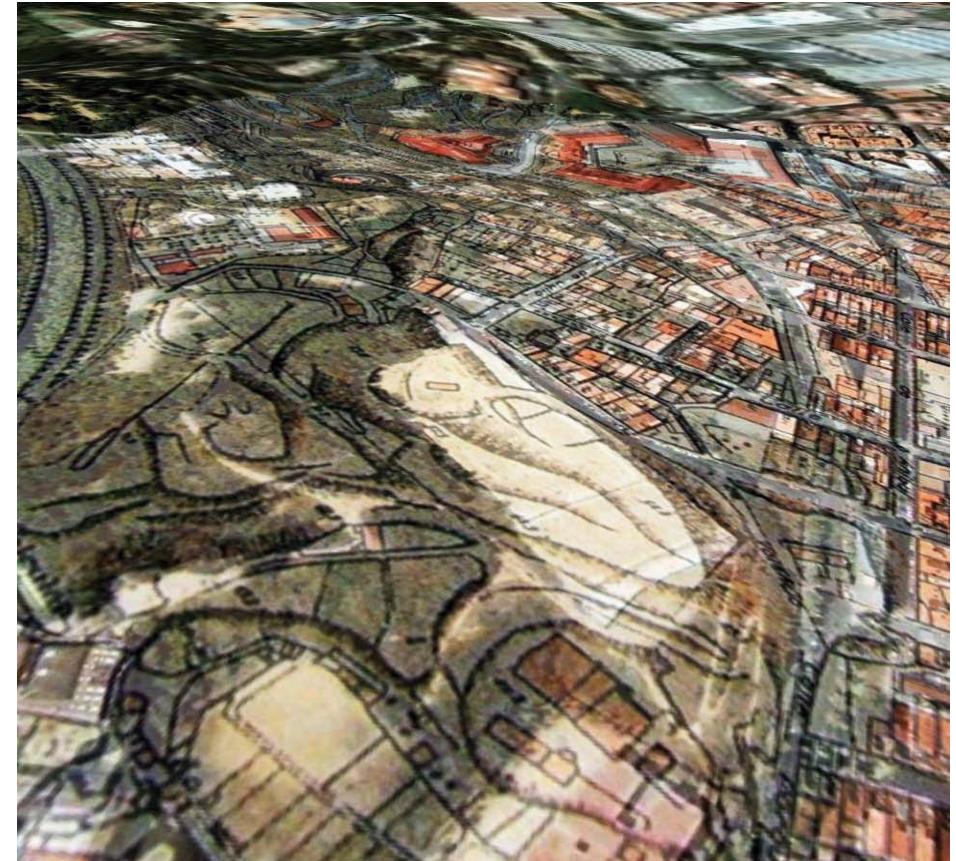
En aquest plànol, també s'hi aprecia l'entitat de l'illa que configuren els carrers de Blasco de Garay, de Julià, de la Creu dels Molers i d'Annibal, amb la inclusió en aquest àmbit del passatge Serrahima. El carrer de Blasco de Garay continua com a tal fins a l'actual passatge Antic de València, on les tanques de parcel·la mantenen la línia del traçat del camí existent i no l'alineació de la via urbana que puja recta des de l'eixample de Santa Madrona. La línia de façana de l'edificació manté la traça urbana. A més a més, també s'hi poden apreciar les deu primeres edificacions del carrer de Julià i l'encara inexistent urbanització del passatge de Martras i del carrer de Cariteo. Aquests futurs carrers queden referenciats per una línia discontinua, però sense cap parcel·la ni edifici que hi vagi a parar a sobre. També hi apareix un petit nucli format per tres parcel·les solidàries, les quals configuren una unitat bastant compacta i constitueixen l'única edificació al marge dret ascendent de la Creu dels Molers.

Finalment, aquest plànol representa l'única cartografia en la qual el traçat del sector de

“...recuperació de l'antiga pedrera Satalia-España. Un projecte de Rubió i Tudurí on la sensibilitat de l'arquitecte en la recuperació d'un paisatge maltractat per l'activitat extractiva se'ns presenta com una proposta significadament contemporània.”

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

>Treball de superposició i encaix a l'ortofotomapa actual segons dues seqüències i dos punts de vista/ Passeig de l'Exposició des de Santa Madrona i passeig de l'Exposició des de Miramar/Font-Trobada (vessant Poble Sec i la Satalia).

A dalt, Esquerra

> Relleu i parcel·lari Plano de la ciudad de Barcelona. Sense títol. Realitzat entre 1939 i 1949 pel Servicio Topográfico del Ayuntamiento, sota la direcció de Vicenç Martorell i Portas, creador, l'any 1925, de l'oficina del Plànol de la ciutat. A partir de les mateixes bases que el plànol de 1929, dona una versió notablement més detallada: amb una gran precisió, fa grafia del parcel·lari, numeració de solars, arbrat... Barcelona 1714/1940, 10 plànols històrics. CCCB, IMH i Lunwerg editors, 1993. Arxiu del COAC.

la Satalia apareix conformat com a prolongació del Poble Sec, on els traçats de les propostes futures dels carrers de Cariteo i del passatge de Martras es dibuixen amb una aparent i hipotètica continuïtat sobre els eixos dels carrers de Radas i de la Creu dels Molers. Fins i tot el carrer de Julià apareix dibuixat des d'una lògica de paral·lelisme als carrers de l'últim tram de l'eixample central del Poble Sec, representat pels carrers d'Anníbal i de Magallanes. No obstant això, aquest paral·lelisme queda lleugerament desviat pel traçat inicial de la finca Serrahima, però no amb menys desviació que la que evidencien la resta de carrers del Poble Sec, com ara les condicions de paral·lelisme entre els carrers de Blesa i d'Elkano.

És a l'únic pla, dèiem, on s'aprecien aquests elements de continuïtat, com si algú hagués previst la prolongació d'aquestes traces sense haver tingut en compte la molt accidentada topografia que les separa. D'altra banda, la manca de continuïtat del traçat no representa cap novetat en aquest sector de la muntanya, ja que els carrers d'Anníbal i de Magallanes també hi apareixen amb una traça discontinua o interrompuda, amb relació al sector de la França.

5.2.- Referències al plànol de de Vicenç Martorell de 1933/35 1930/40. Permanències i fractures

Aquest plànol, realitzat com l'anterior per l'Oficina del Pla de la Ciutat de l'Ajuntament de Barcelona, creada l'any 1925 sota la direcció de Vicenç Martorell, és d'una gran precisió. Es important també destacar les diferències que donen fe dels canvis esdevinguts en aquest curt període de temps que transcorre d'un plànol a l'altre i que es produeixen durant el complicat període de la dècada dels anys trenta, amb el desenllaç tràgic de la Guerra Civil, que constituirà un punt i a part també per a la disciplina urbanística. En aquest plànol, hi apareixen consolidades les primeres edificacions dels carrers de Cariteo i del passatge de Martras, els quals no apareixien a l'anterior aixecament planimètric. També es dibuixa, tímidament, la primera traça d'alineació del passeig de l'Exposició, el qual, havent-se aprovat el projecte d'urbanització abans de la

guerra, no es començarà a executar fins a ben entrats els anys quaranta.

Aquest és un plànol que dibuixa amb exactitud les condicions de l'espai no construït, que marca els talussos i les edificacions existents en aquest sòl. També s'hi aprecia que l'únic element de continuïtat longitudinal és encara l'antic camí de València (avui, passatge Antic de València), el qual té la continuïtat al carrer del parc de Montjuïc, preexistència del que serà el futur passeig de l'Exposició. La completació de la seva urbanització a finals del XX en definirà llur traçat final així com els límits del creixement en alçada d'aquest àmbit.

Paradoxalment, els esdeveniments que faran història provocaran que la ciutat que imagina Amargós es difumini abans de poder-se materialitzar tot i que, d'ella en trobaríem algunes d'aquestes presències a la zona de la Satalia. Per contra, hi ha una clara assumpció del temps que canvia en la direcció dels elements motivadors del projecte de Jaussely, encara que es quedés en un projecte estructural de vies sense arribar a agafar el caràcter complex i il·lustratiu que plantejava. Curiosament, aquest ideograma dels elements representatius, les arquitectures monumentals i els espais relacionats sobre el referent de l'espai lliure enjardinat, com també de l'estructura que generen els nous elements de comunicació (telefèric, tramvies i ferrocarril), lluny ara ja de materialitzar-se a través dels seus plànols, ho faran en el context de l'Exposició de 1929.

5.3.- Aplicacions normatives sobre un sòl en constant reinterpretació. Adherències i talls

La situació que dona lloc a una urbanització basada, en primer lloc, en la continuïtat dels camins i, a continuació, en els traçats reparcel·laris, com és el cas del carrer de Blasco de Garay i del passatge de Serrahima, no representa cap canvi especial entre la trama precedent i el límit de la zona polèmica. Per tant, no es fixa cap element diferencial entre l'espai central i la perifèria de la ciutat. No deixa de ser el resultat d'una lògica de defensa militar, sobre la qual s'han muntat els requeriments d'ocupació i de possible transformació de cada una de les zones polèmiques, zones que tenen poc a veure amb el procés reglamentat per la

Asimetria de Barcelona ciutat i reforçament en detall del sector de llevant sense desenvolupar.

>Pla Comarcal de 1953. Zonificació i Estratègies territorials. AMCB.

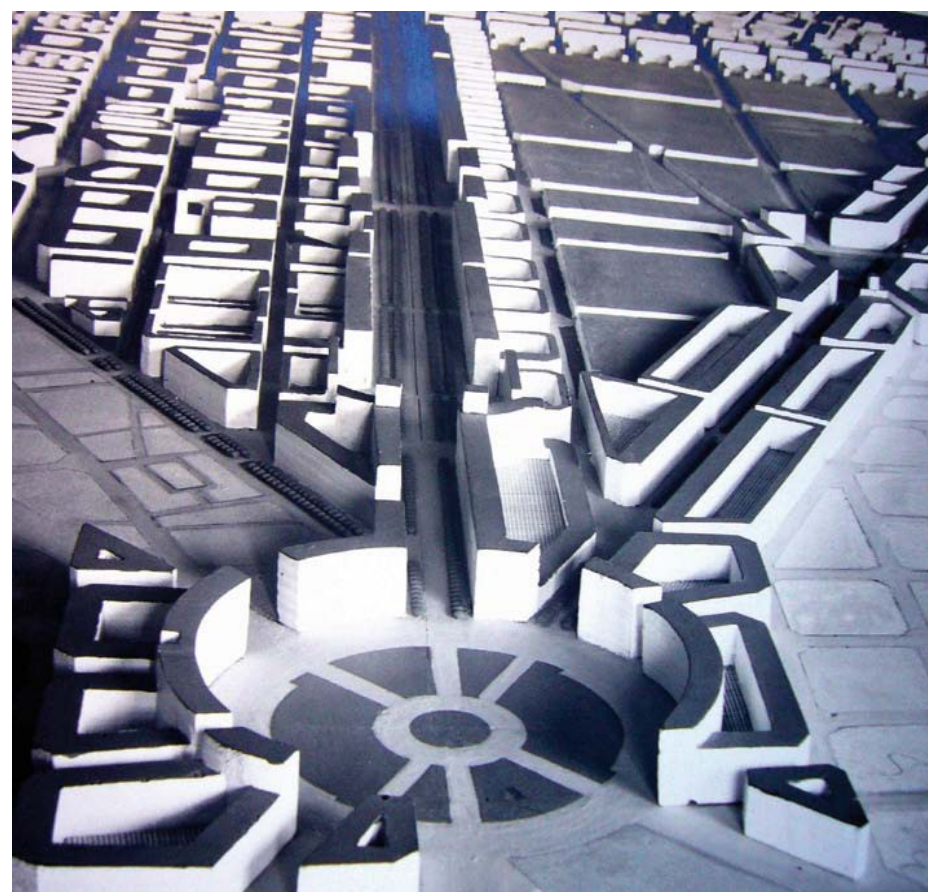
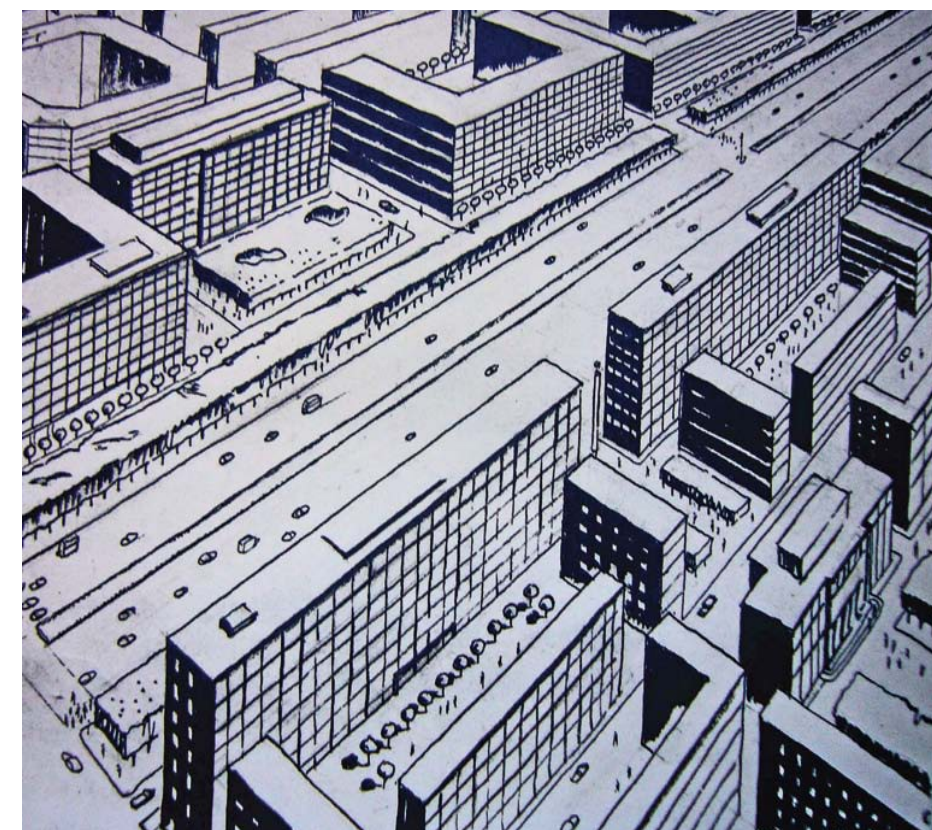
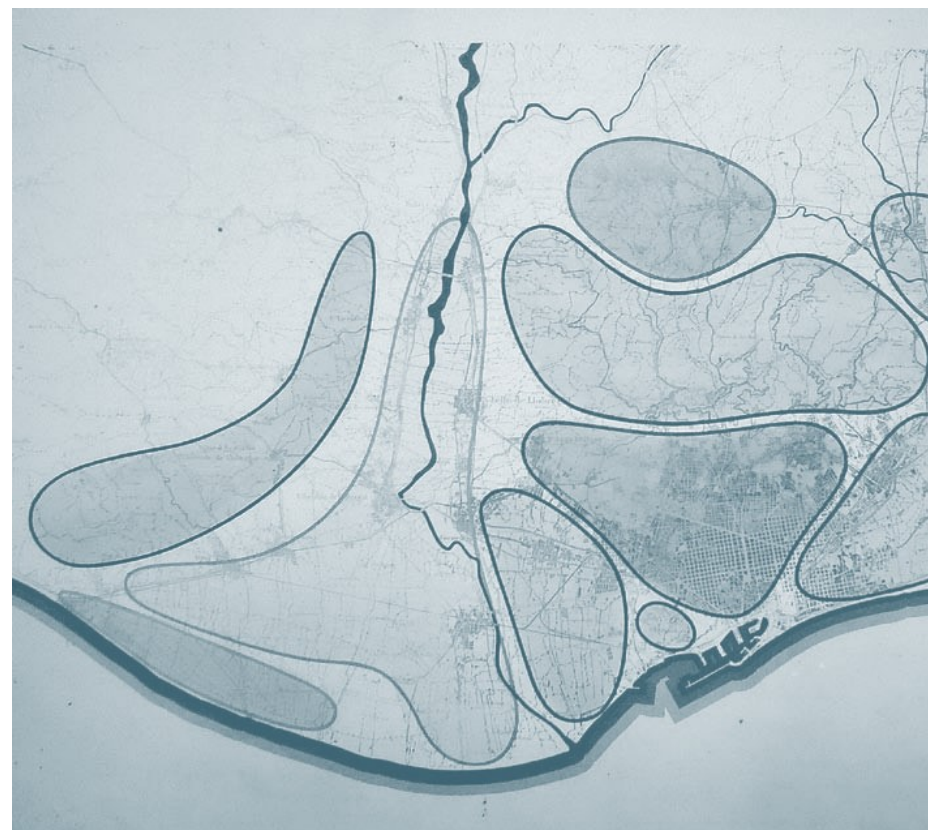
> Pla comarcal de 1953. Detall de laAVINGUDA. Diagonal. AMCB.

> Pla comarcal de 1953. Detall de la Gran Via . AMCB.

>Pla comarcal de 1953. Zonificació i Estratègies territorials. AMCB.

Concentració metropolitana d'activitats a ponent entorn l'eix del Llobregat.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

disciplina urbanística a través dels plans d'eixamplament o dels anteriors projectes de millora. Aquests primers creixements es produeixen sobre els mateixos paranyes ideològics i tipològics que els de la resta del Poble Sec, sense afegir o treure legalitat al procés constructiu, que es produeix a continuació, si no a l'uníson, del reparcel·ladori. Després de passar per sota de l'ombra de la ciutat jardí l'edificació s'enlaira fins a cotes altes, plasmades en el límit extrem de la Satalia amb la reparcel·lació també iniciada sobre l'autorització militar i que se situa sobre els solars del carrer de Julià. Aquests espais de límit conviuen amb una normativa que, un cop s'ha incorporat al creixement del Poble Sec i s'ha assimilat a la normativa d'eixample, afegeix a les seves pròpies contradiccions les d'un territori de característiques de creixement en illa tancada que la urbanització de l'Eixample representa.

D'aquesta manera, les llicències d'aquesta segona corona de creixement coincidents ja amb l'àmbit de la Satalia amb informe de la Comissió d'Eixample de la ciutat apareixeran, en una primera etapa, igual que les de la resta i passaran, en una segona, a ser assimilades a un nou epígraf que les designarà com a zona muntanyosa. En aquestes determinacions sobre la situació de l'edificació respecte als carrers i respecte a les finques veïnes, s'hi troba una normativa que topa de ple amb la variada casuística, derivada de seqüències parcials a la seva construcció. Així, podem trobar habitatges amb mitjaneria amb un cos edificat en planta baixa i pisos agregats posteriorment amb façana alineada o no al carrer, o edificacions regulades respecte a una línia de carrer i/o de façana, amb o sense mitjaneria o, fins i tot, construccions adossades amb fins a dues o tres parcel·les. En conseqüència, la majoria d'edificacions no permeten una adequació a les condicions normatives imposades per a l'edificació en aquest àmbit. Aquesta qüestió, com es pot veure a la majoria d'expedients d'obres de llicència, condueix a la sol·licitud expressa d'excepcionalitat, atesa la impossibilitat del compliment de la normativa pel que fa a la distància i a les tipologies edificatòries pròpies de l'habitatge unifamiliar, a causa de les contradiccions amb les edificacions veïnes. El difícil compromís entre el que s'ha

de complir, el que es pot fer i el que es pot permetre afegirà més confusió al gran espai construït en aquest sector de límit del teixit urbà representat a la Satalia.

Tot això incorpora disfuncionalitat i heterogeneïtat davant una certa homogeneïtat que té la resta de la trama del Poble Sec. L'operació de grans vies, la qual lliga amb la part més esquemàtica del projecte Jaussely, es tradueix, a l'àmbit al qual ens referim, amb l'obertura de la via ascendent que comportarà l'aparició del límit entre el sistema urbà subsumit com a eixamplament i la situació de múltiple casuística on, un cop segregada de la trama homogènia, se situarà l'àmbit de límit amb la muntanya que representa la Satalia.

Aquesta situació d'encerclament es produeix tant des de la continuïtat urbana que aquest sector havia generat a l'inici, com des d'aquelles intervencions de contorn que es tradueixen en una barrera més. El trasllat de l'antic camp de futbol del Poble Sec, des de la cruïlla del passeig de l'Exposició amb la zona limítrof a la tanca de l'Exposició de 1929, a la situació actual, sobre l'espai en què Rubió i Tudurí havia ubicat el projecte adaptatiu d'hortos populars, és, sens dubte, una de les seves barreres més grans. La gran plataforma d'un espai d'aquestes característiques contravé la continuïtat topogràfica agressivament. Genera, al seu voltant, una inadaptabilitat manifesta, tant des del vessant de muntanya com des de la ciutat construïda. D'aquesta manera, se superposen dues realitats sense espais mínims d'enllaç i/o de relació possibles. Les altres dues cares que configuren el límit de la Satalia es troben, també, en una relació de decalatge orogràfic respecte a l'entorn. D'una banda, trobem els espadats dels fronts de pedrera al llarg dels antics jardins de Laribal (avui, Escola del Bosc i Fundació Miró) i, de l'altra, la franja d'acabament del límit del perímetre de l'Exposició de 1929 amb els jardins del Teatre Grec i el roserar de Josep Amargós, a tocar de la parcel·lació del carrer del Ptge. de Martràs.

5.4.- La consolidació del perímetre urbà: el passeig ascendent de Drassanes a Montjuïc

El primer projecte sobre el passeig ascendent que connecta la façana marítima de la ciutat amb Montjuïc es redacta l'any

1923, amb motiu dels treballs preparatius de l'Exposició Internacional de 1929. Aquest document conté el projecte d'urbanització viària del passeig ascendent, des del passeig de Colom fins al de Santa Madrona. El traçat original entre el carrer Nou i el carrer de Cabanes serà substituït, a la seva execució material, pels carrers Nou de la Rambla, de Blai i de Blesa, els quals ja formen part del teixit urbà del Poble Sec, de manera que quedaran parcialment alterades les seves característiques unitàries pel que fa a la continuïtat dels diferents trànsits que conté i dels marges arbrats que proposa.

L'execució del tram comprès entre el passeig de Santa Madrona i el carrer de Blasco de Garay es licita entre els anys 1933 i 1935, i s'executa posteriorment a la Guerra Civil, l'any 1940, a través d'execucions parcials d'unitats d'obra successives.

Amb la finalitat de completar el tram central, l'any 1976, els serveis tècnics de l'Ajuntament reprenen la redacció del projecte. Mantenen el traçat de 1923 de Romeu Iranzo i el completen amb el desdoblament del que serà el passeig de Miramar i camí de la Font-Trobada, entre els carrers de Cabanes i Nou de la Rambla. Les obres s'executaran finalment l'any 1980 (J. R. Gómez, I. Jansana, D. Navas i N. Solé).

Finalment, l'últim tram s'executa salvant el desnivell que ocupava l'antiga parròquia de Sant Salvador i, a causa de la dificultat d'obviar les preexistències edificades, en continuïtat amb els carrers del teixit urbà de Santa Madrona, des de Blasco de Garay fins al carrer Nou de la Rambla.

Les obres s'executen finalment l'any 1994 (Ignasi de Lecea).

5.5.- Referències al Pla comarcal de 1953. La Satalia en la lògica dels sistemes

El Pla comarcal de 1953 planteja de nou un salt d'escala a la ciutat, i reuneix Barcelona i els 25 municipis circumdants a l'àmbit funcional de la ciutat real, que es consolidaria durant les dècades posteriors.

Torna a ser un pla supramunicipal que ens remet a l'escala general dels esdeveniments transcendentals de creixement, infraestructura i desenvolupament, ja latents en aquest període.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

> Vies previstes pel planejament PGM en aquest vessant de Miramar / Font-Trobada. Execució participada de la urbanització del tram passeig de Miramar i camí de la Font- Trobada, coordinada entre els serveis tècnics municipals i els arquitectes de l'AVV del Poble Sec el 1979 (Gómez/ Jansana/Navas/ Solé).

Introdueix conceptes orgànics i zonals. Planteja, també, la necessitat d'actuar sobre la preservació dels espais naturals, els quals deixen de ser elements aliens al planejament urbà i hi apareixen clarament integrats com una opció estratègica de la ciutat que es projecta. El pla articula els conceptes de desenvolupament urbà coordinat sobre un ampli territori i les opcions bàsiques perquè els creixements aïllats s'integrin en una entitat que pugui llegir-se com a sistema.

Al document de la memòria, hi són presents referències semiòtiques que apareixeran, en la seva dimensió més instrumental, mig segle després. Termes com diversitat, conservació de zones i sòls agrícoles, defensa de parcs i reserves forestals i protecció del paisatge, s'utilitzen per explicar els elements que regeixen les intencions generals d'aquest pla, alhora que se sobreposen a altres, menys encertades (aquelles relacionades amb l'edificabilitat), que expliciten també l'entorn polític i social sobre el qual es projecta.

El sector de frontera entre el Poble Sec i Montjuïc queda inclòs a l'àmbit zonal de parcs urbans, on s'hi inclou tot l'àmbit de la muntanya. L'escala de les determinacions duu el pla a considerar el límit del sector residencial, just a la línia que marca el passeig de l'Exposició amb el carrer de Lleida. A més a més, el document també considera dins l'àmbit zonal de parcs urbans la resta de petits parcs que es troben dins la trama urbana, amb l'excepció de l'àmbit de la muntanya del Tibidabo, el qual queda inclòs a la determinació zonal de bosc.

Pel que fa a l'escala de formalització de detall de la ciutat, del que avui entendríem com a projecte urbà, és un pla que tracta el sector oriental des de la plaça de les Glòries fins al Besòs. Més concretament, el pla se centra en el triangle que limiten les avingudes Diagonal i Meridiana i que té el seu eix central a la Gran Via, on arriba a desenvolupar un estudi volumètric precís amb una modelització tridimensional, propera a la ciutat racionalista del moviment modern.

De dalt a baix i d'esquerra a dreta

>Jardins de Walter Benjamin o Porta de Montjuïc (D.Navas/ N.Solè/ I.Jansana. Arquitectes) /

>Parc de les Tres Xemeneies segons il·lustració del PEPSM Biblioteca J.Boix/Parc de les Tres Xemeneies/

>Mural de les Olles de F. Amat.

5.6.– Referències al Pla General Metropolità 1976. Espais públics i noves vies de mobilitat

L'estructura metropolitana que havia avançat el Pla comarcal de 1953 és una realitat manifesta a mitjans de la dècada de 1970. El Pla General Metropolità de 1976 dóna forma coherent a aquesta dimensió. D'aquesta manera, estructura els sistemes generals, molt especialment el viari, elaborant un pla detallat de l'estructura del sòl i establint la delimitació del complex trencaclosques de les qualificacions urbanes. Per una banda, aquest pla pretén ser el fre a una urbanització desbocada en aquest període de fort creixement i, per l'altra, l'element que delimiti el conjunt de sòl lliure i equipaments en previsió d'un desenvolupament controlat en el temps.

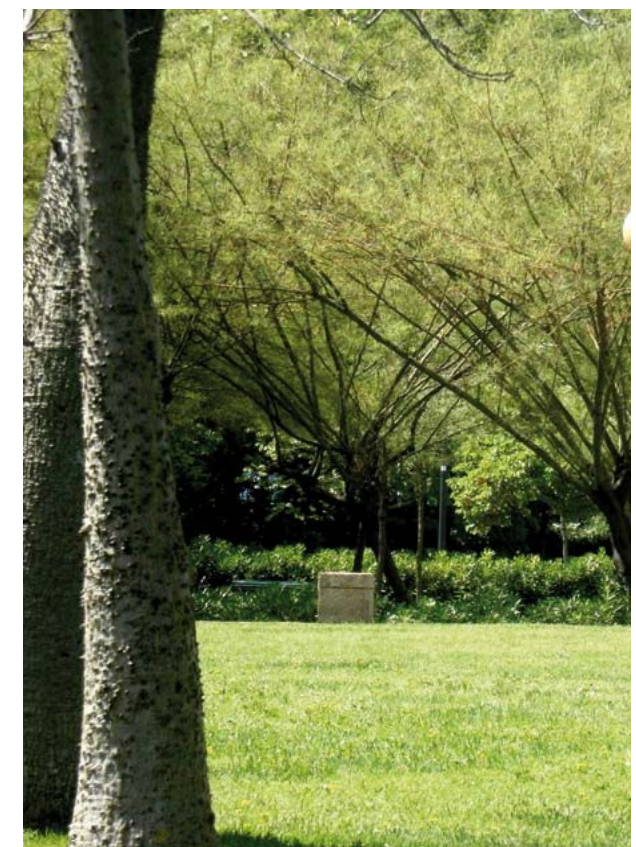
A l'àmbit del Poble Sec en el seu límit amb Montjuïc, hi determina la configuració i el traçat de les vies del sistema general metropolità. Proposa l'ampliació del passeig de l'Exposició pel costat de muntanya. A més a més, el document planteja la inclusió com a "7a" d'alguns equipaments existents, com

és el cas del camp de futbol La Satalia de la UE Poble Sec, juntament amb altres sòls adjacents, en els quals se situarà en un futur l'escola Carles I. Addicionalment, el Pla General Metropolità manté la concepció marcada per l'anterior Pla comarcal de 1953 i deixa tot aquest sector inclòs a la qualificació zonal de "17-6" o, el que és el mateix, proposa la transformació d'aquest sòl en parc urbà.

Pel que fa al sistema viari, el document dibuixa un nou viari de caràcter general que travessa l'àmbit en la mateixa direcció que el passeig de l'Exposició, però sobre una cota intermèdia entre aquest i el passeig de Miramar.

De fet, el pla representa la culminació del viari bàsic de Montjuïc, a través d'una nova via que busca una continuïtat de traçat al sistema general, entre el passeig de Montjuïc, el de Santa Madrona i el passeig de les Cascades donada la gran dificultat de fer-ho sobre els teixits consolidats.

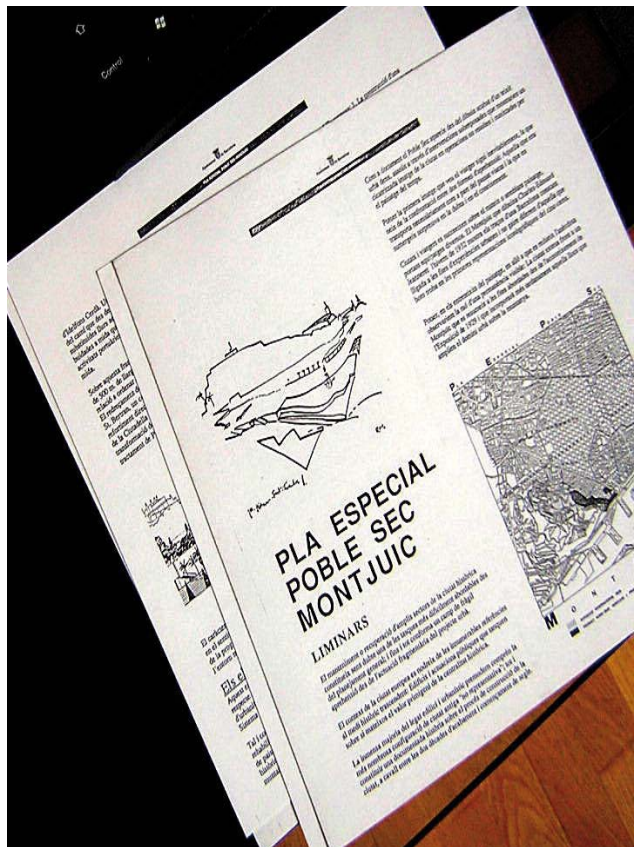
El traçat d'aquesta via a l'àmbit del la Satalia es dibuixa passant entre l'actual piscina olímpica de salts i una de les arestes

*A dalt, esquerra
>Desenvolupament del PEPSM, U.A.
14 . Habitatges de remat de la façana
urbana del Mercat de les Flors
(Artigues & Sanabria. Arquitectes) .*

*A baix, dreta
>Jardins entre les Drassanes i
Montjuïc. Ajuntament de Barcelona,
1980 i 1992.
>Passeig de Josep Carner entre les
Drassanes i Montjuïc. (I. Jansana, D.
Navas i N. Solé. Arquitectes).*

*A baix, esquerra
>L'alcalde Pascual Maragall i Daniel
Navas passejant pels límits de Montjuïc
(Hortes de Sant Bertrán). Foto Arxiu
Municipal.*

D'esquerra a dreta i de dalt a baix

>Diferents àmbits desenvolupats segons les determinacions del PEPSM/ Passeig de Josep Carner/ Jardins del Mirador del Poble Sec (escales d'aigua)/ Estany del mateix jardí del Mirador del Poble Sec/ Jardí de les Tres Xemeneies.

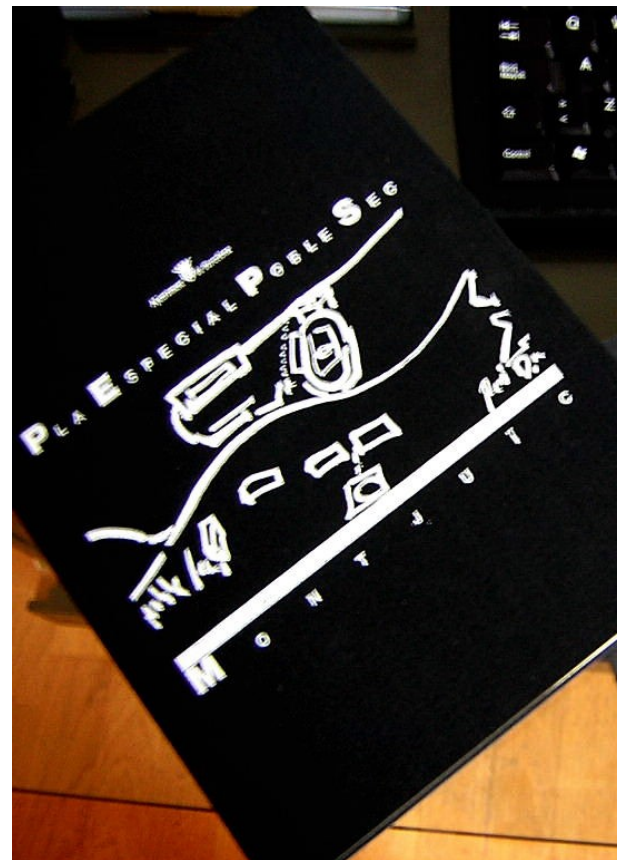
A dalt, esquerra

> Imatge del document del PEPSM/
(Neus Solé i Daniel Navas
Arquitectes).

A dalt, dreta

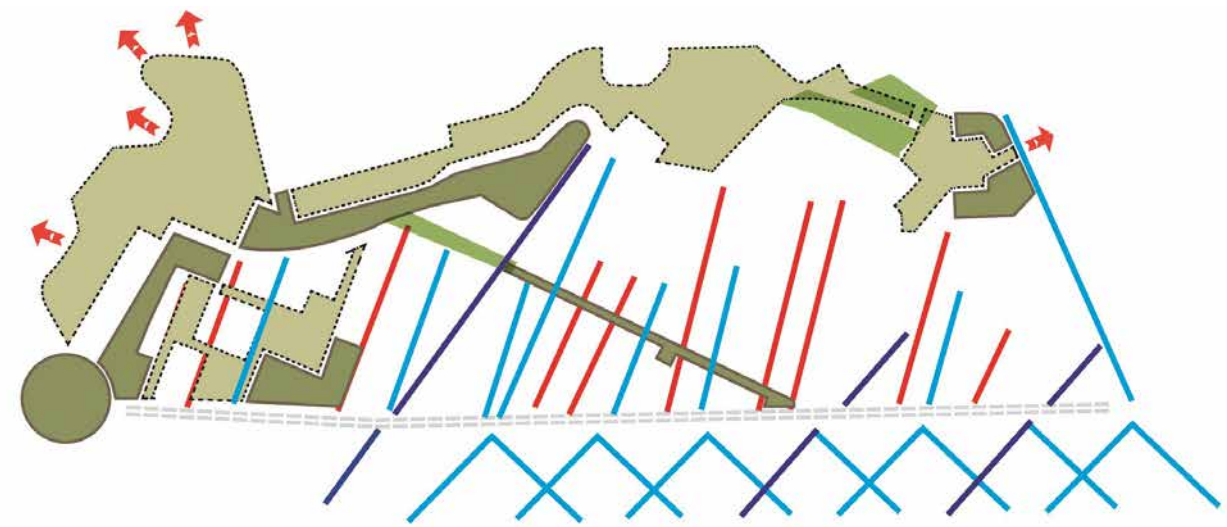
> Nivell de desenvolupament
directrius del PEPSM al 2018 (verd
fosc) / (Neus Solé i Daniel Navas
Arquitectes).

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

interiors del camp de futbol La Satalia de la UE Poble Sec, per després continuar entre la part posterior de les edificacions del carrer de Julià i l'Escola de Bosc. A partir del carrer de Cariteo, la via es dibuixa soterrada. Continua així per sota de l'avinguda de les Cascades i surt a la superfície a l'altre costat de l'eix monumental de l'Exposició. El traçat en continuïtat en planta presenta alguna dificultat donada la complexa topografia per la qual passa. El traçat subterrani s'inicia a la part superior de l'antic front de pedrera, cosa que indica que si s'hagués portat a terme l'arrencada d'aquest túnel, aquesta s'hagués produït en un punt pròxim a la trobada amb el funicular de Montjuïc.

El pla es dibuixa sobre una cartografia que recull amb fidelitat la situació existent. En aquest cas, encara s'hi pot veure la presència d'agrupacions d'infrahabitatge autoconstruït, que ocupen la resta de l'espai intersticial disponible. Aquestes van des del final dels carrers del Roser, de Salvà i del Poeta Cabanyes, s'enfilen entre la trinxera

> El PEPSM / (Neus Solé i Daniel Navas Arquitectes) va desenvolupar les intervencions que incidien en la millora d'aquells elements de l'espai públic, optimitzant la transició i buscant una millor integració de l'espai públic i el verd. L'avinguda del Paral·lel i el Passeig de l'Exposició incideixen des de diferent escala en la transformació i connectivitat d'aquests espais.

Al gràfic poden apreciar-se amb diferent color les poques continuïtats de traçat que es produeixen amb la trama viària de l'Eixample (blau fosc), la connectivitat possible (blau clar), i el trencament geomètric de la majoria dels carrers ascendents (vermell) que subratllen el Paral·lel com a frontera. També es manifesta el paper preponderant de les continuïtats de l'espai verd que s'allarguen sobre la trama, especialment amb la zona de les Hortes de Sant Bertran i el Front Marítim aproximant la continuïtat de l'espai públic entre les Rambles, Drassanes i Montjuïc. (Elaboració pròpia).

que origina la traça del funicular i el mur posterior del camp de futbol i arriben fins al cim del passeig de Miramar, entre l'Escola de Bosc i la piscina de Montjuïc.

El pla es dibuixa, en aquest context, sobre una base ambiental altament deteriorada, sobre fragments d'autoconstrucció i traces inconcluses en un minse estat de conservació.

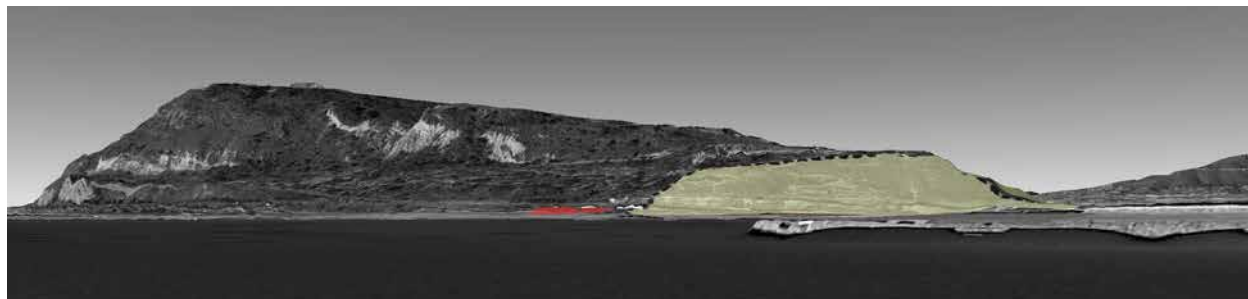
5.7.- Referiments al Pla Especial Poble Sec Montjuïc 1990. Parc a Montjuïc i reciclatge del teixit

El Pla especial de 1990 planteja una doble finalitat: la d'un pla de millora urbana que fixa les condicions bàsiques de l'espai públic de proximitat i restaura connectivitats encara no completades; i d'altra, la d'un projecte urbà de gran escala que formalitza, a l'escala de ciutat, la proposta de desenvolupament i finalització del teixit urbà per al vessant nord de la muntanya de Montjuïc pendent d'urbanització, des de les escales de J.C.N.

Forestier, sobre Miramar, fins als jardins del Teatre Grec.

El projecte estableix, per tant, una continuïtat ideològica amb les propostes d'urbanització de la muntanya anteriors a l'aparició dels plans genèrics i, en conseqüència, es relaciona amb els projectes anteriors de ciutat realitzats sobre aquest sector. La diferència amb aquells, descrits en apartats anteriors, es troba en l'escala i en els objectius morfològics (Jaussely i Amargós) en relació a la idea de ciutat jardí enfront de la de parc urbà, i en la idea de model general enfront de la de projecte d'interstici i completació. D'aquesta manera, les intervencions del Pla Especial es remeten a l'espai entre dos límits: el límit de la ciutat existent i el del parc consolidat.

L'objectiu principal fou el d'establir un parc lineal sobre aquests vessants i ressaltos de muntanya, encara per urbanitzar, el qual repengués el discurs generalitzat de l'enjardinament de la muntanya de Montjuïc i l'aproximés, des d'aquest concepte de parc i,

per tant, des del sistema general d'espais lliures, com a transició urbana principal a la compacta trama del Poble Sec.

El pla va modificar i va fixar l'últim tram d'obertura del passeig de l'Exposició i va plantejar la reconsideració i la dimensió d'algun dels equipaments que es trobaven inserits en la muntanya, com eren el camp de futbol La Satalia de la UE Poble Sec o els accessos a la piscina de salts des de la façana que dona a la ciutat. El projecte va plantejar una doble continuïtat longitudinal a través de recorreguts i itineraris per als vianants, que unien els diferents espais enjardinats i els recorreguts ascendents que seguien alguns dels antics traçats dels camins històrics, per potenciar l'oportunitat de connectar millor la ciutat i el parc.

Així mateix es proposaren altres unitats d'intervenció referides a la necessitat de millorar les condicions de trobada entre la trama històrica consolidada i l'arquitectura de l'Exposició de 1929 (carrer de la Puríssima - antic camí de Santa Madrona; Palau

d'Agricultura - Mercat de les Flors) i es definiren també altres unitats estratègiques de frontera amb relació a les noves infraestructures de la ciutat en el seu front marítim. Es van redefinir les continuïtats dels jardins de la Porta de Montjuïc (avui, jardins de Walter Benjamin) que s'inicien al costat de les antigues muralles de les Drassanes, amb l'accés al parc lineal de Miramar/Font-Trobada (avui, Mirador del Poble Sec/Parc de la Primavera). Paral·lelament, el pla va plantejar altres operacions concentrades en la consecució d'equipaments o zones verdes sobre eixos viaris relacionats amb la resta de teixits de la ciutat com, per exemple, el parc de les Tres Xemeneies al Paral·lel o els espais resultants que coincideixen amb la trama de l'Eixample Cerdà, resolts per mitjà de petites illes de vianants.

El Pla de 1990 va suposar la recuperació dels espais públics susceptibles de ser integrats a la trama. També va representar una posta en valor de les condicions d'urbanització de l'espai públic, així com la

fixació de recorreguts vianants, el redisseny de la via pública amb la inclusió d'arboredes i el redisseny de l'espai públic a fi d'incloure-hi a més de l'arbrat i el mobiliari l'equipatge urbà.

A més a més, el document va implicar la delimitació d'unitats d'intervenció que van fixar les obertures d'aquelles vies que encara no havien aconseguit restaurar la unitat entre les trames de l'eixample central del Poble Sec i les restes de la trama d'Amargós per a la França.

A la zona de major avanç de l'edificació sobre la muntanya, el pla, en la seva fase prèvia, va proposar de dotar de certa edificabilitat la part baixa en contacte amb el passeig de l'Exposició, per realitzar la població afectada per operacions d'obertura viària o de transformació de sòl, dins del propi àmbit de pla. No obstant això, finalment aquestes propostes no hi van quedar recollides, probablement a causa de la complexa situació de la transformació enfront dels mecanismes utilitzats encara en aquell període en que s'aprova el Pla Especial.

El pla va proposar, al sector de la Satalia, l'eliminació de la via intermèdia en talús i túnel, descrita més pormenoritzadament a l'apartat que fa referència al Pla General Metropolità. A més a més, planteja resoldre el lliurament d'una planimetria difícil sobre un angle de 90 graus entre els passeigs de l'Exposició i de Miramar, a través d'una via parc que es desenvoluparia sobre un espai intermedi entre la piscina de salts i l'escola Carles I.

D'aquesta manera, es fixaria la continuïtat amb el passeig de l'Exposició, just sobrepassat l'antic camí de València, articulant a través d'aquesta via parc; les noves façanes de la piscina, l'escola i la instal·lació esportiva, com a elements integrats dins un mateix paisatge.

A dalt, esquerra

>Espais principals de transició desenvolupats sobre el teixit urbà del Poble Sec entre la ciutat històrica i Montjuïc. (Elaboració pròpia)

6> Transicions urbanes. Cap a una nova estratègia de transformació; límits, transicions i intensitats

L'etapa de les alternatives a l'EC, produeix teixits urbans de dificultada adaptabilitat a les futures normes urbanístiques de garantiment d'una certa habitabilitat urbana. La mansana deformada fins a límits d'estretor i allargament segons eixos viaris d'ascensió a Montjuïc en el cas del PS, posa en crisi el valor del suport com a estructurador dels requeriments de la ciutat en matèria d'espais lliures, infraestructures i equipaments.

Els diferents atractors en el temps, variats per a la mateixa ciutat i coincidents amb els espais d'intensitat, fricció i cruïlla que se'n deriven, han acabat per configurar una lectura des de la fragmentació i la frontera. Refer connectivitats i continuïtats espacials a partir d'esdeveniments i relacions entretallades però rellevants en el seu conjunt per a la projecció de futur de la pròpia ciutat

en llurs diferents escales de coneixement, es possible des d'una visió interrelacionada de la mateixa ciutat.

Sorgeixen espais amb projecció específicament vinculada als propis teixits i a llurs qualitats paisatgístiques i alhora capaços de projectar-se com a vincles de futur sobre un territori més ampli.

D'aquests espais del des-encontre i la fractura urbana, la tesi en proposa una nova definició dirigida a llur transformació en àmbits de relació i construcció de nous vincles.

Es formula una anàlisi d'aquests àmbits dirigida en base a tres conjunts de paràmetres de recerca: a) fragment i reconeixement, b) contingut i capacitats i c) connexions i vincles.

6.1.- Vessant Miramar Font-Trobada

Sota els jardins i passeig de Miramar el vessant nord-est de Montjuïc disposa d'un espai intermedi entre els antics fronts de pedrera Font-Trobada i Satalia-Espanya i el teixit compacte del PS, un espai, que no ha

estat abordat conjuntament des que es redactà el PEPSM, i que és capaç d'acomodar sobre una cota intermitja aquesta funció de trànsit entre la ciutat i la naturalesa verda de Montjuïc alhora que vehicular la continuïtat longitudinal de la muntanya.

La presència de fragments de projectes inacabats com les escales en asimetria de J.C.N. Forestier de 1929, la traça del funicular, l'antiga carretera de pujada al castell, el desviament de l'Avda de Miramar amb el Camí de la Font Trobada, la façana posterior de la Piscina de Salts així com algunes esplanades naturals d'estada en relació a fonts i enjardinaments parcials; ofereixen les peces d'un trencaclosques que caldria reformular per a garantir continuïtats i recrear aquests diferents entorns des d'un projecte de paisatge que incorpori tots aquests continguts i desenvolupi aquesta façana única de Montjuïc a la ciutat.

El vincle des d'aquesta cota intermitja de vessant amb Drassanes i Moll de La Fusta pot materialitzar-se adequadament a través del passeig de Montjuïc i Josep Carner esdevenint aquest límit, peça imprescindible alhora de visualitzar una nova accessibilitat des de la ciutat històrica capaç de recrear aquesta alternativa des del punt de vista del paisatge.

6.2.- Façana marítima del casc antic

L'àmbit entre el parc de la Ciutadella i el de Montjuïc, representa un ampli espai de connectivitats sobre la ciutat històrica en tots els aspectes que se'n deriven de la pròpia posició de llurs principals esdeveniments urbans. Representa tancar un cercle de vincles i relacions històriques amb projecció de futur al voltant d'aquests pulmons verds de dos grans parcs històrics de la ciutat, però també als diferents paisatges del port.

Els lligams i enllaços a través d'aquests diferents esdeveniments urbans haurien de representar i garantir una lectura en continuïtat des del Passeig de Mar, Moll de La Fusta, Colom, Drassanes, Josep Carner, Exposició... etc.. Elements d'arranjament urbà i vegetal, paisatges d'arbredes en grups, alineament i filera sobre els carrers d'aquesta façana ara dispersa amb la finalitat d'aportar -ne la continuïtat i direcció cap a Montjuïc de la que ara es troba mancada

A baix,

> Imatge del projecte d'ordenació de l'entorn de la trobada de l'avinguda del Paral·lel amb el Front Marítim, Extensió de les continuïtats possibles a 2018 sobre la irregularitat de la trama.

Aprofitament de les arquitectures monumentals existents per reforçar un itinerari museístic estratègic (Neus Solé i Daniel Navas Arquitectes). Elaboració pròpia.

com a fet urbà més rellevant que cohesiona i es capaç de contribuir a fer visibles els altres.

6.3.- Façana marítima de Montjuïc

El trànsit entre la ciutat històrica i llurs relacions de continuïtat urbana a través de la futura transformació del port i el seu rescat per a l'activitat ciutadana, són projeccions de futur sobre un dels espais millor connectats i amb més capacitats de transformacions de la ciutat.

L'experiència anterior amb els espais urbans al voltant de la Barceloneta, el Moll de la Fusta i el recent Moll 18 o de Barcelona amb la magnífica escultura de Les Ones d'Andreu Alfaro i els acurats fanals del mateix moll obra de l'arquitecta Olga Tarrasó, així com el més incipient espai al voltant del Port Vell, contribueixen a aportar els elements de continuïtat i dinamització que aquests àmbits han anat desenvolupant.

La separació de trànsits de pas i de connexió sobre aquests bulevards apareix com una de les premisses per a desenvolupar les xarxes de comunicació que tenen cabuda en aquest espai. I a partir de les quals desenvolupar la resta d'espais d'adherència i acomodació paisatgística per a un dels indrets més emblemàtics i de reconeixement col·lectiu de la ciutat.

La incorporació d'activitats variades inclosa la residència no hauria de descartar-se d'entre els paràmetres bàsics sobre la capacitat de revitalitzar aquest futur àmbit de renovació ciutadana.

6.4.- La Satalia i Montjuïc

L'EI29 deixa una ampli espai en aquesta vessant de Montjuïc sense assignació de projecte i sense urbanitzar²⁹. El límit vora el Teatre Grec representa el final i extrem de fins on varen arribar les obres d'urbanització de la muntanya.

Pel que fa al Passeig de l'Exposició tot i està projectat des del 1909 no conclou llur urbanització fins l'any 1994, de manera que el creixement en aquesta vessant del PS segueix efectuant-se sobre pautes inercials, es a dir ; des de la continuïtat "ad infinites" dels carrers existents.

El creixement doncs sota pautes d'habitatge segons variades tipologies defineix una

àmbit de contradiccions entre el destí previst pel planejament i el creixement real sobre la muntanya.

Es tractaria d'acomodar les edificacions particulars des de la condició d'excepció i caràcter minoritari al costat d'una reformulació dels àmbits d'allò públic; àmbits relacionats amb els equipaments i parcs estructurats des de les presències que en tot cas contribuïssin a reforçar-ne aquesta condició principal.

6.5.- Mercat de Les Flors i Montjuïc

Es tracta d'una peça de ciutat on les interferències es fan més paleses entre el teixit edificat del PS i els grans equipaments incorporats sobre la rehabilitació de diferents palaus construïts per a l'EI29. Representa en primer lloc un espai de límit i d'enllaç entre el passeig de l'Exposició i el de Sta Madrona

sota els jardins històrics del Teatre Grec en condicions de continuïtat.

Traçats de camins històrics esgotant el pendent respecte l'orografia de Montjuïc han deixat sense resoldre continuïtats urbanes tant de l'espai públic a l'entorn dels equipaments com dels carrers que hi conflueixen. Es tractaria de considerar una renovació de l'habitatge obsolet en relació a aquests nous espais urbans integradors i ser capaços d'establir noves relacions entre equipaments i teixits urbans majoritàriament residencials com a característica a principal a assolir.

Establir vincles i maclatges entre aquests diferents tipus d'àmbits, dins el marc de l'equipament del complex de les arts escèniques contribuiria positivament a enllaçar a través dels espais lliures i enjardinats els diferents teixits connectius ara separadors.

²⁹Veure en relació a La Satalia els estudis urbanístics: "Estudi de les condicions d'habitatge i possibilitats de transformació de La Satalia" Desenvolupament del PEPSM. Navas&Solé/arquitectes. Ajuntament de Barcelona 1990. "Estudi del procés urbanitzador del conjunt urbà de La Satalia dins l'àmbit de la muntanya de Montjuïc". Navas&Solé/arquitectes. Ajuntament de Barcelona 2007. "Estudi arqueomorfològic del barri de La Satalia en el context de la muntanya de Montjuïc: Aproximació històricogeogràfica i dinàmica territorial" Autor Josep Maria Palet. Ajuntament de Barcelona 2007

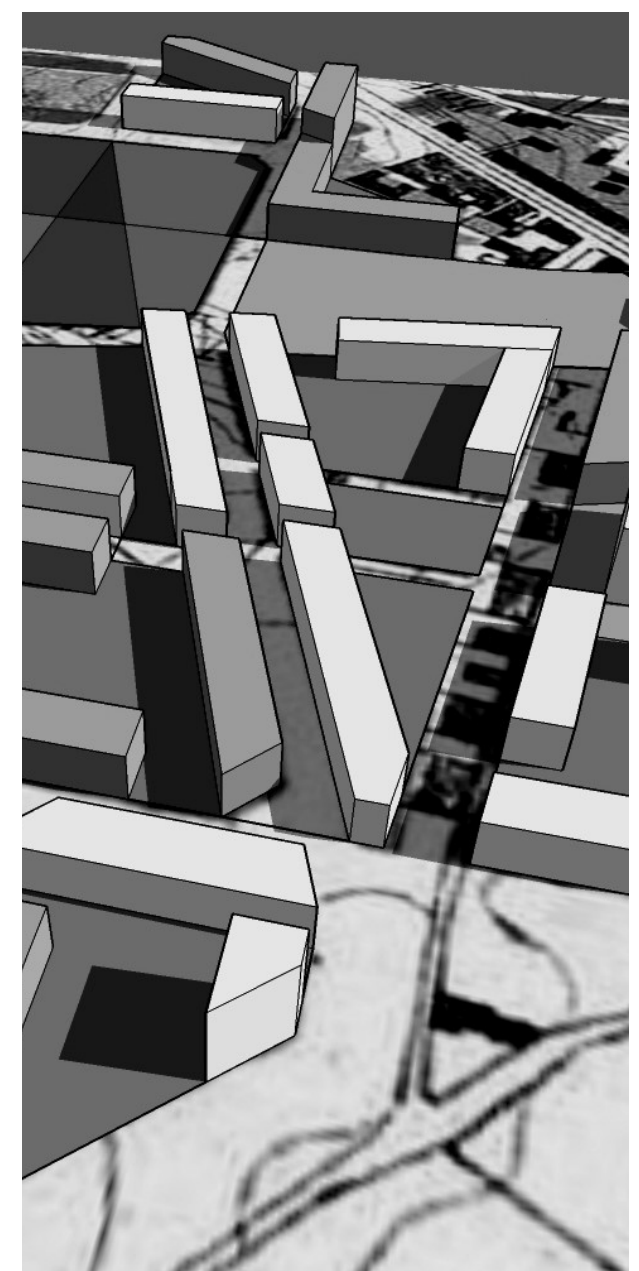
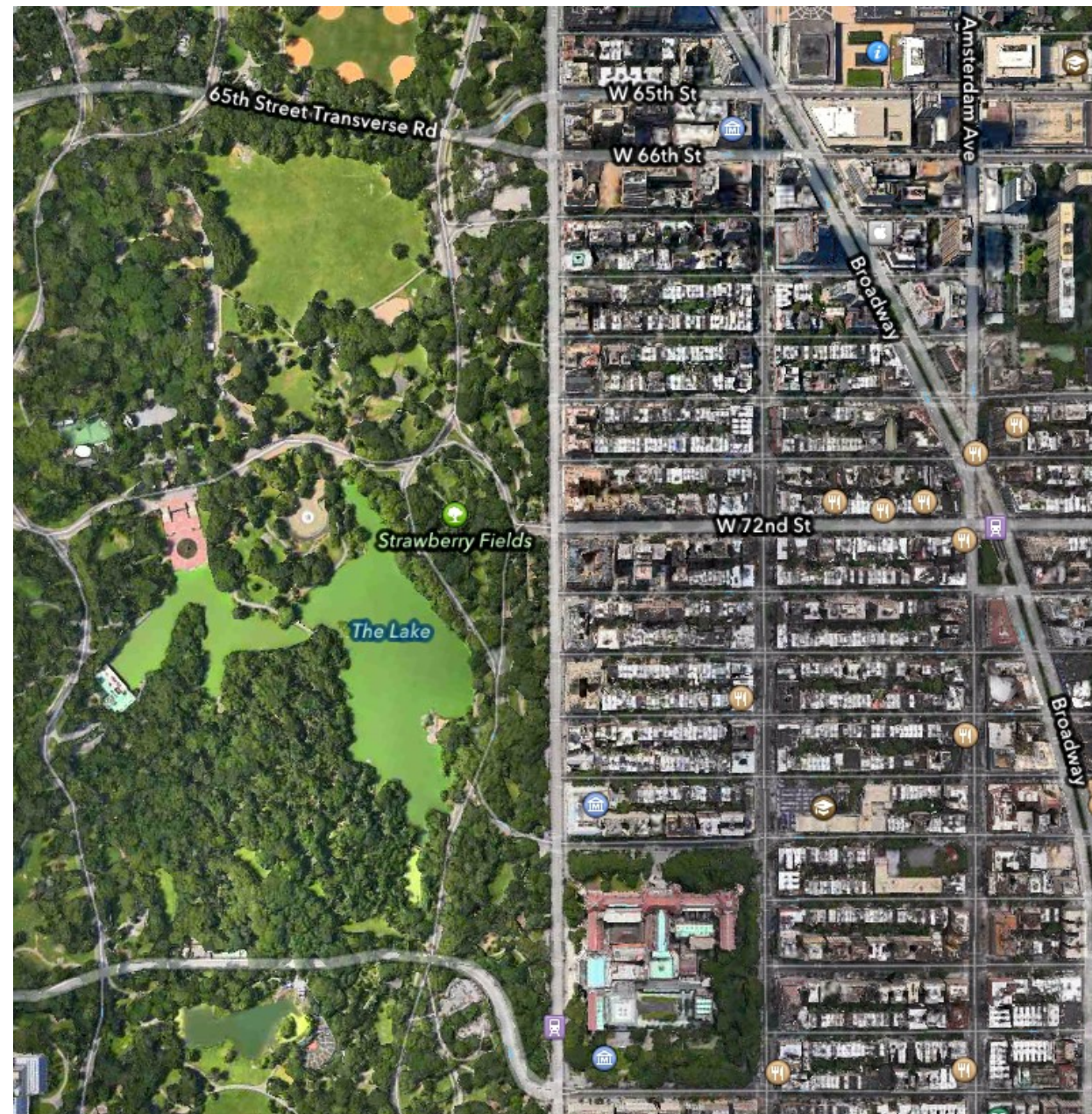
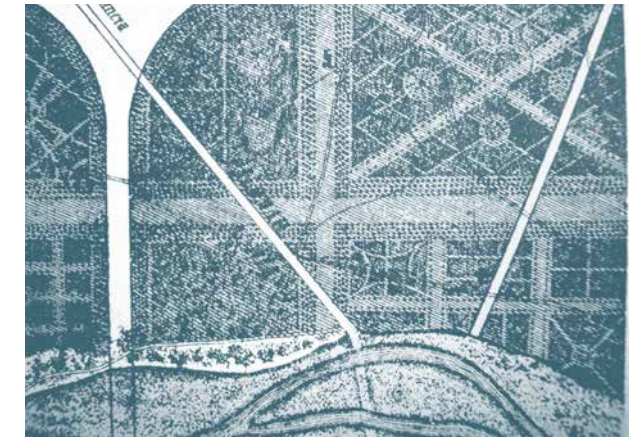

A baix,

>Imatge del projecte d'ordenació de l'entorn de la trobada de l'avinguda del Paral·lel amb el Front Marítim, Extensió de les continuïtats possibles a 2018 de l'estructura del verd. (Neus Solé i Daniel Navas Arquitectes). Elaboració pròpia.

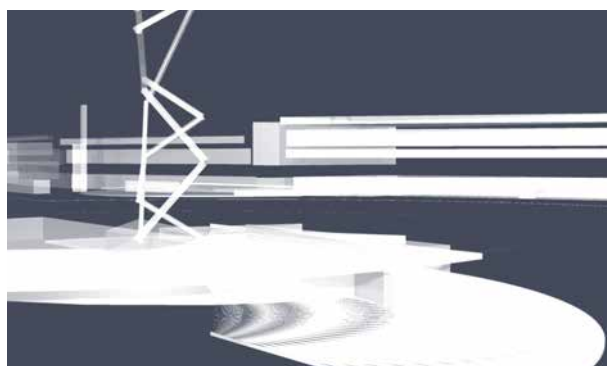

TÍTOL 5: CONCLUSIONS, RESSONÀNCIES PROJECTUALS I NOVES ESTRATÈGIES DE TRANSICIÓ

"A finales de los 70 Rosalind Krauss advertía de la incipiente disolución de las fronteras entre la escultura, la arquitectura y el paisaje..... A principios de los 80, cuando los arquitectos lograron desprenderse finalmente de sus viejas veleidades fetichistas, la forma empezó a servir más bien para tratar el perfil de las ideas, y no de los objetos. "

- "Composición. La palabra en la actualidad"
Maurici Pla.

A dalt, esquerra

>Projecte d'urbanització cruïlla Paral·lel/ Moll de Barcelona/ Pg. de Josep Carner de Daniel Navas i Neus Solé 1992. Recull els passeigs al voltant del nus viari i marca els trencalls i fragments entorn a Montjuïc.

Pàgina anterior a dalt, esquerra
> NYC dècada dels 80 . Entorn Times Square, l'enderrocament del Teatre Helen Hayes antic Fulton va omplir de manifestants els carrers en una protesta que no es recordava des de la demolició de la Penn station al 1963.

Pàgina anterior a dalt, centre
> Neus Solé, NYC dècada dels 80.

Pàgina anterior a dalt, dreta
> Dibuix d'Idelfons Cerdà Parc de Llevant, "Gran Bosque" dècada dels 50 del "ottocento".

Pàgina anterior a baix Esquerra
> NYC maclatge del Central Park de Frederick Law Olmsted y Calvert Vaux 1857, amb la trama del Plà dels Comisionats de 1811, en el límit amb Central Park West (8ª Avinguda)

Pàgina anterior a baix dreta
> Idelfons Cerdà. Transicions de la trama entorn a l'actual Parc Joan Miró 1859

1> Infiltracions, encreuaments i noves geometries en l'espai públic

Com a ressonàncies d'un temps anterior, les seqüències de construcció dels sectors del Camp de l'Arpa (CA) i el Poble sec (PS), representen evidències discordants amb el model de ciutat moderna que s'inicia a Barcelona amb l'aprovació l'any 1859 del projecte de reforma i eixample, autoritzat segons Reial Ordre de 7 de Juny de 1859 i estesa la supeditació de les llicències urbanes del citat projecte, als municipis colindants de "Sants, Les Corts, Sarrià, San Gervasi, Gràcia, San Andreu de Palomar, San Martí de Provençals i San Adrià del Besòs" amb el Reial decret d'1 de juny de 1860³⁰.

L'estudi pormenoritzat de l'evolució de cadascun dels àmbits descriu en detall com els arguments per a la continuïtat d'un nucli anterior (CA), o l'aparent contradicció entre diferents òrgans administratius -locals, generals i militars- (PS) haurien conduït, en ambdós casos,

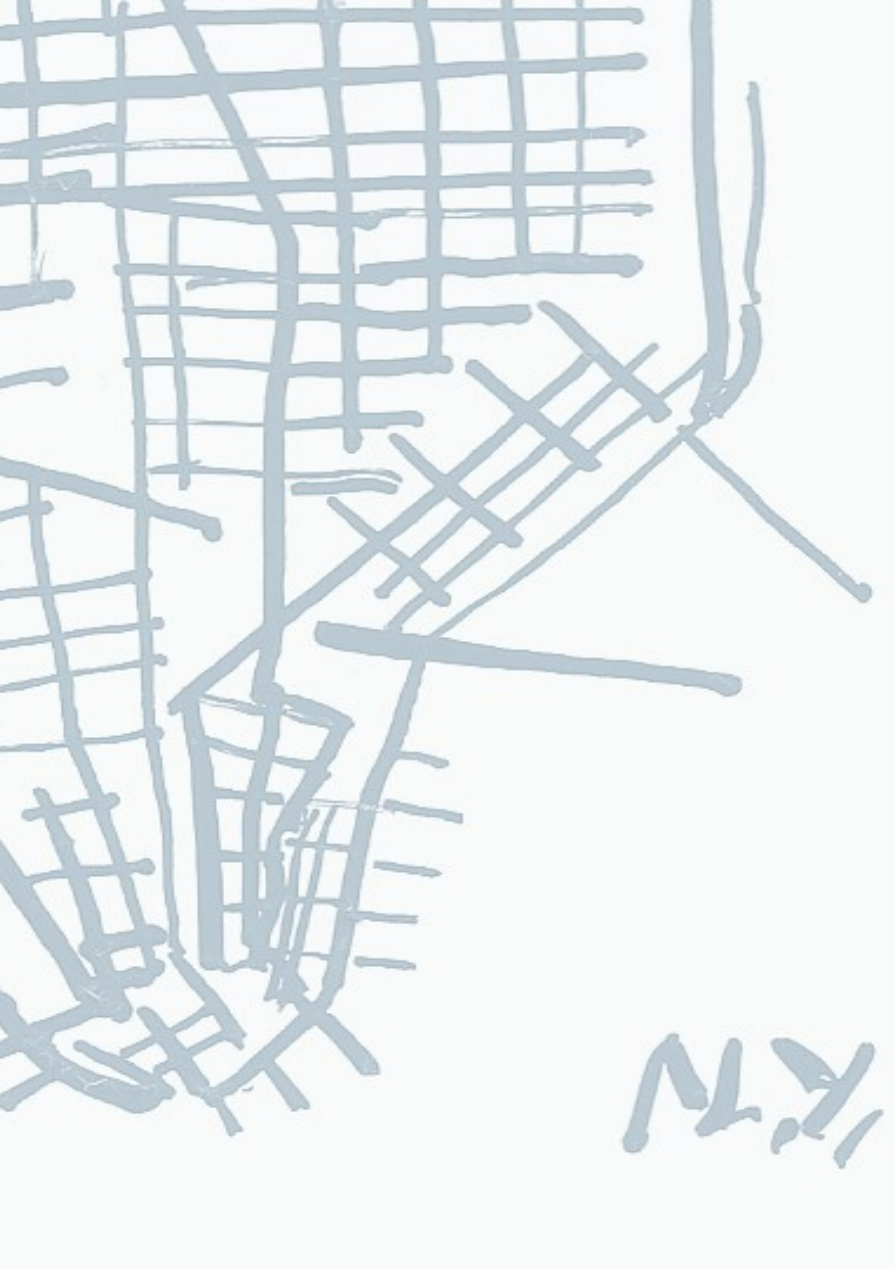
al desenvolupament de trames urbanes o "teixits amb carrers" disconformes amb el projecte de la nova ciutat.

Aquesta situació que porta a la pràctica, a la construcció paral·lela de realitats manifesta l'aparició de línies de col·lisió i desformalitzades fronteres interiors en l'àmbit d'una Barcelona que incorpora per primer cop el territori extra municipal. El treball ha permès il·luminar millor els processos que han cobert aquestes primeres fractures del model urbanístic disciplinar, des de "l'arrossegadora força dels fets consumats" davant els esdeveniments reglats de l'urbanisme d'aquesta segona meitat del vuit-cents.

La tesi subratlla també, des de l'estudi d'altres malles, el context evolutiu que han tingut en la tradició recent els sistemes en quadrícula, els quals han passat de ser arguments estables, on es feia possible assegurar la regularitat i igualtat urbanes, *-front la distorsió-* fins a incorporar renovats referents geomètrics d'ordre relacional i discursiu vinculats tant amb l'increment de les diferents mobilitats com amb una nova hibridació tipològica de l'edificació.

En aquest sentit la tesi detalla les fractures que dibuixen Barcelona i Nova York - sobre el Projecte de 1859 i sobre

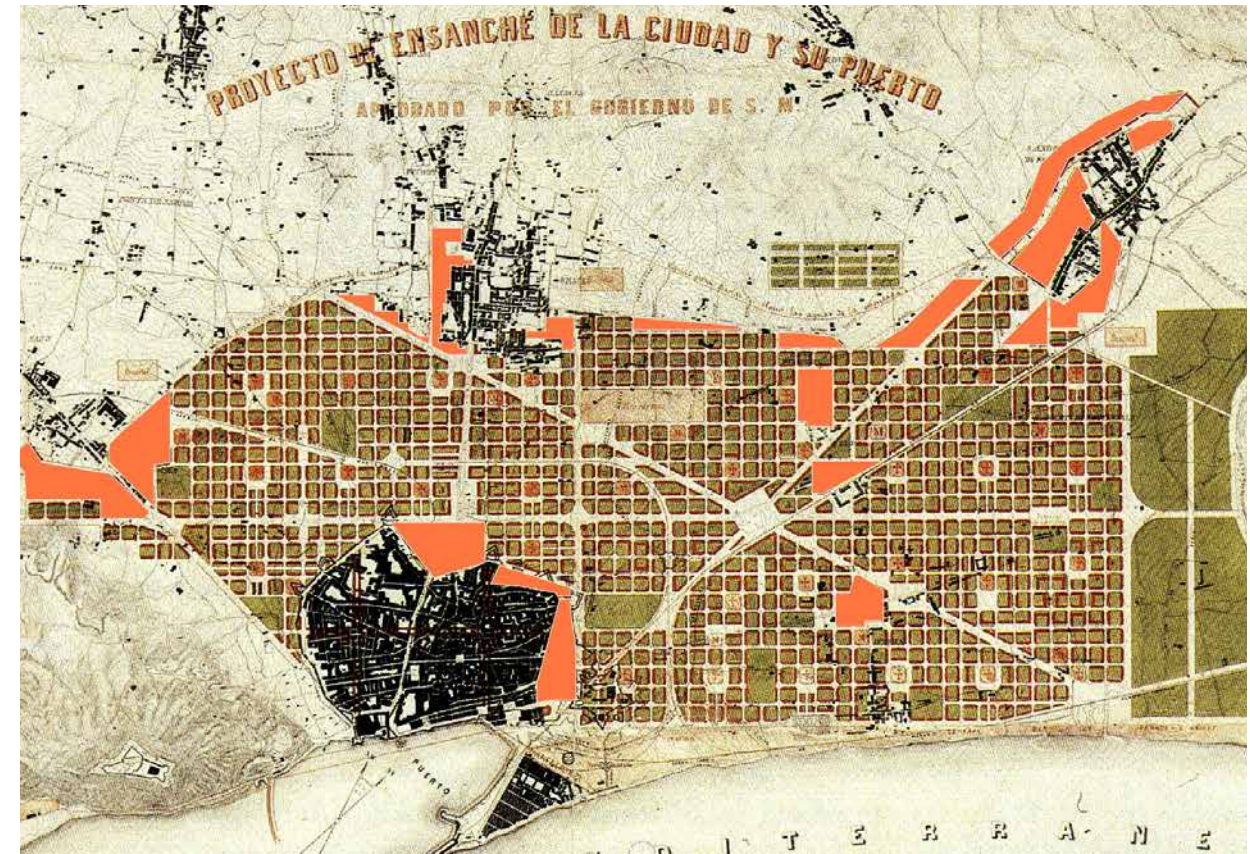

“ Les fractures derivades dels diferents processos de construcció de la ciutat dibuixen espais de fricció, avancen hipòtesis, com en el cas dels nuclis estudiats en detall, proposant línies d'intervenció entorn la irregularitat com a component dinàmic i actiu del projecte contemporani.”

A dalt, dreta,

>Àmbits de fricció, adaptabilitat i límits entre el Projecte Cerdà de 1859, Ciutat Vella i els nuclis sense anexionar existents .

el Pla dels Comissionats de 1811- davant realitats sobreposades³¹, valorant aquelles propostes de ciutat que incideixen en els espais de fricció a fi d'avançar hipòtesis, i en el cas dels nuclis estudiats, establir relacions conclusives entre la ciutat del fragment i la transformació a través d'ella del projecte urbà en la ciutat del XXI³² (Fòrums I al V COAC). Fent-se palès com la ciutat del futur obté un millor dibuix des de l'articulació de la irregularitat com a component dinàmic i actiu del projecte contemporani.

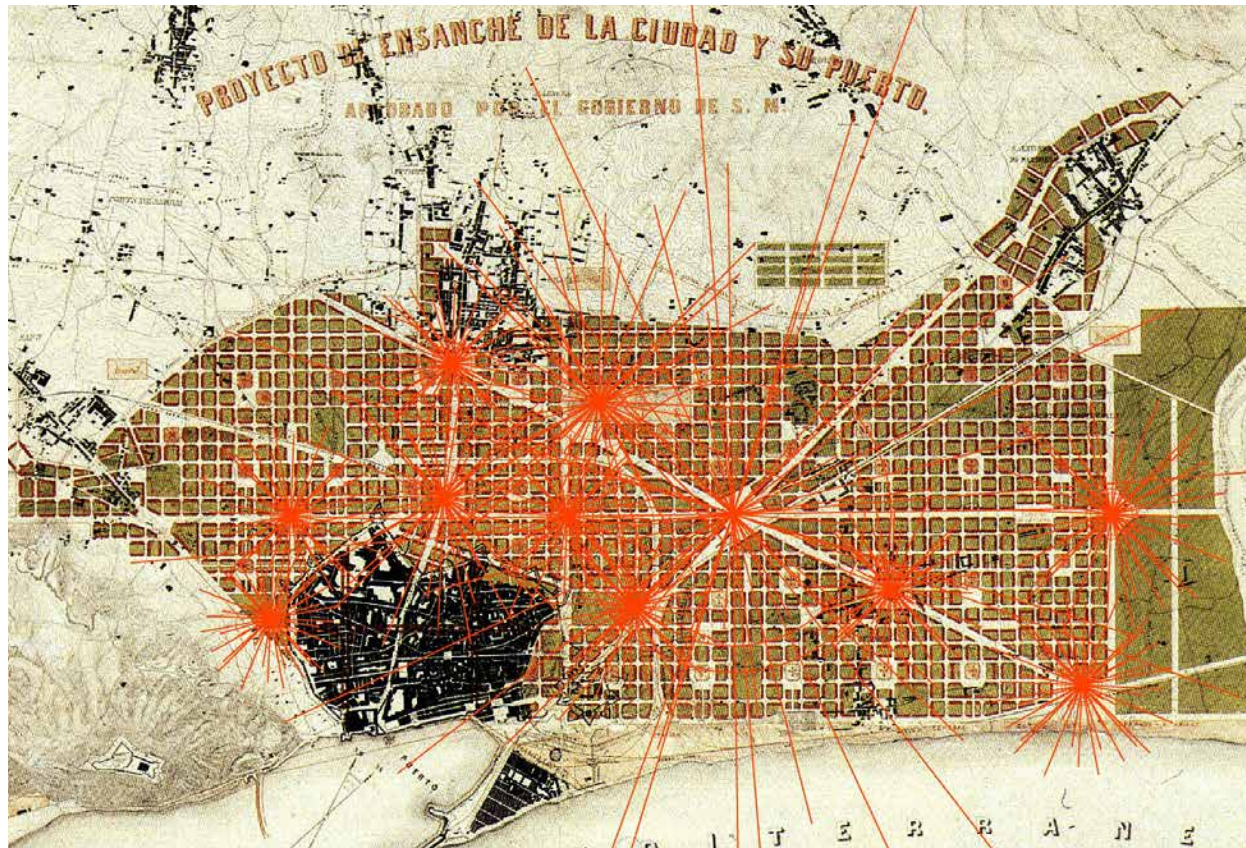
A la ciutat de Nova York, els grans contenidors arquitectònics contribueixen a la deconstrucció de la malla, i a la diferent evolució de la mansana configurant la imatge construïda de la

ciutat com a part d'un sistema tridimensional complex³³, integrador d'arquitectura i ciutat. És en el model que projecta Cerdà per a Barcelona, on aquesta dimensió complexa, incorpora millor les relacions estructurals sorgides d'una nova mobilitat, el dibuix específic de la irregularitat i les formes associades a les transicions urbanes.

Ambdues ciutats -Barcelona i Nova York- més enllà de la tradicional separació entre el suport viari i el sistema edificat, materialitzaran evolucions substancials en relació a la compacitat i connectivitats metropolitanes. I es posaran més de manifest, l'avançada radicalitat de Cerdà en proposar un sistema connectiu des de la forma i mobilitat urbanes³⁴

NY com a model del naixement del gran contenidor urbà, dispersió de la compacitat i explosió en alçada.-

El salt del segle XIX al XX serveix per convertir Nova York en el major laboratori d'experimentació de la ciutat moderna. La quadrícula d'aquesta ciutat esdevé el tauler on es posaran a prova els límits planimètrics del pla bidimensional front a l'arrossegador naixement de la ciutat vertical i a la capacitat adaptativa de la malla de suport. S'avança en la construcció d'un nou condensador, prototip que integrarà les dues escales, la urbana i l'arquitectònica en una sola: el gratacel. “La ciutat dins de la ciutat”. El “skyscraper” funcionarà com a element simbòlic de la ciutat moderna, i es convertirà en un dels paradigmes

A dalt, esquerra

> Grans atractors previstos en el Projecte Cerdà relacionats amb; les infraestructures de comunicació. I en relació també a les vies territorials del projecte i a la previsió en el mateix de grans equipaments i parcs.

30 Transcripció del "Real Decreto de 1 de junio de 1860":

"Atendiendo á las razones que me ha expuesto mi Ministro de Fomento, de acuerdo con el parecer del Consejo de Ministros, Vengo en decretar lo siguiente:

Artículo 1.º Todas las construcciones que se intenten en lo sucesivo en Barcelona y pueblos inmediatos de Sans, Las Corts, Sarriá, San Gervasio, Gracia, San Andrés de Palomar, San Martín de Provencals y San Adrián de Besós, dentro de la zona comprendida en el proyecto de reforma y ensanche de aquella capital, aprobado por Real orden de 7 de Junio último, se verificarán con sujeción á dicho proyecto, quedando desde luego los particulares facultados para edificar en sus respectivos terrenos con arreglo al mismo y á las prescripciones vigentes de policía urbana.

Art. 2.º El Gobernador de la provincia; oyendo previamente á los Ayuntamientos interesados en la reforma y ensanche, á la Diputación provincial y demás Corporaciones que estime conveniente, informará cuanto se le ofrezca sobre el pensamiento económico y ordenanzas de construcción presentados por el autor del proyecto; en la inteligencia de que por esta información no se coarta ni suspende la facultad de edificar, concedida á los particulares por el artículo anterior.

Art. 3.º La misma Autoridad cuidará de que el replanteo de las nuevas alineaciones, el relieve de las rasantes y las demás obras tengan lugar con estricta sujeción al referido proyecto.

Art. 4.º El Ministro de Fomento remitirá al de Hacienda una copia autorizada del plano aprobado para que se proceda al deslinde de los terrenos de las murallas y demás pertenecientes al Estado, con el objeto de que pueda disponerse desde luego de los que no se destinan á vía pública. Igual copia se remitirá á los Ministerios de la Guerra, Gobernación y Marina para los efectos que previene la Real orden de 9 de Diciembre de 1858 y demás que convengan.

Art. 5.º En el presupuesto del Estado se consignará la cantidad necesaria para la adquisición y publicación del proyecto aprobado que servirá de estudio para construcciones análogas.

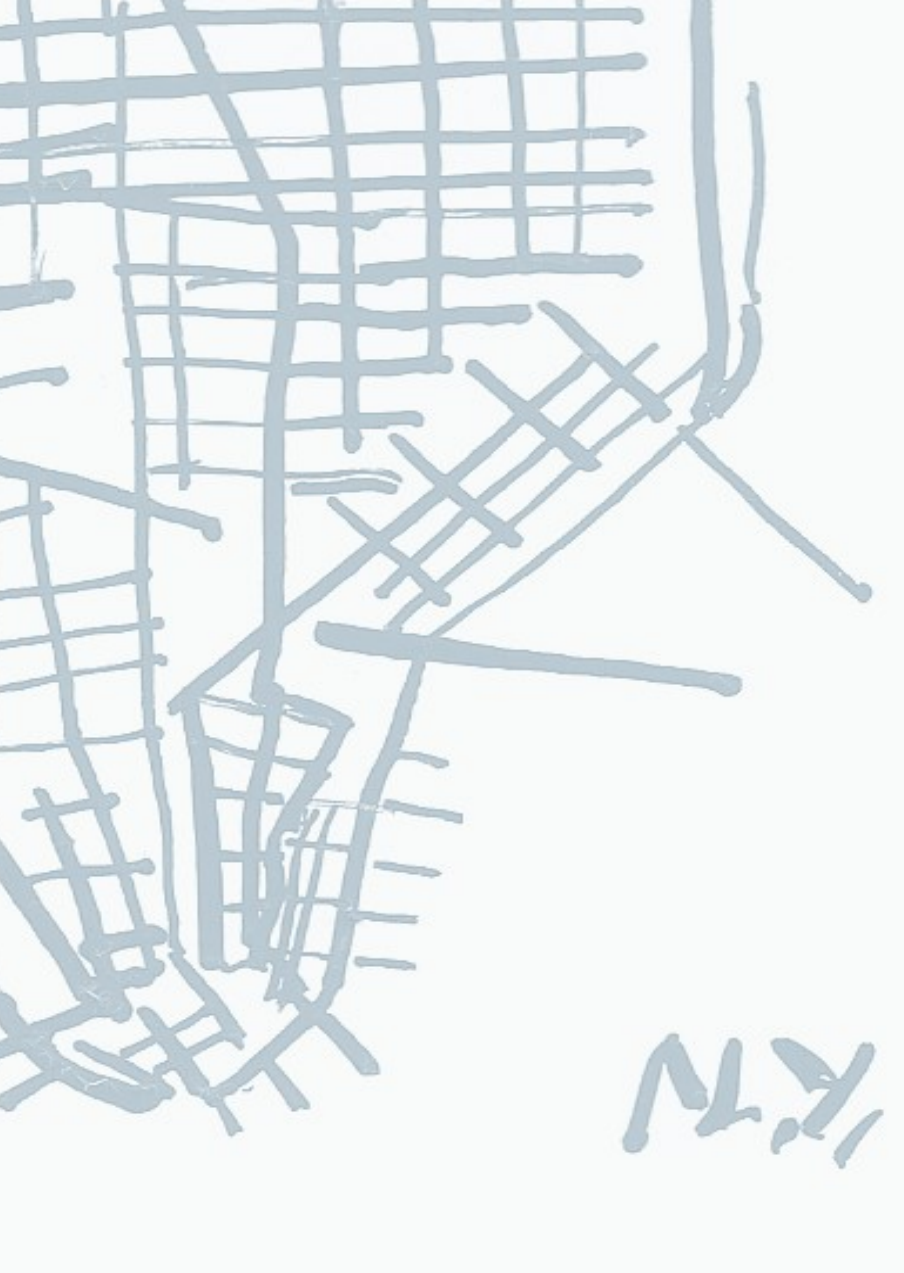
Dado en Palacio á treinta y uno de Mayo de mil ochocientos sesenta".

³¹ Sovint sobre un mateix espai urbà s'hi realitzen diferents projectes que s'entrecruen en el temps produint geometries del fragment en la definició de la ciutat que esdevindrà. Un component que pren protagonisme arran els nous projectes de regeneració i modelatge de l'espai urbà a Barcelona. Un primer exemple recollit entre altres en el llibre "Plans i projectes de l'Ajuntament de BCN" es troba en la Plaça de Navas, llargament reivindicada, esdevé nou escenari de centralitat d'una xarxa d'identitats reconquerides, seguiran els parcs de Carles I, Nou Barris etc... tots ells basats en transformar espais d'interferències en geometries rigoroses de nous vincles urbans en el que ha vingut en anomenar-se model BCN.

³² Analitzada l'evolució del mateix en la ciutat de BCN dins els debats organitzats entorn la ciutat del canvi de segle pel COAC s'estudia principalment "L'evolució i transformació dels factors de concentració i dispersió en relació a tres dels fenòmens més transcendents. Les estratègies dels equipaments culturals, l'actualitat del replantejament continu de la centralitat urbana i les tendències de les centralitats metropolitanes" JM^a Montaner i Daniel Navas.

³³ Veure el Títol 3 capítol II apartat 2 dedicat a l'anàlisi d'aquesta integració "El projecte dins el projecte" on s'ha desenvolupat una tècnica de representació en 3D per a explicitar les parts més significatives del PC, pàgs 47, 50, 51, 55 i 59.

³⁴ L'estudi en 3D del PC posa de relleu aquesta complexitat i integració dels espais i components de la ciutat moderna; continuïtat dels espais lliures enllaçant equipaments i adherint-se estesesament als habitatges i continuïtat de les infraestructures de la mobilitat espais que converteixen la utopia Cerdà en quelcom diferent respecte a altres malles, posant l'èmfasi en aquests nous escenaris de la hibridesa i la complexitat que l'anomenat projecte urbà desenvoluparà amb posteritat.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

Creixement irregular del CA amb les línies de frontissa de Meridiana i Rogent. Esquerra/ orto fotografia. Dreta/ Vista en esbiaix des de Trinxant/Meridiana.

Fractures, llocs de fissura i irregularitat. Falles. BCN sobre orto fotografia actual i plànol de 1900. Línies de col·lisió geogràfiques, infraestructurals i urbanes.

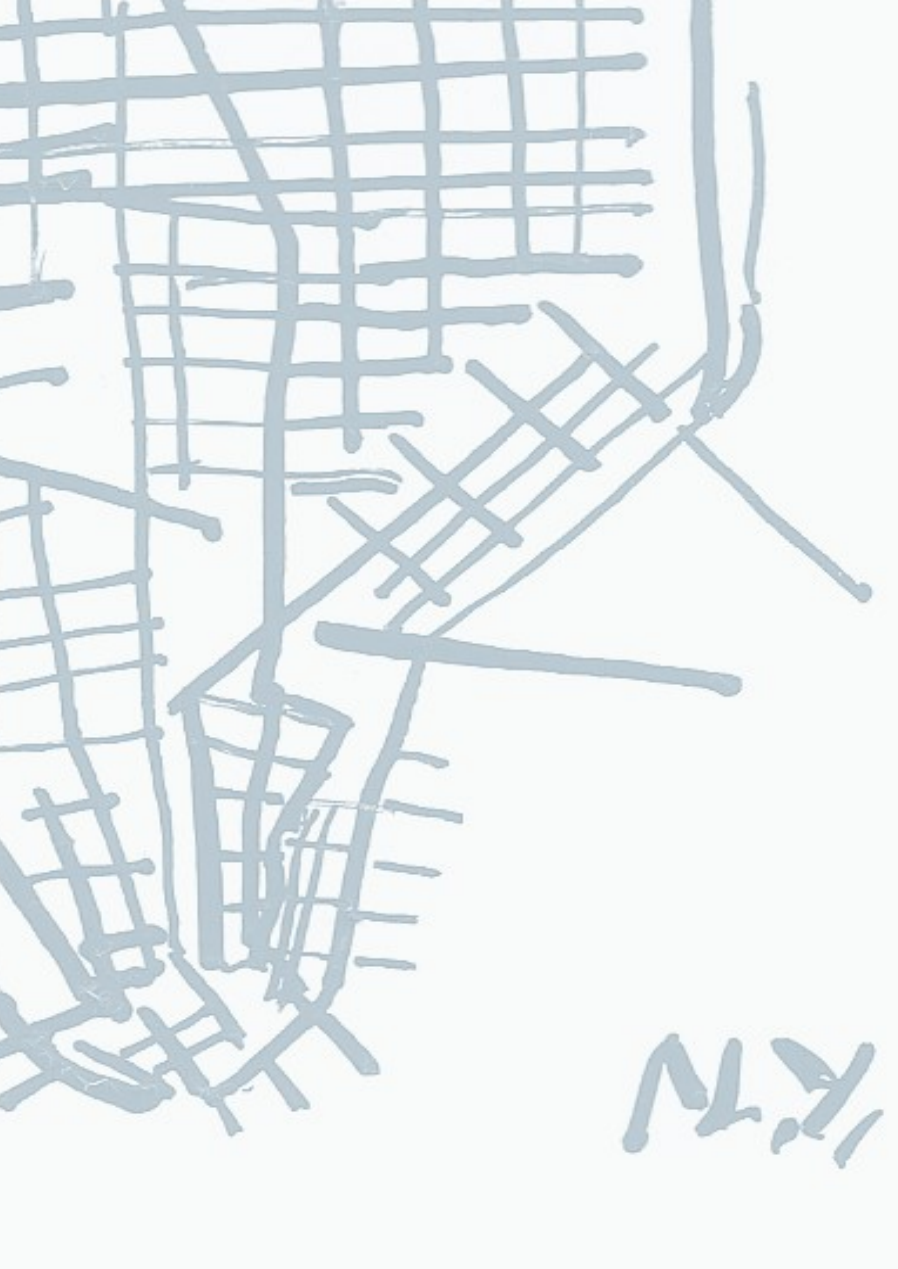

Quadricula de l'eixample i creixement irregular del PS separats per la frontissa del Paral·lel. Dreta/ Des de Montjuïc. Esquerra/ Des de Sant Pau del Camp.

Fractures, llocs de fissura i irregularitat. Falles. NYC sobre orto fotografia actual i plànol de 1836. Línies de col·lisió geogràfiques, infraestructurals i urbanes.

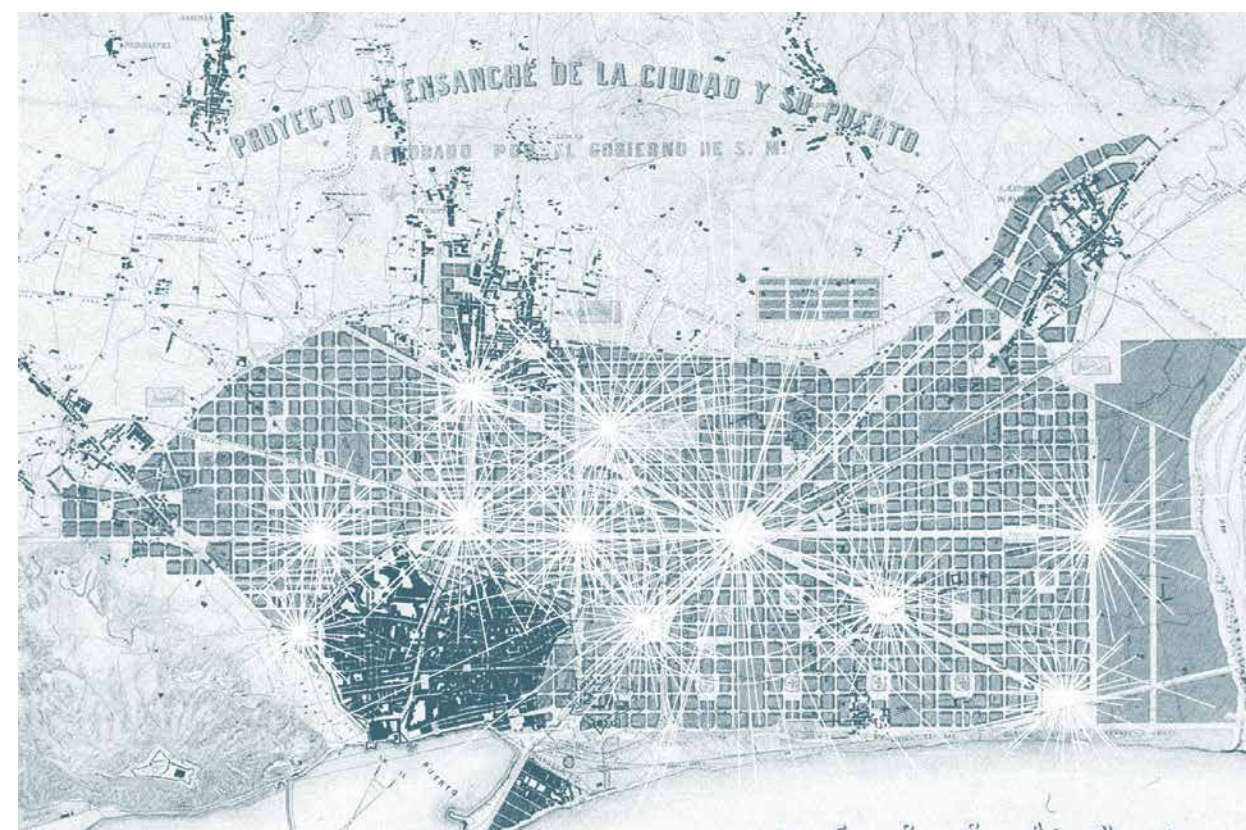
universals de l'emergent poder de les grans economies globals.

Si bé el gratacel no constitueix en si mateix una aportació tipològica nova, - neix de l'evolució de l'edifici dens i el canvi tecnològic que permet assolir nivells anteriorment inaccessibles- transforma la normativa permetent l'híper creixement en alçada sobre la trama que havia demostrat l'eficàcia reguladora en relació a l'arquitectura compacta entre edificis contigus durant tant de temps. Esmorteix l'efecte disruptiu de les malles discontinües en el plànol del terra, materialitzant una continuïtat paisatgística en la dimensió al·timètrica. Lower Manhattan o Wall Street apareixen més aprop del Midtown.

Infiltracions, teixits i espai públic discordants o disconformes amb el projecte d'eixample.-

Ens hem fixat de manera especial en aquells elements que configuren les irregularitats del sistema de malles. En el cas de Barcelona ens hem referit a dos sectors adherits a dos dels eixos que representen el trencament de l'homogeneïtat regular de la malla i llur vincle connectiu amb les coordenades globals terrestres: la Meridiana i el Paral·lel. Sobre el primer l'adherència del Camp del Arpa i sobre el segon la del Poble Sec³⁵.

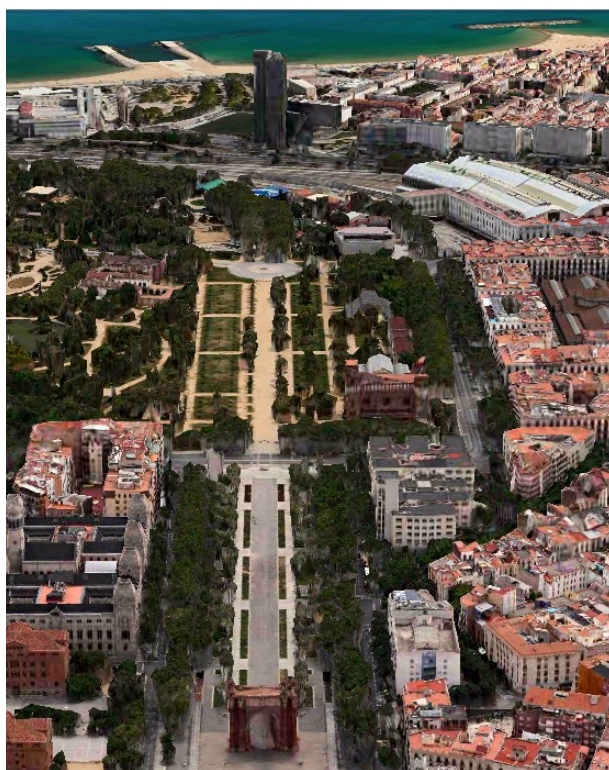
Ens han interessat les línies d'ombrall o llindars d'aproximació; l'adaptació o col·lisió sobre els límits d'una ciutat que esbossen o neguen possibles continuïtats. També la d'aquells marges de fricció amb trames de ciutat anterior per posar el focus, en com les lògiques de les malles -en el cas de Barcelona o de Manhattan- han respost a aquests

Àmbits entorn a Glòries d'Intensitats urbanes al voltant de nodes i cruïlles en el ProjecteCerdà.

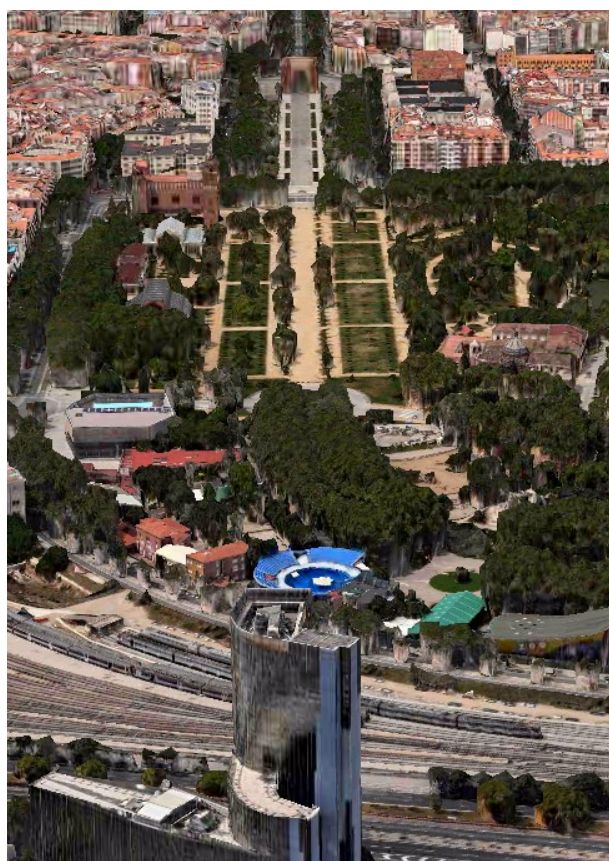
Nodes i àmbits entorn als Espais públics i les Infraestructures.

Pg. de Lluís Companys des de l'Arc de Triomf.

Passeig de Lluís Companys des de mar.

espais de desacord amb el suport geomètric³⁶.

L'estudi d'aquestes transgressions a la matriu geomètrica, ens ha permès **fer visibles les estructures subjacents** - a manera de fractal de projectes dins del projecte- que en el cas del projecte de reforma i eixample per a Barcelona de 1859 ens ha permès descobrir aquelles **subestructures projectuals**, que estarien avançant el caràcter més irregular i adaptatiu del "projecte urbà". Hem posat el zoom sobre aquelles determinacions projectuals que suplien les "malapteses" -debilitats geomètriques - de la indeterminació dels llindars front al nous límits del projecte de ciutat.

També s'ha fet explícita l'aparició d'un nou nivell d'articulació -el de l'agrupació sistemàtica d'equipaments- vinculat amb els elements jeràrquics d'aquesta nova estructura de corredors verds i línies de comunicabilitat que s'afegeixen als espais relacionats amb la mobilitat sobre la idea previsible dels carrers, places i nodes circulatoris. En conjunt, s'han redibuixat i valorat separatament alguns dels àmbits del projecte de 1859 per a Barcelona, que permeten visibilitzar lògiques d'estructura interna i d'una visió instrumental que ha permès descobrir front a l'estaticitat amb que tradicionalment hem contemplat la planimetria del XIX una nova dimensió on tots els components descrits de la ciutat hi tenen cabuda.

Alhora la representació realitzada sobre el projecte de ciutat incorpora la doble entrada de la focalització dels buits.

³⁵ Per al qual s'han tingut en compte els espais resultants del frec entre l'Eixample Cerdà i els Eixamples Menors o Parcel·lacions de finques (EC/EM/PF), EC/amb les vies territorials anteriors de comunicació, EC/amb les línies de FFCC territorials anteriors de comunicació així com EC/amb les geografies del territori; rieres, rius, mar muntanyes.

³⁶ Veure pàgines 191 i 192.

Incloent tant els de caràcter públic com privat i valorant la qualitat de com s'articulen aquests entorns al sistema d'espais lliures. Aquestes sub-malles sobreposades, vertebraren la complexa distribució funcional del projecte Cerdà i el converteixen en destacat avanç del que avui, un poc més d'un segle i mig després, podríem identificar amb les estratègies de generació de noves centralitats locals, associant l'agrupació dels sistemes d'equipaments amb la millora final de l'espai urbà.

Tal és la proposta d'integració que sorgeix del pla Cerdà de 1859, que la seva progressiva deconstrucció -fins a convertir-lo en la pràctica en un pla en dues dimensions- portarà indefectiblement a la incapacitat per a resoldre amb èxit aquells llocs on aquella integració s'havia previst més intensa. La plaça de les Glòries, és l'exemple més manifest d'aquest procés d'amnèsia urbana, que arrossega a la "incomprensió" d'aquells espais que no poden ser resolts a través solament del vessament del negatiu del teixit viari.

El mateix mecanisme que portaria a "ignorar" la normativa reguladora del sistema edificat el qual s'aprova solidàriament al 1860 com a part de la documentació exigida al projecte d'eixample, aprovat un any abans. De fet es passa -en un dels episodis menys referenciats de la praxis urbanística moderna- a construir el projecte de ciutat nova amb aquells mateixos instruments reguladors que s'havien aplicat per assegurar la compacitat arquitectònica de la ciutat antiga.

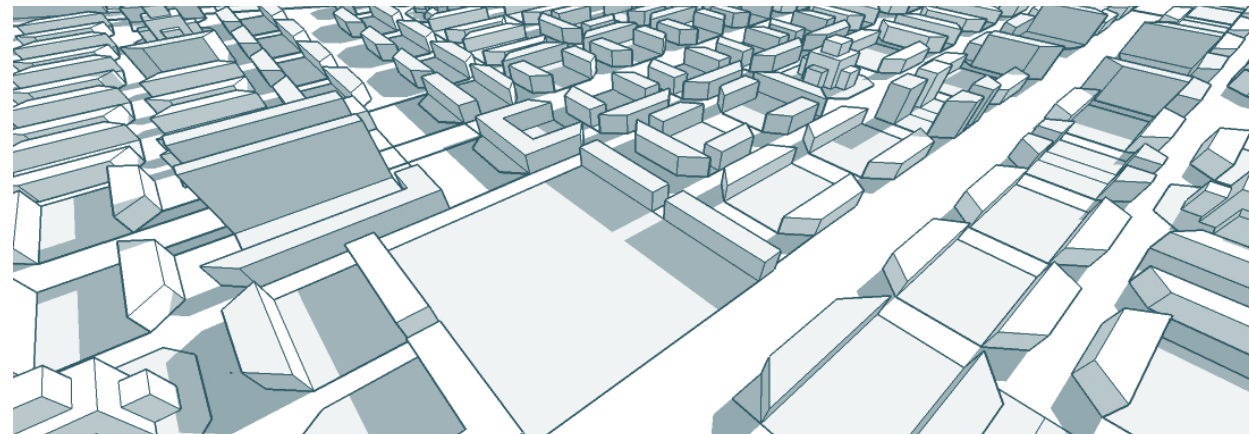
“ Molt posterior però amb el mateix sentit de redreçament i renovació es situaria l'eix de l'av Tarragona, on l'aplicació de conjunts direccionals alleugereix la irregularitat amb els límits potenciant la perceptibilitat de paisatges fins a Montjuïc i el front de mar. ”

Però és sobretot en els casos estudiats en aquesta tesi: Poble Sec i Camp de l'Arpa, on l'assaig de tota aquella contrareforma normativa, va poder seguir materialitzant-se, fins i tot sense alterar excessivament l'aparent planimetria de carrers i illes, d'aquell pla "d'alineacions i rasants", en el que per a molts dels futurs constructors de la Barcelona moderna, s'havia pogut reconvertir l'"utòpic" projecte Cerdà.

Així, a la pregunta de com materialitzar l'àmbit central d'aquella nova ciutat: un espai com el de Glòries que es projectava com a

³⁷ D'aquesta simbiosi, entre el nou sistema de transport ferroviari, de la ciutat i les seves architectures, sorgeixen traçats com el que disposa Cerdà per a l'espai de Glòries. Així lluny de ser un element inadaptat a la jerarquia contínua de la ciutat nova, és una solució detallada del que significa la incorporació del sistema ferroviari en la infraestructura urbana "moderna". Daniel Navas del llibre "Glòries, reforma urbana i espai públic" edicions ESPAIS ETSAB.

element, no focal -en la tradició de l'encreuament d'artèries- sinó, com a lloc de nidificació del sistema rodat i ferroviari, embolcallat d'una arquitectura que no segueix el patró d'alineacions sobre la malla principal, queda, encara avui, sense resposta.

El dibuix del conjunt, es fa des de la concepció oberta dels esdeveniments arquitectònics que limiten l'entorn de l'espai públic. L'adscripció que fa el projecte Cerdà a la titularitat pública, representativa i simbòlica de l'arquitectura que en determinen els "límits" d'aquest espai, reforça encara més el caràcter complex i intens del sistema de centralitat, en aquell punt, on tot paradoxalment, sembla pensat per fluir sense interferir-se³⁷.

*A dalt,
Continuïtats grans fronts porticats. Avinguda del
Paral·lel.*

*A sota, esquerra
Aixecament en 3D del projecte Cerdà Gran Plaça
Passeig de Gràcia, Gran Via, Diputació, Consell de
Cent i Aragó.*

*A baix, esquerra
Grans fronts edificats. Avinguda Diagonal.*

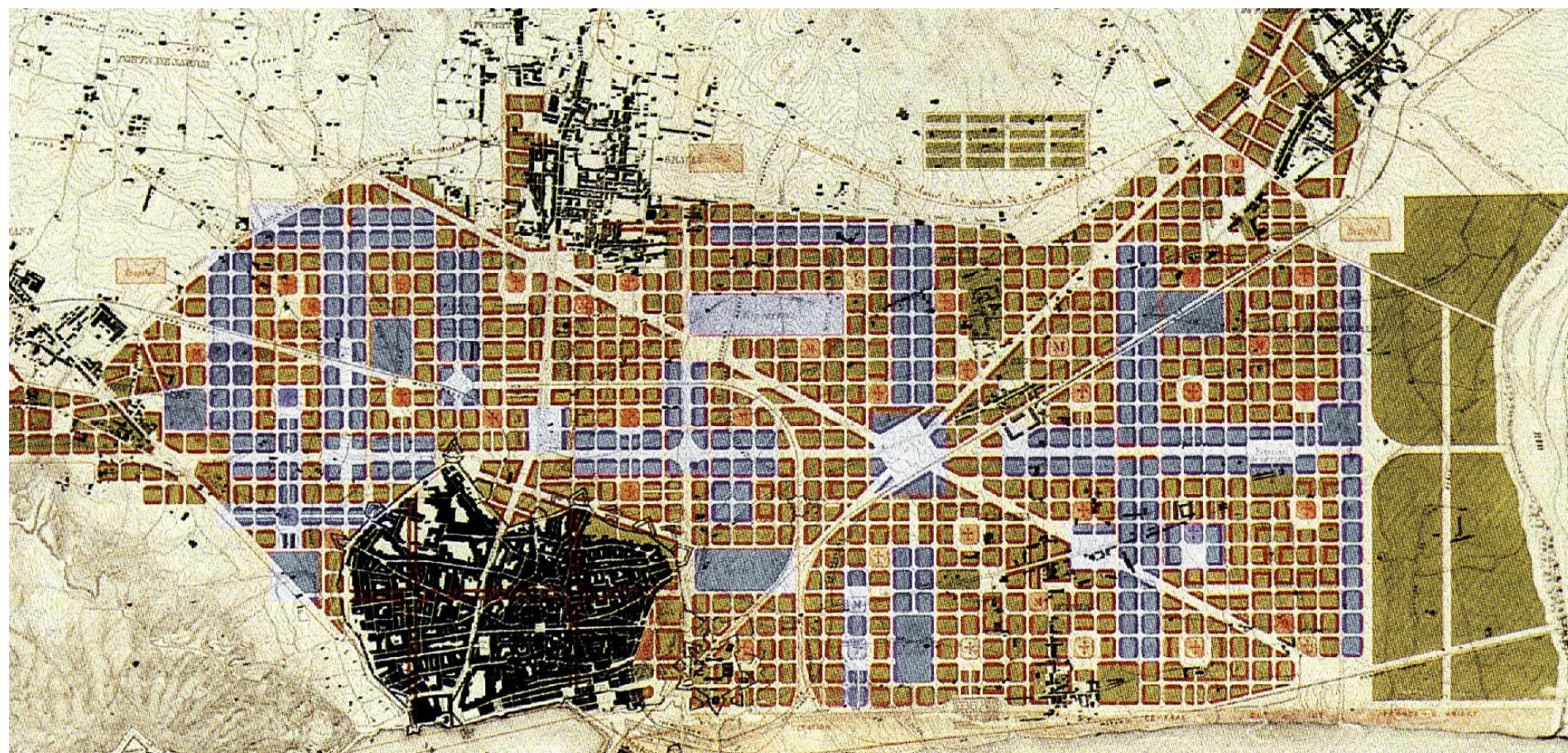
*A baix, dreta,
Girs tipologies edificatòries Cerdà. Façana completa.
Gran Via-Girona.*

2> El paradigma de les noves mobilitats: resiliències, suports i teixits connectius

El fort impacte emocional que ens produeixen les ciutats construïdes, fa que moltes vegades la realitat s'apodori tant del model intel·lectual que les va generar que substitueixi aquella en les nostres referències. De tal manera que passejar avui, per Barcelona o Nova York sigui una experiència que difícilment associem a la de caminar sobre una xarxa de carrers i avingudes traçades al segle XIX. La important presència de l'arquitectura que s'ha

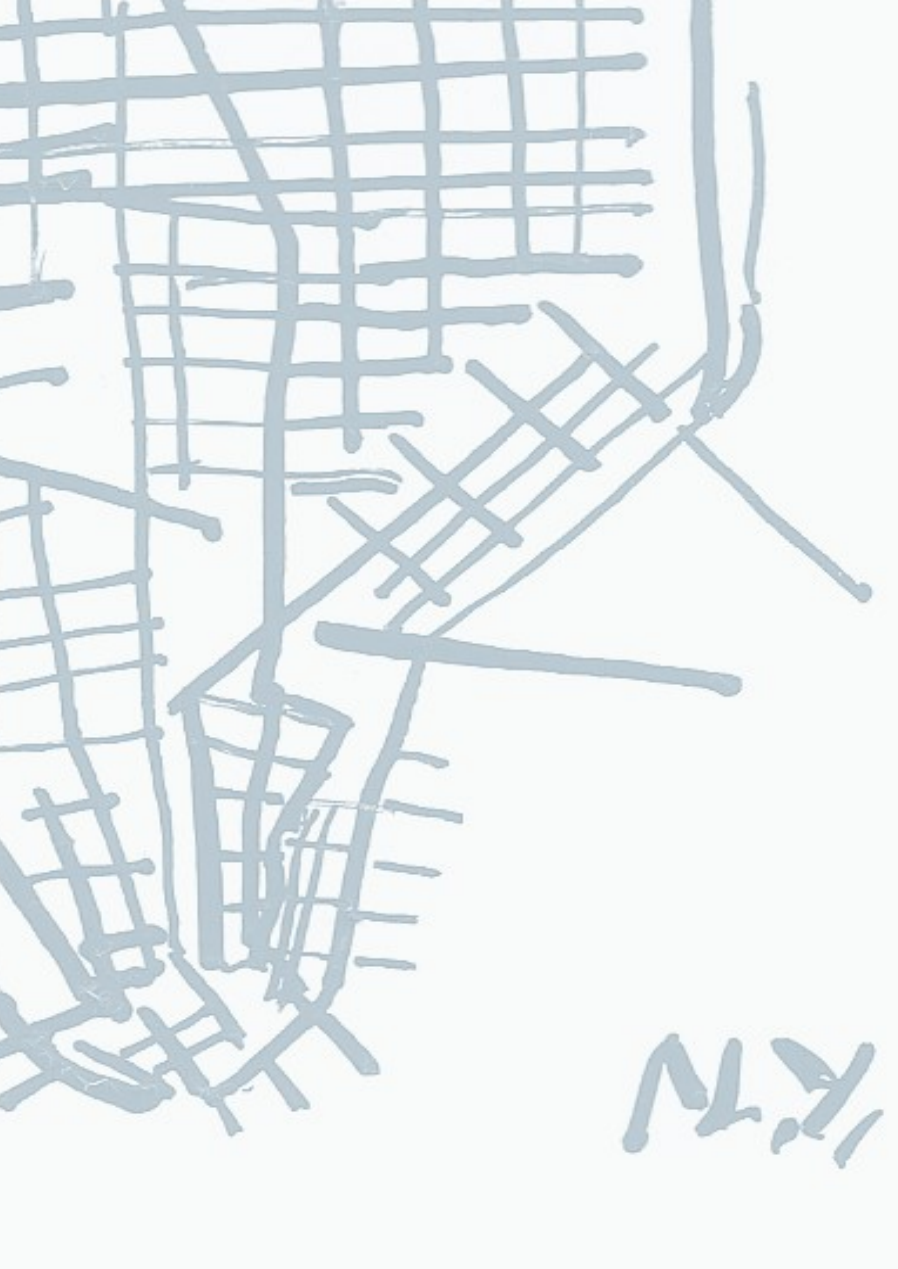
construït a sobre: períodes, estils i densitats, posen distància i afegeixen "il·legibilitat" al document urbanístic que les origina. Realitats que tendeixen a suplantar quan no confondre la bondat dels processos urbans produïts. I en certa manera ens remeten a la inevitabilitat dels mateixos. A sobre "de", a sota "de". La ciutat fa temps que va deixar de ser un pla en dues dimensions, al que afegir la capacitat de ser interpretada a través de la regulació arquitectònica. Les normes que regulen la forma construïda de la ciutat de vegades acaben sent més importants que els més aparents traçats reguladors. O si més no, acaben qualificant-ne el resultat final.

Hem pogut veure, com Barcelona i Nova York han seguit dos processos diferenciats. La flexibilitat adaptativa jugarà papers diferents. Dues trames aparentment neutres que s'especifiquen amb les singularitats de les irregularitats que generen identitat -Diagonal, Paral·lel, Meridiana o Broadway, el parc de l'Hipòdrom, el parc del Besòs, o Central Park- són, al cap i a la fi, disposicions sobre el pla: a vegades sobrevingudes, altres desmaterialitzades. En certa mesura, fins i tot podríem pensar que les dues ciutats segueixen processos antagònics. Mentre que Nova York neix des del -encara- concepte de "Plànol" (Plànol dels Comissionats 1811), Barcelona ho fa des del concepte de

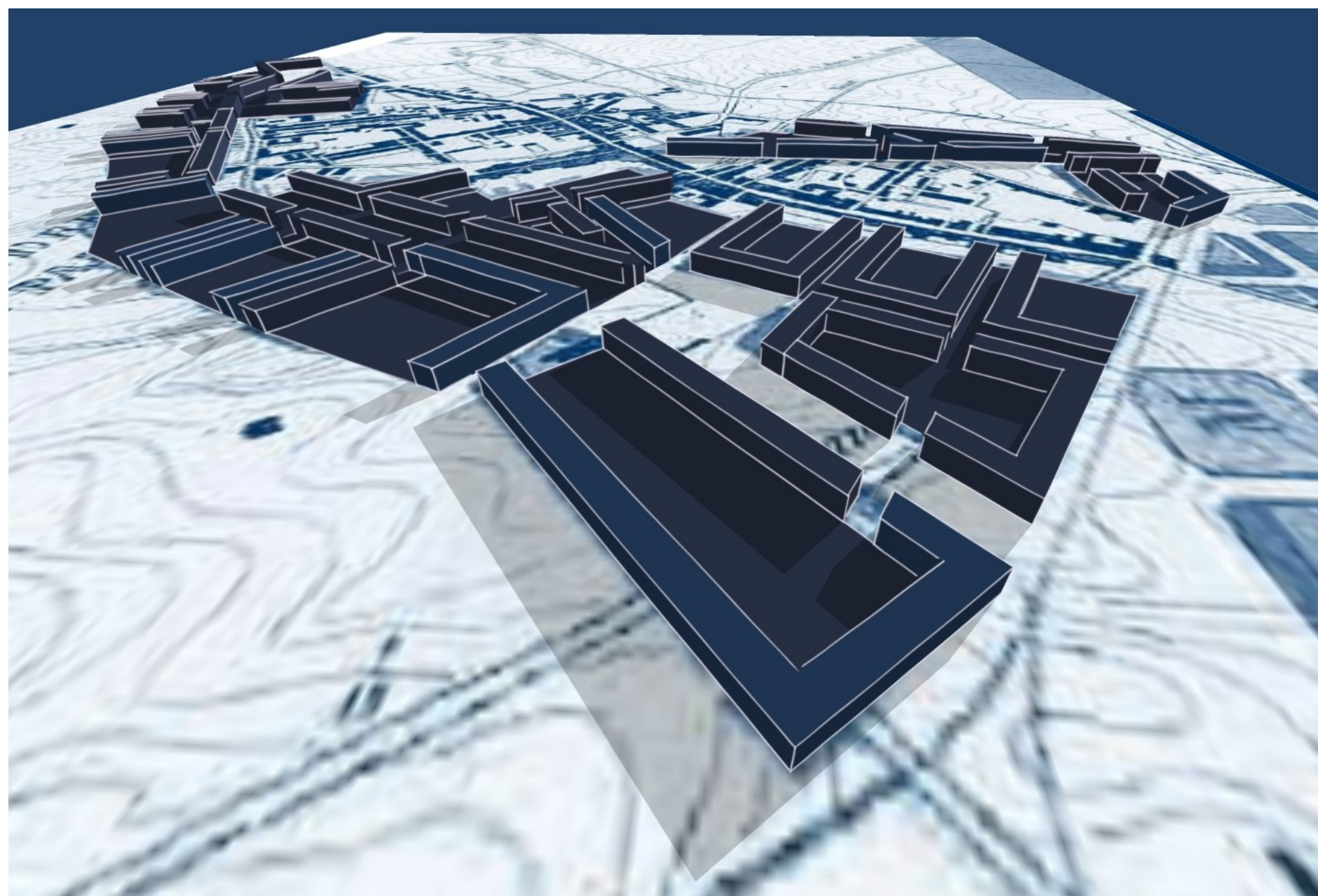
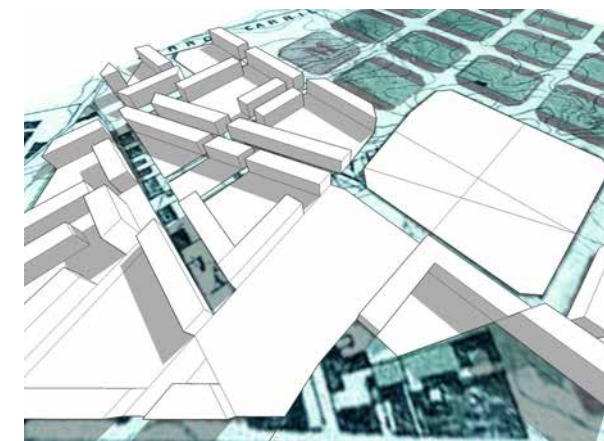
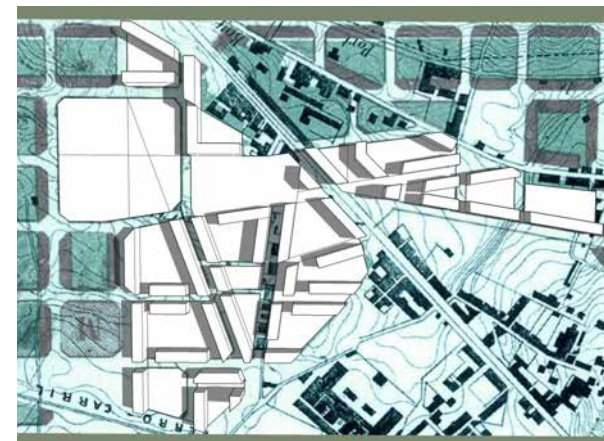
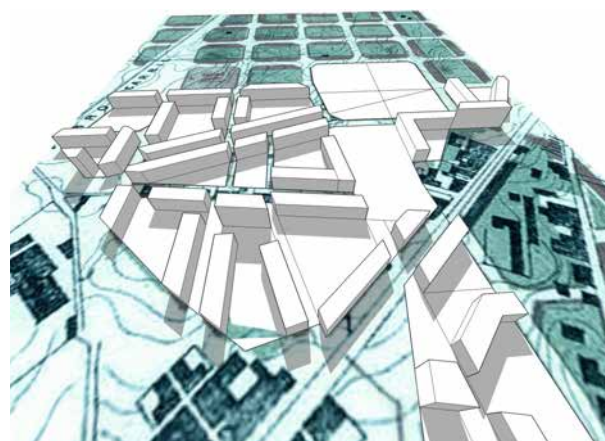

Cerdà/ Límits i Infraestructures.
 > Assenyalament dels corredors verds previstos pel Projecte Cerdà en relació amb nodes, equipaments i parcs.
 Continuitats urbanes i ciutat oberta al territori; Gran Via entre el Parc del Besòs i Montjuïc i corredors verticals entre mar i muntanya coincidents amb els actuals carrers d'Entença, Urgell, Enric Granados, Lluís Companys, 2 de maig, Bac de Roda i Rambla Prim. S'observa una equidistància igual a 10 illes entre aquests corredors verds, tant en vertical com en horitzontal.

> Irregularitat de les illes a Sant Andreu única preexistència que deforma per incorporar-la al model.

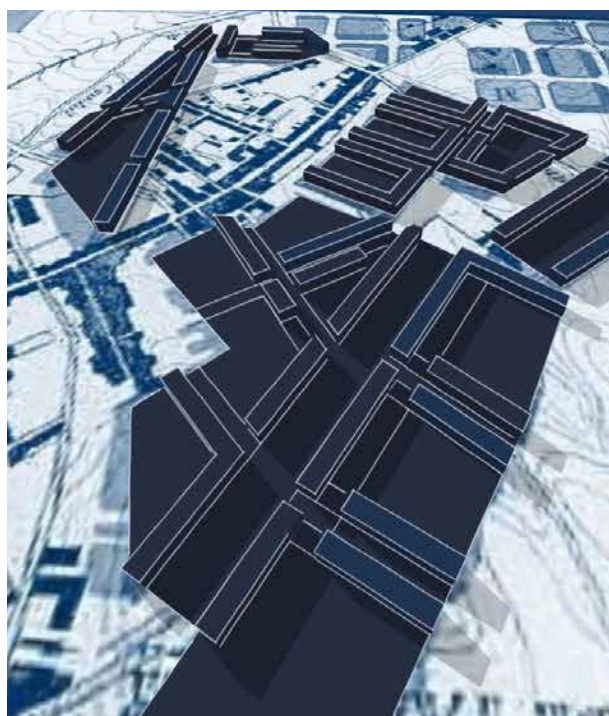
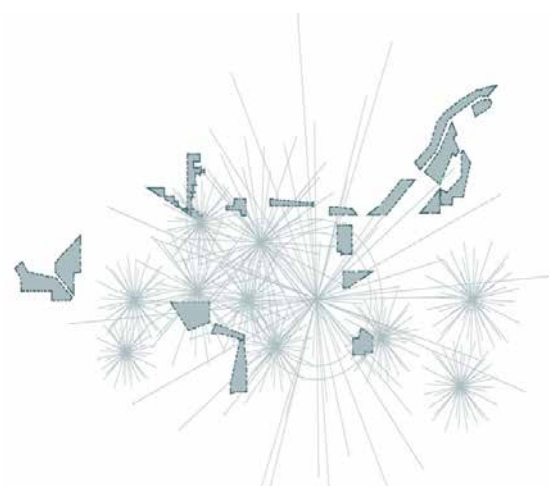
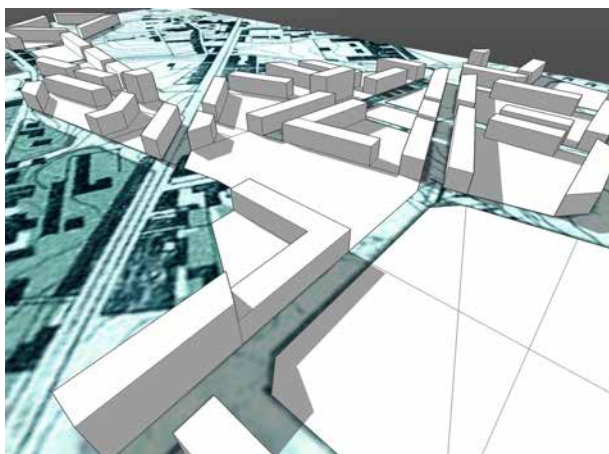
REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

*A dalt, d'esquerra a dreta
Àmbits dissenyats en el projecte Cerdà de
transició amb els nuclis existents. Imatges
sobre fons verd; projecte d'irregularitat
adaptativa d'Hostafranchs.*

*A sota, en aquesta pàgina i següent
Irregularitat adaptativa del nucli de Sant
Andreu (Imatges en fons blau).*

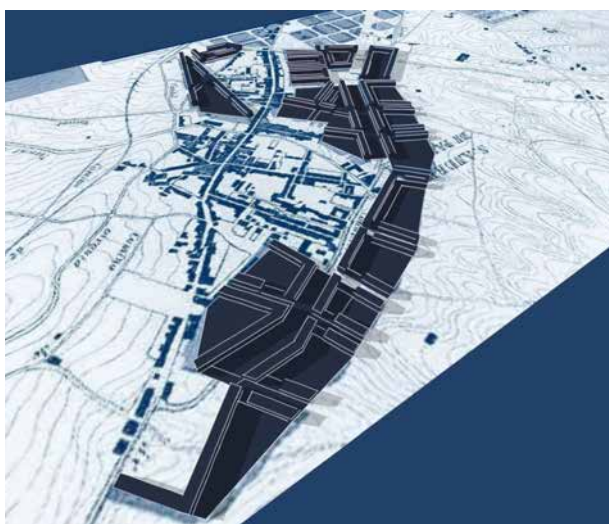
*Pàgina següent
A baix, dreta
Fotoplànol actual amb les irregularitats
dels teixits estudiats en detall del Camp de
l'Arpa i el Poble Sec, sobre els eixos del
Paral·lel i Meridiana, sobre l'eix comú de la
Gran Via.*

"Projecte" (Projecte d'Eixample 1859). El primer, com a element regulador bidimensional, serveix per organitzar eficaçment l'ordre dels carrers i separar efectivament el sòl que pot i ha de ser construït del que ha de romandre buit. El segon implica a d'altres factors relacionats amb el projecte, la idea d'una estratègia, buits i plens dins d'un sistema complex, alhora que la introducció de raonaments quantitius, amb la finalitat d'avaluar la consecució d'uns paràmetres urbans de conjunt. Vist des d'una percepció estesa, podem dir que l'evolució de Nova York com a projecte, ha estat el d'una ciutat, que ha progressat d'un model jeràrquicament

bidimensional, cap a un altre híper-dimensional, sobre el mateix substrat planimètric inicial. Mentre que Barcelona pensada a l'inici des de la percepció complexa de la forma urbana i l'anidament dels sistemes de mobilitat nous, s'acaba materialitzant com l'evolució d'un model planimètric elemental al que se li apliquen els fonaments controladors d'edificació de la ciutat antiga.

Com s'ha desenvolupat en el TÍTOL 4 -i ha quedat recollit en la documentació que figura en l'annex documental-, els creixements urbans del Poble Sec i del Camp de l'Arpa són en la pràctica, el lloc -el "laboratori"- on es fa possible estendre les pràctiques volumètriques de la ciutat anterior. Manifesten que allò que és possible, en lloc i temps posteriors a l'aprovació del projecte de ciutat nova, pot ser implementat, sense aparent contradicció o pèrdua en ella, o si més no, pot demostrar una adaptabilitat regressiva -ens adaptem al que coneixem, ens allunyem d'allò que projectem sobre un futur previsible-. Com a excepció "inevitable" de la ciutat "real" coneguda, la suplantació tridimensional del model aprovat amb el projecte de

Com s'explicita en aquesta tesi tant en el Camp de l'Arpa com en el Poble Sec, els espais transitius esdevenen espais d'oportunitat per a establir millor una sintaxi urbana que no solament qualifiqui el lloc, si no que determini espais regeneratius de primer ordre; alhora que es demostra com aquesta estratègia és clau en el reequipament de la ciutat.

La tesi extrau aquests fragments a fi de fer-los visibles més enllà del traçat general pels valors contemporanis de construcció de la ciutat que Cerdà ja avançava.

1859, es manifestarà com la part menys dolosa d'un procés de densificació interna. La prova més palesa que acompanyarà la "post-utopia" de Cerdà.

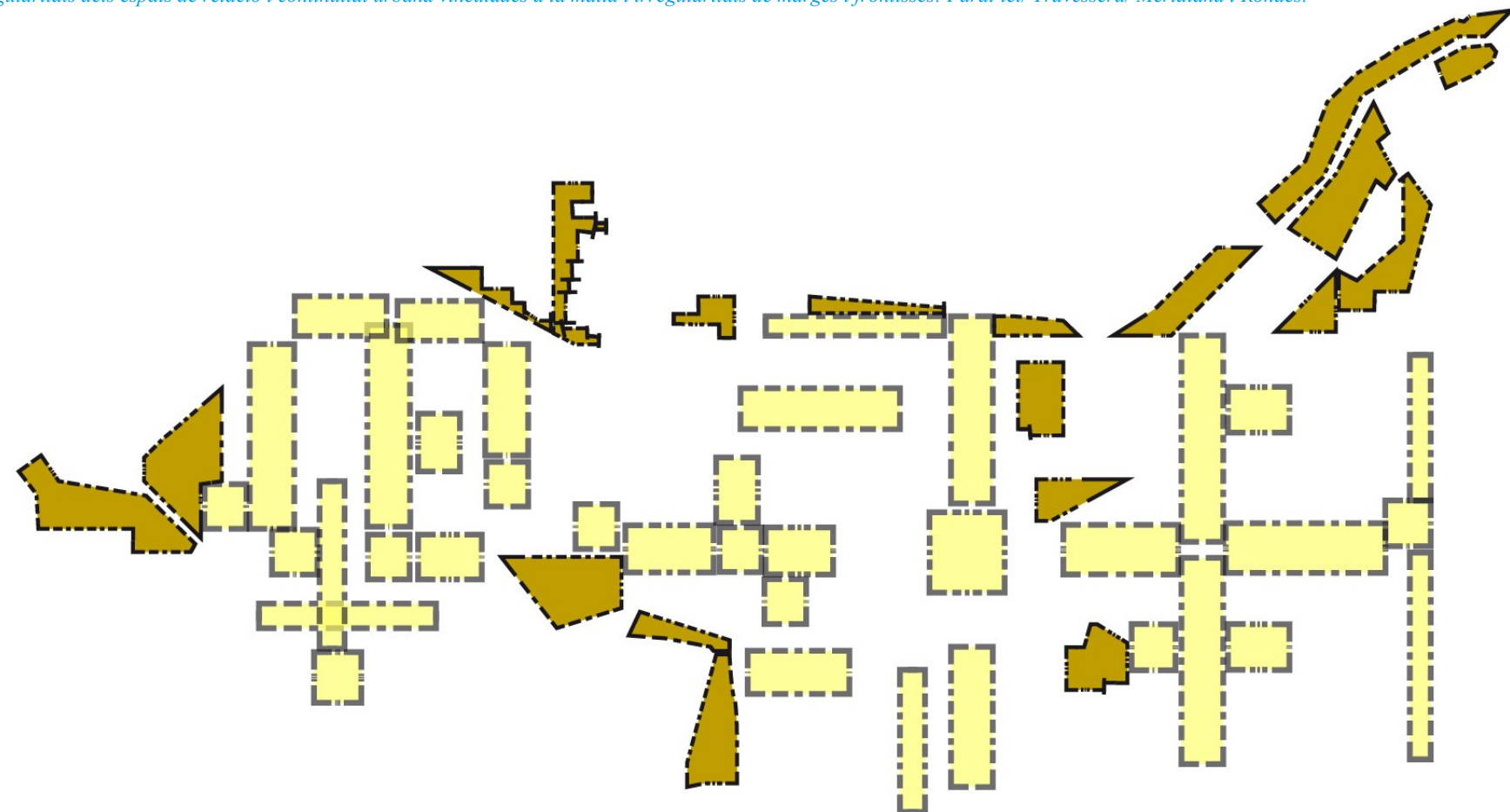
Les resistències i inèrcies, anteriors i posteriors a l'aprovació dels projectes de malla per a la ciutat de Barcelona i Nova York, han estat analitzades a través dels dos nivells en què encara podem seguir-ne les traces: els de tipus físic, a través dels impactes contra els elements dels teixits anteriors -a Barcelona, la dels nuclis previs a la unificació municipal de 1897- visibles encara avui, a través de fossilitzacions en el sistema edificat actual, i aquelles altres, presents a través de les xarxes i els parcel·laris previs -més evidents a la ciutat de Nova York-.

També, d'aquelles altres traces no materials, que configuren la gestió seqüenciada dels processos administratius, l'adaptació i modificació de les normes, o bé els processos reguladors que avancen o legalitzen situacions, alterant de fet o contradient el model urbà en curs. (Annex documental).

Altra de les variables que s'han treballat en aquesta tesi ha estat la interacció entre compacitat i esponjament. La primera, objecte dels processos inercials passius, sempre tendents al consum i intensificació de la major quantitat de l'espai pròxim al nivell del sòl. La segona actuant més com a necessitat, i activada com a reivindicació social, en moments puntuals de sensibilització cívica. En el

cas de Manhattan s'ha pogut constatar a través del sistema de geoposició i superposició documental que permet l'aplicació google earth³⁸ la capacitat dels espais de límit amb la línia d'aigua per admetre part d'aquestes àrees verdes negades majoritàriament en la trama. I com aquesta conquesta del verd i de l'espai públic esdevé una constant reclamació de la societat civil novaïorquesa -moviment per a la construcció del central Park-. O com en altres circumstàncies d'especial intensitat urbana, en la construcció de la ciutat nova a Barcelona, el sistema de grans parcs que dibuixa el projecte de 1859 acaba sent víctima de l'edificació que es materialitza amb especial celeritat, sobre els projectats espais lliures de més

Regularitats dels espais de relació i continuïtat urbana vinculades a la malla i irregularitats de marges i frontisses: Paral·lel/ Travessera/ Meridiana i Rondes.

“ El retrobament de la ciutat amb el detallat projecte d'Ildefons Cerdà ha estat posterior tant al seu desenvolupament com a la comprensibilitat inicial d'aquestes estructures primordials.”

dimensió; responent així als interessos de la propietat d'aquests sòls. El "Temple Expiatori de la Sagrada Família", serà el primer d'aquests espais a construir-se sobre una de les 14 illes que converteixen el projectat Parc de l'Hipòdrom de la ciutat, en una peça més de la deconstruïda "utopia" Cerdà.

Igual que en determinats sistemes físics, l'aplicació d'una força puntual, en fase amb el moviment, és capaç d'ampliar i expandir la magnitud d'aquest moviment; de transmetre una energia que s'expandeix i arriba a altres components. Ens hem fixat en determinats "personatges reactius" que han expandit els "espais de la modernitat", ampliant,

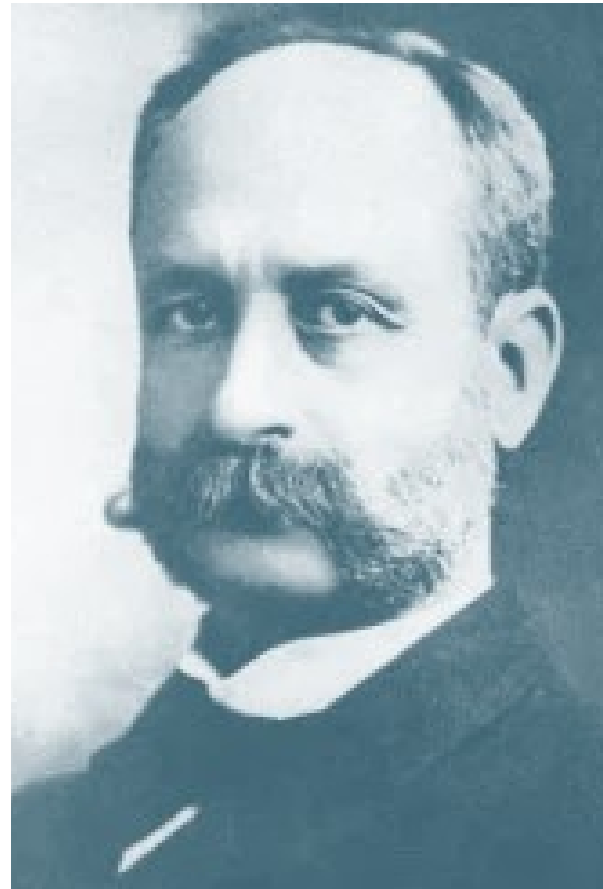
³⁸ Veure pàgines 67 i següents .

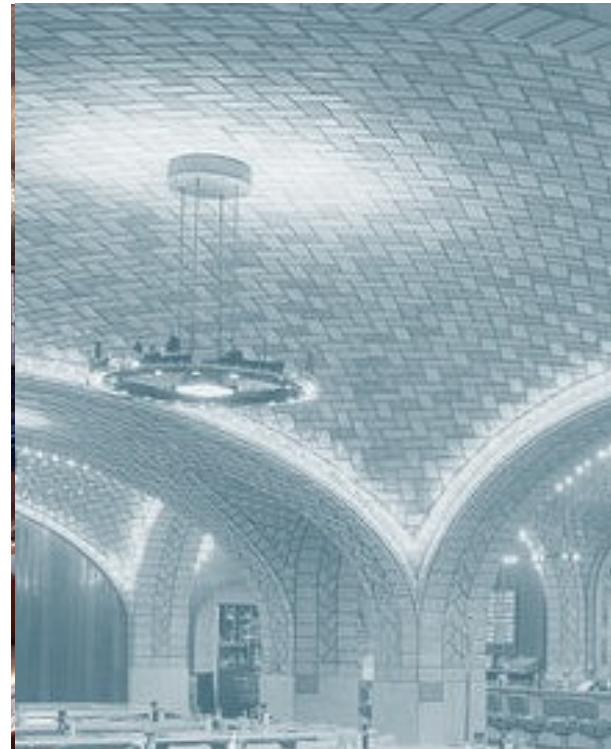
interpretant i reconstruint l'espai que delimitava la ciutat davant l'arquitectura. Ressonants respecte a les resistències de la continuïtat. Obrint una idea més flexible del paradigma de l'"edifici urbà". Entre Barcelona i Nova York en aquest temps que flueix entre dos segles, en l'arrencada de la construcció de la ciutat moderna ens hem referit a Ildefons Cerdà, Rafael Guastavino o Antoni Gaudí sense oblidar la important aportació d'Eugène Hénard en allò que refereix i representa l'atenció a la ciutat des de les diferents capes que componen en alçada els edificis, serveis i infraestructures.

Guastavino il·lustra molt bé aquest salt entre aquella arquitectura de l'edifici com a particular fragment en mitgera -treball comú entre aquells pioners "mestres

d'obra" a la Barcelona de 1870-, i aquella altra, en la qual se'l reconeix com "l'arquitecte de Nova York "títol amb el que el 3 febrer de 1908 el" New York Times" informa de la notícia de la seva mort, després de deixar en el seu haver professional més de 250 obres en aquella ciutat. De l'escala domèstica dels fronts urbans, d'arquitectures diverses definint el perímetre de les illes tancades sobre si mateixes, recollint interiors en què desapareix el sòl sense construcció, a la gran escala, que assaja en els seus edificis industrials (Can Batlló). Aquella de les grans llums, les cúpules planes, que avancen l'arquitectura solemne i agnòstica dels nous referents urbans: les seus d'institucions públiques (Manhattan Municipal Building), les biblioteques

>Teatre de La Massa a Vilassar. Darrera obra de Rafael Guastavino inaugurada el març de 1882, abans de fer el salt al continent americà. Estació City Hall NYC. Fotografia de Guastavino.

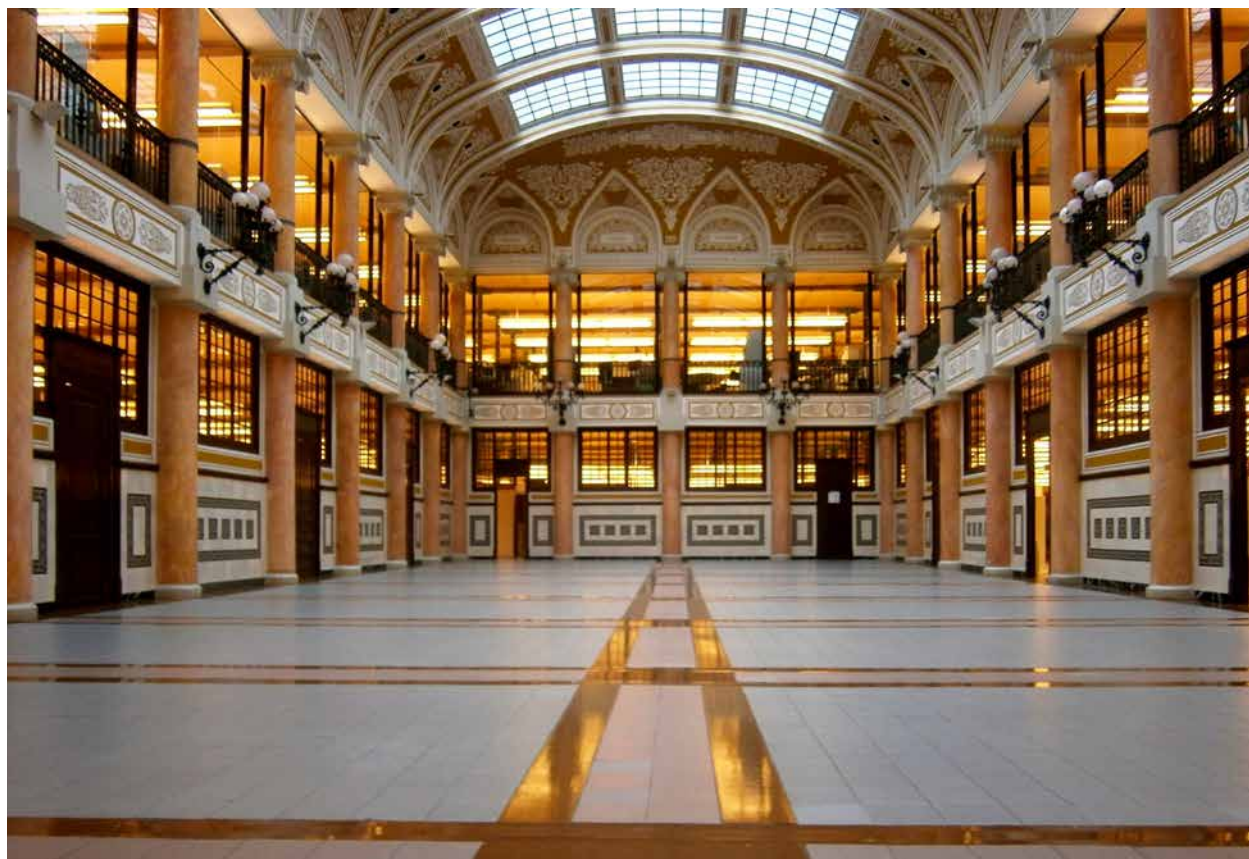

Gran Central Terminal | Oysterbar de Rafael Guastavino.
NYC. Restaurant.

Estructura interior Queensboro Bridge de Rafael
Guastavino. 1stAve/E60thSt NYC. Mercat i Restaurant.

Nau de la fàbrica Batlló de Rafael Guastavino rehabilitada l'any 1990 per Carles Buxadé i Joan Margarit.

“ ... Apareixen altres línies
de continuïtat, que no
necessiten adscriure's a
rigideses pròpies
d'universos tancats. ...,
l'ordre establitzat es revela
inanimat, impropï de les
pulsacions que desvetllen
les complexes forces que
mantenen la coherència de
les estructures. ”

(Boston Public Library), els museus (American Museum of Natural History), les sales de concert (Carnegie Hall), les grans estacions de ferrocarril (Grand Central Terminal) o del ferrocarril suburbà (City Hall Station), i també la de l'arquitectura empeltada en les grans infraestructures (el Bridgemarket al Queensburo Bridge). Tot en la biografia professional de Guastavino, explica el trànsit de l'emergent poder que adquirirà l'arquitectura des d'una tecnologia vernàcula, a una tecnificació del mètode constructiu aplicat sistèmicament. De l'artefacte industrial, al contenidor col·lectiu. Construint una pell comuna que envolta l'arquitectura des de l'interior a l'exterior. Incrustacions que parlen per primera vegada de la nova pell que s'està edificant per a la ciutat i que acabarà diluint-se en el seu paisatge depassat el s. XX.

El concepte de membrana adquireix categoria arquitectònica en l'obra de Gaudí, deixant enrere, aquell parament pla que enteníem com a façana. I com, en aquesta geografia urbana, a escassos metres de davant de l'edifici aixecat per Guastavino -on va tenir despatx i habitatge, abans de traslladar-se a Nova York l'any 1881- Gaudí construeix al número 43 del Passeig de Gràcia la Casa Batlló, sobre un edifici previ, projectat per l'arquitecte Emili Sala. El client, Josep Batlló, membre d'aquella influent nissaga familiar, per a la qual Guastavino havia construït -tan sols uns anys abans- la fàbrica del carrer Urgell. En el projecte de la casa Batlló, Gaudí inicia la reformulació del concepte de membrana sobre el parament pla de la façana anterior. La perforació orgànica de les plantes a nivell de sòl i del primer pis, afegit a la lleugera -gairebé virtual-

ondulació del mur en tota la seva superfície, al costat de la culminació amb el remat de coberta, converteixen aquesta obra, en un singular assaig de les superfícies que definiran la pell de l'edifici.

"Pell arquitectònica" que trobaria la seva millor expressió volumètrica en la membrana monocroma que separa la casa Milà del rígid espai urbà del Passeig de Gràcia. Superfícies complexes que es perllonguen sense interrupció a la coberta. Allà, la coberta, no és un recurs plàstic per ser observat en la distància, sinó que es converteix en un plec de complexa topografia, que ascendeix des de les ondulants freqüències de la façana gris, per a esdevenir un "paisatge urbà elevat". Com un fluid volcànic, que emergeix des de la interioritat dels espais buits particulars. De l'interior a l'exterior, aquí només l'escenografia superior es vitrifica -com en els espais interiors del Manhattan que construeix Guastavino- en una proliferació de polígons fractals amb els que s'acomoda al desenvolupament de les superfícies tridimensionals.

Gaudí ens posa davant de l'evidència: la realitat no pot ser ja representada ni construïda a través dels tradicionals mètodes bidimensionals. Aquesta incapacitat de l'arquitectura per ser representada només a través de plantes i alçats inclourà en el futur -un segle després- també al suport urbà que l'adhereix al pla.

Ens ajuda millor a entendre el salt que es produeix entre l'arquitectura compacta de les illes del Manhattan pre-modern i aquella que converteix l'edifici en un element autònom. En una híper-dimensió que pot arribar a entendre's com la d' "una ciutat dins de la ciutat". Així, no és

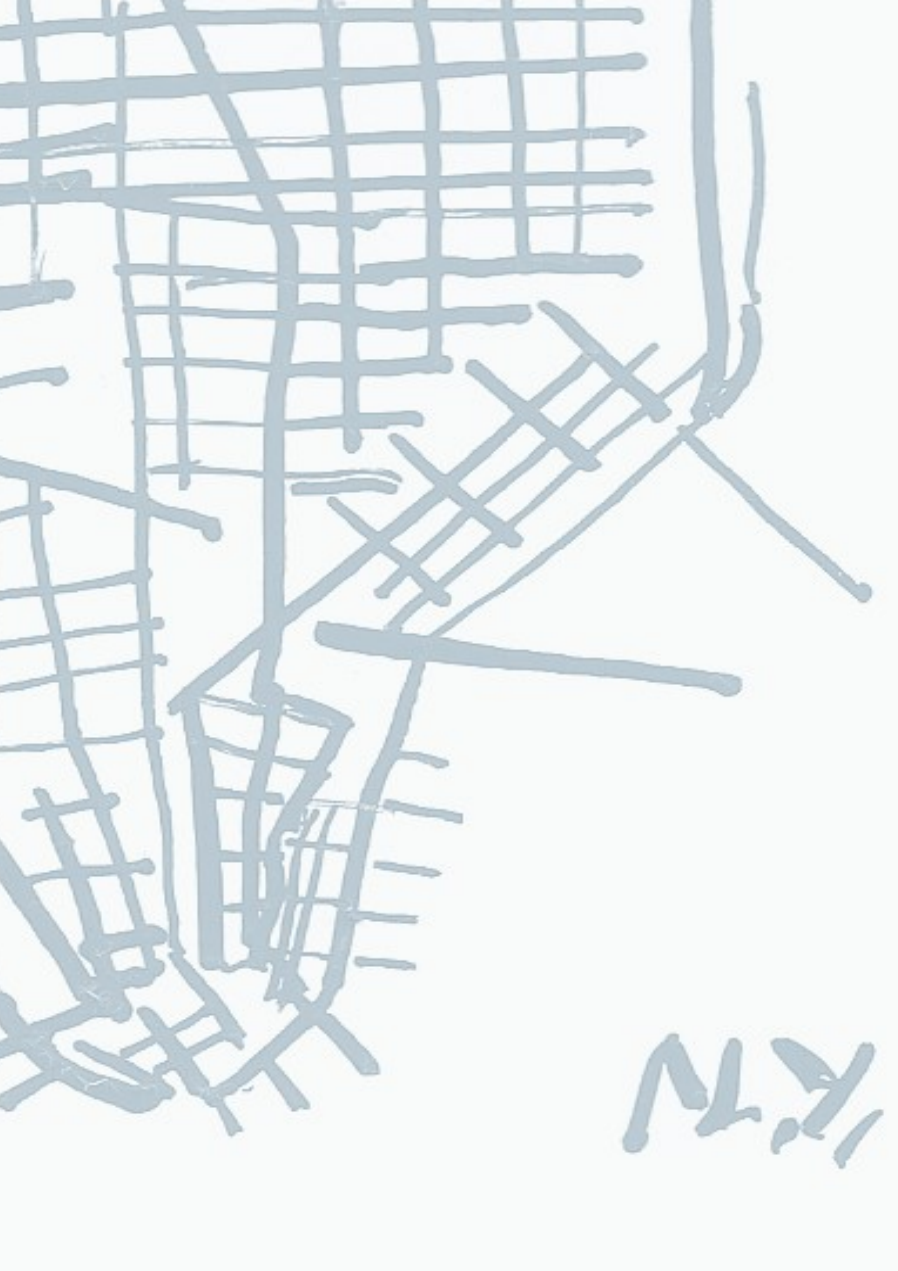

Madison Square Garden II. Esquerra >Projecte de Stanford White de 1890. Dreta >Enderroc l'any 1925.

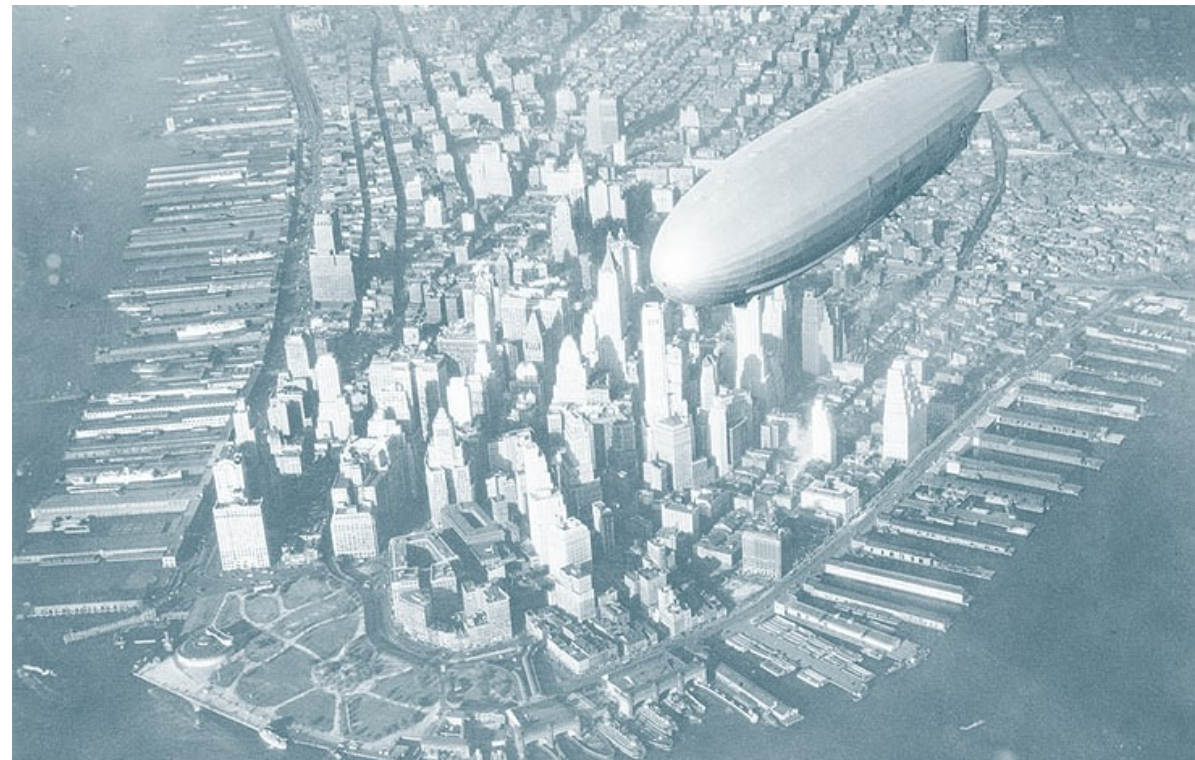

BCN entre dues orografies en alçada i NY emergent, concentrada sobre la línia d'aigua.

>Reproducció dels dibuixos de Le Corbusier per a il·lustrar el capítol 4 del seu llibre "Quand les cathédrales étaient blanches" 1937.

“ Més enllà del que els podia semblar a aquella societat, la coincidència entre els elements gaudinians de la casa Milà i els que configuraven el paisatge urbà de persones, robes, animals, carruatges, constituïen una continuïtat palesa...”

Dirigible Akron i Micon sobre Manhattan 1931.

Casa Milà al final de la seva construcció 1906-10.

estrany entreveure, entre les fotos que il·lustren el treball d'Hugh Ferriss al seu estudi de Nova York, l'"allargada ombra de Gaudí" en alguna de les teles que s'amunteguen recolzades a les parets. Fins i tot l'"atribuït" projecte manhatanià de la torre "Hotel Attraction" sembla perfilar-en les formes d'un zepelí capgirat sobre la il·luminada penombra evanescent amb que il·lustra la nova pell de la ciutat.

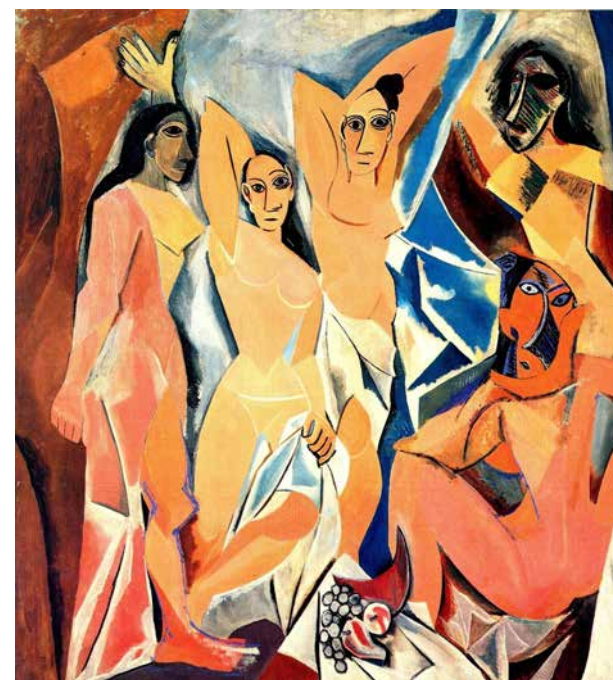
En una calorosa nit de juny de 1906, a la part alta de la coberta enjardinada del Madison Square Garden -mentre l'orquestra culmina les últimes notes de "I Could Love a Million Girls"- el magnat del ferrocarril Harry Fendall buida el carregador del seu revòlver sobre Stanford White a la part més alta de l'edifici que Stanford havia construït i projectat com a arquitecte 16 anys abans: una caixa rectangular que ocupava tota una illa a l'est de l'avinguda Madison, entre el Madison Square Park i el carrer 27, des d'on s'albirava l'esmolada fulla del Flatiron. Un contenidor que empaquetava un auditori per a 8.000 persones, un teatre per a 1.200, i una sala de concerts per a 1.500 espectadors, a banda de l'exuberant terrassa enjardinada on es celebraven espectacles fins ben entrada la nit.

En aquell mateix estiu, el jove Pablo Picasso passeja de la mà de Fernande Olivier davant del número 92 del passeig de Gràcia -on Gaudí just comença a aixecar els primers pilars de la casa Milà- subjecta a l'altra mà, porta una carpeta amb els estudis que acaba de realitzar a Gósol, són preliminars del quadre "Les senyoretes d'Avinyó" que acabarà pintant a París abans d'acabar aquell any. L'intent de recollir aquella nova tridimensionalitat en un suport pla,

constituirà a partir de llavors, una "materialitat" que només l'art podia sintetitzar conceptuant en un episodi nou: el cubisme.

Aquesta nova visió sobre el trencament de límits que obre el cubisme no serà innòcua. Apareixen altres línies de continuïtat, que no necessiten adscriure's a rigideses pròpies d'universos tancats. En el seu contacte, l'ordre establitzat es revela inanimat, impropï de les pulsacions que animen les complexes forces que mantenen la coherència de les estructures. Fins i tot aquest reactiu, accelera la caducitat estètica de les arquitectures congelades, que es revelen com escenografies "kitsch". L'allargada ombra que projecta la torre "espanyola" que havia dibuixat Stanford White com a remat emergent sobre la coberta enjardinada del Madison Square Garden l'acompanyarà fins a la seva demolició en 1925, on, feia ja un temps, que la música i l'espectacle havien deixat de escoltar-s'hi a la terrassa.

El poder i la intensitat acumulativa de la ciutat de Nova York en l'últim segle han estat tan immensos, com ho ha estat la seva capacitat per a reconstruir o reciclar anteriors sistemes. Arquitectures i ressonàncies que es reactiven per la hiperactivitat. Les complexes topografies urbanes en altura, es construeixen com hem vist, a mesura que els esdeveniments "intensos" es multiplicaven. Han anat apareixent noves caixes: contenidors, que sublimen l'emergent cultura concentradora. El viatge que hem fet a través d'aquest treball, ens ajuda a entendre millor la intersecció en la què ens trobem. Aquest aparent viatge de la premodernitat a la modernitat, ens situa davant d'un futur híbrid, on ja fa un temps, l'ortogonalitat

Fotografies preses el mateix any de 1904 d'Antoni Gaudí amb el seu pare i el Dr. Santaló a Montserrat i Pablo Picasso. Gaudí acabaria els remats de la coberta de la casa Milà tres anys després de que Picasso obrís el nou temps del cubisme amb la seva obra "El burdel filosòfic" conegut pel nom que li dona el seu primer comprador "Les senyoretes d'Avinyó". Avui propietat del MOMA de NYC.

La Penn Station fou l'espai col·lectiu més gran de NY. Dissenyada per l'equip McKim, Mead i Stanford White es contruí de 1903 a 1910. L'enderroc rebutjat per gran part dels novaïorquesos propicià la promulgació de lleis per a la preservació del patrimoni i evitar l'enderroc de la Grand Central Terminal.

*D'esquerra a dreta i de dalt a baix
> Vestíbul principal l'any 1911.
> Façana original sobre la 7a Av.
> Ferro i vidre per a l'entrada de llum fins a nivells inferiors.
> Imatges de la demolició l'any 1963.
> Imatges de la sòrdida estació actual soterrada amb la cessió de drets en superfície.*

*A baix, dreta
> Demolició del teatre Fulton al 1982. Aquest esdeveniment va portar de nou la ciutadania als carrers de NYC com vint anys abans ho va fer la desmolició de la La Penn Station (foto D. Navas).*

de malles i estructures, conviuen en un univers de mòbils i trajectòries sobreposades. I on justament ara, els instruments tecnològics, ens permeten materialitzar-los més eficaçment en el projecte.

L'estudi, vist des d'aquesta perspectiva, ens ha proposat un recorregut interessat des de la forma de la ciutat, en la seva condició d'ordre geomètric regular, enfront de la ciutat dels traços no projectats. De l'estructura que configura la malla, per passar a explicar-la en la seva concurrència amb els elements arquitectònics. I també, com aquests -

l'arquitectura de les formes construïdes configuren un ordre agregat, que al seu torn es revela com a element necessari per entendre la ciutat moderna. Hem fixat la mirada en la distància que va de l'ordre projectat, a la seva temporal materialització, on les col·lisions amb situacions prèvies, han fossilitzat la discontinuïtat i la frontera.

“Promogut pel CCA el projecte IFCCA New City Park desenvolupa una peça de ciutat a través de la concentració de diferents tipus de transport Tren, Metro, Bus, Ferry i la creació d'un gran parc amb el desenvolupament d'activitats flexibles resultat de l'experiència contemporània de complexitat i diversitat entorn els nous paràmetres de disseny de la ciutat: sobrants, connexions i fronteres. L'armadura de l'espai públic obert connecta l'interior de Manhattan amb el riu on acaba amb una plataforma flotant sobre la platja al voltant d'estructures comercials i residencials en els marges.”

De la memòria del projecte per al complex espai entorn a la Penn Station del grup Morphosis.

3>Valor del fragment. Simetries, complexitats i rastres

Regularitat contra irregularitat, aquest sembla haver estat el camp de confrontació que ens va conduir a suposar com qualsevol element aliè a una simetria, pertanyia a un estadi d'imperfecció anterior al dels traços reflectits sobre els seus eixos. Estem acostumats a reconèixer-nos com a éssers simètrics. Un equilibri, que es trenca pas a pas, en qualsevol de les direccions en què caminem. Intentem reconstruir eixos on només hi han estructures complexes. Els últims 100 anys ens han col·locat davant d'una millor disposició per organitzar i gestionar

el més difícil entorn dels elements suportats per la lògica de les trajectòries i els moviments. Hi ha un pensament "gravitacional", complex que convergeix en aparentment antiga tota geometria equilibrada i equidistant. Un simulat estat d'instabilitat mantingut; que malgrat col·locar-nos davant d'un univers neuronal, que identifiquem com el nostre, se'ns resisteix a ser administrat.

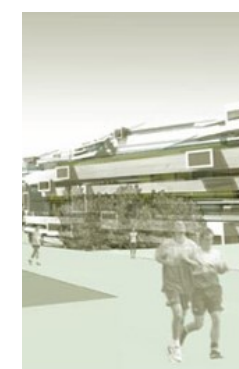
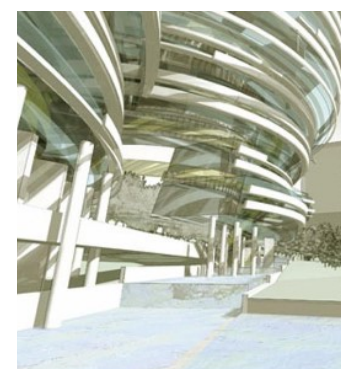
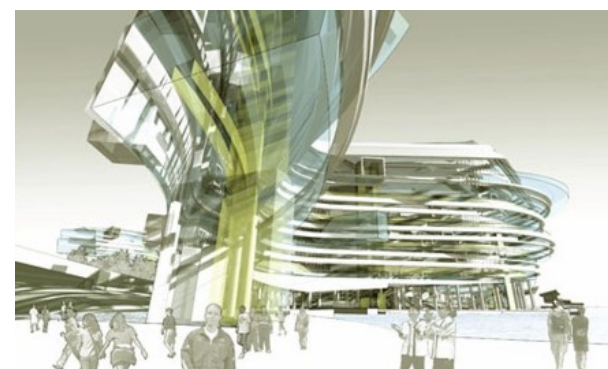
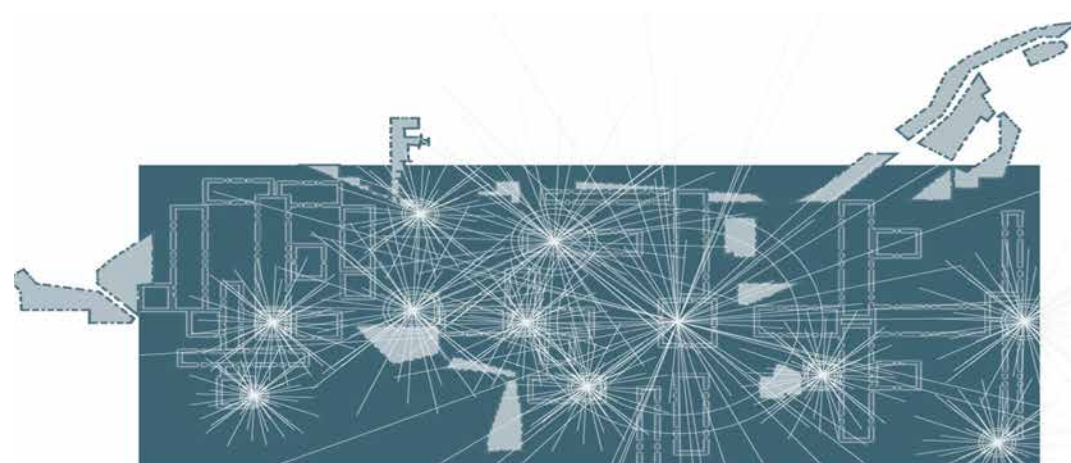
La ciutat és el resultat de múltiples col·lisions, unes programades i altres, com a resultat de lògiques inconnexes, accions incompletes o "urbanísticament tòxiques" .

Des de que les malles van deixar de controlar la "manera" per atrinxer-se en el "lloc", el relat de l'arquitectura es va

refugiar en "una arquitectura de blocs", tan compactes com incomplets. Arquitectures compartint "illes de cases", lluitant per un accés a la llum i al paisatge, construint porcions d'arquitectures bidireccionals, visualitzables amb un pla o com a molt dos, manifestament insuficients davant els extensos marges cecs compartits.

D'altra banda, la positivació del fragment negatiu de les malles, permet avui, una relectura més fractal de l'ordre geomètric en l'espai de fixació de la ciutat. Un viratge des de la "cartesianitat" ortogonal, vers la incorporació de la transgressió de les irregularitats que amaguen o suporten aquestes malles. S'avança cap un marc interpretatiu on concurrència, jerarquia i superposició global, s'ajusten millor al

Abstraccions del projecte Cerdà: nodes i centres metropolitans, continuïtats, límits i fractures entre teixits. Imatges de l'Olympic Village -Morphosis-.

"...superar aquest aïllament entre suport i arquitectura, -tant present en els dibuixos de Le Corbusier per a Nova York o Barcelona-, permet incorporar estratègies de paisatge, d'escala i d'espai públic, que participen reciprocament de l'arquitectura i la ciutat"

“determinisme” del lloc: topografia, hidrografia, sistemes naturals... I es predisposa a una millor valoració del fragment de les unitats urbanes i arquitectòniques, sota els valors essencials dels diferents camins de les continuïtats i els vincles.

Formes i repeticions des d'un horitzó aparentment únic i complet -que anomenem projecte urbanístic - successivament forçat a respondre al llindar dels elements previs: "rastres inerts", o com escrivia M. Foucault a "L'arqueologia del saber", "objectes inerts, objectes de les coses deixades pel passat". El fragment, com a gir dels petits esdeveniments que es converteixen en inventari: rastres de

contingut identitari de la memòria icònica, arquitectònica i paisatgística de la ciutat.

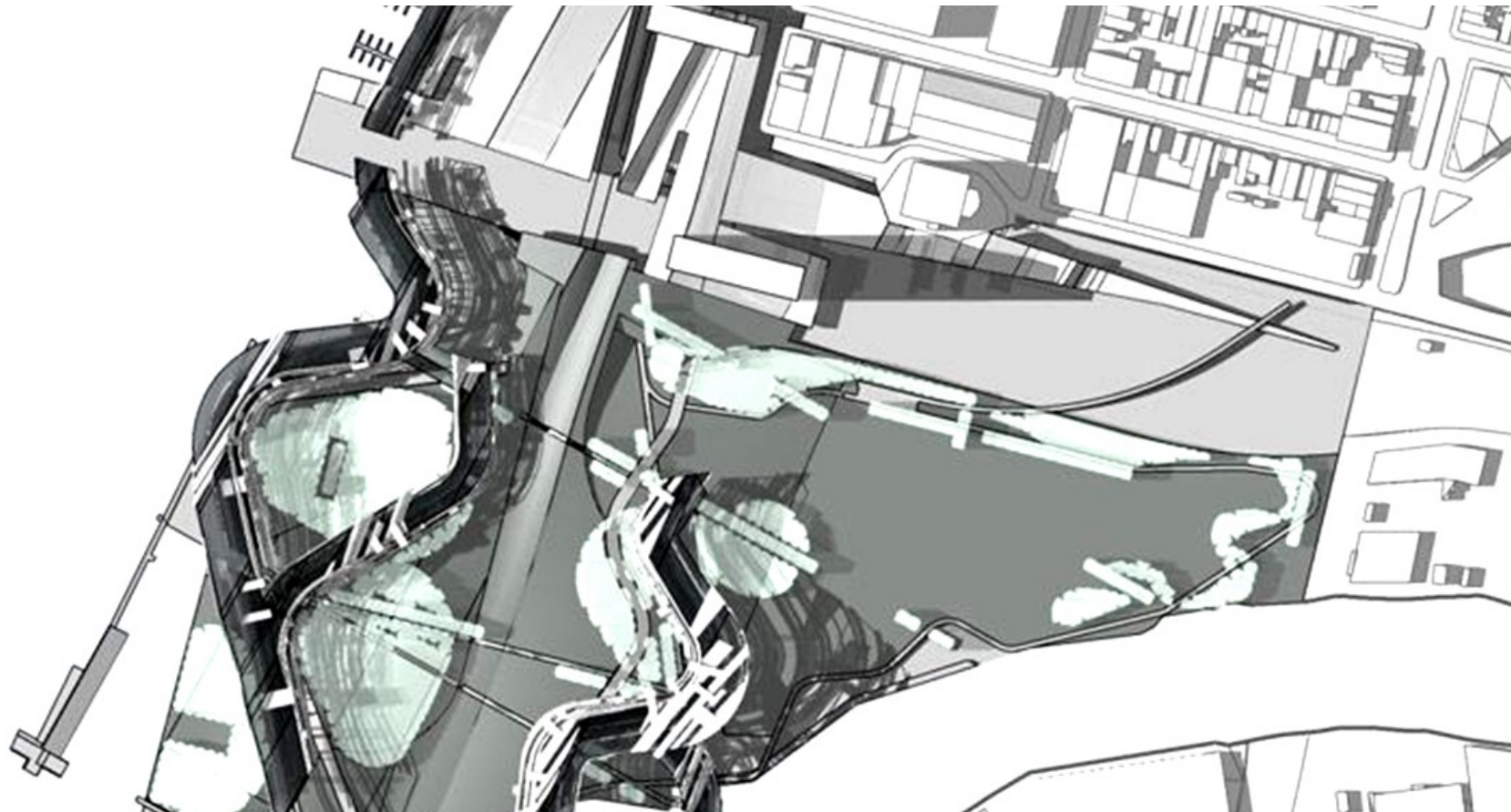
Gràcies al reconeixement de la qualitat de liquiditat de l'espai públic, que flueix com l'aigua: diluint o decantant nous espais col·lectius -endinsant-se en porositats mínimes, però nombroses- es pren consciència del que representen aquestes microxarxes en un paisatge compacte en formar part i desenvolupar possibles enllaços discontinus d'un àmbit territorial més ampli.

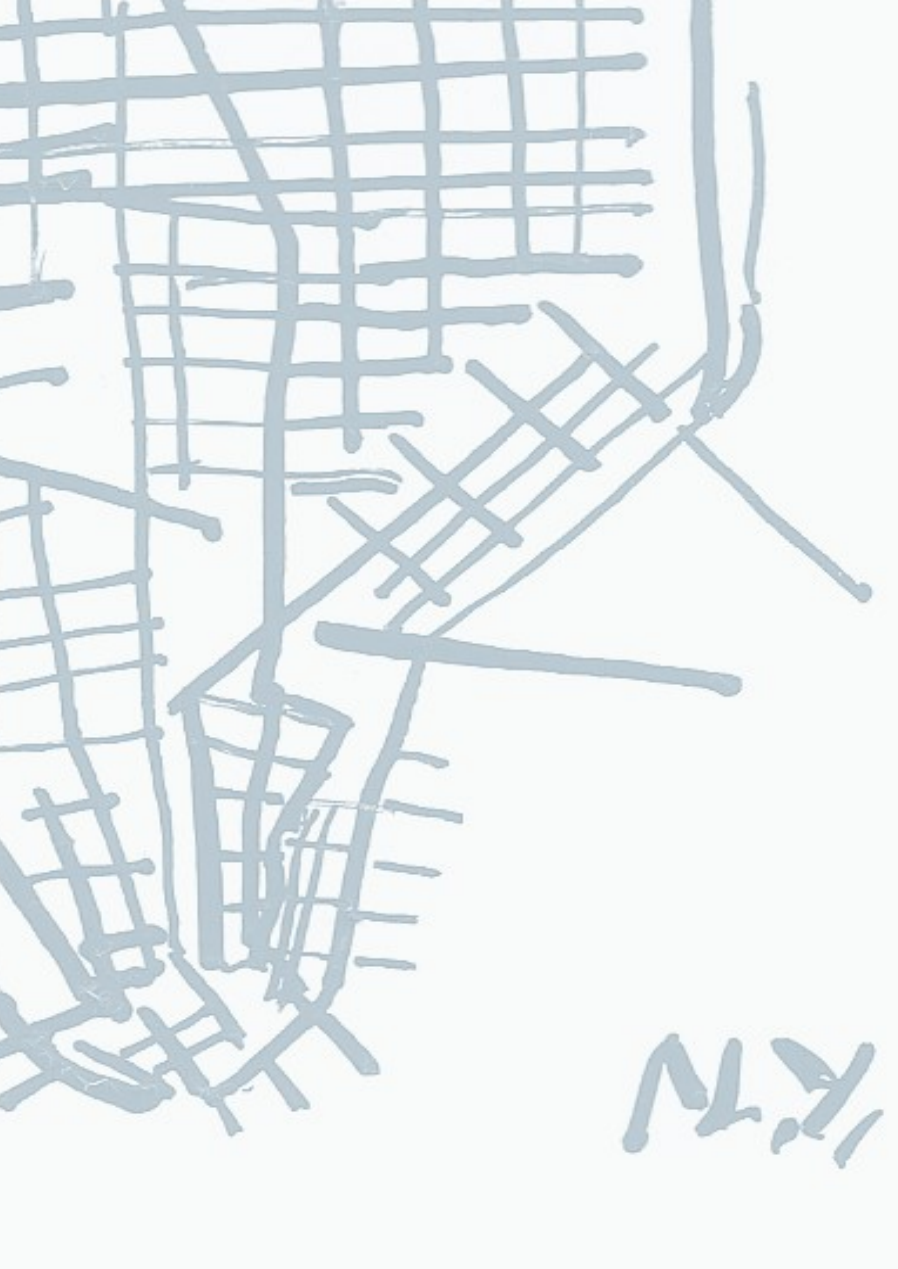
La dicotomia entre renovació de la ciutat antiga i formulació de la ciutat nova ja estava present en el projecte de Cerdà per a Barcelona. S'entenia que no podia existir una nova ciutat, sense introduir la

nova escala de la modernitat en el teixit de la ciutat compacta, establint vincles que s'obriessin pas en l'entramat de la ciutat antiga. Discurs que reprendria més tard el pla Macià 1932-1935, que al costat de Le Corbusier plantejaria el GATEPAC.

Fixar-nos en les fractures que ens han ofert algunes pistes sobre els objectius estratègics de la intervenció contemporània, i ens proposa aprofitar millor, la font inesgotable d'energia creativa, que condensen la intensa concurrència d'arquitectura i centralitat urbanes. En aquest sentit, ens aproximem al lloc del projecte contemporani, allà on ha d'interactuar amb les irregularitats, amb les peces en

Olimpic Village Plan. Desenvolupa connexions, activitats, espais entorn a àrees residencials, equipaments del transport i infraestructurals sobre nous paisatges .

“ Més enllà d'elements allunyats, separats, col·locats en caixes tancades, el projecte de ciutat contemporània ens proposa una vehiculació dels esdeveniments amb molta més interrelació i solidesa ...”

conflicte: allà on el repte de la seva resolució evidència nous salts endavant. Llocs que comencen a col·locar-nos davant un nou paisatge; el de la dilució de la pell de l'edifici dins els nous esdeveniments emergents de la ciutat.

Dels dos últims canvis de segle, el que porta al canvi de mil·lenni, ha permès superar aquest aïllament entre el suport i l'arquitectura, -tan present en els dibuixos de Le Corbusier sobre Nova York o Barcelona- incorporant i imbricant estratègies d'escala, paisatge, espai públic i peces edificades. Aquesta implicació, des de la flexibilitat i l'oportunitat en variats nivells de multi-complexitat per als projectes urbanístics, ha produït un trencament dels suports i

Esquerra, de dalt a baix

>Morphosis. Projecte per al sud de Manhattan. Des de Greenwich St. i Edificis-grapa coincidents amb els carrers sense continuïtat de Rector St i Exchange Plz.

>Diferents línies de continuïtat de la ciutat . Parc de Diagonal mar d'Enric Miralles i Benedetta Tagliabue 1997.

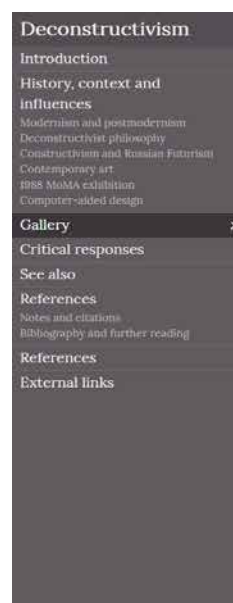
>Dibuixos que il·lustren les continuïtats i peces adherides principals del projecte. EMBT 1997.

trames rígids de l'arquitectura. En aquest sentit, els arquitectes han estat els primers a comprendre aquest acostament de la ciutat al territori i a les infraestructures. Connexions entrecruades il·lustren els projectes més influents d'aquest pensament en la dècada dels 90 -OMA, Morphosis, Snøhetta ... -. Certa prevalença de traçats que materialitzen trajectòries d'objectes i persones en moviment: la línia corba com a límit marca un determinat fi del paradigma euclidià, i apropa la infraestructura a aquella condició de lleugeresa anunciada pels pioners futuristes, intueix un sistema més híbrid on la flexibilitat geomètrica no xoqui amb l'infranquejable mur de l'obsolescència projectual i permeti col·locar les peces de ciutat des de la idoneïtat urbana -relacional i de nova funció emergent-.

- "No oblidi que estem arribant al final del segon mil·lenni i que al món ja hi ha gent que no senten cap nostàlgia" - recollia

> Estació BCN Passeig de Gràcia de Daniel Navas i Neus Solé. 1990.

Gallery

Critical responses

Since the publication of Kenneth Frampton's *Modern Architecture: A Critical History* (first edition 1980) there has been a keen consciousness of the role of criticism within architectural theory. Whilst referencing Derrida as a philosophical influence, deconstructivism can also be seen as having as much a basis in critical theory as the other major offshoot of postmodernism, critical regionalism. The two aspects of critical theory, urgency and analysis, are found in deconstructivism. There is a tendency to re-examine and critique other works or precedents in deconstructivism, and also a tendency to set aesthetic issues in the foreground. An example of this is the Wexner Center. Critical Theory, however, had at its core a critique of capitalism and its excess, and from that respect many of the works of the Deconstructivists would fail in that regard if only they are made for an elite and are, as objects, highly expensive, despite whatever critique they may claim to impart on the conventions of design.

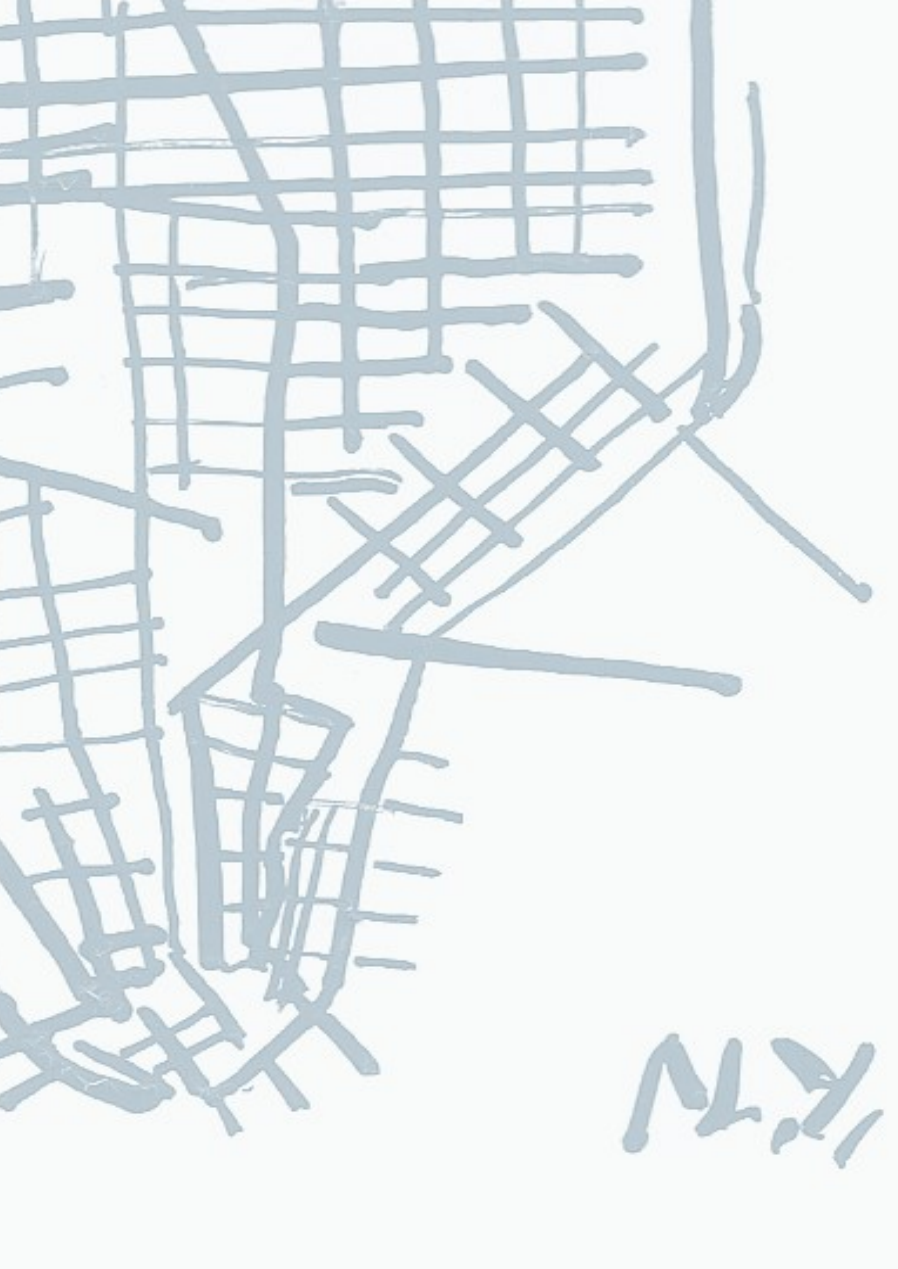
The difference between criticality in deconstructivism and criticality in critical regionalism, is that critical regionalism reduces the overall level of complexity involved and maintains a clearer analysis while attempting to reconcile modernist architecture with local differences. In effect, this leads to a modernist "vernacular." Critical regionalism displays a lack of self-criticism and a utopianism of place. Deconstructivism, meanwhile, maintains a level of self-criticism, as well as external criticism and tends towards maintaining a level of complexity. Some architects identified with the movement, notably Frank Gehry, have actively rejected the classification of their work as deconstructivist.^[8]

Greenwich South. Projecte del grup Morphosis per a la "Alliance for Downtown New York".

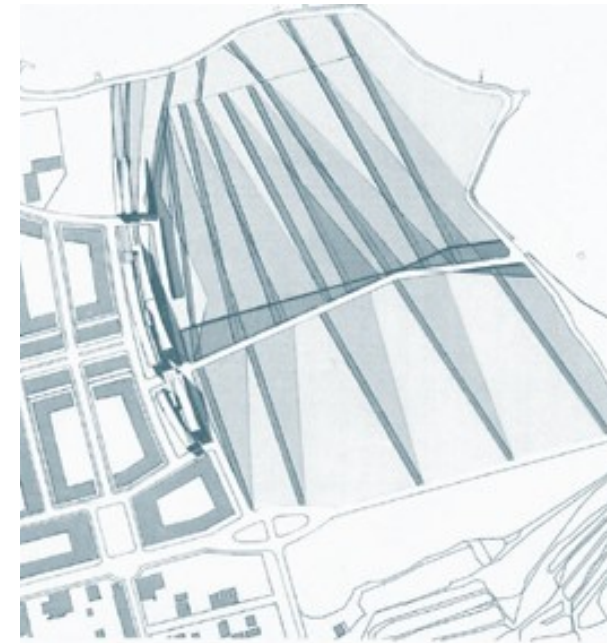
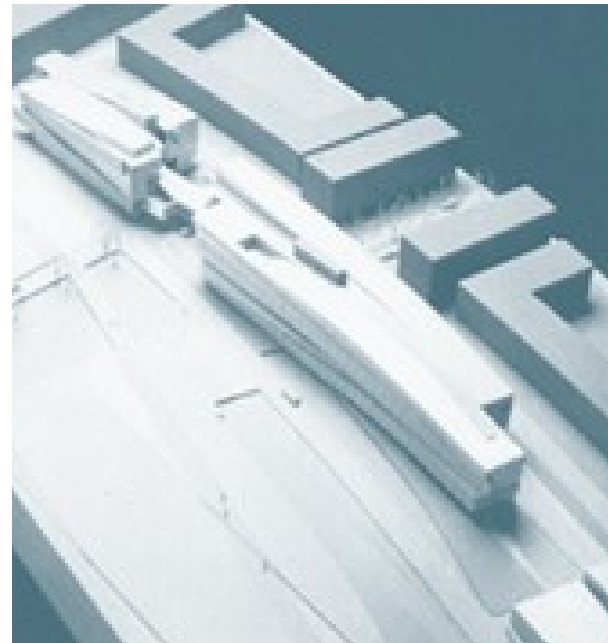
> Transfromació del històric baix Manhattan en una peça complexa de ciutat de diferents intensitats i usos sobre el desenvolupament en nivells i capes superposats.

> L'eix del projecte a manera de sutura descriu un gran parc que travessa l'autopista fins a submergir-se dins el túnel de Brooklyn-Battery a fi de reestablir connectivitats entre Wall Stret a l'est i Battery Park City a l'oest.

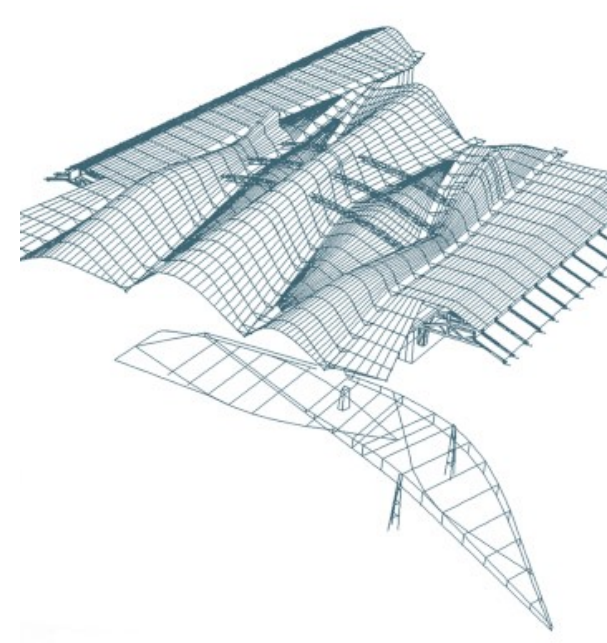
> Sobre aquesta armadura primordial s'hi distribueixen els diferents usos residencials, de serveis, culturals i instal·lacions comercials.

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

Juanjo Navarro per a "El País" de boca de Peter Eisenman, després d'acabar la seva intervenció amb Frank Gehry a la sala d'actes del COAC, en aquells primers dies de desembre de 1987 a Barcelona. Tots començàvem a creure que el camí iniciat per Tschumi al Parc de la Villette tenia llarg recorregut. - "És una bogeria total -ens deia vehementment Eisenman, que els estudiants d'arquitectura segueixin aprenent a fer catedrals i barris del segle XVIII: els arquitectes han d'aprendre a ser cirurgians en lloc de mags". Reconec que més d'una vegada, jo, també havia recorregut al símil mèdic en la meua docència, per avortar "solucions" regressives amb aquells alumnes que, emparant-se en una malentesa opció històrica, eren capaços de dibuixar estructures urbanes amb illes tancades i

D'esquerra a dreta i de dalt a baix

- > Imatges de l'hotel a Banyoles projectat per Peter Eisenman 1997.
- > Fotografia aèria cobertes del Mercat de Santa Caterina, amb els edificis d'habitatges del Pla Especial del voltant.
- > Axonometria de dibuix cobertes Mercat de Santa Caterina.
- > Cobertes de les Escoles comunals de la Sagrada Família.
- > Volumetria amb incorporació de l'edificació de l'entorn del projecte del Mercat de Santa Caterina.
- > Un dels accessos principals sota la coberta.

compactes: "Potser s'entendria que seguíssim operant sense anestèsia, després que aquesta es conegués? A ningú se li escapa, que estem parlant d'alguna cosa més pròxima al delictes que a l'oblit".

Philip Johnson es retirava de l'escena professional després de 60 anys d'activitat, i per celebrar la seva constant adaptabilitat -deixant enterrat el seu període "postmodern"- celebrava una exposició, que segons Eisenman, era un regal de luxe per a Gehry i ell mateix: "Violated Perfection". El lloc escollit, era el Museu d'Art de Nova York i la data, juny i agost del següent any de 1988. La iniciativa va tenir lloc en la data anunciada a Barcelona, al grup se li unien Daniel Libeskind, Rem Koolhaas, Zaha Hadid, Coop Himmelblau, i també

Bernard Tschumi, però el títol devia semblar massa explícit al MOMA que "suggerir" a Philip Johnson el canvi de "Perfecció Violada" per la més acadèmica: "Deconstructivist Architecture". L'episodi servia per entronitzar al capdamunt de la cultura novaïorquesa allò que revistes i actes -com el de Barcelona- havien difós fraccionadament a Europa i Amèrica. A partir de llavors, allò era ja, alguna cosa més que el que figurava en el primer esborrany manuscrit de Johnson: "la feina recent de set arquitectes internacionals davant l'emergència d'una nova sensibilitat en arquitectura".

L'any següent vaig tenir ocasió de coincidir amb Eisenman a Barcelona, li havien donat el Progressive Architecture Award 1989, pel projecte de l'hotel

olímpic de Banyoles, sortíem del Saló de Cròniques de l'Ajuntament -sala que té l'honor de compartir amb el Rockefeller Center, l'autoria de Josep Maria Sert dels murals que cobreixen parets i sostres-. Allà, havíem assistit a un d'aquells actes institucionals que reforçaven l'important lloc que l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat s'havien reservat com a impulsors del que després alguns van anomenar "el model Barcelona". Una amiga comuna -Odile Henault- li recordava, no sense certa i irònica proximitat, el fàcil que era per a ell, gestionar situacions de trencament i conflicte, com si tot respongués a un cert control sobre els mecanismes d'un inestable equilibri, que es trenca en cada nou intent d'aproximació. Un ordre contínuament alterat. Però en el cas del projecte de Banyoles, el risc no estava en

Dalt, d'esquerra a dreta

>Estructura de suport i tancaments Mercat de Santa Caterina.

>Accés des de Colomines.

l'arquitectura, sinó en els mecanismes de fer-la possible: la baixa centralitat del programa de Banyoles, com l'aparent desformalització transgressora d'un programa que per a molts seguia sent perillosament "no convencional", l'acabarien convertint en un dels pocs projectes no realitzats d'aquell període d'aparents èxits. La topografia arquitectònica d'Eisenman no es materialitzaria allà ni en aquell moment.

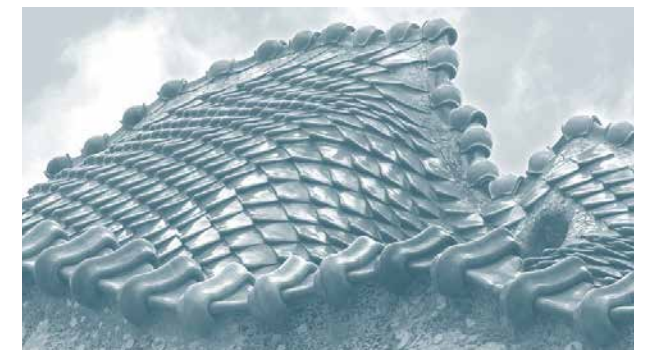
A quatre illes del límit que dibuixa Cerdà a llevant amb el parc "Bosc del Besòs", al límit de l'avinguda Diagonal amb el mar, i just en la trobada a nord amb el conjunt comercial que construïa Robert Stern per a Hinnes, Enric Miralles projecta l'any 1995 la nova ordenació d'aquell espai d'11 illes (3x 3,6) que abans havien dibuixat en diferents opcions de compactat Ricardo Bofill i el mateix Stern. Les possibles alternatives sobre l'ordinalitat de la malla i l'ordre sobreposat, es decanten aquí explícitament pel segon. Aquí el "teixit connectiu"-utilitzant l'expressió que tant agrada d'emprar Thom Mayne- no és la trama regular del viari Cerdà si no la multiplicitat de forces que recorren aquest immens espai dinàmic que sorgeix d'un modelatge tectònic del paisatge i que es dibuixa sobre un sòl. Es dibuixen signes en dues i tres dimensions. Un Nazca actual il·lustra gràfics que recorren la unitat de l'espai de mar a muntanya buscant nuar el volum topogràfic d'espais vegetals amb la complementarietat conceptual del món mineral. Aigua i metall relliguen les continuïtats sobreposades d'arquitectures

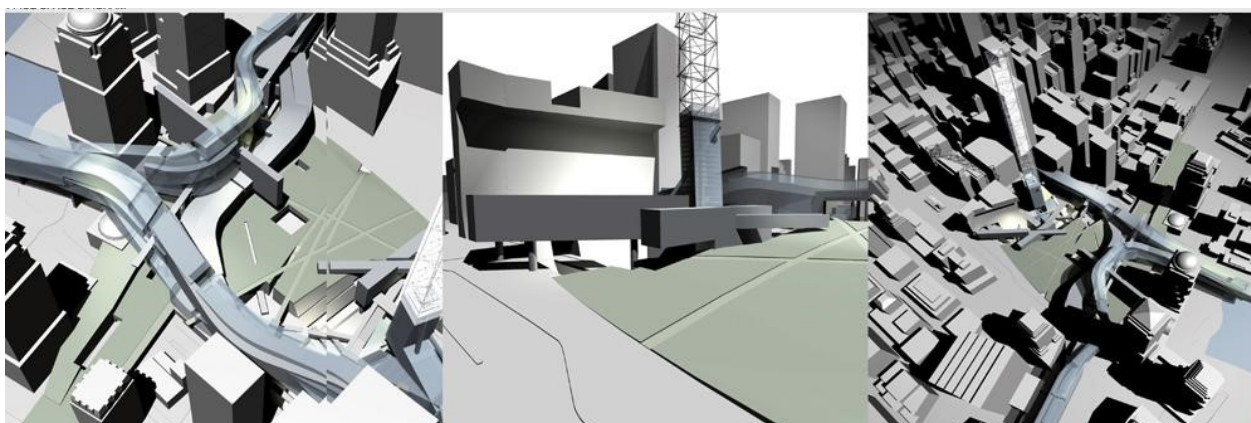
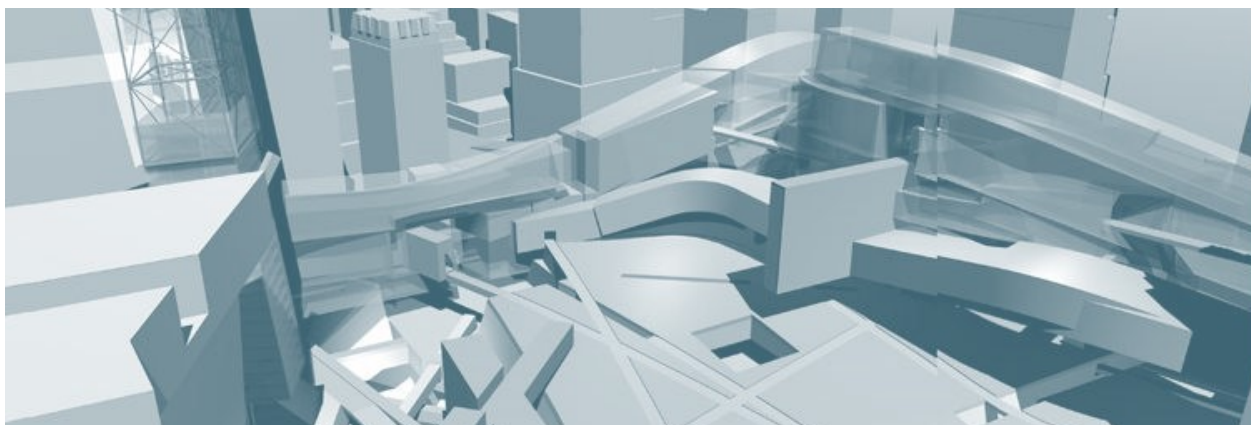

>World Trade Center Design. Torres horitzontals que enmarquen el lloc i el condueixen fins al riu. 2002.

>Dreta:
Enric Miralles, Neus Solé, Marcia Codinach i Daniel Navas.
Interior del International Bar (Wicklow Street). Dublin 1977

>Estructures horitzontals que entreteixeixen espais de diferents usos amb l'espai obert del parc.2002.

i espais públics. Un espai de fricció i límit, que de sobte s'alliberava del pecat de pertànyer a un lloc on la continuïtat esgotada davant infraestructures i malles inacabades, es transformava en un singular punt de centralitat contemporània, en aquella Barcelona que intentava aprofitar-se d'aquella embranzida inversora que s'havia expandit abans de la crisi immobiliària que seguiria al període post-olímpic de la ciutat.

4>Continuïtats: dels enllaços físics a les connexions emocionals

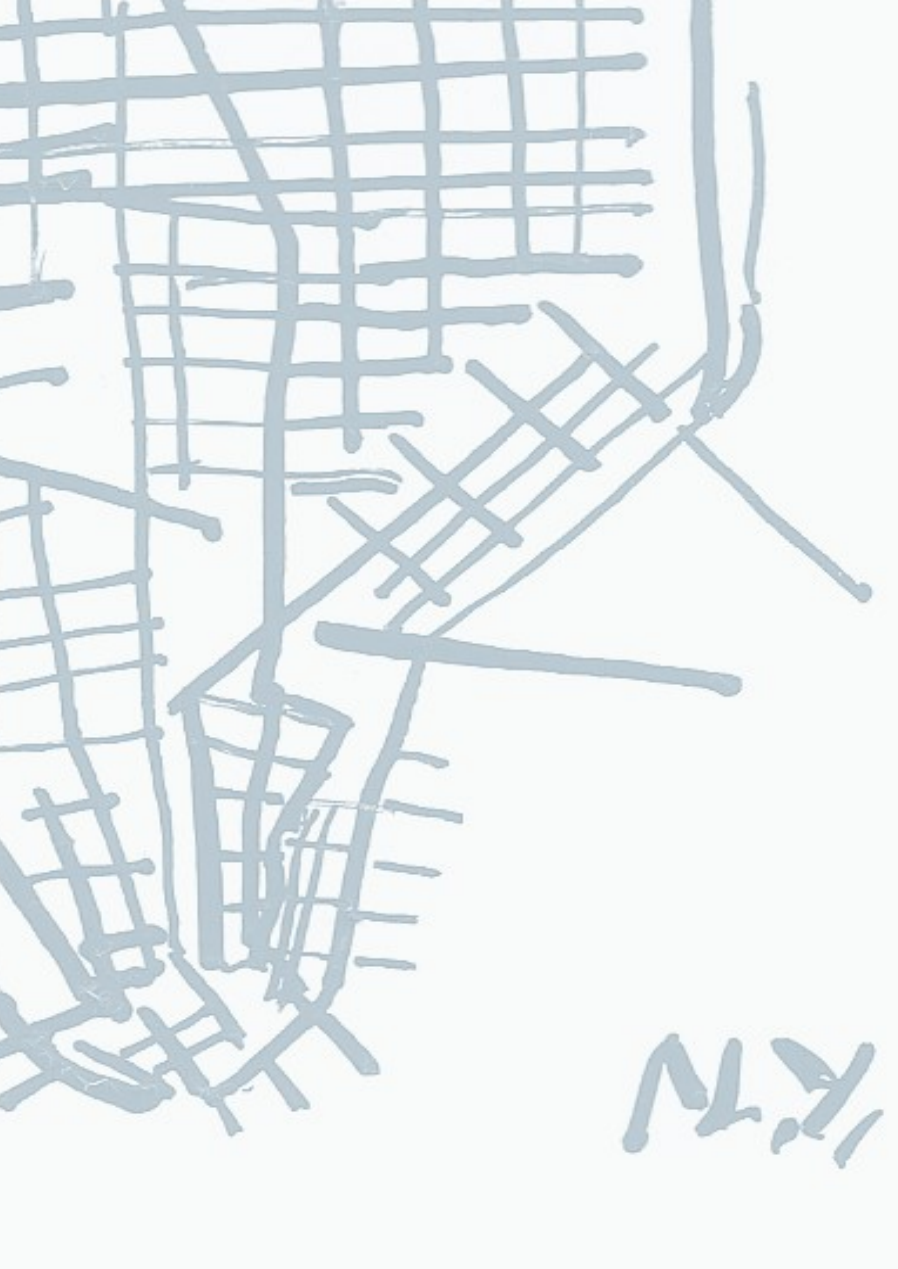
Durant molts anys, cada vegada que aixecava el cap de la pantalla d'aquells primers Macintosh -que encara avui reposen a les prestatgeries més altes, del lloc on van a parar projectes i objectes que et resisteixes a llençar- em trobava, a l'altra banda del vidre, la serpentejant línia vidriada d'aquell drac que dormia donant forma a la coberta de la casa Batlló. Just al costat d'aquell altre edifici, que havia estat l'últim despatx de Guastavino a Barcelona.

Una dècada després, el mateix acte reflex em situa resseguint, el jeroglífic

d'aquelles ondulades formes sobre l'estructura d'Enric Miralles que ocupa l'espai central de l'avinguda Icària. Aquell episodi, al costat d'aquelles formes més properes a la topografia que havien albergat les instal·lacions de tir olímpic, també del no realitzat projecte d'Eisenman, era gairebé tot el que es podia trobar d'aquella incursió "deconstructiva" en aquella experiència urbana que fixava la Barcelona de l'última dècada del XX.

L'itinerant deambular del "Madison Square Garden" des de la seva construcció en el lloc del que pren el nom l'any 1879 fins al seu posterior enderrocament i construcció en el mateix lloc el 1890, el seu trasllat a la vuitena Avinguda entre el carrer 49 amb la 50 l'any 1925 i la seva tercera materialització i últim trasllat a l'actual ubicació el 1968 sobre la setena Avinguda entre els carrers 33 i la 31 portarà en si mateix la destrucció d'una de les primeres grans arquitectures de la mobilitat de la ciutat de Nova York: la Penn Station. La geometria circular s'articula amb la implementació sota el subsòl de la traça ferroviària. En els primers anys del XXI el decadent context del seu entorn urbà, porta a la ciutat de NYC al costat de les iniciatives que desenvolupa el CCA (Centre Canadenc d'Arquitectura) a considerar una nova reformulació per a aquest sector. La proposta de Thom Mayne (Morphosis) descriu els fonaments d'un projecte que planteja nous vincles amb els elements de continuïtat del lloc: el Hudson i la traça de les estructures ferroviàries subjacents. El resultat és un intens projecte-programa on tots aquests elements emocionals i físics es materialitzen en formes de mobilitat

>Il giardino dei passi perdotti. Eisenman. Verona.

"arquitecturalizadas", que estiren la nova centralitat sorgida de la intensitat del projecte, des de l'element geogràficament més rellevant; el riu fins al cor de la malla de 1811. Dibuixen una nova ciutat del segle XXI sobre la jeràrquica malla de Manhattan, construint un nou sistema formal, subjecte a una sobreposada i entrelaçada malla de col·lisions.

Corrien els primers dies d'aquella primavera que inaugurava el nou segle, quan rebia la trucada de l'Enric. Ara no coincidim tant com en un període anterior, en què juntament a les nostres parelles, Carme i Neus, compartíem la referència d'aquell temps que ens havia acompanyat als quatre: primer com a

estudiants, i més tard en les vicissituds i celebracions que acompanyaven els primers projectes. Era una trucada aparentment improvisada, en què m'anunciava una "sessió" en el seu estudi, just aquell mateix matí, sobre el Pla Especial del mercat de Santa Caterina, a la qual potser m'agradaria assistir. Era una ocasió per veure'ns. Una de les moltes jornades, que llavors organitzàvem sobre temes de debat urbà al COAC l'havia titulat "Ciutat Vella: la memòria recuperada". Al programa ja havíem acordat les ponències, a més de la de l'Enric, les de Gerardo Estévez arquitecte i ex-alcalde de Santiago i la de Nuno Portas. Enric Miralles, que havia fet el Pla Especial de l'entorn del mercat, les obres del qual, no acabaven d'arrencar

>Exterior complex assistencial Can Comelles. Navas&Solé. Barcelona.

gràcies als innumbrables elements arqueològics, que no feien més que subratllar unes presències anteriors que ja es coneixien. Ara es debatia, no contra les pedres enterrades al subsòl, sinó contra els prejudicis veïnals sobre una arquitectura que els resultava aparentment il·legible. En aquell dilatat temps d'espera per veure arrencar l'obra des del nivell del sòl, se li havia encarregat la coordinació executiva del Pla Especial del que era autor. Això significava sessions com la que estava a punt d'iniciar-se aquell matí.

Ens vam veure a la porta, sobre el mateix espai del carrer, encara no havia arribat ningú, i amb les portes obertes, em va mostrar el lloc que havia disposat per a la litúrgia. Era la planta baixa on en un altre

temps entraven i sortien els carruatges, un immens magatzem que atresorava munts de grans caixes de fusta de diferents mides però totes aparentment homogènies, només les inscripcions impreses sobre elles parlaven d'un contingut de plafons i maquetes que responien a noms de ciutats: Venècia, Edimburg, Utrecht, Barcelona ... algunes s'havien agrupat al centre i sobre elles s'havia col·locat, en un espai ben il·luminat que envoltava la penombra, una impactant maqueta d'extraordinàries dimensions del mercat de Santa Caterina amb l'incomplet conjunt de la trama urbana que l'envoltava. I bé, quin era l'objecte d'aquella sobredimensionada escenografia? -Espera que vinguin els convidats- diu l'Enric. I se li escapa

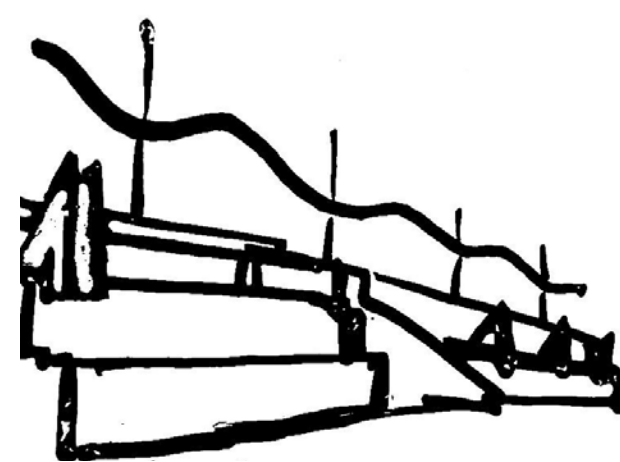

>Façana Musée du quai Branly. Jean Nouvel. Paris

aquell somriure de qui controla la posta en escena, que gairebé sempre era presagi i avantsala d'un cert desassossec. Com a aquell que precedia quan mostrava -en un temps enrere- les immenses làmines de paper Canson en què va dibuixar el seu projecte final de carrera amb un grafit del que la duresa feia invisible la part central del dibuix, i que al costat de Macià agradava d'exposar als amics, en aquell improvisat escenari -d'aparent ruïna- de la casa de la Clota, amb la sempre sospitosa intenció de veure la cara dels qui el contemplaven.

Van anar arribant alternadament els participants d'aquella reunió i les furgonetes que els precedien amb el

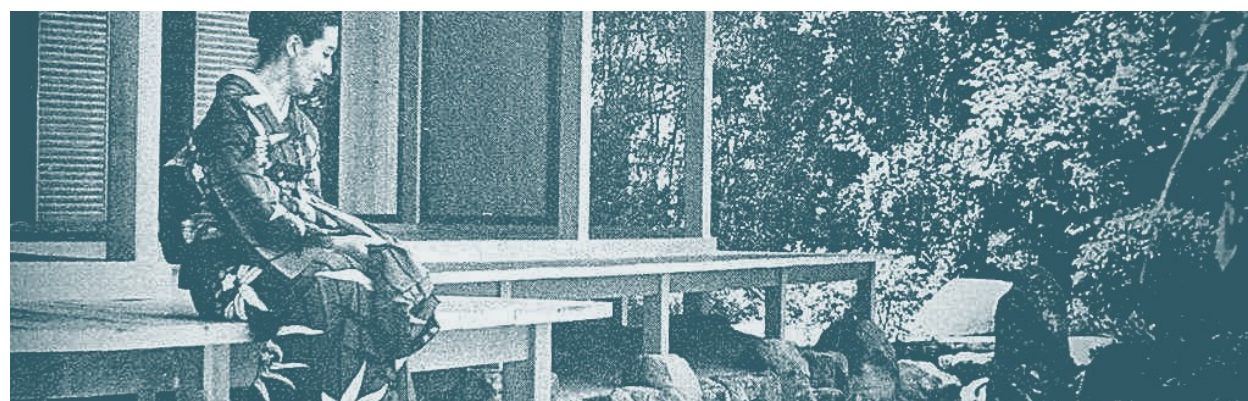
Complex assistencial Can Comelles. Connector logistic.. Navas&Solé. Barcelona.

contingut de petits edificis de fusta acolorida, que encaixaven amb els buits d'aquella gran maqueta. La majoria advertien del risc de la seva manipulació amb una pintura que encara tacava. Cada equip, contemplava per primera vegada el model de l'edifici que havia portat en relació al conjunt, i com aquells petits fragments, acabaven dibuixant un límit dinàmic a l'ondulada topografia de la coberta del mercat. Un nou límit fractal al qual adherir el teixit anterior. Miralles, havia aconseguit que l'edifici no fos una arquitectura relacionada amb la ciutat a través de les seves façanes. De fet podríem entendre que aquestes no existien -que aquest s'expandia- i que d'haver-les les tingut, aquestes, serien la coberta. El projecte era definitivament

una nova i sinuosa pell per aquell qualificat fragment de ciutat. Una virtuosíssima resolució geomètrica, que em retreia a l'opinió que ens manifestava Arata Isozaki sobre el que en el seu criteri era el millor fragment de Gaudí: les improvisades cobertes de les escoles temporals de la Sagrada Família. I ens ho deia allà, a Palafolls on vam coincidir els tres, sota aquell petit homenatge del seu pavelló, que distava en molt, de la complexitat espacial d'aquella coberta de Santa Caterina, en la maqueta on tots teníem fixada la vista.

Alguns dels arquitectes presents tenien el seu edifici en la fase final d'execució, la qual cosa donava referència de l'estret marge d'adaptabilitat en cas de

discrepància. Allà era on apareixien aquelles referències al color -que a jutjar per les maquetes havia estat un tema especialment indeterminat fins a última hora- i on tots, semblaven estar disposats a acceptar qualsevol punt d'acord. En realitat, els seus edificis ja pertanyien al món real, mentre que el de l'Enric amb prou feines era un incomplet i paralitzat moviment de terres. El desassossec que manifestament estava acostumat a contemplar després d'una de les seves presentacions no corresponia amb aquella altra percepció d'incomoditat recíproca que matisava en el diseg de no voler fer de mediador davant la seva pròpia obra. Qui li havia donat aquest paper hi era: en Pere

Imatge Daniel Navas. Tokio 1997. Treballs de col·laboració paisatgística amb Arata Isozaki.

Cabrera i a ell els va remetre per acabar de concretar, quan va anunciar que ens en anàvem. El "ens" implicava que suposava que el tema havia deixat d'interessar-me. Vam sortir en direcció a les Rambles, de fet vam aprofitar el curt recorregut per comentar sensacions, més que impressions sobre el que havíem vist. Abans d'acomiar-nos, va deixar anar, com qui incorre en un lapsus sobreentès, la impossibilitat d'estar a la data comentada en aquella sessió de "Ciutat Vella: la memòria recuperada". Bé, allò era freqüent quan organitzes taules i debats. Fins i tot amb el programa imprès i distribuït sempre tenies la sensació d'estar pujat en una muntanya russa. Fins al mateix dia de les conferències, aeroports i agendes urgentment

modificades, jugaven a favor del desastre, encara que per alguna estranya raó, aquest gairebé mai es produïa. Hi hauria ocasió de parlar públicament del que significava el mercat de Santa Caterina per a la renovació urbana, aquella sessió "privada" ho testificava. I així, amb aquell ferm convenciment, ens vàrem acomiadar.

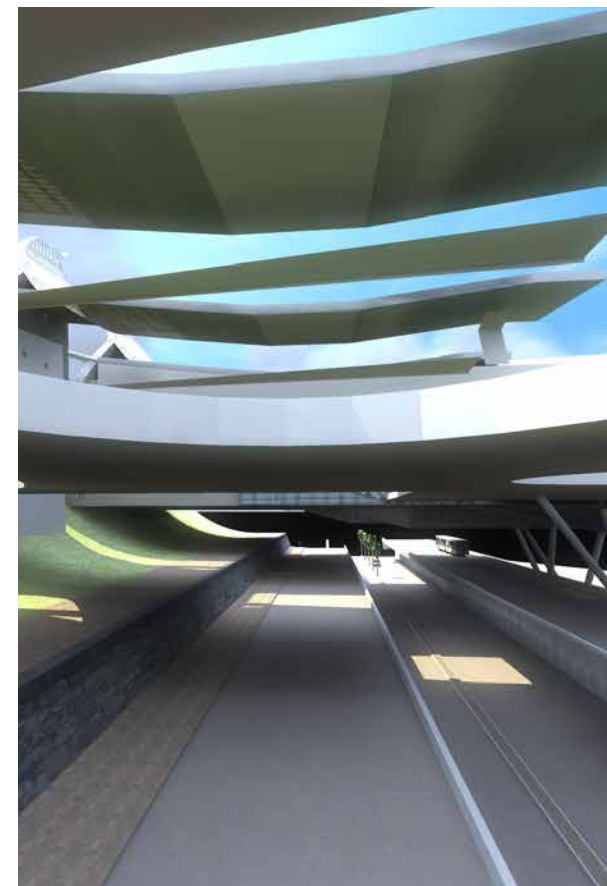
Mesos després, quan els records es projectaven sobre el passat, amb un profund desassossec emocional, vam saber pels diaris, que aquell dia que debatíem al voltant de la nova "memòria recuperada" de Ciutat Vella amb l'absència ressenyada de l'Enric, en aquella abarrotada sala d'actes del

COAC, ell tenia cita amb els quiròfans del Ivan Anderson Hospital de Houston.

Faltava un any perquè aquell món en un equilibri fràgilment sostingut s'ensorrés, arrossegat pel col·lapse que va seguir al dramàtic atemptat sobre les torres del WTC. Fins llavors el major edifici que s'havia "esvaït" del "sky line" de Nova York, havia estat la torre Singer (durant un temps va ser la referència de major altura de Manhattan / 1908 Ernest Flagg). La nova torre que ocupa el seu lloc en la trama: el "One Liberty Plaza" de SOM, es convertiria en l'únic supervivent a l'ombra del WTC, que aguantar l'empenta de les milers de tones que li van caure a sobre. L'estructura externa d'acer -tal com també havien fet a la torre

Torre Renaissance Hotel a Barcelona. Jean Nouvel.

Connector entre paisatge i mobilitat. Navas&Solé.

topogràfica i intensitat urbanes, aquesta vegada a l'extrem inferior del Baix Manhattan. Sobre aquells mateixos terrenys de l'autoritat portuària que havien estat a l'origen de la primera transformació del sud de l'illa. En aquesta ocasió, el teixit que es sobreposa s'articula sobre una nova topografia que s'adhereix a l'eix de Greenwich St. abans que la traça es converteixi en el túnel subaquàtic del Brooklyn Battery Tunnel, per afavorir una estructura verda que es perllonga més enllà de Battery Park , i proposa una expansió del mateix sobre les aigües del Hudson. El projecte inclou nous elements d'integració, línies que es dibuixen des d'aquella gran escala que pot ser visible des molts dels satèl·lits d'observació. Cercles de buits i plens s'alternen perforant la nova estructura, deixant entreveure parts d'aquell territori anterior, o les entranyes tècniques del nou espai urbà. Aquests plecs, ens parlen d'una nova pell projectada sobre la ciutat. A vegades opaca i altres transparent.

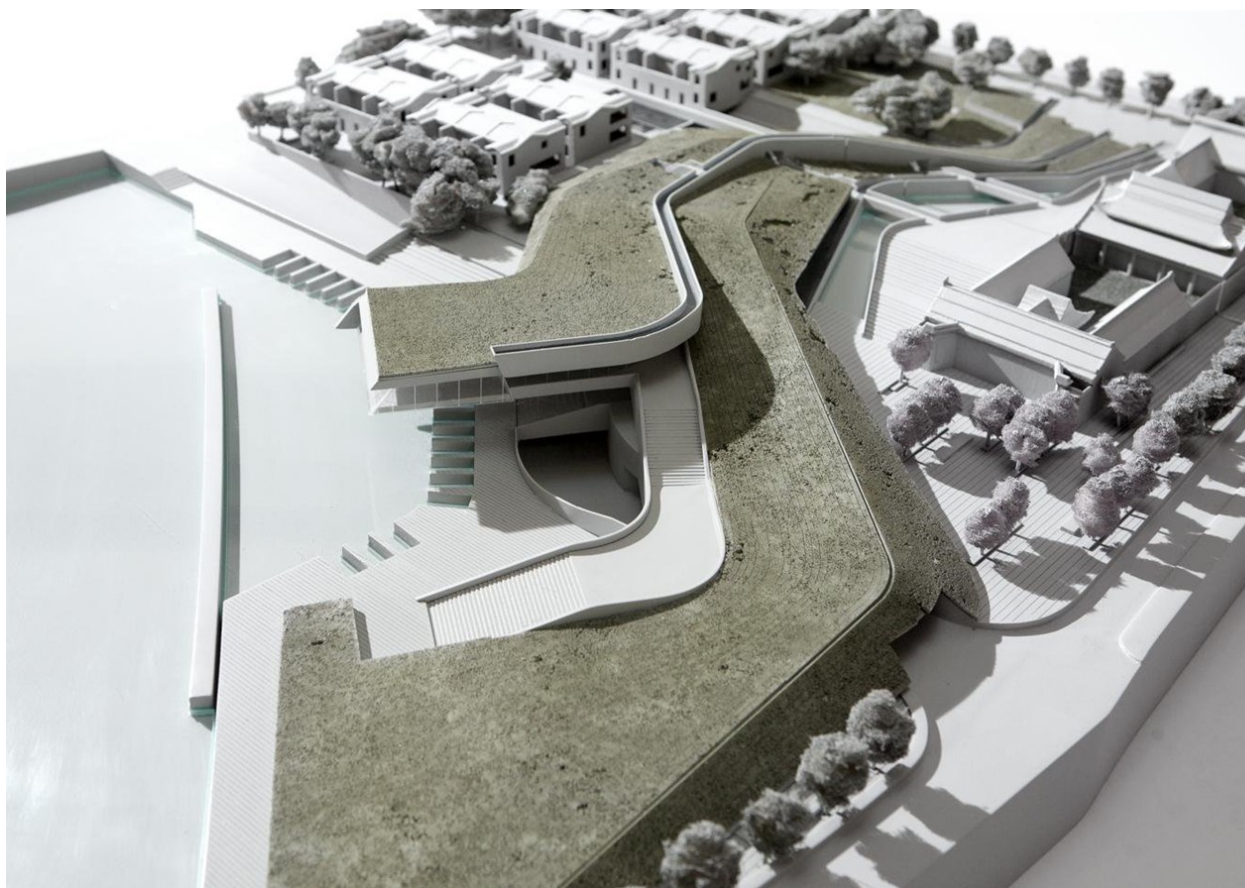
Thom Mayne es dirigeix al públic des d'un escenari on sobre una enorme pantalla es projecten les imatges del nou projecte, al seu costat petites pantalles alternen detalls que subratllen el control tecnològic dels sistemes projectats. Vist des de les primeres files sembla que assistim a un d'aquells esdeveniments escenogràfics als quals ens tenia acostumats Steve Jobs presentant l'últim producte d'Apple. "Ser arquitecte, en certa manera consisteix a negociar entre aquest lloc privat, on ocorren les idees i el món exterior, per després fer-les comprensibles. És possible començar des de molts llocs alhora. Molt diferent d'una idea lineal i finalista. El procés creatiu de l'arquitectura és extremadament sinuós i laberíntic. Està

de les Arts de Barcelona- hauria funcionat com a gàbia protectora, suportant l'irreparable caiguda de les torres bessones.

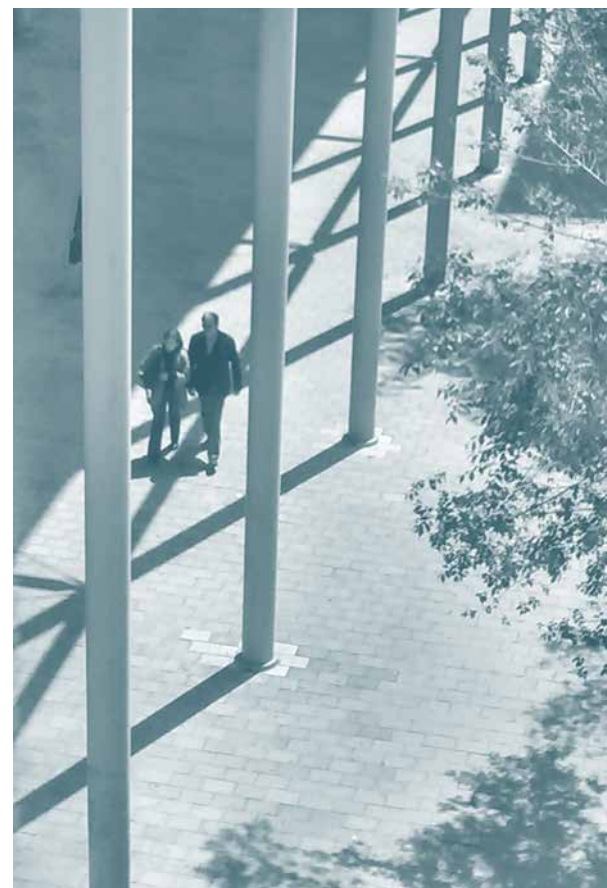
El 2002, Thom Mayne presenta una nova proposta per a la "Zona Zero". Un "gratacels horitzontal" seria l'element referent i també l'excusa per a una nova metàfora. Aquelles dues paraules juntes, les havia sentit un munt de vegades en boca de Rafael Moneo quan al costat de Manuel Solà projectava l'edifici de l'"Illa Diagonal". Aquell Rockefeller Center horitzontal que tantes vegades i d'una manera entusiasta ens havia explicat en tots els seus detalls, aquí adquiria un nou significat de continuïtat, no en la malla, si no en un altre nivell sobre aquella.

Mayne, planteja aquí, com en totes les seves propostes urbanes de gran escala, generar noves traces de vinculació sobre el teixit del Baix Manhattan. En un ordre narratiu, similar al que Miralles havia utilitzat a Diagonal Mar, travessa el teixit amb noves línies de força, que arrenquen des del simbòlic teixit interior -torres (NYC) o illes Cerdà (BCN)- amb un estam, definit pels nous " links "que es prolonguen com un fluid líquid fins a abraçar les aigües del Hudson (NYC) o d'aquest altre mar interior que coneixem com Mediterrani (BCN).

Set anys després -2007 -, el mateix Thom Mayne desenvoluparà un altre projecte al "Greenwich South visioning", sobre aquests criteris de sobreposició

Suhe Creek Park. Morphosis 2017. Sobreposicions topogràfiques sobre l'arquitectura històrica.

Sobreposicions arquitectòniques sobre la trama Cerdà.

més a prop de la idea calvinista, que el camí més ràpid entre dos punts és la línia sinuosa i no la recta. I, definitivament, la meua vida ha estat una mica així. Intentem donar coherència al món. Fem objectes físics, edificis que formen part del procés de creació de ciutats. Són reflex del procés i del temps en què es construeixen. Així, el que intento sempre, és fer una síntesi entre els "territoris útils" com a matèria generativa i la manera en què percebem el món ... Multiplicitat de sistemes. És la relació dinàmica entre sistemes la que té el poder de transformar, innovar i produir una arquitectura que ... d'una altra manera no existiria. " (Thom Mayne. "L'arquitectura com a connexió". TED Talks. Conference 2005).

"A l'alçada de Welfare Palace Hotel, la bassa dels constructivistes entra en col·lisió amb" la bassa de la medusa ". Optimisme contra pessimisme. L'acer de la piscina s'enfonsa en el plàstic de l'escultura com un ganivet a la mantega". (Deliris de Nova York) Rem Koolhaas.

A trenta anys d'aquell "manifest retroactiu" en paraules de Koolhaas, de "la bassa dels constructivistes" fa ja temps que els seus fragments han estat incorporats al material amb què es construeixen els somnis d'un "manhattanisme" global. Petits fragments d'una transgressora irregularitat. Dèiem del salt precedent: "Apareixen altres línies de continuïtat, que no necessiten adscriure's a rigideses pròpies

d'universos tancats". Podem annexar; acotats universos de múltiples enllaços, "teixits connectius", col·lisions locals amb incidència global davant solucions particulars arrencades a la utopia, fragments rigorosos d'una atònica regularitat per a "gent amb nostàlgia" com ens deia Eisenman.

"Fixar-nos en les fractures ens ha permès assenyalar millor els objectius estratègics de la intervenció contemporània, ... aproximar-nos al lloc del projecte allà on interactua amb la irregularitat i la peça en conflicte, allà on el repte de la seva resolució evidència nous salts. Llocs que comencen a col·locar-nos davant d'un nou paisatge".

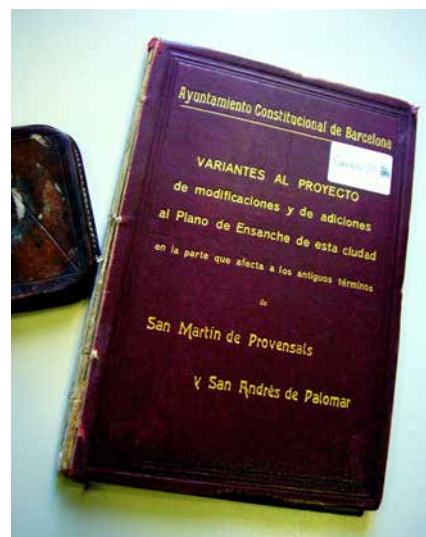
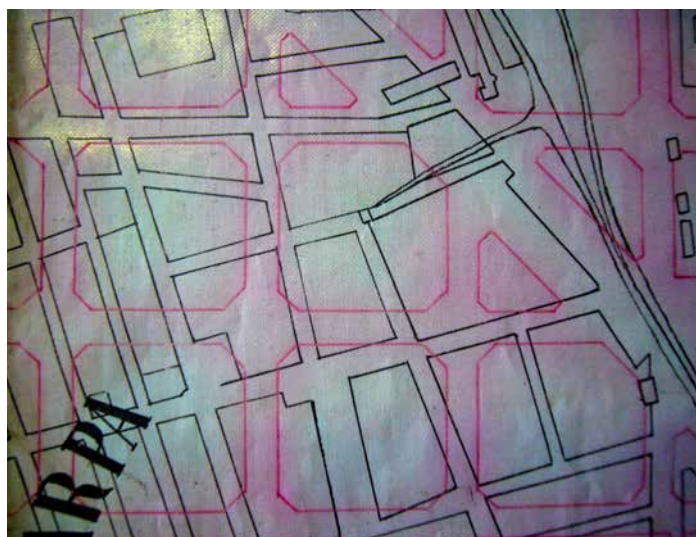
Daniel Navas | 2018

1982. A l'alçada de “Welfare Palace Hotel”, a l'altra
marge de la 59 St. on “la bassa dels constructivistes
va entrar en col·lisió amb la bassa de la medusa“
Neus Solé passeja sobre les restes dels antics molls
de fusta. Al fons les esvaïdes siluetes de les Torres
Trade agiten l'horitzó de Manhattan.

ANNEX DOCUMENTAL

Camp de l'Arpa

El que segueix a continuació és un extracte del projecte de modificació del pla d'eixample d'Idelfons Cerdà aprovat l'any 1859 en allò referent al municipi de San Martí, (en la data de redacció d'aquest, agregat al de Barcelona) que delimita la configuració i els límits de la trama del Camp de l'Arpa ja predibuixada en el document de 1894 ("Proyecto General de deslinde entre la población interior y su ensanche con sujeción al nuevo plano de urbanización de San Martín de Provensals" -Pere Falqués. Arquitecte).

El document que aquí es recull, es redacta l'any 1920 per a donar compliment a les reiterades peticions fetes a través dels reials decrets de 1906 i 1907, que fan referència a la necessitat de documentar els canvis de facto, efectuats sobre la rea-

litat construïda, en el llarg període que va des de l'aprovació de l'Eixample fins a aquelles dates. El citat document és substancialment important en la determinació d'aquest llarg procés. Quelcom que podríem denominar "adaptabilitat" i que en una percepció més directa, podria explicar l'estranya complexitat d'aquelles situacions, que de fet, dibuixen en aquest període els "nous" creixements que s'enganxen als antics nuclis; aquests, es col·loquen sota el paraigua de l'augment dels àmbits de "població interior", referent sobre el qual s'estableixen criteris d'excepcionalitat formal i administrativa sobre el conjunt del projecte "plurimunicipal" de l'Eixample, i que d'una manera efectiva contradiran les condicions de continuïtat i transformació plantejades pel model urbanístic aprovat.

En la circumstància anteriorment descrita, no és d'estranyar que el document que referim a continuació, sigui la resposta a un projecte presentat 11 anys abans per a la seva aprovació i retornat pel ministeri de Governació a la Comissió d'Eixample per a ser modificat. El tràmit del citat procés culminarà tres anys més tard amb un document de "Variantes de Modificaciones y de Adiciones al Plano de Ensanche de esta Ciudad en la parte que afecta a los antiguos términos de San Martín de Provensals y San Andrés de Palomar", en el que es recullen els informes amb les últimes 21 modificacions introduïdes per la secció d'arquitectura de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, informant el citat projecte. Amb ell es tanca definitivament la delimitació dels "antics" teixits històrics del Camp de l'Arpa.

Anexo documental >(Castellà)

Lo que hay a continuación es un extracto del proyecto de modificación del plan de ensanche de Cerdá aprobado en 1859 en lo relativo al municipio de San Martín, (en la fecha de redacción de este, agregado al de Barcelona) que delimita la configuración y los límites de la trama del Camp del Arpa ya predibujada en el documento de 1894 ("Proyecto General de deslinde entre la población interior y su ensanche con sujeción al nuevo plano de urbanización de San Martín de Provensals" - Pere Falqués. Arquitecto).

El documento que aquí se recoge, se redacta en 1920 para dar cumplimiento a las reiteradas peticiones hechas a través de los reales decretos de 1906 y 1907, que hacen referencia a la necesidad de documentar los cambios de facto, efectuados sobre la realidad construida, en el largo período que va desde la aprobación del Ensanche hasta aquellas fechas. El citado documento es sustancialmente importante en la determinación de este largo proceso. Algo que podríamos denominar "adaptabilidad" y que en una percepción más directa, podría explicar lo extrañamente complejo de aquellas situaciones, que de hecho, dibujan en este período los "nuevos" crecimientos que se enganchan a los antiguos núcleos; estos, se colocan bajo el paraguas del aumento de los ámbitos de "población interior" ,referente sobre la que se establecen criterios de excepcionalidad formal y administrativa sobre el conjunto del proyecto "plurimunicipal" del Ensanche, y que de una manera efectiva contradirán las condiciones de continuidad y transformación planteadas por el modelo urbanístico aprobado.

En la circunstancia anteriormente descrita, no es de extrañar que el documento que referimos a continuación, sea la respuesta a un proyecto presentado 11 años antes para su aprobación y devuelto por el Ministerio de Gobernación a la Comisión de Ensanche para ser modificado. El trámite del citado proceso culminará tres años más tarde con un documento de "Variantes de Modificaciones y de Adicciones al Plano de Ensanche de esta Ciudad en la parte que afecta a los antiguos términos de San Martín de Provensals y San Andrés de Palomar", en el se recogen los informes con las últimas 21 modificaciones introducidas por la sección de arquitectura de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, informando el citado proyecto. Con él se cierra definitivamente la delimitación de los "antiguos" tejidos históricos del Camp del Arpa.

Extracte del projecte (text original en castellà) :

"Reformas parciales y ampliaciones al plano general de ensanche de Barcelona proyectado por el señor Cerdá, por lo que respecta a las barriadas de San Martín de Provensals y San Andrés del Palomar."

Memoria

“Exposición de antecedentes previos al estudio del desarrollo del proyecto

Para dar cumplimiento a lo dispuesto en las reales órdenes de fecha 14 julio 1906 y 11 abril 1907, referentes a completar el proyecto devuelto por el ministerio de la gobernación, de clasificación de varias calles del ensanche del que fue término de San Martín de Provensals, así como lo acordado por la ilustre Comisión de Ensanche en junta celebrada el día 11 marzo 1909, la sección segunda de la oficina facultativa de urbanización y obras de este municipio formuló y remitió al señor alcalde, con fecha del 26 mayo 1909, a los consiguientes efectos, un proyecto de modificaciones y adicciones que afectan al plano general de ensanche del ingeniero señor Cerdá en la parte correspondiente a los términos municipales de San Martín de Provensals y de San Andrés de Palomar, hoy agregados a esta ciudad.

Tal proyecto compuesto de memoria, relaciones de vías públicas a que se refiere el artículo 37 del reglamento para la ejecución de la vigente ley de ensanche, planos y presupuestos, fue expuesto al público en virtud del acuerdo consistorial 17 junio 1909.

En méritos de la información pública del mencionado, fueron presentadas 54 instancias de ellas 49 dentro del plazo fijado para la exposición del proyecto y del de prórroga concedido por el excelentísimo ayuntamiento, y las cinco restantes después del día 31 agosto 1909, fecha en que terminó el plazo de exposición y el de su prórroga. Con fechas posteriores han sido presentados al excelentísimo ayuntamiento otras instancias y documentos en número de cinco en los que se solicitan nuevas modificaciones o se insiste en lo solicitado en anteriores instancias.

Remitido a la ilustre Comisión de ensanche el informe facultativo de todas las instancias presentadas, con motivo de la antes citada información pública, aquella Comisión acordó nombrar de su seno, una ponencia para el estudio del proyecto, ponencia que ha ido funcionando hasta el momento en que, como consecuencia del resultado de los estudios hechos, ha creído dar por terminada su misión, dando orden verbal a esta jefatura para que, sin alterar el concepto general del plano del proyecto formulado con fecha del 26 mayo 1909, se señalaran con sujeción a las instrucciones verbales, comunicadas al efecto, las alineaciones que, como nuevas o como modificación o como supresión de las señaladas en el plano antes citado, fuera conveniente introducir, teniendo en cuenta, no sólo las reclamaciones presentadas durante el período de información, sino también todas las reales órdenes, acuerdos consistoriales y resoluciones de expedientes relacionados con el asunto de que se trata y que confirman o modifican las alineaciones señaladas en el plano del proyecto que fue expuesto al público.

Atendiéndose a las instrucciones verbales comunicadas por las diversas ponencias que, nombradas por la ilustre Comisión de ensanche para el estudio del asunto, se han ido sucediendo y con objeto de evitar que al introducir en el plano y demás documentos complementarios del proyecto de fecha 28 mayo 1909 modificaciones en el trazado de alineaciones produjese confusión que indudablemente daría lugar a erróneas interpretaciones, esta jefatura ha procedido a la formulación de un nuevo proyecto de reformas parciales y ampliaciones a introducir en el plano general del ensanche proyectado por el ingeniero don Idelfonso Cerda, por lo que afecta a las barriadas de San Martín de Provensals y de San Andrés del Palomar. Tal proyecto en su esencia no se aparta de la finalidad que se perseguía al formular el anterior, de fecha 26 mayo 1909 finalidad consistente en el cumplimiento de un precepto legal impuesto en el párrafo segundo del artículo 29 de la vigente ley de ensanche y de un *mandato imperativo del ministerio de gobernación*, así como de la vigente ley de ensanche.

No juzgando oportuno insistir en este documento de todo cuanto se expone la memoria del proyecto de fecha 26 mayo 1909, referente al proceso seguido hasta la indicada fecha, del expediente incoado por el que fue ayuntamiento de San Martín de Provensals, para la aprobación por el ministerio de la gobernación, del proyecto aprobado en consistorio de 29 noviembre 1894 de urbanización de todas las vías correspondientes a la

parte del ensanche general de Barcelona que afectaba al término municipal de la dicha población, esta jefatura se permite entrar de lleno en el asunto, determinando las condiciones que le han servido de base para la formulación del proyecto.

En la memoria del anterior proyecto de fecha 26 mayo de 1909 como justificación del desarrollo del proyecto, se dice: *"Es cierto el hecho de la existencia de un plano de ensanche general de Barcelona, que afecta directamente a lo que fueron pueblos de San Martín de Provençals y de San Andrés del Palomar, actualmente agregados a esta ciudad, al cual plano deben y han debido sujetarse las construcciones que en ellos se han levantado pero no es menos cierto, que las condiciones que reunían dichas dos barriadas con vida propia y típica fisonomía en la época anterior a la aprobación del plano general de ensanche, han influido, al llevar al terreno de la práctica la implantación del tal plano, han exigido en el la introducción de modificaciones, algunas de ellas de relativa importancia; modificaciones que no alteran la esencia y espíritu del proyecto, por afectar únicamente a detalles impuestos por las vías ya establecidas en los núcleos de población con anterioridad a la aprobación del plano y por las carreteras y caminos públicos, que cruzando los dos citados términos municipales, no fueron substituidos, a su debido tiempo por vías establecidas en tal plano, creándose al amparo de sus antiguas alineaciones intereses particulares de gran importancia."*

Entre los intereses creados o iniciados en las que hoy son barriadas importantes de San Martín y de San Andrés, exigen modificaciones en el plano Cerdá, deben mencionarse en primer lugar, las extensiones urbanas en las que existiendo núcleos de población fueron respetadas por el señor Cerdá en su plano de ensanche, en vista de la conveniencia de practicar en ellas las modificaciones que fuesen necesarias de un modo paulatino y adaptado al carácter, vida y circunstancias de la localidad.

La conveniencia y necesidad de mejorar paulatinamente estos núcleos de poblado, está tratada por el arquitecto señor Ávalos, en su informe sobre el proyecto de urbanización de las vías del ensanche de San Martín, formulado por el arquitecto de ensanche de dicho pueblo, señor Durán, al decir, con muy buen acuerdo, que *la dificultad y sacrificios que habían de imponer al ayuntamiento de San Martín la apertura de las calles del plano del señor Cerdá a través de estos núcleos de po-*

blación, es circunstancia digna de tenerse en cuenta, y que con otras circunstancias que enumera dicho señor Ávalos, sigue diciendo, tienden a explicar y justificar el trazado de modificaciones del plano de ensanche.

A dichos núcleos de población el arquitecto señor Durán no extendió la cuadrícula propuesta por el señor Cerdá, a lo que el señor Avalos en su antes citado informe al proyecto redactado por dicho arquitecto, dice, *el plano que ahora se presenta, conserven su mayor parte el trazado de manzanas del plano del señor Cerdá, excepto en la parte del Clot, sin duda por respetar el plano que 1878 aprobó aquel ayuntamiento* (el de San Martín) *y con arreglo al cual se dieron alineaciones.*

El señalamiento de todas las modificaciones que se introducen en las vías del ensanche de San Martín y de San Andrés, correspondientes al plano Cerdá o las urbanizaciones anteriores o posteriores al tal plano, se sujeta:

Primero. En cuanto es posible al sistema cuadricular adoptado por el señor Cerdá en su plano general de ensanche prolongándose las calles del propio plano al través de los núcleos de población respetados por dicho señor Cerdá, en su plano de ensanche, hasta donde lo permiten las circunstancias de localidad, sin lesionar derechos adquiridos.

Segundo. A las instrucciones que se detallan en los dictámenes de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando de fechas de 30 abril 1906 y del 6 febrero 1907, con motivo de la tramitación del expediente incoado por el que fue ayuntamiento de San Martín, solicitando la superior aprobación de las modificaciones introducidas en su ensanche, en cuanto no afecten ni lesionen intereses creados con posterioridad a tales fichas.

Tercero. A las variaciones propuestas en el acuerdo de la Ilustre Comisión de Ensanche tomado en junta del día 11 marzo 1908 ordenando la formulación del proyecto que fue presentado en 26 mayo 1909 y expuesto al público, en cuanto no modifiquen reformas o ampliaciones aprobadas por la superioridad o por acuerdos consistoriales de fechas posteriores a la del 26 mayo 1909 no siempre teniendo en cuenta lo manifestado por la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando que dice, *"en cuanto lo permita el estado de las edificaciones y*

de los derechos e intereses creados".

Cuarto. A las modificaciones propuestas por las ponencias nombradas por la Ilustre Comisión de Ensanche para el estudio del proyecto, en vista del resultado de la información pública con motivo de la exposición pública del proyecto de fecha del 26 mayo 1909, de los intereses generales y particulares de las barriadas y de cuantos acuerdos existen en expedientes en tramitación relacionados más o menos directamente con el asunto de que se trata, así como del establecimiento de nuevas acciones o modificación de las existentes, y por fin de la necesidad de la formación de manzanas industriales en las que se pueda desarrollar una industria con las debidas condiciones sin sujetarse a una determinada área, así como al señalamiento de áreas destinadas al emplazamiento de habitaciones baratas y adecuadas al modo de ser del vecindario de ciertos sectores de la localidad y el fin de todo cuanto afectando a la vida urbana de las barriadas de referencia sea necesario tener en cuenta para respetar o mejorar su vida urbana sin que pierda el carácter típico que han tenido y conservan.

Quinto. A las condiciones generales de dirección, amplitud, etc., que reúnen las vías del plano general de ensanche y que deben respetarse en cuanto lo permitan la importancia de los derechos adquiridos y convenga a las necesidades actuales o probables del movimiento diario, en todas sus variedades.

Sexto. A respetar los trazados de carreteras convertidos en vías municipales en virtud de la cesión hecha por el estado, así como los caminos de carácter general cuya existencia se juzgue deben conservarse, modificando sus actuales solicitudes, según lo exijan los servicios del tránsito público, que tales vías deben prestar, sin dejar de tener en cuenta la importancia de los derechos e intereses creados, así como la conveniencia de la descongestión del tránsito público que por ellos discurre o pueda discurrir utilizando calles abiertas o proyectadas en sus proximidades que así lo permitan.

Incluirse debe entre las anteriores condiciones, una negativa, tal es la supresión de indicación concreta en el plano, de emplazamientos de edificios para servicios del estado, de la provincia o del municipio, pues si bien, por lo que afecta los servicios municipales, en el lugar correspondiente del presupuesto y en esta memoria se

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

detalla, el número e importancia de los que se juzgan ser necesarios en las barriadas afectadas por el proyecto, su emplazamiento no puede fijarse "ad libitum" en el plano, porque ello implicaría una servidumbre impuesta en un terreno particular, que supondría un sacrificio mayor al ayuntamiento que el que exigiría su adquisición por medio de licitación pública, en la que se depuraría la conveniencia de su adquisición.

Documentos de que consta el proyecto

El presente proyecto que, según se ha indicado, resulta ser una modificación del anteriormente formulado y expuesto al público, se ha formulado teniendo en cuenta las disposiciones a ello pertinentes y dispuestas en la vigente legislación de ensanche; en consecuencia con esta, la presente memoria y de otros tres documentos complementarios que son: las relaciones de vías públicas a que se refiere el artículo 37 del reglamento para la ejecución de la vigente ley de ensanche, el presupuesto y los planos: documentos acerca de los cuales es conveniente dar a continuación algunas explicaciones, unas extractadas de las que constan en la memoria del proyecto que fue expuesto al público y otras no citadas en tal documento, por no haber tenido en la época de su formulación, conocimiento de hechos posteriores y motivan, juntamente con el resultado de la información pública, importantes modificaciones que deben determinarse en el plano y los demás documentos de este proyecto.

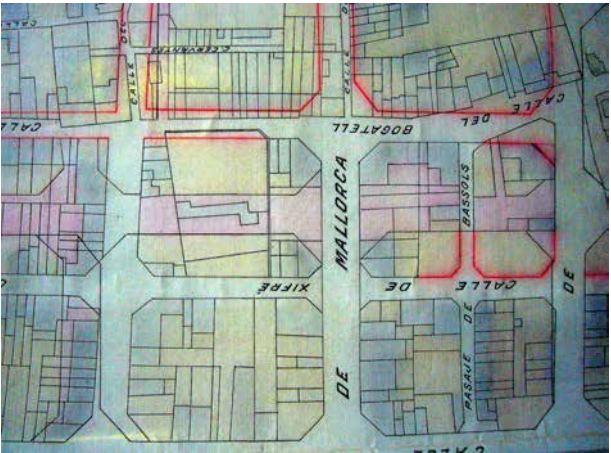
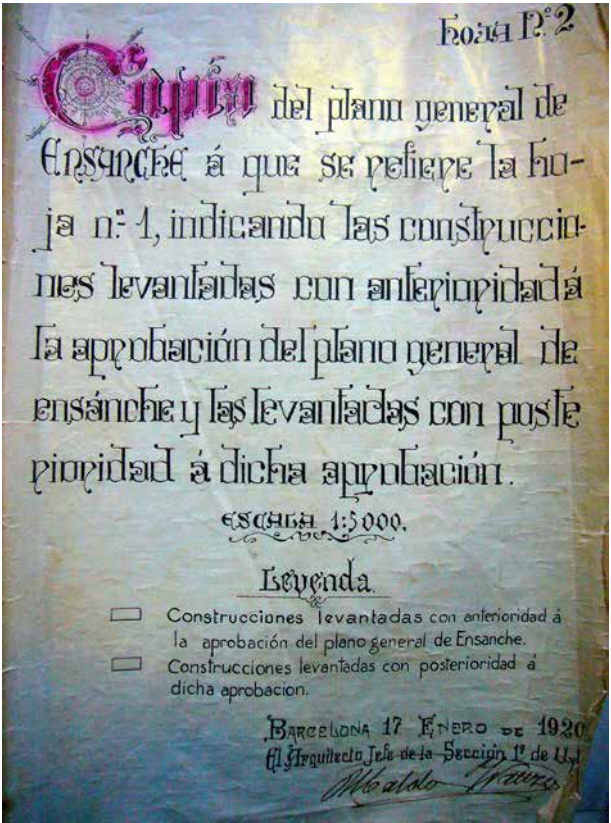
Relación de vías públicas.

Forman el segundo documento del proyecto las relaciones de todas las calles, plazas y trayectos de calles que, comprendidas en la zona del plano de ensanche del ingeniero señor Cerdá, afectan a las jurisdicciones de San Martín de Provensals y de San Andrés de Palomar, agregados a esta ciudad, así como todas aquellas que en concepto de adicción al tal plano de ensanche, son necesarias para redondear o terminar convenientemente su límite y para prolongar las existentes hasta su terminación en tal límite o bien para enlazar la zona de ensanche con la de los núcleos de población más próximos a aquélla.

En la primera de las dos relaciones a que se refiere el reglamento para la ejecución de la ley de ensanche, ser incluido todas aquellas calles, plazas o trayectos de calles cuya explanación no se ha comenzado, clasificando las vías comprendidas en esta segunda relación entre preferentes y secundarias, teniendo en cuenta por el establecimiento de estas su clasificación, las consecuencias que ello ha de reportar en lo relativo al orden en que habrá de procederse a su urbanización, en vista de lo dispuesto en el artículo 24 del reglamento para la ejecución de la vigente ley de ensanche, que establece como principio general que, salvo ciertas excepciones, no se adopten resolución alguna sobre urbanización de calles secundarias, sin que antes se haya resuelto y ultimado lo relativo a la de precedentes; y considerando que por esta causa deben, entre estas últimas, figurar todas las vías cuya pronta urbanización interesa, bien sea porque han de sustituir caminos que tienen que desaparecer, ya para servir de prolongación a las calles actualmente abiertas y urbanizadas, para servir de enlace o de medio de comunicación entre ensanche con los centros de importante movimiento urbano, ya destinados a viviendas, usos industriales o comerciales, estaciones de ferrocarriles o servicios de utilidad pública, sea cualquiera su clase e importancia; y en una palabra por qué circunstancias especiales más o menos remotas hagan que se hallen dichas vías destinadas a llenar una probable necesidad de tránsito público ya fabril o comercial.

Ha creído oportuno esta sección facultativa, consigna también en las relaciones la longitud de cada trayecto de calle así como su ancho, con el objeto de dar desde luego una idea de su importancia respectiva, asignando a cada calle que no tiene nombre propio un número o letra especial, a fin de que constatado estas relaciones dentro de un determinado orden, que, aunque meramente convencional, este en correspondencia, en cuanto cabe, con la situación relativa de las calles del ensanche, facilitándose así el que puedan hallarse en el plano.

Además, esta jefatura se permite advertir que como se hizo al redactar el plano de ensanche de Barcelona, en este proyecto tampoco se ha designado división alguna de zonas en la forma dispuesta en el artículo tercero de la ley de ensanche, y por tanto no consta tampoco en las relaciones primera y segunda de estos proyectos, división alguna de dichas clases.

Cabe justificar la gran diferencia que se observa entre el número de vías comprendidas en la relación primera y la segunda, contribuye a tal diferencia el crecido número de vías que dadas al tránsito público, mediante de-terminadas obras de urbanización, ya existían con ante-rioridad a la formulación del plano del proyecto de 26 mayo 1909, clase de vías que, han ido aumentando en un importante proporción desde esta fecha hasta la de actual proyecto: siendo en cambio cada día menor número de vías que no dadas aún al tránsito público carecen de condiciones o de alguna circunstancia especial que deban en absoluto negárseles su inclusión entre las precedentes de la relación segunda, por supo-ner el que no puedan en plazo más o menos lejano, llenar una necesidad fabril parcial o bien servir de enla-ce entre núcleos urbanos próximos al límite del ensan-che o de la prolongación hasta ellos de calles corres-pondientes a la zona de ensanche de las barriadas de San Martín y de San Andrés.

Presupuestos.

Se compone el documento número tres del proyecto: primero de los presupuestos parciales y segundo del presupuesto general.

El primer grupo contiene una hoja en la que consta el importe global de urbanización total o parcial que debe realizarse en cada una de las plazas, calles o trayectos de calle que se determina con el nombre que actual-mente tiene, números o signos con que de momento se ha señalado en las correspondientes relaciones de vías.

También contiene una hoja en la que, con la aproxima-ción que permiten los datos, hoy bastante inciertos de las probables indemnizaciones de terrenos y de cons-trucciones necesarios para la completa apertura de todas las vías.

Igualmente contiene un resumen del número e importe a que tal vez alcanzarán los edificios de carácter muni-cipal que se juzgan necesarios en la zona de ensanche correspondiente a las dos citadas barriadas para satisfa-cer sus probables necesidades, resultando sus importes globales relacionados con los de otros edificios de ca-rácter público municipal análogos a los que se citan.

Y por último existe una partida aislada para la construc-ción del Parque del Besós, proyectado por el señor Cer-dá, comprendiendo en la cantidad global correspon-diente, además de lo que se presupone en movimientos de tierras, el importe aproximado de las construcciones, fuentes, monumentos, obras artísticas y demás que cons-tan proyectadas en los planos. No se consigna cantidad alguna en presupuestos para la organización de la Plaza de las Glorias, por la imposibilidad material de la deter-minación concreta en el actual momento, de la impor-tancia de las obras a realizar, interin no se adopte la resolución más conveniente, respecto al modo como debe ser resuelto problemas de enlaces y emplazamien-tos definitivos de las vías férreas que cruzan el término se San Martín, especialmente la Plaza de las Glorias como resolución que también determinará de un modo con-creto las rasantes definitivas a establecer en gran parte de dicha barriada.

Tampoco se consigna en el presupuesto ni aún en el concepto de global y aproximado cantidad alguna para la iluminación y para el suministro de luz para el alumbrado público, agua y demás servicios necesarios en la zona de ensanche para San Martín y San Andrés, por prestarse actualmente todos ellos por empresas par-ticulares en circunstancias condicionales, interin se re-suelva en definitiva, lo que se juzgue más conveniente sobre la municipalización de servicios públicos, y se ter-minan los trabajos en curso de ejecución de alumbra-miento y conducción a esta ciudad de aguas potables por cuenta del municipio.

El segundo grupo del presupuesto general, es en su esen-cia, un resumen de los parciales, y en el constan por tanto los importes de la urbanización completa de todas las plazas, calles y trayectos de calles comprendidas dentro de la zona de ensanche correspondiente a las barriadas de San Martín y San Andrés.

Como anexo a la memoria se acompaña un cuadro de precios unitarios de terrenos y de construcciones en ellos levantadas que sirven de tipo para los probables cálcu-los de expropiación que cantidad global se expone en el resumen general del presupuesto.

Los planos que constituyen el documento número cuatro del presente proyecto comprenden tres hojas diferentes:

La primera es una copia de un plano existente en el archivo de este municipio del plano general, a la escala de 1 x 5000 m, del ensanche formulado por el ingeniero don Idelfonso Cerdá, en cuanto afecta a los términos de San Martín de Provencals y de San Andrés de Palomar, cual copia resulta ser igual a la que con el número uno consta en el proyecto que fue expuesto al público.

La segunda hoja, que como la anterior es igual a la que con el número dos también constan en propio proyecto que fue puesto público, es una copia a la escala de 1 x 5000 m del propio plano formulado por el señor Cerdá a que se refiere la hoja anterior señalada de número uno. Esta hoja sirve para la precisa identificación del modo como se ha desarrollado la edificación en la zona de ensanche de San Martín y de San Andrés con posteriori-dad a la aprobación del plano general de ensanche, poniéndose de relieve su importancia en relación con la que tenía antes de tal aprobación del plano de ensan-che. Para la fácil comprensión y su desarrollo así como para determinar la forma y condiciones como se ha realizado y en consecuencia como actualmente está afectando al problema de alineaciones planteado por el señor Cerdá en su plano, se indican de color carmin las alineaciones propuestas por el señor Cerdá y de co-lor negro las alineaciones y las masas de construcciones existentes unas y otras, anteriores a la aprobación de su plano y con color sepia las masas de construcciones levantadas con posterioridad a tal aprobación.

De la compulsa de estas dos copias se aprecia de un modo claro la influencia que sobre la urbanización pro-yectada por el señor Cerdá en su plano general de en-sanche, han ejercido en las dos barriadas de San Martín y de San Andrés los núcleos incipientes de una pobla-ción agrícola e industrial existentes con anterioridad a la probación del plano Cerdá. También puede compren-derse la influencia que han ejercido las carreteras gene-ales así como los caminos vecinales o locales igualmen-te existentes en aquella época; influencias que al exten-derse a *toda la comarca* han producido en ella una especial clasificación de terrenos viales y edificables que han ido fatalmente modificando, ya desde su princi-pio, las líneas establecidas por el señor Cerdá en su plano general de ensanche.

La hoja número tres está constituida por el plano gene-ral de ensanche desarrollado en la escala de 1 x 2000 m, en cuanto afecta a las dos barriadas de San Andrés y San Martín.

Para facilitar el estudio del plano, se ha formulado bajo la base racional de una serie de tiras en número de nueve, adaptadas al ancho oficial impuesto a los documentos que constituyen un expediente. En tales tiras se comprende toda la extensión total de la zona y resultan determinadas con líneas límites de color azul y con los mismos números correlativos de orden con que existen en la hoja número dos que se describe en el segundo lugar del documento número cuatro.

La indeterminación de un definitivo proyecto de enlaces y cruces entre las diversas líneas férreas que cruzan la mayor extensión de las barriadas de San Martín y San Andrés así como de ensanche y mejora de las estaciones existentes impide de momento la práctica de un completo y preciso estudio de rasantes.

Descripción del plano general. Las modificaciones en el introducidas.

Descritos los documentos gráficos que se comprenden en el documento número cuatro, resta, ya que de documentos gráficos se trata, y por tanto es este lugar oportuno para ello, describir el plano general que se desarrolla en la hoja número tres del cuarto documento del presente proyecto, haciendo constar las reformas parciales y las ampliaciones introducidas en la parte del plano general del ensanche formulado por el señor Cerdà, en lo que afecta a las barriadas de San Martín de San Andrés, exigidas para dar una satisfacción a las necesidades de la vitalidad dentro del respeto que se merecen aquellos intereses existentes al amparo de derechos creados, cuya modificación acarrearía importantes sacrificios al erario municipal.

De la inspección de tal plano general especialmente por lo que se refiere San Martín se deduce que, la gran mayoría de las construcciones existentes o todas cuantas se puedan levantar en una gran zona in edificada en la actualidad, se adaptan a las alineaciones propuestas por el señor Cerdà, respetando el sistema de cuadrícula base de su plano de ensanche, así como la dirección oblicua con la que dicho señor dibujó ciertas grandes vías, algunas de las cuales cruzan también el resto del ensanche correspondiente a otros términos municipales de llano de Barcelona.

Reformas parciales y ampliaciones introducidas en las proyectadas en el plano de 26 de mayo de 1909.

Las reformas parciales y ampliaciones que constan en el plano general del presente proyecto, respecto a las introducidas en el plano de 26 mayo 1909, no son de tanta importancia como primera vista parece, pues aparte de *cierto aspecto* que producen las vías de los núcleos de población existentes con anterioridad tal aprobación del plano Cerdà, que tienen una adecuada justificación, por tratarse de barrios obreros establecidos en los alrededores de grandes centros industriales levantados muchos de ellos con anterioridad o *en la época de aprobación* del plano Cerdà. En el presente proyecto se respetan en general todas las calles del plano Cerdà, como se hizo en el plano del anterior proyecto de 1909.

En el plano general del proyecto formulado con fecha 26 mayo 1909 y expuesto al público, se atendió para la determinación de reformas parciales y ampliaciones en primer y principal lugar a disposiciones que con fecha anterior modificaban las alineaciones propuestas por el señor Cerdà en su plano general. Tal sucede con las alineaciones, a ciertas calles inmediatas a los que fueron límites jurisdiccionales de Barcelona y San Martín, aprobadas por real orden del ministerio de la gobernación de 18 abril 1878, en méritos de una reforma del plano de ensanche ocasionada por falta en el replanteo en sus alineaciones en el punto indicado; así como con las alineaciones aprobadas por real orden del 6 junio 1898 para la calle de Valencia entre las de Bilbao y Montaña (San Martín de Provencals) terrenos Canas.

Si bien en el presente plano se señalan alineaciones de calles o de trayectos de calles cuya clasificación está aprobada por el ministerio de la gobernación, tales calles no se incluyen en la relación de calles en el presente proyecto, como se hace en el anterior, por ser su aprobación posterior a la fecha de 1909; tal sucede con los proyectos de calles comprendidas en la relación segunda preferente, según clasificación aprobada por real orden del ministerio de la gobernación, de fecha tres de abril de 1911, de Marina entre en Enna y Travesera, Argüelles, Aragón, Consejo de Ciento, Diputación, Cortés y Meridiana, todos estos trayectos que unían entre sí fue límite jurisdiccional entre Barcelona y San Martín de Provencals, y respectivamente cada uno de ellos con Marina, Lepanto, Cerdeña y Lepanto. Tampoco se incluyen en la relación de calles de este proyecto, las alineaciones que determinan el perímetro de la plaza de las Glorias, así como de las calles de Argüelles y de Cortes, ambas entre la de Marina y la plaza las Glorias, y los trayectos de las calles de Caspe, Independencia, Igual-

dad, Dos de Mayo y Meridiana comprendidos entre la Plaza de las Glorias, todos ellos y cada uno respectivamente hasta la de Castillejos, Ausias March, Consejo de Ciento, Ausias March e Independencia, y por fin la calle de la Independencia entre la del Consejo de ciento y la Gran Vía Meridiana, por estar aprobadas como preferentes de la segunda relación, según la real orden del ministerio de la gobernación de fecha del 23 mayo 1911.

Igualmente se excluyen de la citada relación de vías los trayectos de las calles del plano de ensanche comprendidos dentro del perímetro de una gran manzana del Pueblo Nuevo destinada a usos industriales y aprobada por real orden del ministerio de la gobernación con fecha de 1 junio 1917, delimitada por el límite del ferrocarril de M.Z.A. . Con la finca propia de la sociedad "Material para Ferrocarriles y Construcciones"; fachada orientada al este de la calle de Agricultura a (comprendida entre, los terrenos del ferrocarril y la calle Enna), la línea fachada orientada al norte de la calle Enna (proyecto comprendido entre las de Agricultura y Corders, hoy Gay Saber (en toda la parte comprendida entre la de Enna y el camino dels Capellans); la línea norte de este camino (entre la de Corders y la de Herberos); la línea también límite orientada al sur de la finca propiedad de la Sociedad General de aguas de Barcelona y finalmente por la línea de fachada orientada al oeste de la calle Herreros, línea que se supone paralela y a una distancia de 10 m de su eje actual. Finalmente se ha tenido en cuenta señalar como aprobadas las alineaciones correspondientes al cierre de las calles números 55 y 56 hoy Bach de Roda y Fluviá, de la calle Mayor del Taulat correspondiente a los terrenos de la compañía central de alumbrado por "Gas Lebón y Compañía" aprobado por real orden de 30 abril 1885.

En el plano que se describe, se señalan ciertas alineaciones aprobadas por el Excelentísimo Ayuntamiento que modifica determinadas alineaciones propuestas en el plano de 29 mayo 1909. Tal sucede, por lo que respecta a la barriada de San Martín, con la Tavesera, entre el límite jurisdiccional con Gracia hasta la calle de la Igualdad, alineaciones aprobadas en consistorio de 13 agosto 1907, con el pasaje de Batista entre la calle de Pedro IV y el camino de Valencia, según acuerdo del 23 octubre 1913, calle que en tal acuerdo se ordena su inclusión como a preferente de la relación segunda y calle de la Junquera entre las de mayor del Taulat y el mar, cuáles alineaciones fueron aprobadas en consistorio de 22 noviembre 1917. Por lo que afecta la barriada

de San Andrés deben comprenderse las nuevas alineaciones para las calles de Concepción Arenal antes de Barcelona, aprobadas en 28 mayo 1911, las de la rambla de Santa Eulalia desde la carretera de Ribas hacia el Besós aprobadas el 16 junio 1914; las de la Riera de San Andrés o calle de San Adrián aprobadas el 28 enero de 1915; las de las calles de Irlanda y Sócrates aprobadas en 4 febrero 1915, la prolongación de la calle Paseo de Torres y Bages antes del rambla de Guardiola aprobada en 2 abril 1918. Todas las alineaciones correspondientes a calles no incluidas en relación por corresponder a proyectos aprobados por el Ministerio de la Gobernación o bien a calles cuyas nuevas alineaciones han sido aprobadas por el municipio, se señalan en el plano con líneas de trazo continuo de color azul.

Se señala al nuevo trazado aprobado para las alineaciones que un proyecto de la carretera provincial de Cornellá a Fogás de Tordera comprendido entre la carretera de Ribas y el límite jurisdiccional de esta ciudad en dirección al río Besós, alineaciones que resultan ser distintas de las señaladas en el plano de fecha del 26 mayo 1909, en cual fecha no estaban tales alineaciones determinadas por quien correspondía.

Por último se señalan en el plano de modificaciones que exige el emplazamiento del ensanche del *campo de maniobras* de la estación del Clot (Sagrera), así como el de la estación de San Andrés y la formación de una gran manzana industrial próxima a la estación y destinada a la fabricación de materiales para ferrocarriles.

En el plano general que se describe se suprimen las alineaciones correspondientes al proyectado Paseo Marítimo del plano general del anterior proyecto, por ser un trabajo que se está estudiando completamente desligado del proyecto.

Las ponencias de la ilustre Comisión de Ensanche encargadas del estudio del expediente de referencia en vista de cuanto han estimado oportuno aceptar que lo expuesto en las instancias presentadas durante el plazo de exposición al público del proyecto de fecha del 26 mayo 1909, así como de acuerdos y resoluciones tomadas en expedientes promovidos con anterioridad a dicho proyecto, dando órdenes a esta jefatura de la formalización de determinadas modificaciones y adiciones a las que constan en el plano del proyecto antes citados de 1909, alineaciones que, juntamente con las aceptadas

por el plano se marcan con trazo continuo de color carmín.

Las principales modificaciones o adiciones que, no están aprobadas por el ministerio de la gobernación o por acuerdos consistorio les han sido introducidas en el plano del proyecto de 26 mayo 1909 por haber sido solicitadas por particulares interesados en ello o bien por existir determinadas resoluciones que a ello obliga en expedientes relacionados con los servicios de ensanche, deben citarse: la supresión de la carretera antigua de Horta entre las calles de Marina y de Dos Mayo; insistencia en la actual amplitud de las calles de San Pedro del Taulat, de San Juan de Malta, de la calle Pedro IV (antes carretera de Mataró - de Madrid a Francia) entre la calle de Marina y la de Espronceda, dejándolas todas en su actual amplitud entre fachadas, subsistiendo para el resto de la calle de Pedro IV o carretera de Mataró, entre la calle de Espronceda y el límite jurisdiccional de esta ciudad, la amplitud de 30 m con que se señalaba en el anterior plano; los de la modificación de la amplitud de 25,00 m en el anterior plano se asigna a la a la calle de Ribas y de la del Clot (ambas formando parte de la que fue carretera de Ribas a Barcelona), entre el antiguo límite jurisdiccional de San Martín con Barcelona y su cruce con la calle de Espronceda, asignando un amplitud de 20,00 m; subsistencia del amplitud de 25,00 m señalada en tal plano para el resto de la propia calle hasta su cruce con la carretera de la Sagrera a Horta, desde este punto hasta la riera de San Andrés (antiguo límite jurisdiccional entre San Martín y San Andrés), calle de la Sagrera, que también formó parte de la que fue carretera de Ribas, se respeta su actual amplitud de 16 m entre líneas de fachada, en vez de la de 25,00 m con la que se proyectaba en el anterior plano y por último en otro trozo de la propia carretera de Ribas en lo que fue travesía de San Andrés, se adaptan las alineaciones propuestas en este plano a las alineaciones de amplitud y del cruzamientos con las otras vías que a ella afluyen, aprobadas por el excelentísimo ayuntamiento, modificando en consecuencia la amplitud y los chaflanes proyectados en el anterior plano.

Debe citarse como supresión digna de especial mención: la de la plaza radial en forma de estrella que en el anterior plano del año 1909, rodeaba el templo de la Sagrada Familia, sustituyéndola por dos extensiones de terreno pintadas con una aguada uniforme de color verdoso, destinadas a jardines para la infancia, una a cada lado del emplazamiento de dicho templo.

Entre las adiciones de mayor importancia, que se hacen a lo determinado en el plano Cerdá que no constan en el plano de 1909, que han sido solicitadas por particulares interesados en ello, debe citarse: en primer lugar el trazado de una nueva vía en sentido diagonal con respecto a la dirección general de la cuadrícula de las calles del ensanche, coincidiendo la dirección de su eje con la dirección norte-sur de 25,00 m de amplitud que unirá directamente el monumental templo de la Sagrada Familia con el grandioso hospital de construcción denominado de San Pablo y de la Santa Cruz; segundo: la formación de tres manzanas destinadas a la construcción de viviendas para obreros, tan necesarias en la localidad con condiciones aceptables a sus especiales necesidades y al modo de ser típico de la localidad, en la extensión delimitada por las calles de San Juan de Malta, Caspe, Navas de Tolosa y Argüelles (gran vía Diagonal) correspondientes las tres últimas al plano de ensanche proyectado por el señor Serra, persistiendo para estas tres calles, así como para las de Ausias March que divide por mitad las tres manzanas proyectadas, las condiciones de dirección, amplitud, cruces y demás detalles de vialidad, las mismas condiciones que ellas tienen en el resto de la zona a que corresponden dando un amplitud de 12,00 m a las dos calles señaladas en el plano con las letras A y B., quienes luego se proyectan, paralelas a la de la Navas de Tolosa que juntamente con esta y con la de Juan de Malta, determinan las tres manzanas de referencia. En tercer lugar la determinación en el plano del emplazamiento de la gran estación del Clot (la Sagrera) aprobado por el Ministerio de Fomento, modificación importantísima por afectar a una importante porción de trayectos de calles del plano de Cerdá, entre los que se comprende un largo trayecto de la del ferrocarril de Granollers, hoy de Barcelona Francia por el interior, de la compañía de los ferrocarriles de M.Z.A. (red catalana) comprendido entre las proximidades de la actual estación del Clot y el límite de la zona de ensanche que afecta San Martín en dirección al río Besós.

La formación de tal importante extensión, obliga a proyectar nuevas vías de ronda que delimiten convenientemente el perímetro del campo de maniobras de la estación y establecer nuevos enlaces de dichas rondas con los extremos de los trayectos de las calles del ensanche que ellas han de afluir, y convertir en vía de acceso el actual camino de la de Verneda entre su cruce con el ferrocarril de Francia y la calle de Espronceda.

Para la sustitución del sistema de servicios viarios que

debían prestar los trayectos de calles suprimidas en la zona que afecta la estación de la Sagrera y su campo de maniobras, se señalan en el plano los tres pasos superiores al través del campo de maniobras de la estación aprobados por la superioridad, siguiendo uno de ellos la dirección de la calle Espronceda y los otros dos una dirección normal a la general de las vías, uno frente a la calle del trabajo y otro frente a la de Puiguerdá. Para mejorar el servicio de vialidad de la barriada se proyecta un cuarto y nuevo paso superior, siguiendo la dirección de la calle de Fluviá antes Balmes. A todos los citados cuatro pasos superiores se les asigna un amplitud de 20,00 m igual al de las calles que unen o siguen su prolongación.

Igualmente se proyecta un paso superior siguiendo la dirección de la calle letra R., al través del campo de maniobras de la nueva estación de San Andrés, cuyo campo de maniobras no señalado en el plano del anterior proyecto se marca con aguada de color verdoso. Próximo a la estación de San Andrés, se señala una gran extensión edificable de zona industrial, no señalado en el plano del anterior proyecto, zona destinada a la fabricación y conservación del material para ferrocarriles.

En cuarto lugar, el señalamiento de una vía diagonal ya propuesto en el plano del 29 mayo 1909, que desde el cruce de las calles de Marina y de Pedro IV (antes carretera de Mataró) siguiendo el actual cruce del Bogatell y con una amplitud de 28 m termina en el paseo marítimo. Modificación del plano Cerdá que se juzga de gran conveniencia para el desagüe de una extensa red de alcantarillado de gran parte del ensanche de Barcelona y de la parte alta de San Martín, desagüe que de un modo deficiente se practica actualmente sin dificultad alguna.

Entre varias peticiones presentadas con motivo de la información pública del proyecto de 26 mayo 1909, así como de otras producidas con posterioridad a tal fecha, aceptadas unas y otras por las ponencias de la ilustre Comisión de Ensanche nombradas para el estudio de la cuestión, merecen citarse: la suspensión del ensanchamiento frente a determinadas manzanas del plano Cerdá de la amplitud de 20 m adoptada por dicho señor Cerdá, para la gran mayoría de las calles del ensanche, modificaciones a algunas de ellas establecidas en el anterior plano general y conservadas en el presente proyecto. La conversión en edificables de las citadas extensiones destinadas en el plano Cerdá a terrenos viales, motivando tal conversión la existencia de tales

extensiones de numerosas y hasta importantes construcciones levantadas sobre todo en las zonas inmediatas a las que fueron carreteras del estado, con permiso de la Dirección General de Obras Públicas.

Por lo que respecta la conveniencia y necesidad, en cuanto pueda ser posible, el señalamiento de prolongación de las calles del plano Cerdá al través de zonas en las que en tal plano quedaban en ellas interrumpidas, se insiste en lo propuesto en el anterior plano de 1909, de la prolongación de las calles de Cerdeña, Sicilia y Lepanto, en los proyectos comprendidos entre las de Mallorca y Roselló, así como el de la de Provenza entre el antiguo límite jurisdiccional de San Martí con esta ciudad, hasta la calle de Padilla. Modificación que se propone en méritos de lo dispuesto en la real orden del ministerio de gobernación, aprobando las modificaciones y adiciones al plano de ensanche para esta ciudad, entre cuales modificaciones existe la conversión en edificables, mediante la determinación de las líneas de prolongación de las calles Roger de Flor, Nápoles y Provenza a través de una extensión de terreno destinado por el señor Cerdá en su plano al hipódromo, juntamente con la extensión antes citada correspondiente a San Martín, la que como consecuencia de la antes citada real orden debe también poderse convertir en edificables mediante la prolongación de calles del ensanche.

En el presente plano se insiste en lo propuesto en el anterior plano de 1909 de la prolongación de las calles del Dos de Mayo, Llull y Enna, al través de la zona de la barriada denominada Icaria delimitada por las calles de Pujadas, Independencia, Wad-Ras e Igualdad, por estar actualmente dados al tránsito público gran parte de los mencionados trayectos de calles, con construcciones levantadas dando frente a tales proyectos de calles.

También se propone la prolongación de la calle de Espronceda al través de una gran manzana del plano Cerdá delimitada por las calles de Lope de Vega, Enna, Bach de Roda antes Comercio y Mayor del Taulat, proyecto de vía actualmente dada al tránsito público por voluntad del propietario interesado en la apertura de su extensión.

En cuanto al tema "jardines" como lógica compensación a la parcial pérdida de los proyectados por el señor Cerdá en la gran extensión atravesada diagonalmente por el ferrocarril de Granollers o de Francia por el interior

y delimitada por las calles de Comercio, Trabajo, Mallorca y Rosellón, Agricultura, Mallorca y Trabajo con objeto de conservar el aspecto típico de los alrededores del antiguo templo parroquial de San Martín, en el que existen importantes detalles arquitectónicos, así como el emplazamiento de un grupo de casas rurales con típico y especial estilo arquitectónico que la rodean. Se respetan los parques y jardines proyectados por el señor Cerdá como límite oriental del ensanche en las proximidades del río Besós.

Hecha tal vez de un modo demasiado conciso la relación de las más interesantes modificaciones introducidas en el plano del ensanche proyectado por el señor Cerdá y en el anterior plano de 1909, por lo que se refiere a las barriadas de San Martín de Provensals y de San Andrés de Palomar, cabe terminar este documento con la copia de los más principales párrafos de la memoria correspondiente al proyecto de 26 mayo 1909 referentes al modo y forma de detalles de su realización.

Señalamientos de edificios de carácter público municipal a establecer.

Con objeto de que el Excelentísimo Ayuntamiento pueda llevar a cabo la realización de un plan de edificios de carácter público municipal en las barriadas de San Martín de Provensals y San Andrés de Palomar en su zona de ensanche, se indica, aunque de un modo aproximado, el número e importancia de los que, a juicio de esta jefatura deben levantarse para satisfacer las probables necesidades de la vida urbana en todos sus ramos, y cuyos presupuestos globales se consignan en el general de este proyecto, sin entrar en detalles artísticos ni constructivos de cada edificio, cuyos presupuestos se han señalado en vista del importe a que han alcanzado los que de análogas condiciones han sido realizados por cuenta del municipio.

En la barriada del Camp del Arpa, sección de la Sagrada Familia, delimitada por la Travesera, Llacuna, Meridiana del ferrocarril, Plaza de las Glorias, Argüelles (Gran Vía Diagonal) y límite del ensanche de Barcelona es de necesidad el establecimiento de dos mercados de unos 5000 m² de extensión cada uno. Un grupo escolar para cinco escuelas con biblioteca pública y dos para tres escuelas, unas y otras con las necesarias dependencias

para los servicios de teléfono, telégrafo, correo, etc., que *podrían correr a cargo de los maestros*; cuatro quioscos de aseo y limpieza; 12 urinarios y ocho quioscos para venta de periódicos u otros artículos. Dos quioscos para retenes de policía, inspección y vigilancia de todos los servicios municipales establecidos en las vías públicas. Dos casas de baños y lavaderos públicos a ellas anexos.

En la barriada del Camp del Arpa, sección del Fuerte Pio, delimitada por las calles de Argüelles, Plaza de las Glorias, Meridiana y límite del ensanche de Barcelona, será de conveniencia establecer un mercado de unos 5000 m² de extensión. Un grupo escolar de cinco escuelas, con dependencias para telégrafo, teléfono, correo, etc., *a cargo de los maestros*; dos grupos escolares de tres escuelas cada uno. Dos quioscos de aseo y limpieza, ocho urinarios, tres quioscos para la venta. Un quiosco para retenes de la inspección y vigilancia de los servicios públicos establecidos en las vías públicas. Una casa de baños con lavaderos públicos a ellas anexos.

En la barriada del cementerio del este delimitada por las calles de Meridiana, Llacuna, el mar y el límite del ensanche de Barcelona, convendrá el establecimiento de dos mercados de unos 5000 m². Dos grupos escolares de cinco escuelas, dos grupos escolares para tres escuelas. Un cuartelillo de bomberos con dependencias anexas de correos, telégrafos y retén de personal para inspección y vigilancia de los servicios públicos municipales establecidos en la vía pública. Un dispensario, un asilo nocturno para ambos sexos con restaurant económico. Tres casas de baños con lavaderos públicos a ellas anexos. Cinco quioscos de aseo y limpieza, 16 urinarios, ocho quioscos de venta.

En la barriada del Clot, delimitada por la Travesera, calle de la Llacuna, Meridiana del ferrocarril de M.Z.A. (línea del interior) y el límite con San Andrés, se deberán establecer un mercado de unos 5000 m², otros una superficie de unos 3000 m, un grupo escolar para cinco escuelas con biblioteca pública y los grupos escolares de tres escuelas cada uno con los servicios anexos de teléfonos, telégrafos, correos, éste se. Una casa de baños, con lavaderos públicos. Un dispensario. Cuatro quioscos de aseo y limpieza y les urinarios. Seis quioscos de venta de objetos. Dos quioscos para retén del personal de inspección y vigilancia de los servicios públicos establecidos en la vía.

En la barriada de San Martín de Provencals, delimitada por la meridiana del ferrocarril de M.Z.A., línea del interior, calle de la Llacuna, Cortes y los parques y jardines del Besós, serían convenientes un mercado de unos 5000 m²; un grupo escolar para cinco escuelas uno para tres escuelas, con los servicios anexos de telégrafo teléfono y correo a cargo de los maestros. Dos casas de baños con lavaderos públicos a ellas, anexos un cuartelillo de bomberos, con dependencias a el anexas para el personal de inspección, vigilancia y conservación de los servicios establecidos en la vía pública. Un dispensario. Cuatro quioscos de aseo y limpieza, 12 urinarios. Seis quioscos de venta de periódicos.

En la barriada de la Llacuna y Pueblo Nuevo, delimitada por las calles de Cortes, los Parques del Besós, calle de la Llacuna y el mar, serán necesitados mercados de unos 5000 m², uno de unos 3000 m superficiales. Una escuela de artes y oficios, dos grupos escolares para cinco escuelas cada uno, con biblioteca pública en uno de los grupos; cuatro grupos escolares para tres escuelas cada uno. Un cuartelillo de bomberos, con dependencias a el anexas para teléfono, telégrafo y correo y para el personal encargado de la inspección, vigilancia y conservación de los servicios públicos municipales. Un asilo nocturno para ambos sexos, con restaurant económico en el anexo. Dos casas de baños con lavaderos públicos. Un dispensario. Seis quioscos de aseo y limpieza, 15 urinarios. 16 quioscos para venta de periódicos, flores, etc..

En la barriada que abarca la parte del pueblo de San Andrés enclavado dentro de la zona del ensanche convendrá establecer tres mercados de nuestros 1000 m de superficie, un cuartelillo de bomberos con dependencias del anexos para correos telégrafos y teléfonos y para personal de inspección y vigilancia y conservación de los servicios públicos municipales establecidos en la vía pública, tres grupos escolares para tres escuelas una escuela de artes y oficios. Un dispensario. Un asilo nocturno con restaurant económico. Dos casas de baños con lavaderos públicos. Seis quioscos para aseo y limpieza, 12 urinarios. Dos quioscos para el personal de vigilancia e inspección de los servicios públicos municipales, 10 quioscos de venta de periódicos.

También convendría establecer algún economato obrero, una casa de curación y otra para asilo de imposibilitados del trabajo, y el emplazamiento adecuado un hospital para enfermedades epidémicas o contagiosas, de la clase obrera.

Para los servicios públicos varios debe tenerse también en cuenta la necesidad de almacenes para materiales y útiles de conservación.

Distribución del espacio viario ocupado por las vías públicas

poco debe manifestarse sobre tal extremo, porque estando ya abiertas en parte en todo la mayoría de las vías comprendidas dentro de la zona de ensanche de las dos, tantas veces citadas barriadas de San Martín y de San Andrés, la distribución del espacio viario de las calles o de los trayectos de calles que aún quedan por abrir, han de sujetarse precisamente a la distribución viaria actualmente adoptada por las ya abiertas y urbanizadas de las que, aquellas han de ser prolongación o bien tengan una gran analogía en la importancia de su tránsito público.

Clases de obras que se proponen para la organización de las vías

Larga sería la tarea de hacer en este lugar un minucioso estudio de los sistemas de pavimentos para calzadas y aceras que deberían ser aceptadas en la urbanización de todas las vías comprendidas en la zona de ensanche de ambas barriadas; pero como se ha dicho anteriormente, una gran parte de calles o trayectos de calles que se comprenden en la zona del plano general del presente proyecto, se encuentran actualmente abiertas al tránsito público mediante determinadas obras de urbanización en ellas construidas con carácter más o menos definitivo, adaptadas a las actuales condiciones e importancia del tránsito público y por tanto los materiales que se adoptarán para toda clase de pavimentos de la calzada de las calles que llevan urbanizarse de nuevo, serán los empleados para los pavimentados de la calzada de las calles que llevan urbanizarse de nuevo, serán los empleados ara los pavimentos de las calles que abiertos al tránsito público y urbanizados de un modo más o menos definitivo tengan con aquellas analogía de condiciones en la clase e importancia del tránsito rodado y en los servicios públicos que en ellas deban presentarse.

Lo propio debe decirse respecto a los pavimentos para las aceras o andenes para el paso de peatones así como para los firmes para paseos, para cuáles obras se emplearán todos aquellos sistemas que habiendo sido ensayados convenientemente han resultado aceptables, previniendo, en cuanto sea posible, la importancia del desgaste que en ellos pueda producir el tránsito pedestre y los servicios públicos a establecer.

Como quiera que aún no se ha dicho la última palabra sobre la clase de materiales que deberían en definitiva ser empleados en los pavimentos de calzada y aceras así como el firmes de paseo, no se hace en este párrafo una relación concreta de los materiales que se juzgan más convenientes, ya que por otra parte, los resultados del uso y los nuevos inventos, así como los futuros sistemas de locomoción a usar en el porvenir, los determinarán de un modo definitivo.

El arbolado otro elemento principalísimo de la organización de las vías públicas, debe ser estudiado con gran cariño, no pudiendo en este momento, por lo complejo del problema y por los elementos tan heterogéneos que contribuyen a la apreciación concreta de un determinado sistema de arbolado, fijarse el detalle del sistema de arbolado desarrollar, no sólo en la totalidad de la organización de las barriadas, sino hasta en uno de los sectores a que se extiende el proyecto. Tampoco se puede fijar el sistema más convenientes del riesgo del arbolado y plantaciones en la vía pública, pues todos los temas hasta ahora empleados para tales trabajos, no han producido un resultado satisfactorio respecto a la vida del árbol a las molestias que con tal servicio se causa a los transeúntes, sobre todo en las días de intenso movimiento urbano, ni a la importancia de los gastos que ocasiona el servicio.

El alcantarillado, otro de los elementos que integran la urbanización, si bien, por lo que respecta a la materialidad de la construcción de las cloacas, se ha llegado a obtener un sistema apropiado al servicio que debe prestar, no sucede lo propio sobre el sistema de acometimientos y de vertedero de las aguas pluviales y sucias, en el que aún no se ha logrado un absoluto aislamiento de los gases ponzoñosos que se desprenden desde el interior de las cloacas. Tampoco se determina de un modo concreto, por no haberse ensayado un sistema de conducción para el establecimiento en el subsuelo de las vías públicas de todos los elementos de vida de una urbe, como son aguas potables de uso doméstico,

limpieza, riego y esparcimiento del vecindario, luz, fuerza, calórico, etc., de manera que se obtenga un perfecto aislamiento de la red de alcantarillado, una facilidad de conservación, arreglo o modificación de los elementos constitutivos de tales conducciones, evitando entorpecimientos en el tránsito público, perjudiciales al vecindario y daños a las obras que constituyen los pavimentos de las calzadas y aceras de las vías públicas en que tales servicios están establecidos.

Sentado pues la necesidad de la existencia de una serie de obras establecidas convenientemente, tanto en el suelo como en el subsuelo de una vía, de manera que contribuyan a satisfacer todas las necesidades urbanas actuales y las que para lo sucesivo deben ser previstas, no es este el sitio en donde deba detallarse el estudio de las mejores soluciones, siendo exclusivamente el excelentísimo ayuntamiento, quien a medida que las necesidades de la urbe, los inventos científicos y el sistema de municipalización de los servicios lo exijan, irá resolviendo parcial o totalmente todas las cuestiones que se presenten para instalar en la vía pública los servicios y obras de urbanización ya para satisfacer una exigencia material de uso o de confort.

Además de la obligación que tiene el municipio de satisfacer, por lo que respecta a la vía pública, una exigencia material de vida urbana, tiene otra moral de carácter artístico monumental, y a tal objeto por esta jefatura no se ha olvidado tan importante obligación, consignando en presupuestos una cantidad calzada para la construcción de puentes, monumentos, elementos artísticos necesarios para el desarrollo de los servicios públicos municipales a establecer de nuevo en las vías públicas, así como todo cuanto sea necesario para perpetuar el sentimiento artístico peculiar de la localidad.

Sistema y orden de ejecución de las obras

Atendida la importancia extraordinaria que tienen las obras del proyecto, se puede proponer como sistema general de ejecución, el de contrata por medio de subasta, que además de ser el que, con sólo algunas excepciones se prescribe en la vigente legislación de obras públicas en cuanto es aplicable a este proyecto, ofrecen ventajas sobradamente reconocidas y entre otras la de dar lugar a que se obtenga una verdadera depuración de los precios en las públicas licitaciones. Esto no obstante, sin embargo, para que ciertas obras excepcionales puedan ser hechas por administración o

por contratos mediante excepción de subasta, que pueden llevarse a la práctica cuando no den las subastas resultado un medio en circunstancias que, dentro del criterio de las disposiciones vigentes, lo aconsejen y justifiquen.

Para determinar el orden en que habrán sucesivamente de ejecutarse las diversas obras con las que haya de urbanizarse cada calle, habrá de tenerse muy en cuenta, no sólo en la naturaleza, sino la relativa situación de cada una, así como las ofertas y concesiones hechas tal vez por los propietarios de los terrenos viales.

Es por otra parte conveniente que no se construyan adoctrinados, firmes y obras en general, de las que han de situarse en el suelo de las vías públicas, en que se hayan con la oportuna antelación efectuado los movimientos de tierras necesarios para las excavaciones y construido además las obras de alcantarillado, y, a poder ser, las de distribución de aguas potables y de fluidos para el suministro de luz, fuerza, calórico, etc. que han de instalarse en el subsuelo, porque si así no se hiciera, habrían de deshacerse obras ya hechas, que sería indispensable volver a construir y tendrían además que sufrirse los graves desperfectos y perjudiciales consecuencias que en los firmes, de todas clases, así como los empedrados, asfaltados, etc., originaría seguramente los asientos de los terraplenes. Instalándose el arbolado tan pronto como se haya terminado la explanación de una vía o bien cuando se construyan las correspondientes obras de urbanización del suelo y sea la época oportuna para ello.

Más dificultades que el determinar su orden de preferencia para la ejecución de las obras determinadas destinadas a los diversos servicios de una vía, ofrecería sin duda alguna el tratarse de ajustar a un orden estricto y riguroso de la urbanización sucesiva de las distintas vías del Ensanche, porque aunque esto se intentase, el número considerable de calles, las necesidades imprevistas que pueden surgir en el largo espacio de tiempo necesario para dejarlas totalmente urbanizadas, los retrasos que por incidentes especiales sufra la terminación de los expedientes de expropiación, los convenios ventajosos que tal vez se estipulen entre los propietarios para la inmediata apertura y urbanización de ciertas vías y otras múltiples y variadas causas eventuales, es de suponer que en la práctica obligarían a modificar o alterar cualquier orden con carácter a priori se estableciera.

Siendo necesario además, que se saque el mayor partido posible de las considerables cantidades que han de invertirse en la organización del Ensanche, habrán, para conseguirlo, de urbanizarse por preferencia, las vías que por sus condiciones actuales, situación y demás circunstancias lo exijan, y en que mayor utilidad puedan prestar los servicios que se establezcan en este supuesto, al tener ya sus obras de urbanización el mayor grado de adelanto, el estar más próximas a los núcleos de población con vida propia, ya existentes o a grandes centros fabriles o a las vías que sirvan de comunicación a grandes centros de movimiento o zonas muy edificadas, y el estar, en una palabra, dotadas de alguna o algunas particularidades análogas, pueden ser otras tantas razones atendibles que justifiquen la preferencia de la organización.

Consideraciones, pues, de la clase de las obras que preceden a las prescripciones mismas de la ley y reglamento vigente es de Ensanche, podrán sin duda alguna contribuir a que se imprima a la urbanización de sus calles, una marcha conveniente y ordenada, ya que no pueda sujetarse en absoluto a un orden riguroso previamente determinado.

Plazo para dejar terminada la urbanización

Muy difícil es calcular la época en que podría estar terminada la urbanización total del ensanche de las dos barriadas de San Martín y de San Andrés y basta para comprenderlo considerar: que se trata de unas obras importantísimas de urbanización en todos sus aspectos, como lo demuestra, la importante cifra a que se eleva el presupuesto general de este proyecto, no siendo posible prever el grado de desarrollo que irá adquiriendo la edificación en las calles no preferentes de la relación segunda, en las cuales dicho desarrollo es precisamente el que habrá de justificar la necesidad de que se abran y urbanicen; y que por otra parte la avenencia o discordancia de los propietarios en punto cesiones de terrenos, los incidentes de los expedientes de expropiación, los convenios para apertura y urbanización de vías determinadas, la falta de licitadores en las subastas y otra multitud de causas verdaderamente imprevistas, han de ejercer sin duda alguna una influencia muy notable en el plazo más o menos largo que se invierta en la completa urbanización del Ensanche.

Sin embargo, prescindiendo de todas aquellas eventualidades acerca de las que hoy es imposible formar criterio y aun suponiendo las obras limitadas a las de las vías de la relación primera, a las preferentes de la segunda, y a las que en las que no preferentes tengan precisamente que construirse ara que queden de una manera oportuna instalados todos los servicios públicos de vialidad, incluso el de abastecimiento de agua, gas, electricidad etc. y el de alcantarillado, no puede aplicarse de exagerado suponer que tenga que invertirse en su realización un plazo de 30 años.

Conclusión

Las disposiciones vigentes de la ley de Ensanche, las consideraciones y conclusiones de los dictámenes de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, que han motivado las Reales órdenes, ya varias veces citadas en este documento, del Ministerio de la Gobernación de 6 junio 1907, dictadas en los expedientes incoados por el que fue ayuntamiento de San Martín y por el Excelentísimo Ayuntamiento de esta Ciudad, relativo a la aprobación de modificaciones del plano del ensanche del dicho pueblo de San Martín y de la clasificación de varias calles del ensanche correspondiente a San Martín, Gracia y las Cortes, así como el plano redactado por el señor Cerdá y las *condiciones especialísimas* en que se encontraban los términos de San Martín y San Andrés, hoy agregados a esta ciudad, en el momento de la aprobación en el año 1859 del plano general de ensanche proyectado por el ingeniero don Idelfonso Cerdá y las condiciones en que se encuentran actualmente como consecuencia de todo cuanto se ha ido realizando respecto a apertura y urbanización de vías, dando lugar a que con su rápido desarrollo industrial, haya cambiado de una manera casi radical el modo de ser que tenía desde tiempo inmemorial, han fijado el criterio seguido por esta jefatura a desarrollar el proyecto formulado para las barriadas de San Martín de Provensals y de San Andrés de Palomar, en virtud del mandato verbal de las ponencias de la ilustre Comisión de Ensanche nombradas para el estudio del asunto.

Las dos barriadas de San Martín y de San Andrés, son contiguas y por sus análogas condiciones de vida y de localidad hacen imposible su separación, bajo el punto de vista del estudio de su ensanche; proyecto que por su generalidad hace, en cierto modo, sea impreceden-

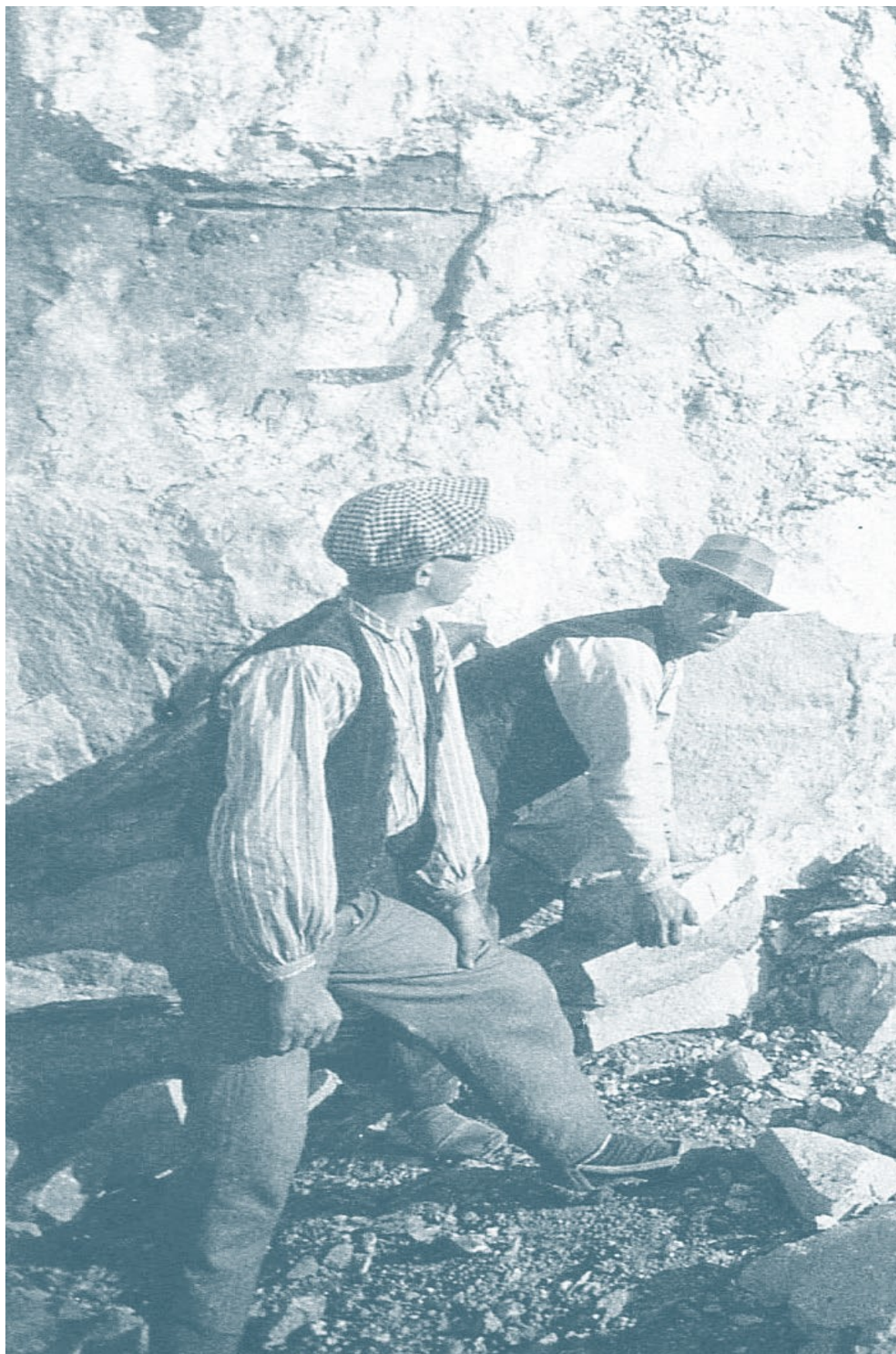
te el descender a determinados detalles gráficos y a ciertas consideraciones propias de los proyectos especiales que deberán sin duda irse redactando cuando se haya de proceder en el modo que el Excelentísimo Ayuntamiento juzgue más oportuno, a la realización de las diversas obras de urbanización, o bien cuando a su debido tiempo se realicen los trabajos de replanteo de las alineaciones que en definitiva se aprueben, y en tal concepto se ha estudiado el presente proyecto para dar cumplimiento a lo dispuesto en el artículo 37 del reglamento para la ejecución de la vigente ley de Ensanche y demás disposiciones sobre la materia; adaptando en algunos casos modificaciones de líneas o de encuentros de vías en relación a las necesidades viales probables del porvenir en la localidad y del modo como están desarrollados actualmente ciertos derechos particulares entre los que se cuentan los edificios levantados..

Dentro, pues, de estos criterios se ha tratado de desarrollar el trabajo, dando aquellas sencillas y tal vez demasiado concisas explicaciones que a esta jefatura le han parecido indispensables para qué, sea fácilmente comprendido, restando sólo añadir que, de todo lo expuesto, y en concepto de resumen resta hacer una serie de manifestaciones que podrán servir para ilustrar el criterio del Excelentísimo Ayuntamiento sobre el asunto; manifestaciones que junto con las observaciones y demás datos pertinentes que él público tal vez pueda aportar al expediente, durante el periodo de exposición pública del proyecto, si ello V.E. lo juzga oportuno, podrá servir de base a la petición al Excelentísimo señor Ministro de la Gobernación, de la aprobación del Proyecto de reformas parciales y ampliaciones al plano general de ensanche de Barcelona proyectado del señor Cerdá, por lo que respecta a las barriadas de San Martín de Provensals y de San Andrés de Palomar, a todos los efectos que previene la vigente ley de Ensanche.

Con todo lo que antecede, esta Sección facultativa cree poder dar por terminada esta Memoria, permitiéndose esperar que el proyecto ha que corresponden merezca la oportuna aprobación.

Barcelona, 17 enero 1920.

El Arquitecto Jefe de la Sección 1ª de U. y O.

Poble Sec

Cerdà: addicions i modificacions. Les diferents etapes de consolidació legal del procés constructiu de Santa Madrona

Annex documental

1 Informe Reial Acadèmia de Belles Arts de les Corts de San Fernando

(Informe de juny de 1894 on es descriuen les modificacions i les alteracions que es pretenen legalitzar sobre el pla d'Eixample de Cerdà de 1859. S'informa favorablement sobre diferents reduccions de secció del viari i el canvi a edificable de determinats espais lliures o equipaments, consignats com a tals en el projecte de 1859. També s'inclou l'agregació de diverses illes per albergar la instal·lació d'equipaments de major dimensió. S'informa negativament sobre la legalització dels espais confrontants a la muntanya de Montjuïc als tres sectors de l'actual Poble Sec: les Hortes de Sant Bertran, l'Eixample de Santa Madrona i la França).

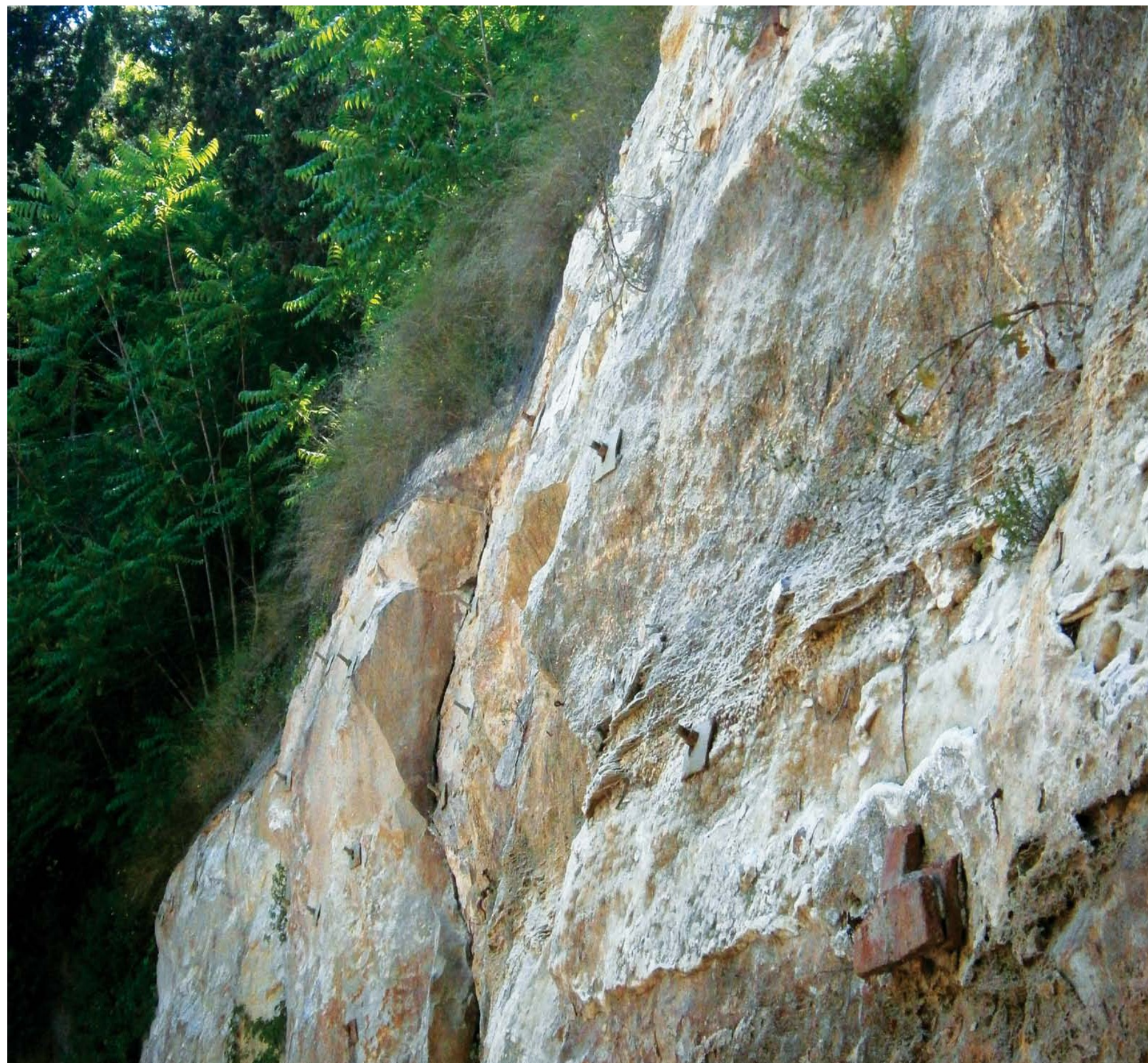
“...”(Aquesta transcripció està recollida en el mateix idioma en què es redacta el document original -vegeu el text íntegre a la versió en castellà-)

2 Dictamen de Maurici Serrahima

(Dictamen municipal del 30 de juny de 1895 de Maurici Serrahima on es descriuen les diferents consideracions que es produeixen durant el transcurs de la tramitació dels expedients particulars relatius als espais adjacents a la muntanya de Montjuïc en els tres sectors de l'actual Poble Sec -les Hortes de Sant Bertran, l'Eixample de Santa Madrona i la França- i la seva molt diferent consideració en el cas que es regissin per la legislació de Casc Antic o Eixample, on s'insta a la legalització presentant a consideració el projecte d'urbanització complet de tots els àmbits segons la legislació vigent d'eixample).

“...”(Aquesta transcripció està recollida en el mateix idioma en què es redacta el document original -vegeu el text íntegre a la versió en castellà-)

Cerdà: adiciones y modificaciones. Las diferentes etapas de consolidación legal del proceso constructivo de Santa Madrona

Anexo Documental

1 Informe Real Academia de Bellas Artes de las Cortes de San Fernando

Informe de junio de 1894 donde se describen las modificaciones y alteraciones que se pretenden legalizar sobre el plan de Ensanche de Cerdà de 1859. Se informa favorablemente diferentes reducciones de sección del viario y el cambio a edificable de determinados espacios libres o equipamientos consignados como tales en el proyecto de 1859. También se incluye la agregación de varias manzanas para albergar la instalación de equipamientos de mayor dimensión. Se informa negativamente la legalización de los espacios colindantes a la montaña de Montjuic en los tres sectores del actual Poble-sec (Hortes de St. Bertran, Eixample de Sta. Madrona y La França)

“Ilmo. Señor:

Por Real orden expedida por el Ministerio de la Gobernación y comunicada a esta Academia por la Dirección del digno cargo de V.I., se encomendó a la Sección de Arquitectura de dicha Real Academia la tarea de informar acerca de las modificaciones y adiciones introducidas en el plano general del Ensanche de Barcelona, aprobado en el año de 1859.

La referida Sección de Arquitectura a quien la Academia pasó la orden, la instancia del Ayuntamiento de Barcelona y la memoria y planos en los que se detallan y muestran las modificaciones y adiciones introducidas en el citado plano general, ha examinados todos los documentos resultando que por el artículo 29 de la ley de Ensanche de 26 de julio 1892 para las poblaciones de Madrid y Barcelona, se dispone que los Ayuntamientos remitan a la aprobación del Ministerio de Gobernación las reformas parciales y ampliaciones que en el plano general del Ensanche se hayan introducido y carezcan de aquel requisito.

Con el objeto de cumplimentar este precepto, el Ayuntamiento de Barcelona de acuerdo con su Comisión de Ensanche determinó que por la Sección facultativa se hicieran los trabajos necesarios para ello y la referida Sección presenta dos planos en papel tela, uno representa la parte del Ensanche correspondiente a aquella jurisdicción municipal y que es copia del plano de Ensanche de Barcelona aprobado en 1859 que existe en el archivo municipal de dicha ciudad y otro que comprendiendo dicha parte del Ensanche contiene trazadas

las calles y manzanas de la manera que hoy existen, haciendo constar y señalando las modificaciones y adiciones introducidas en el plano general citado, acompañando una Memoria en las que se dan las explicaciones necesarias para que pueda comprenderse este segundo plano, cuyas líneas de modificación y adición son las que han de aprobarse por la Superioridad.

Comprendiendo el Ingeniero Jefe de vías lo difícil de presentar con la debida claridad en un plano, las modificaciones introducidas en la parte del Ensanche de este término municipal de Barcelona, algunas de ellas de notable importancia y consideración, ha tratado de evitar la confusión grandísima que resultaría haciendo para ello dos planos diferentes cuyo examen y comparación permiten apreciar con relativa facilidad todo lo que uno y otro contiene.

El plano número 1 no necesita realmente explicaciones detalladas por cuanto tiene por único objeto el dar a conocer la disposición de las calles y manzanas del plan general de Ensanche estudiado por el malogrado Ingeniero Ildefonso Cerdá y aprobado por el Gobierno en 1859 del cual es una copia el que se describe.

En el plano número 2, constan ya por una parte y las calles de Ensanche tales como existen en realidad por considerar en el las modificaciones que se han introducido en el primitivo plano de Cerdá, y por otra, las vías que se han adicionado y que constituyen barriadas situadas fuera de la zona de dicho plano y al otro lado del Ensanche que en la mencionada época de 1859 se aprobó. Conviene advertir que con objeto de hacer visibles desde luego las diferentes clases de alineación y los edificios levantados se han empleado en dicho plano número 2 diversos colores y aguadas de los cuales se ha hecho el uso que se indica a continuación.

Líneas sencillas de color negro para las alineaciones que no se han alterado y quedan subsistentes del primitivo plano de Ensanche de Barcelona. Líneas de color negro con aguada ancha del mismo color para las edificaciones situadas en las alineaciones anteriores.

Líneas de color carmín con una aguada estrecha del mismo color para las alineaciones que no constituyen modificación del plano de Cerdá y no han sido aprobadas por la Superioridad.

Líneas de color carmín con una aguada ancha del propio color para los edificios sujetos a las alineaciones que preceden.

Líneas de color carmín con una estrecha aguada del mismo color y con rayado complementario pero las alineaciones que son modificación del plano Cerdá y han sido aprobadas por la Superioridad.

Líneas de color carmín con una aguada ancha del mismo color y un rayado que les sirve de complemento para los edificios situados en las alineaciones precedentes.

Líneas sencillas de color siena para las alineaciones de las vías adicionadas al Ensanche del plano de Cerdá.

Líneas de color siena con aguada ancha del mismo color

para los edificios sujetos a las alineaciones que preceden.

Y por último líneas y aguadas de tinta china de color muy claro, para indicar aquellas edificaciones antiguas no sujetas a ninguna clase de las alineaciones citadas y que han de desaparecer cuando las vías sean abiertas.

Examinado detenidamente en el plano este procedimiento se verá: que el color negro significa alineaciones del plano aprobado de Cerdá que no han sufrido alteración.

Que el color carmín representa modificaciones del plano anterior aprobadas como aprobadas por la Superioridad, diferenciándose las aprobadas de las que no lo están tan sólo en un sencillo rayado que se destina a este exclusivo objeto.

Que el color siena indica adiciones al ensanche del plano de Cerdá distinguiéndose también con un rayado las aprobadas por la superioridad de las que no lo están.

Que para designar edificios cualesquiera se han empleado aguadas anchas del mismo color que de las alineaciones a que están sujetos.

Y que para hacer más visibles las líneas de color carmín que son modificación del plano de Cerdá y en que no existen edificios, se les ha añadido una aguada estrecha que permite reconocerlas con facilidad.

Dedúcese de lo expuesto, que las partes que se conservan del plano de Cerdá, se hayan dibujadas con color negro; las modificaciones con carmín, y las adiciones con siena, mostrando que líneas de las modificaciones necesitan ser aprobadas por la Superioridad, en razón a que carecen del rayado con que se representan las que han sido aprobadas.

No quiere decir esto, que no puedan presentar, alguna confusión las modificaciones introducidas en el plano de Ensanche de Cerdá, aprobado en 1859, porque algunas de ellas han ocasionado cambios bastante radicales en la dirección de ciertas vías y en la situación de las manzanas, resultando más o menos mezclados o intercalados, trozos de alineaciones del plano general que quedan subsistentes, con otros de líneas que son producidas por dichas modificaciones; por esta razón y con objeto de definir bien dichas modificaciones, se hace de ellas un verdadero deslinde en el plano número 2, mediante el cual para legalizar las modificaciones a que la ley vigente se refiere, bastará que la Superioridad, si lo tiene a bien, apruebe las alineaciones de color carmín que con aguada ancha o estrecha, pero sin rayado alguno se representan en dicho plano.

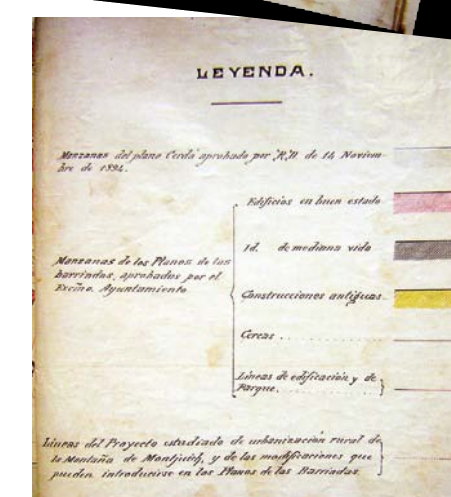
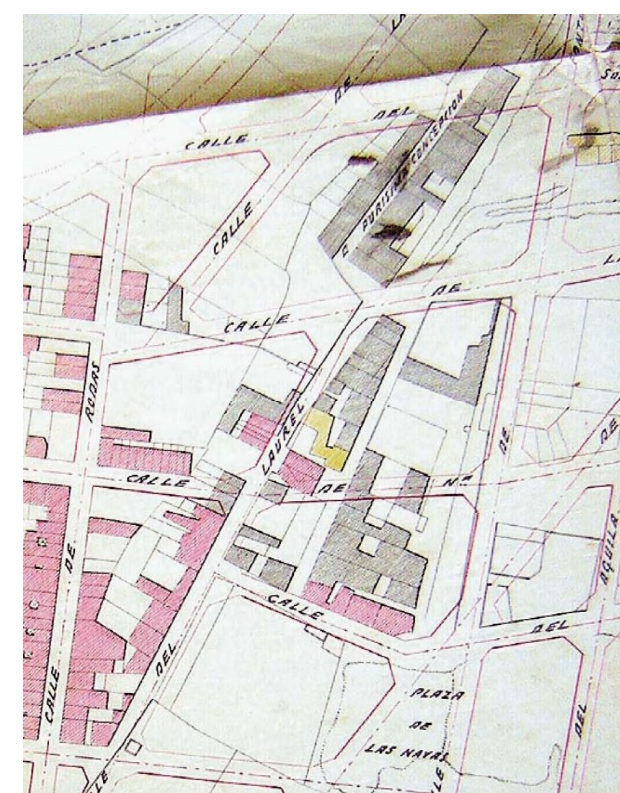
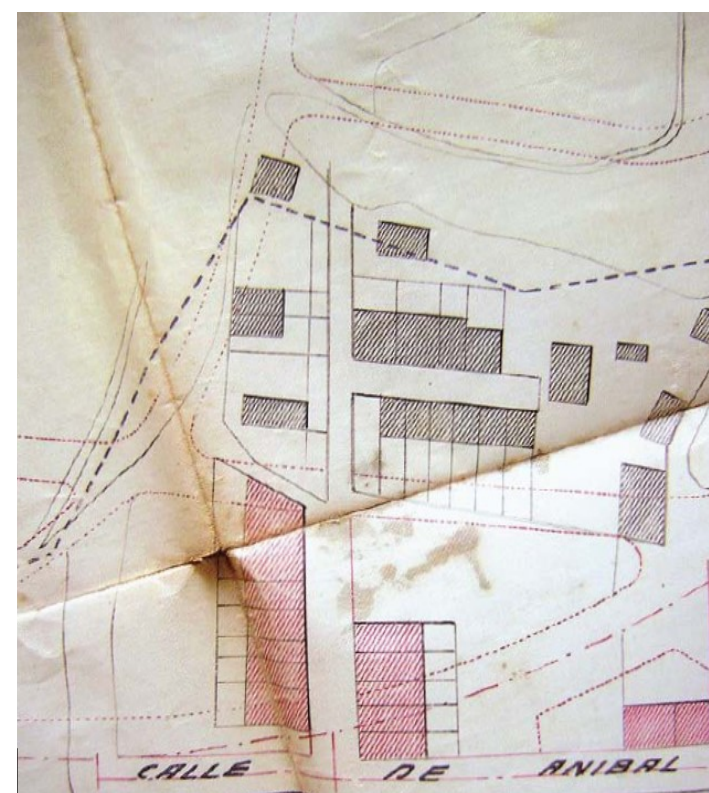
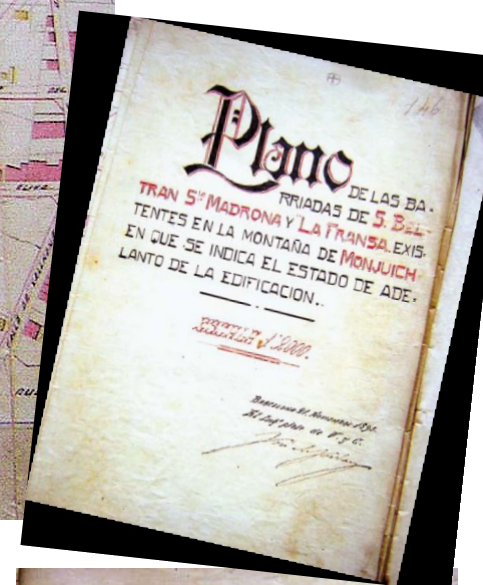
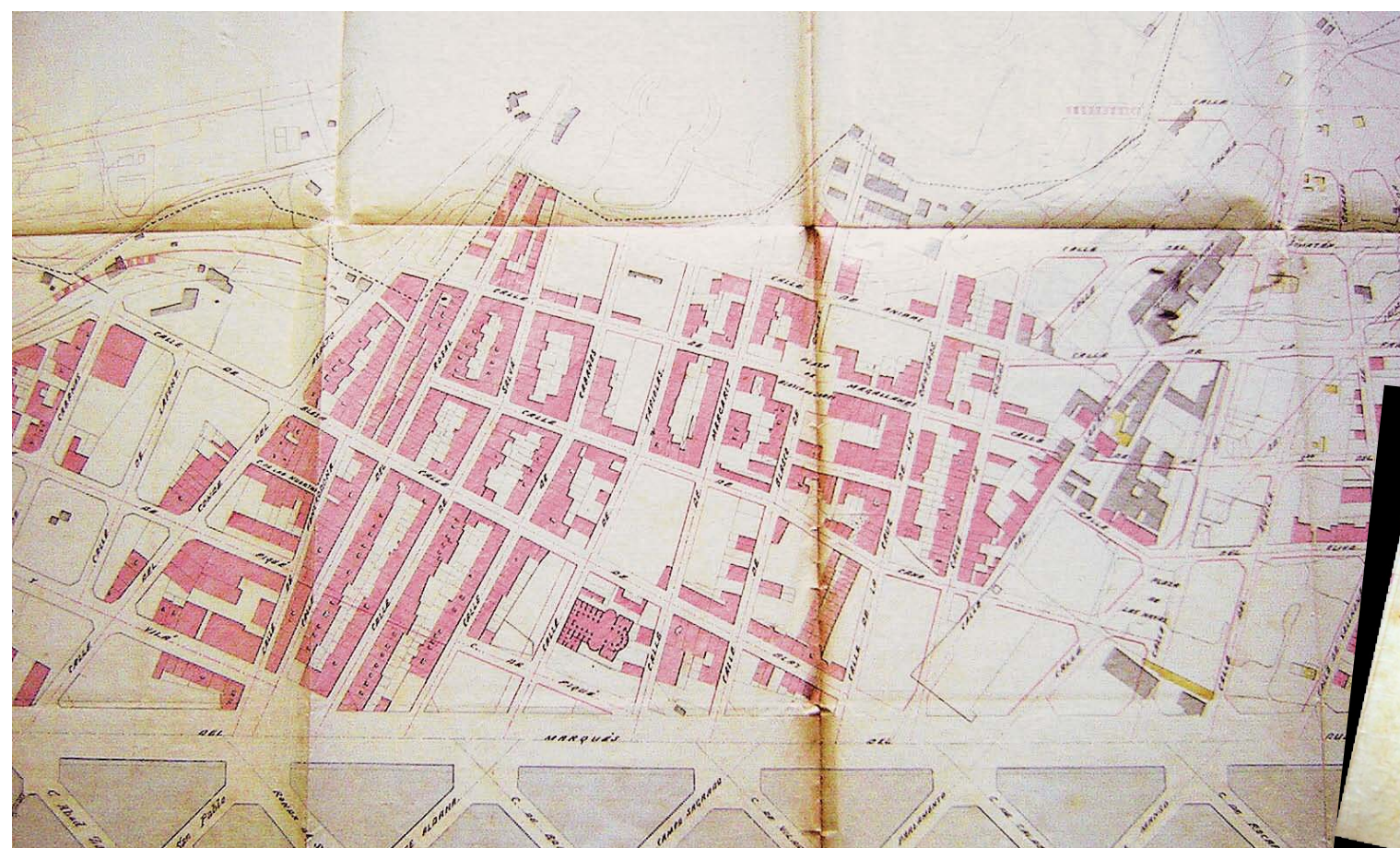
De igual modo y por análogas razones, se pretende que se aprueben las alineaciones de color siena que con aguada o sin ella, se hallan desprovistas de rayado en dicho plano, para que queden legalizadas las adiciones al plano de Ensanche que hoy carecen de aprobación; y una vez conseguido esto, resultarán vigentes y con carácter oficial todas las líneas de edificación tal y como aparecen en dicho plano, en el cual constará definitivamente la disposición de las calles y manzanas del Ensanche.

Comprendiendo el autor de la Memoria, cuan difícil es el definir y explicar por escrito cada una de las modificaciones,

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

>Fragment del "Plano de las barriadas de S. Beltran Sta Madrona y La Fransa existentes en la montaña de Monjuich en que se indica el estado de adelanto de la edificación". Arxiu Adimistratiu Municipal de l'Ajuntament de Barcelona. AAMAB.

así como al apreciarlas desde luego en el plano número dos, se decide a complementar el trabajo gráfico con una descripción o enumeración de dichas modificaciones agrupando las que tienen un mismo fin u objeto.

En este orden, manifiesta que una de las modificaciones más importantes introducidas en el plano de Cerdá y ya aprobada por la superioridad, es la que se refiere al Paseo de Gracia, gran vía a la cual se ha dado un ancho constante de 60 m en todo el trayecto comprendido entre las calles de Fontanellas y de Provenza, dando esto por resultado la supresión de la gran plaza situada en el plano Cerdá entre las calles de las Cortes y el Consejo de Ciento y las alteraciones consiguientes entre las diversas latitudes que consignaba en su plano, el mencionado Paseo de Gracia. También ha sido aprobada por la Superioridad, la apertura de la Rambla de Cataluña con una latitud de 30 m, importante vía que quiere ser continuación de las demás ramblas que atraviesan el casco antiguo de la población y que en conjunto constituye una vía por demás notable.

Otra modificación también aprobada por el Gobierno, es la de reducir a 30 m el ancho de 50 en todo el trayecto que existe entre la de Casanovas y el límite jurisdiccional de San Martín de Provensals asignaba en su plano a la calle de Aragón el señor Cerdá.

También tiene aprobado la Superioridad, la ligera desviación introducida en la calle de Marqués del Duero (antes del Paralelo), desde la calle del Conde del Asalto, hasta el Puerto; así bién el haber reducido dicha calle del Marqués del Duero a 40 m de latitud, aunque con el complemento de un pórtico a cada lado de 5 m de ancho.

Aprobada se halla también la modificación por virtud de la cual, el parque que existe en el plano de Cerdá entre las calles de Vilanova y Pallás, ha sido convertido en manzanas edificables por considerar innecesario dicho Parque, hallándose tan próximo el actual, establecido en los terrenos de la antigua ciudadela.

El espacio limitado por las calles de Sicilia, Cerdeña, Llull y el ferrocarril de Francia, ha sido objeto de una modificación que ha aprobado la Superioridad, con el fin de enlazar las vías del Ensanche con las que San Martín de Provensals, y con el de llenar las necesidades que ha originado la construcción de los cuarteles de Jaime I y Roger de Lauria que han ocupado mayor espacio que el correspondiente a una manzana de Ensanche. En la calle de las Cortes y en el trozo comprendido entre las de Villarroel y Borrell, se ha introducido otra modificación en el plano de Cerdá, por virtud de la cual, el ancho de 80 m asignado a la calle de las Cortes ha quedado reducido a 50 m que es el ordinario de esta referida calle.

Con objeto de establecer la gran plaza de Cataluña; se ha introducido otra modificación en el plano de Cerdá, por la que ha sido suprimida la calle de Vergara desde la plaza de Cataluña al Paseo de Gracia y suprimidas también en totalidad con la aprobación del Gobierno las dos manzanas trazadas en dicho plano entre las dos calles mencionadas, la de Ronda y el casco antiguo de Barcelona.

Por último la construcción del nuevo Matadero público, a

seguido otra modificación que también ha sido aprobada por la Superioridad, para destinar a la construcción de dicho Matadero las cuatro manzanas comprendidas entre las calles de Aragón, Vilamarí, Tarragona, y de la Diputación que en el plano Cerdá se destinaban a Parque.

Aunque por haberse aprobado por la Superioridad las anteriores modificaciones hubiera podido prescindirse de consignarlas en el plano numero 2 y en la memoria, el autor de estos trabajos ha creído el deber de consignarlas claramente así en una como en otra, para que desaparezcan las dudas y la confusión a que hubiere dado lugar en comparar dicho plano número 2 con el de Cerdá aprobado en 1859.

Entrando ahora a exponer las modificaciones que no han sido aprobadas todavía por la Superioridad con objeto de que puedan ser consideradas oficiales, las líneas distintas de las del plano general de Cerdá, que contiene, es de consignar que hay una originada por un plano especial estudió el mismo Sr. Cerdá con arreglo al cual han sido vendidos por el estado los terrenos edificables procedentes de las demolidas murallas de Barcelona.

Esta modificación del plano aprobado en 1859, es de suma importancia porque además de abrazar todos los terrenos que rodean el casco antiguo de la ciudad, alcanza a una zona de extensión considerable que viene a resultar limitada por las calles del Marqués del Duero (antes Paralelo), Borrell, Florida Blanca, Urgell, Sepúlveda, Casanovas, las Cortes, Muntaner, Diputación, Balmes, las Cortes, Rambla de Cataluña, Ronda de la Universidad, Paseo de Gracia, Caspe, Bruch, Ausias March y Paseo de San Juan, hasta el salón del mismo nombre hallándose dentro de dicha zona, los solares que con arreglo a las líneas modificadas han sido vendidos por el Estado, los que actualmente se encuentra ya casi en totalidad edificadas.

Otra modificación no aprobada por la Superioridad y que también es muy importante por la gran superficie a que se extiende, es la originada por la cesión que mediante ciertas condiciones hizo el Gobierno en el año 1869, al Ayuntamiento de Barcelona, de los terrenos de la Ciudadela, con objeto de que se construyese una parte de ellos, un parque, utilizando para ello los productos de la venta de los restantes. Con tal motivo obtúvose por concurso, un proyecto especial de urbanización de los terrenos citados con arreglo al cual se ha construido el actual parque y se han levantado las edificaciones entre las calles que lo rodean; habiéndose introducido por consecuencia de ello, alteración de las alineaciones del Plano de Ensanche de Cerdá aprobado en 1859 en la zona comprendida entre el ferrocarril a Francia, la calle de Sicilia, y las de Roger de Flor, de Vilanova y del Comercio, las plazas Comercial y del Borne, la calle del Antiguo paseo de San Juan, y el paseo de la Aduana.

Otra modificación de considerable importancia porque se extiende a toda la barriada de Hostafranchs que ha originado en ella cambios radicales de vías y manzanas no parece aprobada por el Gobierno; tal modificación lo mismo que la referente a los terrenos de las demolidas murallas, data según parece, de poco tiempo después de aprobado el plano general del Ensanche; pues aunque ambas se hayan representa-

das en un plano del año 1865, que con la firma del Arquitecto municipal Don Leandro Serrallach, existe en el Ayuntamiento de Barcelona habían sido antes estudiadas y puestas desde luego en planta según noticias requeridas particularmente por el mismo Ingeniero Sr. Cerdá, en los primeros tiempos del Ensanche, en los cuales el Ayuntamiento no tenía intervención directa en el replanteo y señalamiento de las líneas de edificación que se daban por el Gobierno civil de la provincia, valiéndose por ello del ingeniero Sr. Cerdá, autor del plano del Ensanche tantas veces citado.

También se han modificado las alineaciones de la calle de la Universidad entre las del Consejo de Ciento y de Valencia con objeto de reducir a 20 m el ancho de la calle de la Universidad, a la que se asignaban en el plano general del Ensanche (ilegible) metros siendo de advertir que esta modificación no aprobada por el Gobierno, viene a ser una consecuencia lógica de la reducción de ancho de la calle de Aragón ya aprobada por la Superioridad.

Existen otras modificaciones del plano de Cerdá introducidas en el mismo con motivo de la construcción de grandes edificios de carácter público; y aunque aparece que al aprobar la Superioridad los proyectos de dichos edificios y al enajenar los solares de la zona de las demolidas murallas de la ciudad autorizó implícitamente las referidas modificaciones, no han sido explícitamente aprobadas en la forma y con los trámites en que son las variaciones de líneas de edificación. Cuentase entre estas modificaciones la unión de dos manzanas entre las calles de Provenza, Córcega, Villarroel y Casanovas para el establecimiento de un Hospital clínico, la de otros dos manzanas limitadas por las calles de Entenza, Llansá, Rosellón y Provenza para construir en ellas una nueva Cárcel; la de otras dos más comprendidas entre las calles de Arribau, Cortes, Balmes y la Diputación para levantar sobre ellas el edificio que hoy existe, destinado a Universidad y la supresión en la calle de Roger de Flor de los dos chaflanes de la manzana sobre la que se está levantando el nuevo Palacio de Justicia.

También ha sido modificada sin la superior aprobación del Gobierno, la manzana de grandes dimensiones trazada en el plano de Cerdá entre las calles del Marqués del Duero, de Llansá, las Cortes, Entenza y Floridablanca, habiendo consistido la modificación en subdividir aquella gran manzana en otras más pequeñas mediante la continuación de las calles que en aquella manzana quedaban interrumpidas.

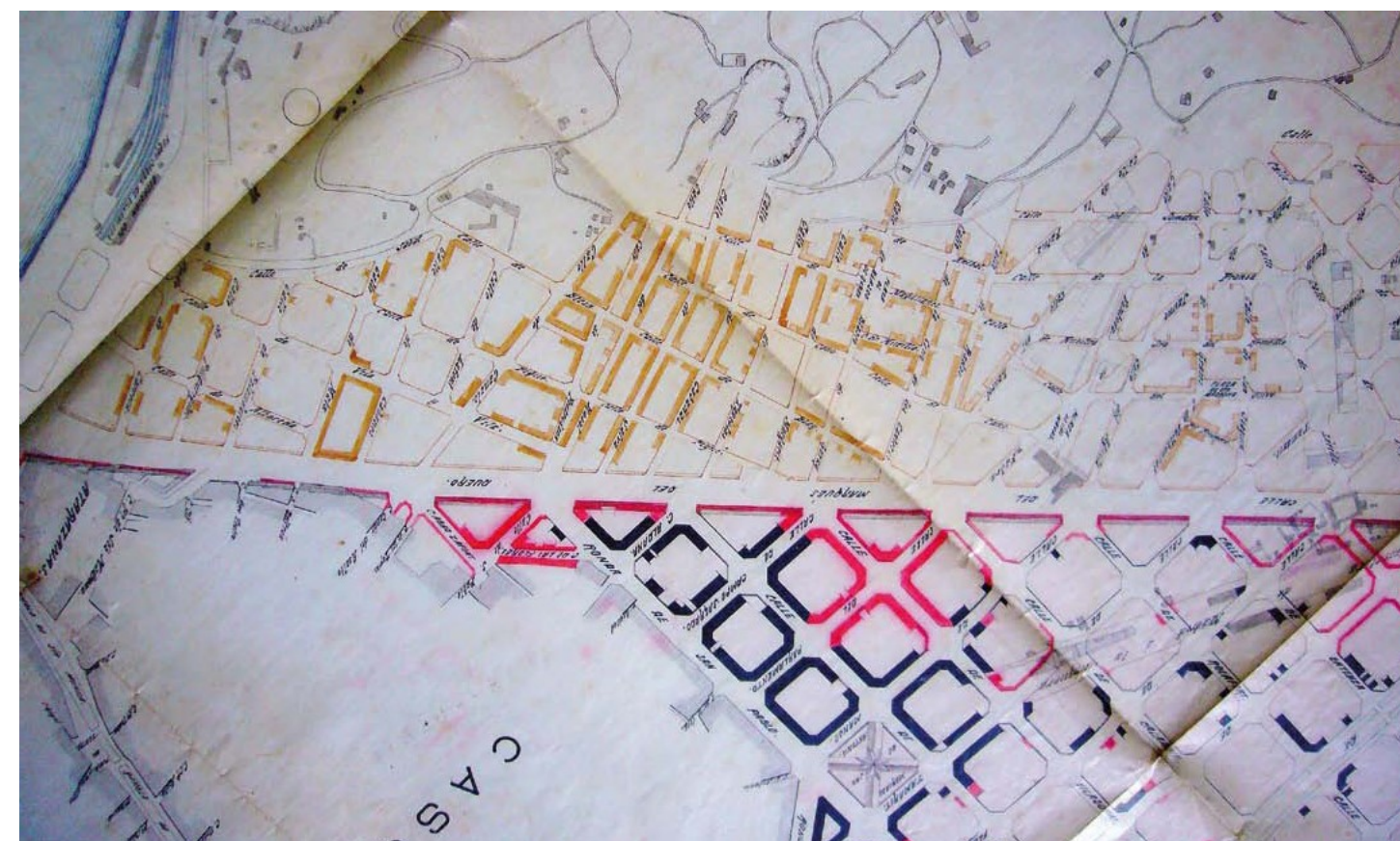
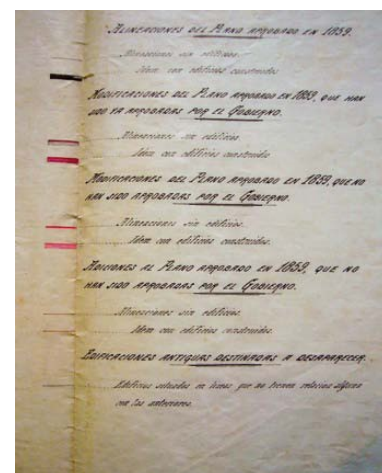
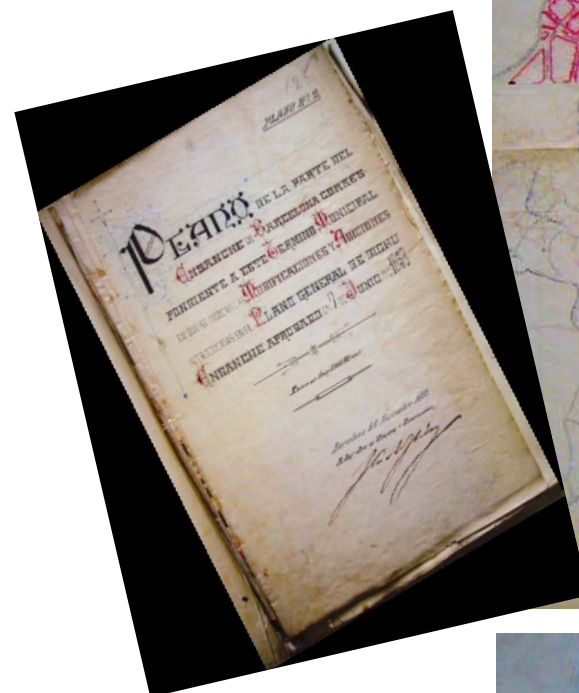
También han sufrido modificación que no ha sido aprobada por el Gobierno, dos manzanas destinadas a parques en el plano de Cerdá, una de las cuales está limitada por las calles de Campo Sagrado, Borrell, Manso y Marqués del Duero, y la otra por las calles de Muntaner, Provenza, Villarroel y vía diagonal, en que existe la línea férrea de Tarragona a Barcelona.

También se han modificado sin someterlas a la aprobación Superior las líneas de una manzana de extraordinarias dimensiones trazada en el plano de Cerdá con destino a Hipódromo situado entre las calles del paseo de San Juan, Rosellón, Roger de Flor, y Mallorca; y aunque esta gran manzana se halla en su mayor parte fuera del término jurisdiccional de Barcelona y con ella linda una plaza comprendida entre las

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

> Fragment del "Plano de la parte del Ensanche de Barcelona correspondiente a este Termino Municipal" en que se indican las Modificaciones y Adiciones introducidas en el Plano General de dicho Ensanche aprobado en 7 de Junio de 1859". Arxiu Administratiu Municipal de l'Ajuntament de Barcelona. AAMAB.

calles de Valencia, Mallorca, paseo de San Juan y Nápoles, se han respetado en el término municipal de Barcelona, las líneas generales que la limitan pero se ha continuado a través de ella, las calles de Provenza y Roger de Flor.

Por último, además de las modificaciones más importantes del plano de Cerdà que se han enumerado y que no se hallan aprobadas por el Gobierno, existen algunas otras de poca importancia por su carácter especial las que han sido origen en alguna ocasión de dudas respecto a si deben o no considerarse como tales modificaciones, consistiendo aquellas que no haber respetado las indicaciones que en el plano general determinaba las manzanas que podían destinarse a Iglesias, mercados, a otros edificios públicos a establecimientos industriales, etc. y en no haberse tampoco abierto todas las vías que en forma al parecer, de pasajes, atraviesan varias manzanas en el plano de Ingeniero mencionado.

De las modificaciones introducidas en el plano general del Ensanche de dicha ciudad de Barcelona, firmado por el Ingeniero Don Ildefonso Cerdà y aprobado en 1859, pasa el autor del trabajo que venimos examinando a manifestar que, tres son las adiciones que se intenta introducir dentro del término municipal de Barcelona al citado plano general de Ensanche y que todas ellas han tenido por objeto la urbanización de los terrenos de la falda de la montaña de Montjuich, limitados por dicha montaña y por las dos grandes vías de las Cortes y del Marqués del Duero.

Las tres zonas a que dichas adiciones se refieren y que constituyen otras tantas barriadas lindantes entre sí y con el Ensanche de Cerdà, son de las antiguas Huertas de San Beltrán, limitada por los terrenos y vías del Puerto y por la calle de "Frontodona", la del llamado "Ensanche de Santa Madrona" (entrecomillado en el original), que desde aquella última vía se extiende hasta la de la calle del Laurel y la de Fransa que partiendo de la calle del Laurel, termina en la calle de Cuenca y el Parque indicado, solamente con líneas de lapiz en el planol número 2 lindante con la mencionada calle de Cuenca.

Los planos de urbanización de las barriadas de San Beltrán y Santa Madrona han sido aprobados por el Ayuntamiento, a propuesta, y petición de los propietarios a la vez que ciertas condiciones y convenios a que han quedado obligados a sujetarse y el tercero, o sea, el de la barriada de la Fransa, forma parte de un proyecto completo, también aprobado por dicha Corporación previo un concurso público celebrado al efecto: sin embargo, ninguno de ellos ha obtenido la superior aprobación del Gobierno, el cual solamente ha aprobado las alineaciones de las calles de la barriada de San Beltrán se dirigen a las grandes vías del Puerto.

Con una importante conclusión termina su trabajo el Ingeniero Jefe de vialidad en Barcelona don José María Jordan; en ella consigna que el hallarse rigiendo en la localidad desde gran número de años, las modificaciones y adiciones que se cita, que muchas de ellas son precisamente las más importantes y las que más vienen alterando el primitivo plano de Cerdà desde los primeros tiempos del Ensanche y al haberse sujetado a ellas las edificaciones a medida que se han ido levantando ha dado lugar a que hoy existan calles enteras ya pobladas

de edificios, ajustadas a las nuevas líneas y a que sea, no difícil, sino en cierto modo imposible adaptar en lo sucesivo líneas diferentes, sin originar incalculables perjuicios y crear un verdadero conflicto, cuya solución práctica, tomaría el carácter de un irresoluble problema.

Por esta razón, si se aprobasen por el Gobierno, las líneas que en el plano número 2 representan las modificaciones que carecen de dicho requisito declarase vigente dicho plano y quedase así legalizada la disposición general de vías y manzanas que contiene, desaparecerían las dificultades que esta deficiencia origina, tomaría un nuevo vuelco la urbanización del Ensanche, y se obtendría sin duda alguna en un periodo de tiempo relativamente breve los grandes beneficios de todas clases, que la nueva ciudad de Barcelona, está llamada a reportar.

La Sección de Arquitectura de esta Real Academia que ha estudiado con el mayor detenimiento el asunto y hasta ha podido contar con las impresiones y datos adquiridos en la localidad por uno de sus individuos, debe manifestar que en el trabajo que se examina, hay que considerar dos cuestiones enteramente distintas; una es la que se refiere a las modificaciones introducidas en el primitivo plano de Ensanche de Barcelona aprobado en 1859, limitado por las calles de Marqués del Duero y de Tarragona y los términos municipales de las Cortes, de Gracia, de San Martín de Provencals y el Puerto; y otra que se refiere a nuevas barriadas que el Municipio de Barcelona propone agregar o adicionar al referido plano de Ensanche, utilizando para ello los terrenos de la falda de la montaña de Montjuich comprendidos entre ella y las calles del Marqués del Duero y parte de la de las Cortes.

Respecto a las primeras debe manifestar que la descripción que de las modificaciones se hace en la Memoria y la inspección del plano número 2 permiten apreciar en medio la multitud de aguadas, líneas y rayados de diversos colores, la entidad y alcance de distintas modificaciones, las cuales a juicio de la Sección informante en nada hacen desmerecer el notable trazado, que empleando el sistema de cuadrícula utilizó para gloria suya, y engrandecimiento de Barcelona el renombrado Ingeniero Don Ildefonso Cerdà. Todas las modificaciones que se han enumerado, merecen ser aprobadas, y la Sección de Arquitectura tiene la satisfacción de proponerlo así a la Superioridad.

Respecto a las segundas, esto es, a las barriadas que se propone adicionar al plano del Ensanche, la cuestión varía de aspecto. La Sección no puede admitir ese trazado de estrechas calles y reducidas manzanas que ofrece un contraste violento con la amplia y hermosa urbanización del opuesto lado de la calle Marqués del Duero. No por esto dejaría de reconocer la Sección informante que la disposición del trazado en la barriada denominada "la Fransa" es acertada desde la de las Cortes, hasta la de Lérida, pero no lo es en cuanto a la latitud o ancho de las calles que deben ampliarse hasta 20 m. Tampoco es aceptable el trazado de urbanización entre las calles de Lérida y de Radas aunque tenga por objeto el conservar la alineación de algunos edificios construidos sin que esta circunstancia sea bastante poderosa para impedir que se haga un nuevo estudio, suprimiendo calles si fuera necesario;

pero dando a las que hayan de subsistir, la latitud conveniente y en relación con las del Ensanche del otro lado.

Lo que se ha dicho de la barriada de la Fransa es igualmente aplicable a la de las Huertas de Sant Beltrán en la que deben ensancharse hasta veinte metros las calles de "Puiggueriuer", Palaudaries, de Mata, de Cabanes, de Canals, de Vila, de Piquer y de Blesa.

Más difícil aspecto presenta la cuestión de la barriada llamada vulgarmente del Pueblo seco, en la que por existir muchas edificaciones sujetas a las alineaciones dadas en otro tiempo por el ramo de Guerra considerando que el terreno que ocupa pertenecía a Montjuic, el ensanche de las vías ofrece sin duda alguna, grandes dificultades especialmente en las que van desde la calle del Marqués del Duero a la montaña, dejando manzanas de reducida superficie para la edificación; aún así y todo, debe intentarse el Ensanche de la de Blasco de Garay, de Margarit, de Tapiolas, de Magallanes, de Cano, de Blay y de Piqué, limitando en esta zona las edificaciones a 14 m de altura.

No considera conveniente la Sección que informa que en las adiciones de estas tres barriadas al plano de Ensanche del inolvidable Cerdà, venga a reproducirse un caso análogo, ya que no idéntico, al que ofrecen las céntricas e importantes calles de Fernando y de la Princesa, de la Unión y del Conde del Asalto, de Puerta ferrisa y otras en las que la considerable altura que se ha dado a las edificaciones, ha contribuido a hacer dichas calles y las edificaciones en ellas elegidas, sombrías, escasas de luz y de aireación, estado de cosas irremediable que lamentan todos los que sinceramente se interesan

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE Cerdà

por la salubridad y embellecimiento de Barcelona. Es tiempo, hoy todavía, de acudir al remedio del mal que advierte la Sección de Arquitectura en el trazado de las tres barriadas. Basta para comprender lo justificado de su razón, echar una rápida ojeada sobre el plano del Ensanche de Cerdà, en la hoja número 2, y considerar el efecto que producirá la amplia urbanización de la ciudad a la derecha de la calle del Marqués del Duero, de Atarazanas, hasta Hostafranchs en la pequeña menguada que se desarrolla al opuesto lado de dicha calle, donde precisamente valen menos los solares.

Contribuye a dar fuerza al juicio de la Sección informante la circunstancia de que en la copia del plano de Cerdà que con el número 1 se presenta, pueden observarse señaladas en la parte de la Fransa algunas manzanas análogas en su forma y en el ancho de las calles que las limitan a las de urbanización del otro lado de la calle Marqués del Duero.

No es tampoco admisible el que las tres barriadas mencionadas, vayan a terminar como se presenta en puntos arbitrarios de la montaña, sin una espaciosa calle que limite aquellas barriadas.

Por virtud de las consideraciones que quedan expuestas, la Sección de Arquitectura de la Real Academia de las Cortes de San Fernando, tiene el honor de consultar a V. I.

1º. Que procede a su juicio, aprobar todas las modificaciones introducidas en el plano de Ensanche de la ciudad de Barcelona, firmado por el Ingeniero don Ildefonso Cerdà y aprobado en el año 1859, cuyo Ensanche tiene por límites, al Sur de la calle del Marqués del Duero; al Poniente, los términos municipales de las Corts y de Gracia; y al Norte y parte de Oriente, el término municipal de San Martín de Provensals,

tal como se representa en el plano número 2 que acompaña al expediente.

2º. Que no (subrayado en el original) puede aprobarse la adición de las barriadas proyectadas en la Huertas de San Beltrán y en el sitio llamado "la Fransa" así como tampoco la más urbanizada, llamada "Pueblo seco", mientras en ellas no se introduzcan las modificaciones que quedan consignadas en el cuerpo de este informe.

Tal es el dictamen que esta Sección eleva al juicio de V. I. que resolverá, no obstante lo más acertado.

Lo que por acuerdo de la misma y con devolución del expediente, comunicó a V.I. cuya vida guarde Dios muchos años.

Madrid 22 junio 1894.

El Secretario General Simeón Avalos.

Rubricado.

Ilustrísimo Señor Director general de Obras públicas

2 Dictamen de Mauricio Serrahima

(Dictamen municipal de 30 de junio de 1895 de Mauricio Serrahima donde se describe las diferentes consideraciones que se producen en el transcurso de la tramitación de los expedientes particulares relativos a los espacios colindantes a la montaña de Montjuic en los tres sectores del actual Poble-sec (Hortes de St. Bertran, Eixample de Sta. Madrona y La França) y su muy diferente consideración en el caso que se rigieran por la legislación de Casco Antiguo o Ensanche. Donde se insta a la legalización presentando a consideración el proyecto de urbanización completo de

todos los ámbitos según la legislación vigente de ensanche)

Exmo Sr.

He recibido el expediente relativo a la urbanización de la barriada de "la Fransa" (número 845 del año 1886 de la Comisión de Ensanche) que he estudiado detenidamente para contestar a la consulta sobre la trascendencia del Real Decreto del 20 de noviembre próximo pasado.

También he examinado y estudiado en el archivo de este Ayuntamiento los expedientes que hacen relación a la barriada de "Poble Sech" (número 135 de 1868, y 243 de 1870, y 2443 del año 1869 de la Sección 3ª).

Empezaré relacionando los antecedentes que resultan de los últimos, porque son más antiguos y en ellos aparece un dato de trascendencia para todas las barriadas de qué se trata, cuál es, la declaración oficial de ensanche que comprende a todas ellas.

Ya en 1867 don Lorenzo Bertrán presentó una instancia diciendo que había obtenido autorización del Ramo de Guerra para la construcción de una serie de casitas en un terreno próximo a la calle del Paralelo y en la zona 3ª de Montjuich, las cuáles construcciones formarían dos calles ambas de 10 m lindando con el camino de la Satalia y pidió al Ayuntamiento que le concediere permiso y no pusiese obstáculo al levantamiento de aquellas construcciones. Presentados los planos de la localidad y de emplazamiento de las referidas calles fueron aprobadas por el Alcalde Corregidor en 7 octubre 1867. Se suscitó más tarde cuestión acerca de si debía solici-

Document de modificacions del Pla Cerdà l'any 1895. Entorn del Paral·lel, l'antiga carretera Madrid-França i el Mercat de Sant Antoni.

tar el propietario permiso para edificar después de aprobadas las líneas y rasantes, y el señor Bertran sostenía que tratándose de terreno situado en la zona polémica que se regía por tanto por las Reales Órdenes del Ramo de Guerra del 10 septiembre 1836 y 13 febrero 1845, y no estando comprendido en la zona de Ensanche, la única intervención que tenía el Ayuntamiento se limitaba a señalar línea y rasante; pero el Gobernador resolvió que debía obtenerse el permiso municipal para cada edificación que se levantase porque se trataba de edificaciones dentro del término municipal y porque la autorización del Ramo de Guerra sólo se refería a lo militar. (expediente 2443 año 1867, sección 3ª).

Como se ve se prescindió completamente de la legislación de Ensanche en el expediente que se acaba de referir, y se aplicaron solamente las reglas generales que respecto a la apertura y alineación de calles rigen en los Municipios.

El 28 junio 1868 se inició otro expediente (número 135 sección 3ª) mediante instancia de varios propietarios de terrenos situados en la zona polémica de Montjuich y entre las Fonts; Trobada, Satalia, y del Gat, que es lo que actualmente constituye el "Poble Sech".

Los propietarios manifestaban que cada uno de ellos por sus respectivos terrenos habían obtenido una Real Orden del Ministerio de la Guerra aprobando los planos de urbanización que habían elevado a dicho centro; y que cumplido este trámite acudían al Ayuntamiento, cumpliendo el bando de la Alcaldía de 16 marzo 1867, para obtener la aprobación del trazado

de calles y plazas, escandalizados, decían de que no se siguiera ningún sistema en las edificaciones.

El bando de la Acaidía que he tenido ocasión de examinar número del Diario de Barcelona (17 marzo 1867) dice que además del permiso de guerra se requiere licencia del Ayuntamiento con sujeción a las ordenanzas de la Ciudad, si las obras han de verificarse en terrenos comprendidos dentro de su Ensanche.

No puede deducirse cuál era el alcance que se daba a la frase "el perímetro de ensanche de la Ciudad".

Lo cierto es que al informar el facultativo del Ayuntamiento acerca de la solicitud de los propietarios consignaba que los terrenos de que se trataba estaban fuera de la zona de ensanche y contiguos al Paralelo.

Mediante acuerdo de 29 julio del mismo año 1868 fue aprobado el plano (sector central de Sta Madrona) presentado con la modificación de que la plaza que en el mismo se situaba había de tener 50 m de lado en lugar de 35 (plaça del Sortidor), y con las condiciones de que la explanación y afirmado serían a cargo de los propietarios y que habían de solicitar permiso para levantar edificaciones; acuerdo que fue completado por el de 24 diciembre siguiente dando nombre a las calles señaladas en aquel plano y mandando que este pasara a la Comisión de Ensanche para que propusiera lo que estimara conveniente respecto a las adiciones que se habían hecho en el mismo que consistía en la prolongación de las calles hasta el Paralelo. En 5 de febrero 1869 se mandó por

acuerdo municipal que se tuviera en cuenta aquella prolongación cuando se presentaran solicitudes para urbanizar.

El plano aprobado en estas condiciones fue expuesto en 4 de marzo 1869 para que pudieran deducir sus reclamaciones los que se considerasen perjudicados. No aparece más reclamación que la de los propietarios de fincas comprendidas en el trozo que fue urbanizado según el plano de don Lorenzo Bertrán que había sido objeto del expediente antes relatado.

Vino la cuestión de la rasantes y el expediente aparece sin más trámites en este punto, pero sigue la historia de la barriada del "Poble Sech" en el otro expediente que he tenido ocasión de estudiar (número 243 año 1870 Comisión 3ª).

En él aparece aquel importante dato de la declaración de Ensanche para todos los terrenos que comprenden las Huertas, el Poble Sech y la Fransa.

Con ocasión de las discusiones relativas al estudio de las rasantes de las calles del Poble Sech se suscitó la idea de que el procedimiento seguido en la aprobación del plano era viciosa por no ajustarse a las disposiciones vigentes.

El Ayuntamiento en 4 julio de 1871 acordó que se iniciara expediente de ensanche atemperándose al Reglamento de 29 abril de 1867, por el area enclavada en la falda de la Montaña de Montjuich y Huertas de San Beltrán teniendo por límites el Paralelo, la calle de las Cortes como el término de Sans, la playa del mar y la zona del castillo de Montjuich. Se aprobaron al mismo tiempo las bases del concurso para la formación

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

del proyecto, entre las que se contaba la de que las calles en el proyecto habían de ser de tres clases de latitud, 30, 20 y 10 metros respectivamente.

Las bases y solicitud de declaración de ensanche fueron elevadas al Gobierno en 11 de agosto 1871.

En 30 del mismo mes insistieron los propietarios del “Poble Sech” en que se señalaran la rasantes oficiales para las calles del plano, que como se ha visto fue aprobado en 29 julio de 1868, pasando por alto que se estaba tramitando el expediente de ensanche.

El Ayuntamiento hasta 26 marzo de 1872 no resolvió favorablemente esta solicitud, mediante que los propietarios se obligaran a indemnizar a los interesados que pudieran oponerse al proyecto de rasante, y por último se aprobó definitivamente el proyecto de rasantes levantando la prohibición de edificar con acuerdo del 13 agosto del mismo año.

Vino luego la resolución del Gobierno de 21 junio de 1873, cual trámite obra al final del expediente que estamos relatando, sin que aparezca tramitación alguna posterior.

La resolución del Gobierno aludida, declara ensanche de Barcelona la zona comprendida entre el Puerto, el Paralelo, la calle de Cortes, el término de Sans y la zona militar en Montjuich. En cuanto a las bases del concurso para la formación del proyecto de urbanización se aprueban con las modificaciones siguientes entre otras: que las calles de tercer orden tengan una latitud de 15 m y que los ángulos de las manzanas sean con chaflanes proporcionados.

Esta es la situación de derecho en que se encuentra la barriada del “Poble Sech” según he podido desprender de los expedientes que según mis averiguaciones y estudios se refieren a la barriada.

Como se ve la distribución de manzanas y alineación de calles, así como la determinación de la rasantes no cuenta más que con el acuerdo aprobatorio del Ayuntamiento, sin que las reglas especiales de ensanche de poblaciones hayan sido cumplidas, pues que la tramitación de las primeras diligencias para la formación de un proyecto completo de ensanche no trascendió a la barriada que nos ocupa en cuanto a la urbanización de la misma.

No así, en mi concepto en cuanto a la situación legal de aquella zona, pues que aquella declaración del gobierno, dejó fuera de toda discusión el punto de derecho de que habían de aplicarse a aquella zona la declaración especial de ensanche.

La misma trascendencia tuvo en cuanto a la zona que comprende la barriada de la “Fransa”, porque también viene abarcada en aquel perímetro que fue declarado ensanche de Barcelona para los efectos de la aplicación de aquellas leyes especiales de urbanización.

La historia de la barriada de la “Fransa”, es más moderna, y muy posterior a aquella declaración del Gobierno, a la cual no se atuvo la tramitación que se dio al expediente (número 845 año 1886 ensanche) aunque este se incoó por la Comisión de

ensanche.

Se formularon unas bases del concurso para el anteproyecto de la urbanización que fueron aprobadas en 1 junio 1886 y celebrado el concurso se hizo la adjudicación por acuerdo de 31 mayo de 1887.

Según informe del Sr. Ingeniero Jefe de Vialidad y Conducciones de 2 julio de 1889 que obra en el expediente de las bases se formularon ajustandolas a la instrucción del 19 diciembre 1889 que rige para los proyectos de alineación en general y a propósito de las diligencias que se estaban practicando para el replanteo de las calles del proyecto, decía, el señor Ingeniero que con respecto de las Huertas de San Beltrán se había mandado formar proyecto con arreglo a las disposiciones de ensanche y la barriada de la “Fransa” se halla en análogas condiciones, era de temer que Si el proyecto no se atenía a lo que dispone el Reglamento de Ensanche no sería aprobado por la Superioridad.

Después de esto se acordó en 5 septiembre de 1889 la aprobación del replanteo y el 10 julio de 1890 se aceptaron los ejemplares del proyecto definitivo, con varias indicaciones sobre su desarrollo que una vez tenidas en cuenta motivaron el acuerdo aprobatorio de 2 junio de 1891.

Había habido, a propósito de la adjudicación del premio en el concurso una alzada promovida por uno de los que tomaron parte en el mismo, y fue rechazada por el Gobernador fundándose en que el Ayuntamiento había obrado dentro del círculo de las facultades que el artículo 72 de la ley municipal le atribuye respecto a la apertura y alineación de calles.

Entiendo que a esta consideración, que sirvió de fundamento a una providencia recaída en un simple incidente del concurso, no puede dársele otro alcance que el que esta misma indicación entraña, y que no cabe tomarla como punto de apoyo para sostener que no sean aplicables las disposiciones especiales de ensanche a la barriada de que se trata.

La urbanización de las dos barriadas mencionadas se ha venido desarrollando bajo las condiciones que hasta aquí se han referido. Por una parte han quedado afectadas por aquella declaración que contiene el decreto del Gobierno de la República de 21 junio 1873 que declaró ensanche de Barcelona el perímetro dentro del cual quedan comprendidas las dos barriadas de que se trata; y por otra aparece que los proyectos de urbanización de una y otra no se conformaron en la tramitación que a los mismos se diera en la legislación especial de ensanche.

La circunstancia de que aquella declaración fue posterior al expediente relativo al Pueblo seco y muy anterior al de la Fransa, no modifica en mi sentir la cuestión, ni hace que respecto de la primera de dichas barriadas pueda dar lugar a una solución distinta que respecto a la segunda. Será cuando más una razón atendible y equitativa para ser alegada en pro de la aprobación gubernativa del proyecto, pero nada más.

Una y otra barriada se hallaban en idénticas condiciones que la de las Huertas de San Beltrán, antes de que su urbanización se intentase, y por consiguiente, no puedo menos que repetir respecto de ellas, lo que a propósito de las Huertas de

San Beltrán consigne en el Dictamen que juntamente con los distinguidos letrados don Manuel Durán y Bas y don Manuel Planas y Casals Tuve la honra de emitir en 4 agosto de 1885 y que hay consignado de nuevo en mi reciente dictamen sobre el mismo asunto que motiva el presente.

Los terrenos del Poble Sech y de la Fransa No pueden tener la consideración de casco antiguo de la ciudad porque nunca han formado parte de él separados como estaban por la muralla que es la que marcaba el perímetro por recinto de la Ciudad antes de 1854. Constituían una parte del término municipal no urbanizada, pero susceptible de constituir ensanche si sus terrenos se organizaban. Es pues lógico que se sometan a los preceptos de la legislación especial de ensanche, legislación que por ser especialísima no puede quedar derogada por la ley municipal, debiendo entenderse que las facultades que a los Ayuntamientos concede el artículo 72 de dicha ley se hallan subordinadas a las reglas y formalidades que se encuentran prevenidas para cada caso; por lo cual al tratarse de Ensanche, no puede el Ayuntamiento hacer uso del citado artículo 72, sino después que el proyecto haya sido formado tramitado y aprobado según las disposiciones especiales vigentes que son las de ensanche

Este criterio como se ve es absoluto, y se funda en la naturaleza misma de las cosas, lo cual quiere decir que la justicia y aplicación del mismo es anterior a toda declaración oficial y no ha dependido de ella. Además el hecho de haber sido incluido por el Ayuntamiento una y otra barriada así el Poble Sech como La Fransa en el plano general de Ensanche como adiciones al que fue aprobado en 1859 deja fuera de todo discusión este punto legal.

Después de este hecho tan trascendental y tan significativo no cabe poner a discusión si el Poble Sech y La Fransa son barriadas que deban regirse por la legislación especial de Ensanche, o si puede regirse por la legislación común que se aplica al casco antiguo de la Ciudad.

Añadirse a esto la doctrina consignada en la Real orden de 21 de noviembre de 1881 que se dictó a propósito de un proyecto de urbanización de un terreno en las afueras de Valencia, y que no quedaba comprendido dentro de las líneas del plano de Ensanche aprobado.

Dice: Los Ayuntamientos tienen, es cierto, en virtud del artículo 72 de la ley municipal facultades exclusivas para todo lo relativo a la apertura y alineación de calles y plazas; pero estas facultades alcanza únicamente a las obras que hayan de verificarse en el interior de las poblaciones, más no a las que se refieran al exterior y revistan cierta importancia pues que para estas existe un legislación especial, que es la llamada de Ensanche.

Esta doctrina, en mi sentir se conforma con la opinión antes expuesta y vienen a robustecerla con la fuerza que tiene toda resolución que forma jurisprudencia.

La resolución del Gobierno contenida en el Real decreto que motiva este dictamen no ha modificado las condiciones del expediente. Antes aquellas barriadas carecían de la aprobación superior, que es indispensable a tenor de las reglas que se ha de seguir en los expedientes de ensanche y ahora su-

cede lo mismo y al usar el Gobierno la facultad de dirección a la que la ley le concede negando la aprobación al desarrollo de aquellos planos, no ha producido otra consecuencia legal, que la de poner al Ayuntamiento en la obligación de formular de nuevo el proyecto de urbanización en condiciones de ser aprobado por la Superioridad, so pena de desistir de la urbanización de aquellos terrenos.

Antes se venían concediendo permisos a pesar de que el plano de urbanización carecía de la aprobación superior que le era imprescindible ¿Puede que el Ayuntamiento siga otorgando los permisos que se soliciten?

Es que para mí es el punto más interesante que conviene resolver.

El cuarto se trató de la zona que se llama Huertas de San Beltrán la resolución de la cuestión resultó fácil, por qué bastó presentar la historia del expediente y hacer ver que el estado de derecho actual es idéntico al que tenía el expediente antes del Real Decreto de noviembre último. Pero en los expedientes del Poble Sec y de La Fransa, la historia que han seguido uno y otro no contiene elementos tan decisivos como los que se cuentan en las Huertas de San Beltrán.

En efecto; no hay Resolución alguna superior que ordene la concesión de permisos según los proyectos que el Ayuntamiento tiene aprobados.

Por eso me veo precisado a formar concepto del asunto acudiendo a los principios y reglas de derecho aplicables al caso.

El propietario no puede ser cohibido en el legítimo ejercicio de sus derechos civiles.

Destinar la finca a la edificación es un uso legítimo de tales derechos, por lo tanto no puede ser impedido.

La ley administrativa pone a este ejercicio alguna limitación por consideraciones de pública utilidad. Así dispone la alineación y la anchura de las calles la altura de las casas. Más en primer lugar estas limitaciones no pueden llegar ni fuerza llegan hasta la anulación del derecho de propiedad, solamente garantizan su buen uso en bien de todos y en segundo lugar la parte de propiedad que por estas consideraciones queda sacrificada se expropia e indemniza.

Así pues el permiso para edificar no es propiamente permiso, sino la declaración de que el edificio proyectado no contrariará las reglas y exigencias de policía, y por tanto puede ser levantado; pues que el derecho de edificar está inviscerado con el de dominio y por lo tanto no necesitan permiso propiamente dicho.

De ello resulta que cuando los propietarios del Poble Sec y La Fransa demanden permiso para edificar no pidan el ejercicio de un derecho que no tengan, sino que pidan que el ayuntamiento les señale las líneas de fachada de las edificaciones que proyectan y les digan si están en su punto según las reglas de policía urbana y las demás condiciones de dichos edificios proyectados.

En tal situación es evidente que si el Ayuntamiento no da el

permiso, o sea no permite edificar se pone en frente del derecho de propiedad y se exponen a indemnizaciones de importancia. Debe pues reconocer el derecho de edificar y debe señalar las condiciones administrativas para su conveniente ejercicio.

Si hubiese un proyecto de ensanche aprobado para aquellas zonas, debería ajustarse el Ayuntamiento a sus líneas y según ellas y las demás condiciones extender permisos.

Mientras no lo haga, y toda vez que existen unos planos no solamente aprobados sino también ejecutados en un gran parte y desde bastantes años hay que considerar que es lo más prudente, lo más ajustado a derecho y los de mayor conveniencia dar permisos con arreglo a estos planos y interino con toda actividad se proceda a formar el correspondiente proyecto de ensanche y a obtener su aprobación.

Proceder de otro modo sería contrariar directamente el ejercicio legítimo del derecho de propiedad en una de sus manifestaciones más importantes, y provocar fundadas reclamaciones de indemnización que por lo numerosas y por su cuantía podrían causar la ruina del erario municipal.

Hoy el conflicto existe y se agrava por momentos: es preciso buscar una solución y si no la hay del todo punto legal y exenta de dificultades hay que adoptar en todo momento aquella que sea más prudente y menos ocasionada a responsabilidades y agravaciones del conflicto aludido y al mismo tiempo que sea más ajustada a los principios de derecho, esta salida o solución interina es a mi juicio la de otorgar permisos con arreglo a los planos existentes y puestos desde hace años en práctica.

Esta solución además de ser aconsejada por el respeto profundo que merece el primero y más fundamental de los derechos civiles, el derecho de propiedad, y de apartar de momento las dificultades prácticas que están puestas ya sobre el tapete y que podrían tal vez llegar a afectar el orden público está conforme con una situación análoga y quizás no tan grave que fue adoptada por el Gobierno.

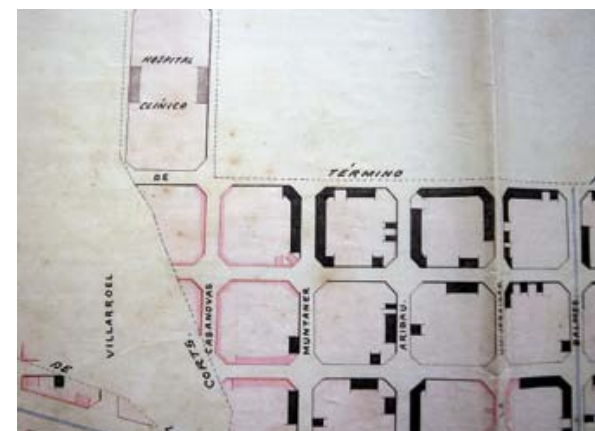
Me refiero al caso de las Huertas de San Beltrán. Tampoco estaba aquel plano aprobado y sin embargo de ello, el Gobierno teniendo en cuenta los perjuicios que a los propietarios ocasionaba la paralización de las edificaciones considero que debía alzarse la supresión de permisos y así se ordena expresamente en el extremo 3º de la Real Orden de primero de mayo de 1884 que se alzara la supresión de permisos para edificar.

Ya se ve que esto no constituye una resolución de carácter general, y que esto es un reparo de alguna entidad para poder aplicar en absoluto aquella máxima de de derecho que dice

A baix, esquerra

Habitatges de renda del passeig de l'Exposició al marge de muntanya i habitatge a Sta. Madrona coetani al document de modificació.

>Detalls del document de modificacions al Pla Cerdà en els àmbits/ Hospital Clínic i Plaça de Catalunya.

que donde hay la misma razón de derecho debe aplicarse la misma disposición legal; pero toda vez que a las resoluciones emanadas de las oficinas centrales se les confiere fuerza de ley y jurisprudencia, y que en el presente caso es tan manifiesta la igualdad de condiciones en que se encuentran las tres barriadas mencionadas, estimo que en caso de discusiones sería una razón en extremo atendible de analogía que dejo expuesta para sostener y defender al acto del Ayuntamiento.

En el mismo sentido legal que antes he consignado que están dictadas entre otras la Real orden de 22 de junio de mil ochocientos setenta y ocho que se refiere a un permiso para obras de conservación de un edificio y las Real Orden de 12 de agosto de 1885 que se refiere a un caso del ensanche de Bilbao.

Como se ve en el criterio mío no puede ser tan categórico y decisivo como sería de desear para que el Ayuntamiento pudiera con entera seguridad seguir el parecer que dejo indicado.

Por esto he de insistir aquí con mayor motivo, si cabe que lo hice al dictaminar sobre el caso de las Huertas de San Beltrán, en la necesidad de que se formule el proyecto de urbanización de las barriadas de que se trata en condiciones de ser elevado al Gobierno, y de que se trabaje con ahínco para obtener la aprobación del proyecto, pues es la única manera de legalizar la situación de aquellas zonas.

Otra razón que tengo para insistir en esta recomendación es la de que en el actual estado de los expedientes, no hay modo legal de realizar expropiación forzosa de terrenos, ni de derechos que sin duda habrían de ser necesarios para el desarrollo de las barriadas.

En los casos ordinarios de alineaciones de calles y plazas dentro del criterio de la actual legislación municipal, el acuerdo del Ayuntamiento como recaído en materia de su exclusiva competencia, equivale a la declaración de pública utilidad que se exige como primer trámite del expediente de expropiación conforme se consigna en el artículo 11 de la ley de 10 de enero de 1879 de enajenación forzosa.

Pero aquí hemos demostrado que no estamos en el caso ordinario de alineación de calles, sino en un caso en que corresponde aplicar la legislación de Ensanche. Según está el proyecto no queda legalizado hasta que se haya obtenido la aprobación del Gobierno; esto es lo que equivale a la declaración de utilidad pública, a tenor de lo que se lee en el mismo artículo 11 anteriormente citado, y en las mismas leyes de Ensanche antigua y moderna.

Como en los expedientes de las barriadas de que se trata falta este primer requisito, es indudable que no podría tramitarse el expediente de expropiación forzosa y que en el caso de que trataran de apoyarse éstos en la aprobación del Ayuntamiento por aplicación equivocada en mi concepto de las facultades del artículo 72 de que en la ley municipal, no dudo de que habrían de prosperar cuantas reclamaciones se interpusieran en contra, apoyadas en esta causa.

Una última observación, para que quede puesta de mani-

fiesto más y mas la necesidad de aquella legalización;

El plano de la zona del Poble Secch que fue aprobado por el Ayuntamiento antes del año 1870 como se ha visto; esto es, antes de que se hubiese puesto en vigor la ley municipal de dicho año, que fue la que confirió a las corporaciones municipales las facultades exclusivas en lo que se refiere a alineaciones y calles en los casos comunes. En aquella época regía la instrucción de 19 de diciembre de 1859, con la aclaración que vino después en la de 4 de abril de 1869.

Por consiguiente tampoco bastaba en aquel entonces el sólo acuerdo del Ayuntamiento, sino que era indispensable cuando menos la aprobación del Gobernador, que es lo menos que exige la Real Orden aprobatoria citada del 4 de abril de 1869.

Considero, por tanto, que es preciso evitar toda discusión y reclamación, y llegar cuanto antes a la legalización de los expedientes de que se trata, porque de otro modo es imposible dar un solo paso para el desarrollo de la urbanización de aquellas zonas.

Por todas estas consideraciones

Opino que la solución interina más conforme a derecho, más procedente y más conveniente dada la actual situación de las cosas es que se concedan los permisos que se soliciten para edificar en las barriadas del Poble Secch y La Fransa, pero estudiando y presentando desde luego el proyecto completo de urbanización de una y otra barriadas al Gobierno para obtener la aprobación que es necesaria según la legislación de Ensanche vigente.

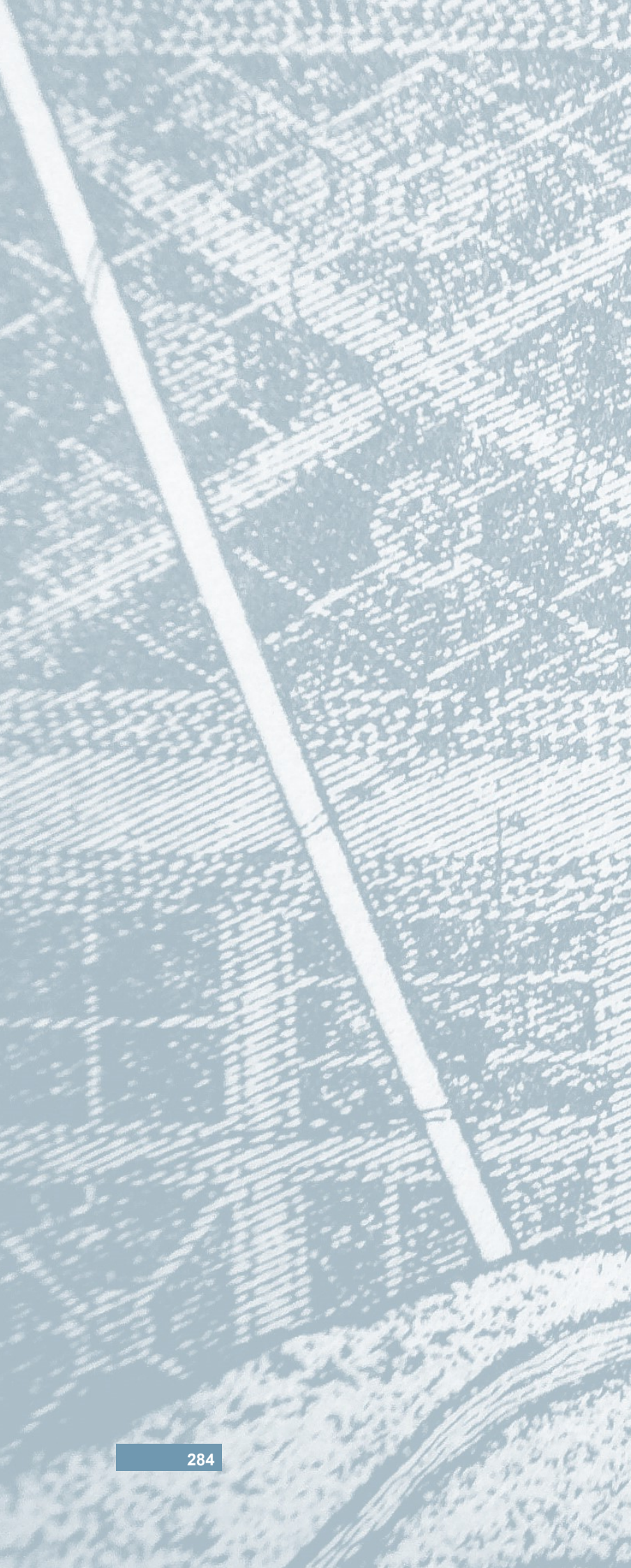
Este es mi dictamen que someto al superior y más ilustrado criterio de VE.

Barcelona 30 de junio de 1895.

Fdo.: Mauricio Serrahima

Bibliografia

Autor/s	Títol	Editor/s	Data
<i>A.Eisinger/ N.Brodowski/ J.Seifert</i>	URBAN RESET How to activate immanent potential of urban spaces	Editoriale: Brossura	2011
<i>AAVV</i>	PLANS I PROJECTES PER BARCELONA 1981/82	Ajuntament de Barcelona	1983
<i>AAVV</i>	LES VIES DE BARCELONA	Ajuntament de Barcelona	1984
<i>AAVV</i>	STADSTIMEREN. Rotterdam 650 years	Municipality of Rotterdam	1990
<i>AAVV</i>	BARCELONA 1714/1940, 10 PLANOLS HISTORICS/ CCCB, IMH i Lunweg editors 1993/ Arxiu del Coac	Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Historia, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i Lunweg Editores SA	1993
<i>AAVV</i>	URBANISME A BARCELONA	Ajuntament de Barcelona	1999
<i>AAVV</i>	URBAN VISIONS Experiencing and envisioning the City	Liverpool University Press &Tate Liverpool	2002
<i>AAVV</i>	LA REFORMA URBANÍSTICA DEL BESÒS	Ajuntament de Barcelona	2006
<i>AAVV</i>	MONTJUÏC: BARCELONA PARC CENTRAL	Ajuntament de Barcelona	2007
<i>AAVV</i>	QUADERNS DE CARRER 3 La Barcelona dels Barris	FAVB	2008
<i>AAVV</i>	Versatility and Vicissitude Marh/April Architectural Design	Helen Castle	2008
<i>AAVV</i>	SPACE CRAFT:DEVELOPMENTS IN ARCHITECTURAL COMPUTING	David Littlefield	2008
<i>AAVV</i>	ESPAI PÚBLIC:VIVÈNCIES, PROJECTES I GESTIÓ	Quaderns de Recerca en Urbanisme 1. Edicions UPC Estanislau Roca i Miquel Martí	2013
<i>AAVV</i>	PERE IV SCAN POBLENOU BARCELONA	Maria Rubert i Eulàlia Gómez	2016
<i>AAVV</i>	Urbanisme, accions, escrits Memòria de l'Agrupació d'Arquitectes de Catalunya	Agrupació d'Arquitectes de Catalunya	2016
<i>AAVV</i>	Learning from Barcelona	Francesco Rossini, Miquel Martí i Hendrik Tieben	2017
<i>Air/ Zuiwaarts southbound</i>	NEW LANDSCAPEFRONTIERS	THOT Publishers AIR Foundation Rotterdam	2000
<i>Alcalá, Laura Inés</i>	CONECTAR E INTEGRAR FRAGMENTOS. La contribución de las Rondas de Barcelona	Quaderns de Recerca en Urbanisme 7. Edicions UPC	2017
<i>Anglès, Ramon</i>	UNA MIRADA AL PASADO HISTORIAS DEL PORT VELL	Centre d'estudis de Montjuïc	2008
<i>Aragao, Anamaria</i>	DIVERSIDAD COMO ESTRATEGIA DE PROYECTO EN LA TRANSFORMACIÓN URBANA	Quaderns de Recerca en Urbanisme 3. Edicions UPC	2013
<i>Armesto, Antonio</i>	LA MANZANA COMO IDEA DE CIUDAD	2C Ediciones	1980
<i>Arriola, Andreu / Fiol, Carme</i>	ARQUITECTURA TOPOGRÀFICA	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya	2012
<i>Arteaga, Isabel</i>	CONSTRUIR CIUDAD EN TERRITORIOS URBANIZADOS. Análisis de la transformación urbanística de la primera periferia de Barcelona durante el último cuarto del siglo XX	Quaderns de Recerca en Urbanisme 1. Edicions UPC	2013

REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

Ascher, François	LA RÉPUBLIQUE CONTRE LA VILLE	Éditions de l'Aube	1998
Azara, Pedro/ Montaner, Josep Maria	HOTEL ATRRACTION: UNA CATEDRAL LAICA. EL GRATACEL DE GAUDÍ A NEW YORK	Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona	2003
Ballon, Hilary	THE GREATEST GRID The Master Plan of Manhattan 1811-2011	Hilary Ballon and Museum of tha City of New York and Columbia University Press	2012
Benito, Pedro	LOS NUEVOS LUGARES DE LA COLECTIVIDAD	Quaderns de Recerca en Urbanisme 3. Edicions UPC	2013
Berkel, Ben van / Bos, Caroline	UN STUDIO DESIGN MODELS ARCHITECTURE UBANISM INFRASTRUCTURE	Thames& Hudson	2006
Bonet, Antonio	CARTOGRAFIA MILITAR DE PLAZAS FUERTES Y CIUDADES ESPAÑOLAS	Ministerio de Cultura	1991
Boneu, Juanan/ Quintana, Anabel N. / Sánchez, Àlex / Zamora, Francesc	Paisatgisme URBÀ BARCELONA	Ajuntament de Barcelona	2011
Brewer-Carias, Allan R.	LA CIUDAD ORDENADA	Criteria editorial	2006
Bromberg, Andrew	New Architecture in the emerging world	Thames & Hudson	2010
Busquets, Joan	L'URBANISME DE L'ARQUITECTURA. Lliçó inaugural curs 2015-2016	ETSAB Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona	2015
Busquets, Joan	URBANISME a BARCELONA. Plans cap al 92	Ajuntament de Barcelona	1987
Busquets, Joan	BARCELONA. LA CONSTRUCCIÓN URBANÍSTICA DE UNA CIUDAD COMPACTA	Ediciones del Serbal	2004
Busquets, Joan /Corominas, Miquel / Eizaguirre, Xabier / Sabate, Joaquim	TREBALLS SOBRE CERDÀ I EL SEU EIXAMPLE A BARCELONA	Ajuntament de Barcelona i Ministeri d'Obres Públiques -MOPT-	1992
Busquets, Joan / Corominas, Miquel	CERDÀ AND THE BARCELONA OF THE FUTURE Reallty versus project	Centre de Cultura Contemporània de Barcelona	2009
Busquets, Joan / Gómez, Josep Lluís	ESTUDI DE L'EIXAMPLE	Ajuntament de Barcelona	1983
Busquets, Joan / Gómez, Josep Lluís	ESTUDI DE L'EIXAMPLE	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Maig 2003	2003
Busquets, Joan /Escala, Rosa / Moro, Antonio/ Moncusí, David	LA CIUTAT VELLA DE BARCELONA UN PASSAT AMB FUTUR	Ajuntament de Barcelona, Foment de Ciutat Vella i Universitat Politècnica de Catalunya	2003
Cabrera, Pere	CIUTAT VELLA DE BARCELONA MEMORIA D'UN PROCÉS URBÀ	Ara llibres SL	2007
Calabi, Donatella / Crosta, Pierluigi/ Folin, Marino / Mancuso, Franco/ Potenza, Stefania	L'URBANISTICA DEL REFORMISMO. U.S.A. 1890-1940	Gabriel Mazzotta editore	1975
Canniffe, Eamonn	URBAN ETHIC Designin the contemporary city	Routledge; 1 edition (12 Dec. 2005)	2005
Cantallops, Lluís / Roca, Estanislau	PLA ESPECIAL DE LA MUNTANYA DE MONTJUÏC	Ajuntament de Barcelona	1986
Cars, Jean des / Pinon, Pierre	PARIS-HAUSSMANN/ LE PARI D'HAUSSMANN	Éditions du Pavillon de l'Arsenal	1991
Cerdà, Ildefonso	TEORIA GENERAL DE LA URBANIZACIÓN. REFORMA Y ENSANCHE DE BARCELONA	Instituto de Estudios Fiscales	1971
Checa, Martin	CONSTRUCCIONS URBANES AL PLA DE BARCELONA EL CAS DEL PASSATGE D'OLIVA	Metropolitan Autonomous University	2008
Corominas, Miquel	LOS ORIGENES DEL ENSANCHE DE BARCELONA: SUELO, TECNICA E INICIATIVA	Edicions UPC, 2002	2002
Corominas, Miquel	DELS CARRERS A LA MODALITAT O DELS ESCACS AL PARXÍS	Quaderns de Recerca en Urbanisme 7. Edicions UPC	2017
Costa, Guim	BARCELONA 1992-2004	Guim Costa	2004
Crosas, Carles	VARIACIONES SOBRE LA REGULARIDAD EI proyecto de El Vedado en la formación de La Habana metropolitana	Universitat Politècnica de Catalunya	2009
Domingo, Miquel	CONSIDERACIONS SOBRE EL PLA CERDÀ EI fet urbà	Cau N° 19 pàgs 80-89	1973
Emelianoff, Cyria / Stegassy, Ruth	LES PIONNERS DE LA VILLE DURABLE Recits d-acteurs,portraits de ville a Europe	Editions Autrement	2010

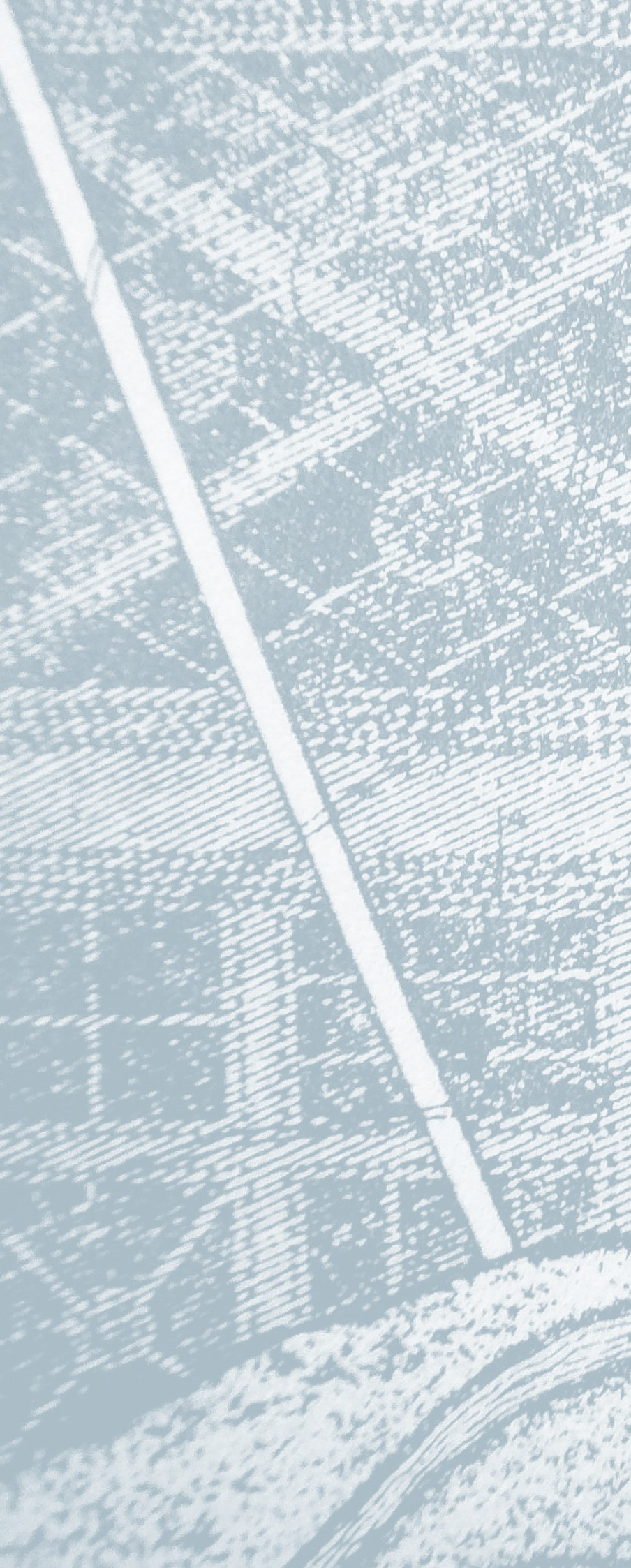
REGULARITATS VS. IRREGULARITATS : L'URBANISME DE LES TRANSICIONS A L'EIXAMPLE CERDÀ

<i>Fabre, Jaume / Huertas, Josep M^a</i>	TOTS ELS BARRIS DE BARCELONA	Edicions 62	1976
<i>Fàbregas, Inés/ Sabaté, Joaquín</i>	BONITAS VIAS FRENTE AL MAR	Quaderns de Recerca en Urbanisme 7. Edicions UPC	2017
<i>Ferriss, Jean / Goldberger, Paul</i>	ARCHITECTURAL VISIONS. THE DRAWINGS OF HUGH FERRISS	Whitney Library of Design	1980
<i>Fiol, Carme</i>	RETÍCULES I DIAGONALS El Pla Jaussely de Barcelona de 1907 i el Pla Burnham de Chicago de 1909	Tesi Doctoral ETSAB/UPC	2007
<i>Font , Antonio /Castiñeira, Isabel /Magrinyà, Francesc / Mayorga, Miguel Y.</i>	REFORMA DE LA DIAGONAL DE BARCELONA: ESPACIO PÚBLICO+TRANSPORTE COLECTIVO	Oficina Multimedia i Publicacions, ETSAB, UPC, 2010	2010
<i>Font, Antonio / Llop, Carles / Vilanova, Josep Maria</i>	LA CONSTRUCCIÓ DEL TERRITORI METROPOLITÀ	Mancomunitat de municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona	1999
<i>Frampton, Kenneth</i>	NUEVA YORK Capital del siglo XX	Abada Editores	2004
<i>Galera, Montserrat / Roca, Francesc/ Tarragó, Salvador</i>	ATLAS DE BARCELONA (SIGLOS XVI-XX)	Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares y -ATE- Asociación Técnica de Editores	1972
<i>Gandelsonas, Mario</i>	X-URBABISM/ ARCHITECTURE AND THE AMERICAN CITY	Princeton Architectural Press	1999
<i>García Vázquez, Carlos</i>	CIUDAD HOJALDRE. VISIONES URBANAS DEL SIGLO XXI	Gustavo Gili	2004
<i>Glaeser, Edward</i>	EL TRIUNFO DE LAS CIUDADES	Taurus Editorial	2011
<i>Glòria Santa-Maria Batlló</i>	DECIDIR LA CIUTAT FUTURA BARCELONA 1859	Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura de Barcelona i Museu d'Història de Barcelona	2009
<i>Jardi, Enric</i>	CALSINA	Tecnograf SA	1990
<i>Koolhaas, Rem</i>	DELIRIO DE NUEVA YORK	Gustavo Gili	2004
<i>Lassus, Bernat</i>	VERS UN PAYSAGE PLUS GLOBALE AU DELÀ DU RURAL ET DE L'URBAIN	Conseil national du paysage Seance inaugurale du 28 mai 2001	2001
<i>Lecea, Ignasi de / Fabre, Jaume / Grandas, Carme/ Huertas, Josep M./ Remesar, Antoni / Sobrequès, Jaume</i>	ART PÚBLIC DE BARCELONA	Ajuntament de Barcelona	2009
<i>Llop, Carles</i>	ELS PASSATGES. Actuacions per a la ciutat metropolitana	Quaderns de Recerca en Urbanisme 7. Edicions UPC	2017
<i>Martí, Miquel</i>	POLÍTICAS DE ESPACIO PÚBLICO EN CIUDADES EUROPEAS	Estanislau Roca i Miquel Martí	2013
<i>Martín, Angel /Mas, Pasqual / Mas, Valeri</i>	PLA D'USOS DEL PARC DE MONTJUÏC	Ajuntament de Barcelona. Àrea d'Urbanisme i Obres Públiques. Planejament Urbanístic	2006
<i>Martinez, David</i>	REFER LA BARCELONA DELS BARRIS METROPOLITANS	Quaderns de Recerca en Urbanisme 1. Edicions UPC	2013
<i>Montaner, Carme / Nadal, Francesc</i>	APROXIMACIONS A LA HISTÒRIA DE LA CARTOGRAFIA DE BARCELONA	Ajuntament de Barcelona i Institut Cartogràfic de Catalunya	2010
<i>Montaner, Josep Maria / Navas, Daniel</i>	I FÒRUM BARCELONA CANVI DE SEGLE / CULTURA I CENTRALITAT	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Gener 2000	2000
<i>Montaner, Josep Maria / Navas, Daniel</i>	II FÒRUM BARCELONA CANVI DE SEGLE / PROJECTES: UTOPIES I DISTÒPIES	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Maig 2001	2001
<i>Montaner, Josep Maria / Navas, Daniel</i>	III FÒRUM BARCELONA CANVI DE SEGLE /LA CIUTAT METRÒPOLI: CONNECTORS I CONCENTRADORS	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Abril 2002	2002
<i>Montaner, Josep Maria / Navas, Daniel</i>	IV FÒRUM BARCELONA CANVI DE SEGLE /2004: EXPECTATIVES I PROJECTES	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Abril 2003	2003
<i>Daniel Navas/ Neus Solé/ Imma Jansana/ Pilar Cos/ Josep Ramon Gómez</i>	POBLE SEC. APROXIMACIÓ A LA REALITAT URBANA. Estudis per el coneixement d'un barri	Associació de veïns del Poble Sec i Caixa de Catalunya	1979

Montaner, Josep Maria / Navas, Daniel	V FÒRUM BARCELONA CANVI DE SEGLE /2004:TERRITORIS METROPOLITANS	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. INDE Abril 2004	2004
Moreno, Joan	CANTONADES METROPOLITANES, RACONS DOMÈSTICS	Quaderns de Recerca en Urbanisme 3. Edicions UPC	2013
MVRDV Winy Maas and Marc Feeustel	THE REGIONMAKER	Hatje Cantz Publishers	2002
Navas, Daniel	VARIABLES DEL ESPACIO PÚBLICO CONTEMPORÀNEO	Quaderns de Recerca en Urbanisme 1. Edicions UPC	2013
Navas, Daniel / Solé, Neus	PLA ESPECIAL POBLE SEC MONTJUÏC	Ajuntament de Barcelona	1990
Navas, Daniel / Solé, Neus	MONTJUÏC VS. BARCELONA	Ajuntament de Barcelona	2013
Oyon, José Luis	LA QUIEBRA DE LA CIUDAD POPULAR	Ediciones del Serbal	2006
Pemanyer, Lluís	BARCELONA PANORÀMICA Postals Lucien Roisin Besnard	Efadós, SL	2010
Peran, Marti	POST-IT CITY CIUTATS OCASIONALS	Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i Direcció de Comunicació de la Diputació de Barcelona	2008
Porteous, Colin	THE NEW ECOARCHITECTURE	Spon press Taylor&Francis group	2002
Roca, Estanislau	MONTJUÏC, LA MUNTANYA DE LA CIUTAT	Institut d'Estudis Catalans.	2000
Roca, Estanislau / Fayos, Ricard / Mòdol, Daniel / Navas, Daniel	DIAGONAL, UN PROCÉS URBÀ. EL PROJECTE URBÀ EN LA REFORMA DE LA CIUTAT	Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona	2010
Roca, Estanislau	CAMPUS DE LA DIAGONAL. UN PROJECTE URBÀ	Universitat de Barcelona i Politècnica de Catalunya	2009
Roca, Estanislau /Fayos, Ricard / Mòdol, Daniel / Navas, Daniel	GLÒRIES, REFORMA URBANA I ESPAI PÚBLIC	Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona	2011
Rogers, Richard / Gumuchdjan, Philip	CIUDADES PARA UN PEQUEÑO PLANETA	Gustavo Gili	2000
Rossini, Francesco	LOS ESPACIOS HIBRIDOS EN HONG KONG	Quaderns de Recerca en Urbanisme 1. Edicions UPC	2013
Sabaté, Joaquim	EL PROYECTO DE LA CALLE SIN NOMBRE Los reglamentos urbanos de la edificación	Arquia/tesis	1999
Sagarra, Ferran	BARCELONA CIUTAT DE TRANSICIÓ(1848-1868) El projecte urbà a través dels treballs de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca	Institut d'Estudis Catalans	1996
Saura, Magda	HISTÒRIA DE L'EIXAMPLE: UNA METODOLOGIA DE DISSENY	Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya	1997
Sen, José Mª	REFLEXION SOBRE EL ENSANCHE CERDA Una propuesta para el siglo XXI	Viena, SL Ediciones	2010
Sokoloff, Béatrice	BARCELONE Ou comment refaire une ville	Les Presses de l'Université de Montréal	1999
Solà-Morales, Manuel de	DEU LLIÇONS SOBRE BARCELONA	Col·legi d'Arquitectes de Catalunya	2008
Solà-Morales, Manuel de	Manuel de Solà-Moralers Cerdà/Ensanche	Carles Crosas EDICIONES UPC	2012
Solà-Morales, Mauel de	CIUTATS CANTONADES VILLES I CARREFOURS	Patronat Forum Barcelona 2004	2004
Soley, Ramon	ATLAS DE BARCELONA	Editorial Mediterrània	1998
Steenbergen, Clemens / Meeks, Sabine / Nijuis, Steffen	COMPOSING LANDSCAPES Analysis, Tipology and Experiments for Design	Original Clemens Steenbergen and THOT Publishers, The Netherlands English editionBirkhauser Verlag AG Switzerland	2008
Torres, Manuel / Llobet, Josep / Puig, Jaume	INICIS DE LA URBANÍSTICA MUNICIPAL DE BARCELONA	Ajuntament de Barcelona i Corporació Metropolitana de Barcelona	1985
Zardini, Mirko	SENSATIONS URBAINES Une approche différente à l'urbanisme	Centre Canadien d'Architecture et Lars Müller Publishers	2005
Vilanova, Josep Maria	ESPACIO RESIDENCIAL Y METRÓPOLI Las tramas residenciales en la formación y evolución metropolitana de Barcelona 1856-1953	Tesi doctoral	1995

Acrònims

Descripció	Acrònim
Arxiu de la Corona d'Aragó	ACA
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona	AHCB
Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (des de 2011)	AMCB
Associació de Veïns	AVV
Barcelona	BCN
Camp de l'Arpa	CA
Commissioners Pla of 1811	CP 1811
Daniel Navas	DN
Eixample Cerdà	EC
Exposició Internacional de Barcelona de 1929	EI29
Ildefons Cerdà	IC
La Satalia	LS
Martorell Bohigas Mackay	MBM
Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona	MHCB
Museu Nacional d'Art de Catalunya	MNAC
Navas i Solé	N&S
Pere Falqués	PF
Passatge Antic de València	PAV
Projecte Cerdà	PC
Pla Comarcal de 1953	PC53
Pla Especial de la Muntanya de Montjuïc	PEMM
Pla Especial Poble Sec Montjuïc	PEPSM
Pla General Metropolità	PGM
Proyecto de Reforma y Ensanche de la ciudad de Barcelona de 1859	PREB 1859
Poble Sec	PS
Zona Polèmica	ZP

El projecte Cerdà defineix per primer cop la Barcelona metròpoli i el marc d'incorporació territorial d'altres municipis al llarg dels més de 150 anys de la seva aprovació. Oasi i centre d'un més ampli territori metropolità. Podria pensar-se que després del treball d'Ildefons Cerdà per a dibuixar la ciutat de la mobilitat i el futur, els nous creixements ja no podrien produir-se sobre pautes cronològicament anteriors en matèria de disciplina urbanística. Però no fou així, de fet, el seu límit esdevé una nova frontera, a partir de la qual el creixement torna a realitzar-se a través de teixits amb carrers de petita escala, annexionats o no als nuclis existents.

Els primers talls i “falles” estan relacionats amb les infraestructures d'accés i els substrats topogràfics significatius. Montjuïc com a indefinida reserva de servitud militar, juntament a les vies de connexió de la ciutat amb França superposant-se a aquesta fràgil continuïtat vertical entre mar i muntanya.

La tesi estudia aquests primers llocs de frontera en els específics teixits del Camp de l'Arpa i del Poble Sec. L'aprofundiment documental sobre els projectes urbanístics que cobreixen aquestes primeres fractures del model ha permès relacionar la disciplina amb els resultats i llur influència sobre la ciutat real.

La fricció entre esdeveniments urbans de diferent naturalesa se'ns proposa com a excusa per a estudiar la conformació de les discontinuïtats i les alteracions en la homogeneïtat de les trames dominants. El canvi de paradigma de la modernitat que s'inicia en l'últim quart del s. XIX i es trasllada com un “sutnami” radical i innovador fins al primer terç del s. XX: serveix per a situar-nos sobre dos ciutats; Barcelona i Nova York amb un model reticular diferenciat. Els 48 anys que separen el punt d'inici dels dos documents -plànol i projecte- que conferiran l'ADN de cada ciutat, construeixen la base sobre la que es sedimenta el model de ciutat moderna, interessant-nos la reflexió sobre la dimensió mes urbana d'aquella arquitectura -que emergeix des de la radicalitat d'aquella ciutat nova- sorgida sobre el viver engraellat del s. XIX.

Contemplada ara, des d'aquest primer terç del s. XXI, ens proporciona una millor perspectiva sobre els elements que s'han adherit damunt el taulell de joc del sistema urbà contemporani. I també, com a part d'aquell “demà” projectat, ha servit per a acomodar esdeveniments posteriors que l'han contradit; convertint en “utòpic” allò que si més no, formava part d'un pensament profundament racional.

Línies de col·lisió, límits i fronteres interiors, continuen oferint-se com a reptes a resoldre. La mirada retrospectiva des de la ciutat del XXI, fa que projectes com el del “Plànol dels Commissioners” de 1811 per a NYC i el “Projecte Cerdà” per a BCN puguin presentar-se'ns en alguns aspectes com avançada premonició de la modernitat, i en altres, com a part d'una utopia incompleta.

La positivació del fragment negatiu de les malles, permet avui, una relectura mes fractal de l'ordre geomètric en l'espai de fixació de la ciutat. Un viratge des de la “cartesianitat” ortogonal, vers la incorporació de la transgressió de les irregularitats que amaguen o suporten aquestes malles. S'avança cap un marc interpretatiu on concorrència, jerarquia i superposició global, s'ajusten millor al “determinisme” del lloc. Una millor valoració del fragment de les unitats urbanes i arquitectòniques, sota els valors essencials de les continuïtats i els vincles.

Formes i repeticions que anomenem projecte urbanístic - successivament forçat a respondre al llindar dels elements previs: "rastres inerts", o com escrivia M.Foucault "objectes inerts, objectes de les coses deixades pel passat".

El fragment, com a gir dels petits esdeveniments que es converteixen en inventari: rastres de contingut identitari de la memòria icònica, arquitectònica i paisatgística de la ciutat.